

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ОНИЩЕНКО ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 159.9-053.6:17.022.1:[159.942.5:111.11]:355.018(477)(043)

ДИСЕРТАЦІЯ
ВПЛИВ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ
ЦІННІСНО–СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ
ВІЙНИ

053 Психологія

05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела

О. О.Онищенко

Науковий керівник: Симоненко Світлана Миколаївна, доктор
психологічних наук, професор

ОДЕСА – 2025

АНОТАЦІЯ

Онищенко О.О. Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно–сміслових орієнтацій молоді в умовах війни. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Одеса, 2025.

Метою дисертаційного дослідження є виявлення особливостей впливу екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах війни. У дисертаційній роботі викладено комплексне дослідження ключових понять аксіосфери людини: «цінності», «ціннісні орієнтації» та їх трансформації у ціннісно-сміслові орієнтації, які детермінують життєву стратегію людини, поведінкові патерни та установки. Встановлено, що аксіосфера людини є не лише взаємодією з позиції людина ↔ суспільство, а у процесі розвитку, ціннісно-сміслові орієнтації поступово стають потужним механізмом для життєстійкості та адаптації молоді у зіткненні з кризовими умовами, зокрема, в умовах війни в Україні, коли попередні патерни можуть втратити свою актуальність і виникає гостра потреба у переосмисленні життєвих пріоритетів.

Розглянуто саму екзистенційну кризу як каталізатор трансформації ціннісно-сміислової сфери молоді, що стимулює переоцінку цілей людини, власних ідеалів, вибірковості благ, прагнень, але це створює деяку напругу між збереженням самою людиною своєї ідентичності та швидкою адаптацією до нових реалій (незалежних від людини), активізуючи орієнтацію на вітальні потреби у безпеці, виживання, самопізнання та соціальну підтримку.

В самій структурі ціннісно-сміслових орієнтацій особистості ключове місце можуть посідати такі термінальні цінності, як: здоров'я, щасливе сімейне життя, кохання, свобода, життєва мудрість; та інструментальні цінності – відповідальність, самоконтроль, чесність, що формують

внутрішню стійкість, стабільність і взяття суб'єктивного контролю над об'єктивними обставинами кризових реалій.

Пошук сенсу життя та наявність сенсу життя виступають фундаментальними властивостями психологічної стійкості, сприяють зниженню тривожності та адаптації до зовнішніх загроз. Результати теоретичного дослідження підкреслюють надзвичайну актуальність дослідження впливу екзистенційної кризи під час війни в Україні на трансформацію ціннісно-смиислової сфери молоді, оскільки це визначає, як саме ця криза формує нові пріоритети і як саме допомагає адаптуватися до нових умов життя – потенціал екзистенційного зростання.

Емпіричне дослідження було проведено упродовж 2023-2024 рр. У дослідженні взяли участь 162 студенти за спеціальностями Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»: С4«Психологія»; 017 «Фізична культура, спорт та реабілітація»; 014 «Середня освіта. Історія та археологія»; 014 «Середня освіта. Українська мова і література»; 013 «Початкова освіта» Окрім того, у дослідженні взяли участь студенти Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, які навчаються за спеціальностями: 052 «Політологія» (факультет міжнародних відносин, політології та соціології), 113 «Прикладна математика», що дозволило отримати міжгалузеву та репрезентативну вибірку.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було застосовано три групи методів: *загальнотеоретичні*: аналіз та систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення інформації, інтерпретація та класифікація даних, структурний метод; *емпіричні (психодіагностичний комплекс методик)*: - спостереження, психодіагностичний експеримент, експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, напівструктурована бесіда; Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006), Шкала задоволеності життям, Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, Методика «Символ» (Л.А.Снігур,

в модифікації С.М.Симоненко), Методика «Екзистенційний компас молоді» (Авторська методика О.О.Онищенко) метод напівструктурованої бесіди О.О. Онищенко; *методи математикостатичної обробки даних*: кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, кластерний аналіз за непараметричним критерієм Краскела-Уолліса, факторний аналіз. *Інтерпретаційні методи*: структурний та генетичний аналіз.

В результаті емпіричного дослідження доведено, що екзистенційна криза спричинена війною стає потужною детермінантою змін ціннісно-сислової сфери молоді, де вони вимушені переосмислювати власну життєву ідентичність. Екзистенційна криза може спрямовувати молодь на активізацію життєво-важливих ресурсів і потреб – фінансова безпека, родинні цінності, плани на майбутнє, відтак спостерігається індивідуалізація і прагматичний погляд на життя за критеріями: здоров'я, безпека, сім'я, дружба, саморозвиток стають пріоритетом, відсуваючи зовнішні та загально-значимі цінності на другий план.

Апробація авторської методики «Екзистенційний компас молоді», дозволила оцінити особливості та рівень трансформації ціннісних і ціннісно-сислових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни. Було виявлено високий рівень орієнтації на базові (вітальні) життєві цінності та плани на майбутнє. Проте, спостерігається недостатня інтегрованість досліджуваних у сфері самоприйняття та прийняття життєвої мінливості. Професійні, фінансові, сімейні, духовно-інтелектуальні цінності, демонструють взаємозв'язок, хоча часткові конфлікти між матеріальними цінностями та цінностями здоров'я відображає амбівалентність цих орієнтирів.

До комплексного вивчення впливу екзистенційної кризи, спричиненої війною, на ціннісно-сислові орієнтації, психологічну стійкість і смислову інтеграцію молоді увійшли: аналіз ціннісних пріоритетів і патернів, формування прийняття себе в умовах кризи, уявлень про майбутнє, виявлення внутрішніх ресурсів, що сприяють подоланню екзистенційної

напруги; - *здійснено* системний аналіз механізмів трансформації ціннісно-сміслової сфери молоді під впливом екзистенційної кризи в умовах війни.; - *доведено* на емпіричному рівні, що рівень проживання екзистенційної кризи може стати медіатором між травматичним досвідом війни та змінами ціннісно-сміслової сфери у молоді.

Означено, що в період війни екзистенційна криза виступає потужним фактором, що може стимулювати глибинну трансформацію ціннісних орієнтацій молоді. Соціально-політичні потрясіння та невизначеність спричиняють переоцінку пріоритетів і формування нових ціннісно-сміслових структур, молодь реагує на ці зміни шляхом інтеграції попереднього та набутого досвіду.

Виявлено, що потенціалом до екзистенційного зростання молоді через зовнішню кризу та можливість формування нової ціннісно-сміслової структури на основі проживання цього досвіду є збереження певного *відчуття сенсу життя* та перебування у фазі його *активного пошуку*. Показник *«Наявність сенсу»* як стабілізуючий чинник, створює внутрішню опору, стійкість до зовнішніх потрясінь, тоді як показник *«Пошук сенсу»* – трансформації життєвих орієнтирів і прагнення до смислотворення. Показник *задоволеність життям* та його *рівні* є неоднозначним показником у молоді і має широкий спектр переживань – від *внутрішньої стійкості* до почуття *незадоволеності життям* і почуття *втраченості сенсу*.

Доведено, що в умовах кризи символізація переживань стає не лише відображенням внутрішнього стану молоді, але й активним чинником екзистенційної рефлексії. Через *символи* молодь переосмислює власну ідентичність, конструює оновлену систему цінностей, що ґрунтується на єдності, взаємодопомозі та духовній силі. Молодь у кризовій ситуації спирається на міжособистісні відносини як на головний ресурс смислотворення особистості, що лише підтверджує знецінення зовнішніх атрибутів на користь духовних смислів. Молодь надає перевагу тим символам, які здатні забезпечити відчуття внутрішньої опори та стабільності,

моральної сили та перспективи майбутнього. Це свідчить про адаптивний потенціал молоді, здатність не лише долати стрес, а й трансформувати пережиту екзистенційну кризу в поштовх до розвитку і доводить, що символи виступають не лише відображенням досвіду, а є дієвим інструментом самопізнання та формування життєвих орієнтирів у процесі екзистенційної кризи.

Використання кластерного аналізу дозволило виділити три рівні проживання екзистенційної кризи: *конструктивний, помірний, деструктивний*. Молодь з *конструктивним рівнем* проживання активно інтеріорізує смисли, формує внутрішні опори, орієнтування на самореалізацію, саморефлексію. *Помірний рівень* проживання екзистенційної кризи. Загальний показник -межевий стан. Показники: насущні цінності, криза як прийняття себе, прийняття життєвої мінливості, плани на майбутнє, на середньому рівні – старі смисли втрачають актуальність, нові ще не сформовані. *Деструктивний рівень* проживання демонструє дефрагментацію ціннісно-смиислової парадигми, зниження смислотворчої активності в умовах екзистенційної кризи, та потреба у психологічній та психолого-педагогічній підтримці.

У дослідженні встановлено, що переживання екзистенційної кризи, зумовленої війною, суттєво трансформує ціннісно-смислову сферу молоді. Виявлено переорієнтацію життєвих пріоритетів на вітальні, реляційні та екзистенційно значущі цінності (життя, здоров'я, безпека, родинні зв'язки), що виступають ключовими ресурсами психологічної стійкості та адаптації. Показано, що молодь перебуває у стані поєднання збереження сенсу життя та його активного пошуку, що свідчить про потенціал екзистенційного зростання і формування нової ціннісно-смиислової ідентичності.

За результатами дослідження можна констатувати, що екзистенційна криза війни не лише трансформує життєві пріоритети молоді, а й відкриває потенціал для формування нових ціннісно-смислових стратегій, ресурсів психологічної стійкості та можливого екзистенційного зростання, що формує

методологічне підґрунтя для розробки психологічних програм підтримки молоді у кризових умовах війни в Україні задля відродження нової української нації.

Засвідчено, згідно з факторним аналізом, що проживання молоддю екзистенційної кризи не є статичним і випадковим процесом, а складним взаємозв'язком особистісних, соціальних та глибинно-смыслових механізмів. На сьогодні у період нестабільності через війну в Україні саме внутрішні ресурси людини – турбота про власне тіло, духовно-інтелектуальний розвиток, власна активність, повага до родинних зв'язків – психологічний щит, що відповідає за створення та збереження відчуття цілісності «Я». Молодь, яка інтегрує та інтеріоризує ці цінності, за результатами дослідження демонструє вищу спроможність стійкості, здатність переосмислити травматичний досвід і перетворювати здавалося би те, що дестабілізує на простір для особистісного розвитку. Соціальні та інституційні ресурси, професійна самореалізація і фінансова стабільність (вітальні цінності), почуття включеності своєї ролі в соціумі, відчуття стабільності дозволяє зберігати цілеспрямованість, власну відповідальність за себе і суб'єктивну мотивацію навіть за умов невизначеності.

Відтак, у контексті нашого наукового дослідження феномен екзистенційної кризи постає не лише як деструктивне явище, а як можливість для розвитку свого потенціалу, коли самопізнання, криза як прийняття себе, розстановка та усвідомлення власних життєвих пріоритетів, цінностей, може перетворитися на рушійну силу адаптації. Саме цей гармонійний синтез особистісних, соціальних, екзистенційних показників, виступають як чинники закладення аксіологічного фундаменту та психологічної стійкості загалом в умовах екзистенційної кризи під час війни.

Доведено, що руйнування базових життєвих опор і зростання невизначеності актуалізують у молоді процеси переосмислення життєвих пріоритетів, пошуку сенсу життя та формування нових ціннісно-смыслових структур.

Показано, що ціннісно-смилова сфера виступає центральним механізмом внутрішньої регуляції особистості та зазнає глибоких трансформацій у кризових умовах, що зумовлює як ризики дезадаптації, так і потенціал екзистенційного зростання. Виявлено, що молодь перебуває у стані поєднання збереження сенсу життя та його активного пошуку, що свідчить про динамічний характер смислотворення й формування нової ціннісно-смилової ідентичності в умовах війни.

Аналіз результатів дослідження показав ефективність означеного підходу у діагностиці глибинних змін ціннісної сфери, сенсожиттєвих орієнтацій, механізмів екзистенційного вибору та переживання відповідальності. Результати дослідження можуть використовуватись для розробки програм психологічної підтримки та адаптації молоді в умовах кризових і травматичних ситуацій.

Ключові слова: екзистенція; криза та екзистенційна криза; цінність; цінності та ціннісно-смилова сфера; аксіосфера та аксіогенез; психосемантичний аналіз; особистість; військова агресія; війна та військова травматизація; благополуччя та психологічне благополуччя.; емоційна зрілість та саморегуляція; життєстійкість; освіта та здобувачі вищої освіти; студенти та студентська молодь.

ABSTRACT

Onyshchenko O.O. The influence of the existential crisis on the transformation of the value-semantic orientations of youth in wartime. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 053 Psychology. – State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushynsky”, Odesa, 2025.

The aim of the dissertation research is to identify the features of the influence of the existential crisis on the transformation of the value-semantic orientations of youth in wartime. The dissertation work presents a comprehensive study of the key concepts of the human axiosphere: “values”, “value orientations” and their transformation into value-semantic orientations that determine a person’s life strategy, behavioral patterns and attitudes. It has been established that the human axiosphere is not only an interaction from the position of man ↔ society, but in the process of development, value-semantic orientations gradually become a powerful mechanism for the vitality and adaptation of young people in the face of crisis conditions, in particular, in the conditions of the war in Ukraine, when previous patterns may lose their relevance and there is an urgent need to rethink life priorities.

The existential crisis itself is considered as a catalyst for the transformation of the value-semantic sphere of youth, which stimulates the reassessment of a person's goals, his own ideals, the selectivity of goods, aspirations, but this creates some tension between the preservation of the person's own identity and rapid adaptation to new realities (independent of the person), activating the orientation to vital needs for security, survival, self-knowledge and social support.

In the very structure of the value-semantic orientations of the individual, the key place can be occupied by such terminal values as: health, happy family life, love, freedom, life wisdom; and instrumental values - responsibility, self-control, honesty, which form internal stability, stability and taking subjective control over the objective circumstances of crisis realities.

The search for the meaning of life and the presence of the meaning of life are fundamental properties of psychological stability, contribute to reducing anxiety and adaptation to external threats. The results of the theoretical study emphasize the extreme relevance of studying the impact of the existential crisis during the war in Ukraine on the transformation of the value-semantic sphere of youth, since this determines how exactly this crisis forms new priorities and how exactly it helps to adapt to new living conditions - the potential for existential growth.

The empirical study was conducted during 2023-2024. 162 students of the following specialties of the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky" participated in the study: C4 "Psychology"; 017 "Physical Culture, Sports and Rehabilitation"; 014 "Secondary Education. History and Archaeology"; 014 "Secondary Education. Ukrainian Language and Literature"; 013 "Primary Education" In addition, students of Odessa National University named after I.I. Mechnikov, studying in the following specialties: 052 "Political Science" (Faculty of International Relations, Political Science and Sociology), 113 "Applied Mathematics", which allowed obtaining an interdisciplinary and representative sample.

To achieve the goal and solve the research problems, three groups of methods were used: general theoretical: analysis and systematization of scientific sources, comparison and generalization of information, interpretation and classification of data, structural method; empirical (psychodiagnostic complex of methods): - observation, psychodiagnostic experiment, express diagnostics of social values of the individual, semi-structured conversation; The Meaning in Life Questionnaire (MLQ 2006), Life Satisfaction Scale, Methodology "Value Orientations" by M. Rokich, Methodology "Symbol" (L.A. Snigur, modified by S.M. Symonenko), Methodology "Existential Compass of Youth" (Author's Methodology O.O. Onyshchenko), method of semi-structured conversation O.O. Onyshchenko; methods of mathematical-static data processing: correlation analysis using the Spearman criterion, cluster analysis using the non-parametric Kruskal-

Wallis criterion, factor analysis. Interpretive methods: structural and genetic analysis.

As a result of empirical research, it has been proven that the existential crisis caused by the war becomes a powerful determinant of changes in the value-meaning sphere of young people, where they are forced to rethink their own life identity. An existential crisis can direct young people to activate vital resources and needs - financial security, family values, plans for the future, therefore, individualization and a pragmatic view of life are observed according to the criteria: health, security, family, friendship, self-development become a priority, pushing external and generally significant values to the background.

Testing the author's methodology "Existential Compass of Youth" made it possible to assess the features and level of transformation of value and value-meaning orientations of young people in conditions of existential crisis during the war. A high level of orientation towards basic (vital) life values and plans for the future was revealed. However, there is a lack of integration of the subjects in the sphere of self-acceptance and acceptance of life's variability. Professional, financial, family, spiritual and intellectual values demonstrate an interrelationship, although partial conflicts between material values and health values reflect the ambivalence of these orientations.

The comprehensive study of the impact of the existential crisis caused by the war on the value-meaning orientations, psychological stability and semantic integration of young people included: analysis of value priorities and patterns, formation of self-acceptance in conditions of crisis, ideas about the future, identification of internal resources that contribute to overcoming existential tension; - a systematic analysis of the mechanisms of transformation of the value-meaning sphere of young people under the influence of the existential crisis in conditions of war was carried out; - it was proven at the empirical level that the level of living the existential crisis can become a mediator between the traumatic experience of war and changes in the value-meaning sphere in young people.

It is noted that during the war, the existential crisis acts as a powerful factor that can stimulate a deep transformation of the value orientations of young people. Socio-political upheavals and uncertainty cause a reassessment of priorities and the formation of new value-meaning structures, young people respond to these changes by integrating previous and acquired experience.

It is revealed that the potential for existential growth of young people through an external crisis and the possibility of forming a new value-meaning structure based on living this experience is the preservation of a certain sense of the meaning of life and being in the phase of its active search. The indicator "Presence of meaning" as a stabilizing factor creates internal support, resistance to external shocks, while the indicator "Search for meaning" - transformation of life orientations and the desire for meaning-making. The indicator of life satisfaction and its level is an ambiguous indicator in youth and has a wide range of experiences - from internal stability to a sense of dissatisfaction with life and a sense of loss of meaning. It has been proven that in times of crisis, the symbolization of experiences becomes not only a reflection of the internal state of youth, but also an active factor in existential reflection. Through symbols, youth rethink their own identity, construct an updated system of values, based on unity, mutual assistance and spiritual strength. Youth in a crisis situation relies on interpersonal relationships as the main resource for creating meaning for the individual, which only confirms the depreciation of external attributes in favor of spiritual meanings. Youth prefer those symbols that are able to provide a sense of internal support and stability, moral strength and prospects for the future. This indicates the adaptive potential of young people, their ability not only to overcome stress, but also to transform the experienced existential crisis into an impetus for development, and proves that symbols are not only a reflection of experience, but are an effective tool for self-knowledge and the formation of life guidelines in the process of existential crisis.

The use of cluster analysis allowed us to distinguish three levels of experiencing an existential crisis: constructive, moderate, destructive. Young

people with a constructive level of experiencing actively internalize meanings, form internal supports, focus on self-realization, self-reflection. A moderate level of experiencing an existential crisis. The general indicator is a borderline state. Indicators: urgent values, crisis as acceptance of oneself, acceptance of life's variability, plans for the future, at an average level - old meanings lose relevance, new ones have not yet been formed. A destructive level of experiencing demonstrates the defragmentation of the value-semantic paradigm, a decrease in meaning-making activity in conditions of an existential crisis, and the need for psychological and psychological-pedagogical support. The study found that experiencing an existential crisis caused by the war significantly transforms the value-semantic sphere of youth. A reorientation of life priorities to vital, relational and existentially significant values (life, health, safety, family ties) has been identified, which act as key resources for psychological stability and adaptation. It has been shown that young people are in a state of combining the preservation of the meaning of life and its active search, which indicates the potential for existential growth and the formation of a new value-semantic identity.

According to the results of the study, it can be stated that the existential crisis of the war not only transforms the life priorities of young people, but also opens up the potential for the formation of new value-semantic strategies, resources for psychological stability and possible existential growth, which forms a methodological basis for the development of psychological programs to support young people in the crisis conditions of the war in Ukraine for the revival of a new Ukrainian nation.

It has been proven, according to factor analysis, that the experience of an existential crisis by young people is not a static and random process, but a complex interrelationship of personal, social and deep-meaning mechanisms. Today, in the period of instability due to the war in Ukraine, it is the internal resources of a person - care for their own body, spiritual and intellectual development, their own activity, respect for family ties - that are the psychological shield responsible for creating and preserving a sense of integrity of the "I". According to the results of

the study, young people who integrate and internalize these values demonstrate a higher capacity for resilience, the ability to rethink traumatic experiences and transform what seems to be destabilizing into a space for personal development. Social and institutional resources, professional self-realization and financial stability (vital values), a sense of inclusion of their role in society, a sense of stability allow them to maintain purposefulness, their own responsibility for themselves and subjective motivation even in conditions of uncertainty.

Therefore, in the context of our scientific research, the phenomenon of existential crisis appears not only as a destructive phenomenon, but as an opportunity to develop one's potential, when self-knowledge, crisis as self-acceptance, arrangement and awareness of one's own life priorities, values, can become a driving force for adaptation. It is this harmonious synthesis of personal, social, existential indicators that act as factors in establishing an axiological foundation and psychological stability in general in conditions of existential crisis during the war.

It is proven that the destruction of basic life supports and the growth of uncertainty actualize in young people the processes of rethinking life priorities, searching for the meaning of life and the formation of new value-meaning structures.

It is shown that the value-meaning sphere acts as a central mechanism for the internal regulation of the personality and undergoes profound transformations in crisis conditions, which causes both risks of maladaptation and the potential for existential growth. It was found that young people are in a state of combining the preservation of the meaning of life and its active search, which indicates the dynamic nature of meaning-making and the formation of a new value-semantic identity in war conditions.

Analysis of the research results showed the effectiveness of the specified approach in diagnosing deep changes in the value sphere, meaningful life orientations, mechanisms of existential choice and the experience of responsibility.

The results of the study can be used to develop programs of psychological support and adaptation of young people in crisis and traumatic situations.

Key words: existence; crisis and existential crisis; value; values and value-semantic sphere; axiosphere and axiogenesis; psychosemantic analysis; personality; military aggression; war and military traumatization; well-being and psychological well-being; emotional maturity and self-regulation; resilience; education and higher education students; students and student youth.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових журналах України:

1. Онищенко О.О. Ціннісні орієнтації як регулятор життєстійкості молоді в умовах екзистенційної кризи. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Психологія». 2024. Випуск 11(45). С.1492-1506. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-1492-1506](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-1492-1506)
2. Онищенко О.О. Пошук сенсу життя і ціннісні орієнтації: екзистенційний підхід до дослідження особистості. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Психологія». 2024. Випуск 12(40). С.1666-1678. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)-1666-1678](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40)-1666-1678)
3. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді під впливом екзистенційної кризи війни в Україні. *Наука і освіта*. 2025. №3. С. 39-46. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2025-3-5>

Публікації в інших наукових виданнях:

4. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах екзистенційної кризи під час воєнного стану. *Конструктивна рефлексія конфронтації і кооперації: психологічні ризики і ресурси війни* : матеріали міжнародної міжгалузевої конференції (м. Київ, 25 квітня 2023 р.) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. І. Найдьонова, Л. В. Доценко. Київ, IRIS, 2023. С. 232–237. DOI: doi.org/10.59416/UBLX3612
5. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Теоретичний аналіз ціннісних орієнтацій молоді України в період соціально-політичної трансформації. XIII. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених і студентів XII Глухівські наукові читання – 2023 «Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук»* (6-8 грудня 2023 р.). Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2023. С.133-135.

6. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Екзистенціалізм особистості в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри* : збірник наукових праць IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 грудня 2023 р.). Київ : ПБТП «LAT&K», 2023. С. 203–208.

URL : https://deps.snu.edu.ua/media/filer_public/e4/8e/e48e27c5-4170-498b-a7f9-f1f9abdc2d3/zbirnik_naukovikh_prats_2023.pdf

7. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Теоретичний синтез аксіосфери молоді юнацького віку та екзистенційної кризи під час воєнного стану. *Південноукраїнські наукові студії* : програма та матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Одеса, 04-05 грудня, 2023 р.) / відпов. за випуск Петінова О.Б. Одеса, 2024. С.125-130. URL:

<http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/18876>

8. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Соціально-психологічний підхід дослідження молоді юнацького віку в екстремальних умовах. *Актуальні проблеми практичної психології* : збірн. наук. праць Міжнародн. наук.-практич. інтернет конф. (17 травня 2024 року, м.Одеса). Одеса, 2024. С. 132-134.

URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20354>

9. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Творча саморегуляція емоційних станів молоді в екстремальних умовах. *Психологічні проблеми творчості: матеріали XXIV Міжнародної наукової психологічної конференції*, 24 червня 2024 року / за ред. В.О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. С.197-204. URL:

<https://surl.gd/cfuoyr>

10. Симоненко С.М., Онищенко О.О. Екзистенційна криза і пам'ять: адаптація ціннісно-сміслових орієнтацій молоді під впливом травматичних досвідів війни. *Пам'ять і особистість* : матеріали наук.-практ. конф., 29 травня. 2025 р. Харк. нац. ун-т. Харків: 2025. С. 142-146.

Свідоцтва про реєстрацію авторського права:

1. Онищенко О.О. Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір № 135703. 05 травня 2025р. Літературний твір наукового характеру «Методика екзистенційний компас молоді»

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	22
ВСТУП.....	24
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМАТИКИ АКСІОСФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ.....	33
1.1. Аналіз провідних наукових підходів до дослідження ціннісних орієнтацій особистості	33
1.2. Механізми та класифікація аксіосфери особистості.....	48
1.3.Аналіз дослідження «кризового» в науковій літературі.....	56
1.3.1. Загальні механізми подолання кризових станів.....	68
1.3.2.Самопізнання як резилієнтна функція особистості в умовах екзистенційної кризи.....	72
1.3.3. Характеристика формування ціннісно-смислової сфери молоді в психологічній літературі	78
1.4. Трансформація ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні.....	81
Висновки до першого розділу.....	91
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ.....	93
2.1. Зміст, етапи та загальна характеристика вибірки емпіричного дослідження.....	94
2.2.Огляд та обґрунтування вибору методів та методик дослідження.....	96
2.3. Розробка психодіагностичного інструментарію.....	107
Висновки до другого розділу.....	116

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ.....	119
3.1. Аналіз структури соціальних цінностей особистості за допомогою методики експрес-діагностики.....	119
3.2. Аналіз результатів дослідження трансформації ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах війни (за методом напівструктурованої бесіди).....	124
3.3. Аналіз результатів дослідження суб'єктивного сенсу життя молоді (за методикою MLQ 2006).....	141
3.4. Аналіз життєвої задоволеності як індикатора психологічної рівноваги в умовах екзистенційної кризи.....	145
3.5. Аналіз особистісного змісту ціннісних орієнтацій (за методикою «Ціннісні орієнтації М. Рокіча»).....	148
3.6. Психосемантичний аналіз символу як засобу екзистенційної рефлексії (за методикою «Символ» Л.А.Снігур в модифікації С.М.Симоненко)	158
3.7. Аналіз результатів діагностики ступеня екзистенційної адаптованості молоді (за оригінальною методикою Онищенко О.О.«Екзистенційний компас молоді»).....	184
3.8. Аналіз міжпоказникових зв'язків в системі ціннісно-смиислової сфери молоді (результати кореляційного аналізу за Спірменом).....	188
3.9. Аналіз ціннісно-орієнтаційних відмінностей між групами з різним рівнем подолання екзистенційної кризи (кластерний за непараметричним критерієм Краскела-Уоліса).....	202
3.10. Аналіз показників психологічних механізмів подолання екзистенційної кризи у молоді (факторний аналіз).....	224
Висновки до третього розділу.....	229
ВИСНОВКИ.....	235

СПИСОК НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	242
ДОДАТКИ.....	261

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

№ п/п	Умовні позначення	Назви показників
Методика «Експресс діагностика соціальних цінностей особистості»		
1.	Проф-ц	Професійні цінності
2.	Фін-ц	Фінансові цінності
3.	Род-ц	Родинні цінності
4.	Соц-ц	Соціальні цінності
5.	Сусп-ц	Суспільні цінності
6.	Дух-ц	Духовні цінності
7.	Фіз-ц	Фізичні цінності
8.	Інтел-ц	Інтелектуальні цінності
Методика «Шкала задоволеності життям»		
9.	ПЗЖ	Повністю задоволений життям
10.	ЗЖ	Задоволений життям
11.	ЧЗ	Частково задоволений
12.	НСДЖ	Нейтральне ставлення до життя
13.	БНЖнЗ	Більше незадоволений життям, ніж задоволений
14.	НЖ	Незадоволений життям
15.	АНСЖ	Абсолютно незадоволений своїм життям
Методика «Пошук сенсу життя»		
16.	НС	Наявність сенсу
17.	ПС	Пошук сенсу
Методика «Ціннісні орієнтації М.Рокіча»		
18.	ТЦ	Термінальні цінності
19.	ІЦ	Інструментальні цінності

Методика «Екзистенційний компас молоді»		
20.	НЦ	Насущні цінності
21.	КяПС	Криза як пізнання себе
22.	ПЖМ	Прийняття життєвої мінливості
23.	ПнМ	Плани на майбутнє
24.	ШБ	Шкала брехні

ВСТУП

Актуальність дослідження. Війна, що триває в Україні, стала першопричиною трансформаційних процесів в усіх сферах життя людини, а саме: в економічній сфері↔спричинення економічної кризи, руйнування інфраструктури; соціальна↔деформація соціалізації молоді, складнощі в освітньому процесі, дозвілля; у духовно-психологічній сфері↔розмитість сформованої картини ціннісних орієнтацій молоді, яку було набуто з попереднім досвідом. Молодь на перетині дорослого життя, формує свою ідентичність, систему цінностей, раптово стикається з екзистенційною кризою, спричиненою впливом війни; загроза для здоров'я/життя свого/близьких людей. Ці обставини викликають у молоді глибокі психологічні та емоційні переживання, що впливають на їхні ціннісно-сміслові орієнтації. Попри значну кількість наукових досліджень як в Україні, так і закордоном, що розглядають цінності та ціннісні орієнтації, вікову характеристику молоді та екзистенційну кризу як психологічний, соціальний та філософський феномен, саме питання трансформації ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під впливом набутого травматичного досвіду політико-історичних обставин, викликаною умовами війни від 24.02.2022, залишається недостатньо дослідженим і є нагальною проблемою сьогодення. Відтак, дана наукова прогалина актуалізує гостру потребу у проведенні комплексного теоретичного (історико-філософського, соціологічного, психологічного аксіологічного) та емпіричного дослідження за допомогою психодіагностичного інструментарію для розуміння динаміки трансформації ціннісно-сміслові сфери, проживання екзистенційної кризи молоддю в умовах війни в Україні.

Відповідь на це питання про вплив екзистенційної кризи включає в себе такі напрями: кризовий (травматичний) аспект - почуття ізольованості і самотності, відчування потенційної загрози (реальної або уявної) для свого життя і життя своїх близьких, руйнування усталених поглядів на світ;

ресурсний аспект-аналіз ціннісно-смислових орієнтацій на пошук психологічного ресурсу, що спонукають до пошуку сенсу життя в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні. Усе вищезазначене й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження «Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно–смислових орієнтацій молоді в умовах війни», визначення об’єкта і предмета роботи, формулювання гіпотези, постановку мети і завдань наукового пошуку.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри теорії та методики практичної психології «Емоційні та особистісні детермінанти розвитку людини в різних соціально-психологічних умовах її життєдіяльності» (державний реєстраційний номер: 0123U100157), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року).

Мета дослідження: виявити особливості впливу екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах війни.

Гіпотеза дослідження: припускається, що в умовах екзистенційної кризи викликаного війною ціннісно-смилова сфера молоді зазнає суттєвої трансформації, яка проявляється у переорієнтації абстрактних цінностей на більш конкретні – життєво-практичні, що пов’язані з вітальними потребами, збереженням суб’єктивної ідентичності, при цьому рівень екзистенційної адаптації, детермінованих ресурсами особистості (самопізнання, саморефлексія, надії на майбутнє, внутрішні ресурси) виступають провідними медіаторами, тобто вибірконими способами проживання екзистенційної кризи та наступним оновленням ціннісно-смилової системи молоді.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

- 1) Вивчити підходи до дослідження ціннісно-смислової сфери особистості та її класифікації, дослідити її структуру і умови формування у молодому віці.
- 2) Розкрити та охарактеризувати поняття «криза», «екзистенційна криза», важливість механізмів подолання кризових станів.
- 3) Підготувати програму емпіричного дослідження, сформувані батарею психодіагностичних методик, технік, процедур, які спрямовані на дослідження особливостей трансформації ціннісно-смислової сфери молоді в умовах екзистенційної кризи.
- 4) Дослідити емпірично особливості трансформації ціннісних орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни.
- 5) Визначити та охарактеризувати рівні проживання екзистенційної кризи та їх вплив на ціннісно – смислові орієнтації молоді в умовах війни.

Виконання зазначених завдань дозволить глибше зрозуміти вплив екзистенційної кризи на ціннісно-смилову сферу молоді в умовах війни в Україні та рівні суб'єктивного проживання в невизначених кризових обставинах.

Об'єкт дослідження: ціннісно-смилова сфера молоді.

Предмет дослідження: вплив екзистенційної кризи, викликаной війною в Україні, на трансформацію ціннісно-смилових орієнтацій молоді.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: теоретико-методологічні дослідження цінностей і ціннісних орієнтацій: (М.Байдак, В. Бакіров, Ю. Бех, В. Бліхар, Л. Богданець-Білоskalенко, М. Боришевський, С.Бубнова, П.Гнатенко, Є.Головаха, І.Головінський, С.Гусаківська, С.Єрмакова, Ю. Жуков, З. Карпенко, К. Клакхон, Л. Коберник, Н.Корнієнко, О. Кретьова, О. Лісеєнко, Г. Майборода, А. Маслоу, А. Мейнонг, О.Музика, Г.Олпорт, І. Орленко, Л. Панченко, М.Розов, М.Рокіч, А.Ручка, С.Симоненко, С.Сокурянська, П.Сорокін, М.Федоренко, А.В.Фурман, А.А.Фурман,

Ю.Шайгородський, Ш.Шварц, М. Шевченко, Е. Шпрангер, Я.Щепанський, С.Щерба, Д. Юм, Н.Юхименко, А.Ярошенко).

Дослідження стратегій життєстійкості та адаптації: (Т.Бабічева, О.Вдовіченко, О.Водолазська, М.Гайдеггер, Л.Карамушка, С.Кобейс, Н.Кологривова, О.Кононенко, М.Конох, Т.Крюкова, Л.Лабезна, Р.Лейнг, А.Лобанова, К.Луман, С.Мадді, О.Мазяр, В. Мельник, І.Мельничук, К.Райда, О.Саннікова, Ж.П.Сартр, Л.Сафонік, В.Сікорський, Ю.Снігур, Дж.Фішер, В.Франкл, А.Цудовська, О.Чебикін, Н.Ярош).

Дослідження молодіжного віку, соціалізації, саморозвитку і формування ціннісної системи: (О.Білоус, П.Бутківська, Л.Василенко, М.Вірна, Є.Карпенко, С.Кузікова, І.Мартинюк, Л.Романюк, М.Савчин, О.Сіпакова, О.Скрипченко, Н.Токарева, І.Толстов, К.Ушинський, М. Цибра, О.Черемська, А.Шамне, П.Юркевич).

Соціально-філософські та політичні аспекти цінностей, ідентичності та кризи: (С. Аверіна, З. Атаманюк, П. Бергер, Т. Вербицька, Г.Герасимович, П. Карамушка, О. Кизенко, І. Корнієнко, В. Крижко, Н. Кучинська, Т. Лукман, І. Мамаєва, О. Моргунов, Л. Новікова, О. Петінова, І. Поспєлова, А.Ручка, П.Тарапон, Т. Титаренко, Ю. Улманис, Я. Шалт, П. Штомпка, М. Шульга).

Методи дослідження: Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було застосовано три групи методів:

загальнотеоретичні: аналіз та систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення інформації, інтерпретація та класифікація даних, структурний метод;

емпіричні (психодіагностичний комплекс методик): - спостереження, психодіагностичний експеримент, експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, напівструктурована бесіда; Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006), Шкала задоволеності життям, Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, Методика «Символ» (Л.А.Снігур, в модифікації С.М.Симоненко), Методика «Екзистенційний компас молоді»

(Авторська методика О.О.Онищенко) метод напівструктурованої бесіди О.О. Онищенко;

методи математико-статичної обробки даних: кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, кластерний аналіз за непараметричним критерієм Краскела-Уолліса, факторний аналіз. *Інтерпретаційні методи:* структурний та генетичний аналіз.

Експериментальна база дослідження. Дослідження було проведено Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» упродовж 2023-2024 року. Всього взяли участь 162 студенти віком від 17 до 26 років, які навчаються на факультетах: С4 Психологія, 017 Фізична культура спорт і реабілітація, 014 Середня освіта Історія та археологія, 014 Середня освіта, Українська мова і література, 013 Початкова освіта. Одеський Національний університет імені І.І. Мечникова, факультет МВПС, спеціальність 052 «Політологія», та спеціальність 113 Прикладна математика.

Наукова новизна та значення отриманих результатів визначається комплексним дослідженням трансформації ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи, зокрема, під час війни в Україні, психологічного виміру з урахуванням проживання травматичного досвіду, критеріїв, механізмів сенсотворення та вибірових стратегій адаптації.

Вперше:

- визначено, що до комплексного вивчення впливу екзистенційної кризи, спричиненої війною, на ціннісно-сміслові орієнтації, психологічну стійкість і смислову інтеграцію молоді увійшли: аналіз ціннісних пріоритетів і патернів, формування прийняття себе в умовах кризи, уявлень про майбутнє, виявлення внутрішніх ресурсів, що сприяють подоланню екзистенційної напруги.

- здійснено системний аналіз механізмів трансформації ціннісно-сміслової сфери молоді під впливом екзистенційної кризи в умовах війни.

- *доведено* на емпіричному рівні, що рівень проживання екзистенційної кризи може стати медіатором між травматичним досвідом війни та змінами ціннісно-смислової сфери у молоді;

- означено, що в період війни екзистенційна криза виступає потужним фактором, що може стимулювати глибинну трансформацію ціннісних орієнтацій молоді. Соціально-політичні потрясіння та невизначеність спричиняють переоцінку пріоритетів і формування нових ціннісно-смислових структур, молодь реагує на ці зміни шляхом інтеграції попереднього та набутого досвіду.

- виявлено, що потенціалом до екзистенційного зростання молоді через зовнішню кризу та можливість формування нової ціннісно-смислової структури на основі проживання цього досвіду є збереження певного *відчуття сенсу життя* та перебування у фазі його *активного пошуку*. Показник *«Наявність сенсу» (НС)* як стабілізуючий чинник, створює внутрішню опору, стійкість до зовнішніх потрясінь, тоді як показник *«Пошук сенсу» (ПС)* --трансформації життєвих орієнтирів і прагнення до смислотворення. Показник *задоволеність життям (ЗЖ)* та його *рівні* є неоднозначним у молоді і має широкий спектр переживань – від *внутрішньої стійкості* до почуття *незадоволеності життям* і почуття *втраченості сенсу*.

- визначено, що в умовах кризи символізація переживань стає не лише відображенням внутрішнього стану молоді, але й активним чинником екзистенційної рефлексії. Через *символи* молодь переосмислює власну ідентичність, конструює оновлену систему цінностей, що ґрунтується на єдності, взаємодопомозі та духовній силі. Молодь у кризовій ситуації спирається на міжособистісні відносини як на головний ресурс смислотворення особистості, що лише підтверджує знецінення зовнішніх атрибутів на користь духовних смислів. Молодь надає перевагу тим символам, які здатні забезпечити відчуття внутрішньої опори та стабільності, моральної сили та перспективи майбутнього. Це свідчить про адаптивний

потенціал молоді, здатність не лише долати стрес, а й трансформувати пережиту екзистенційну кризу в поштовх до розвитку і доводить, що символи виступають не лише відображенням досвіду, а є дієвим інструментом самопізнання та формування життєвих орієнтирів у процесі екзистенційної кризи.

Виділено три рівня подолання кризи у обстежуваних:

- *Конструктивний рівень проживання екзистенційної кризи.* Високі показники свідчать про активне проживання кризи та здатність до її конструктивного подолання. Високий рівень насущних цінностей та наявність планів на майбутнє – орієнтація на смислотворення, пошук внутрішніх опор. Свобода та розвиток розглядаються як внутрішні ресурси для подолання кризи. Рівень життєрадісності зростає, а значущість розваг знижується, що вказує на смислотворчу переорієнтацію. .

- *Помірний рівень проживання екзистенційної кризи.* Загальний показник -межевий стан. Показники: насущні цінності, криза як прийняття себе, прийняття життєвої мінливості, плани на майбутнє, на середньому рівні – старі смисли втрачають значення, нові ще не сформовані. Потребує підтримки, потенційно відкриті для особистісного зростання. Соціальні цінності відіграють ключову роль: підтримка, приналежність, взаємодія з іншими. Позитивні зв'язки ПЖМ з цінностями: виконавська дисципліна, освіченість, відповідальність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість. Від'ємні зв'язки ПЖМ з духовними цінностями та здоров'ям – тимчасове зниження уваги до духовної сфери під час адаптації.

- *Деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи.* Низькі показники загального рівня екзистенційної кризи, кризові проживання дезадаптивного характеру. Знижена життєва енергія, внутрішній розпад смислових структур, безнадія. Низький рівень прийняття себе та життєвої мінливості. Вразливі до тривожно-депресивних станів, дисоціації, фіксації на минулому. Внутрішня фрагментація ціннісної системи, зниження

смыслотворчої активності. Потребує підтримки, корекційних, психолого-педагогічних або психологічних інтервенцій. Відсутні виражені позитивні зв'язки з цінностями як ресурсами для подолання кризи.

- Доведено що вибірккові стратегії проживання екзистенційної кризи у молоді формуються через динамічний взаємозв'язок комплексних *внутрішніх та зовнішніх ресурсів*. Подолання екзистенційної кризи у молоді є результатом синтезованої дії суб'єктивних, соціальних, внутрішньо-екзистенційних та смыслотворчих критеріїв, які взаємопов'язані та взаємно доповнюють ефект адаптивної стійкості.

- *додовнено* уявлення про ціннісно-смыслову структуру у контексті радикальних соціально-політичних трансформацій сучасного українського суспільства та рівнів проживання екзистенційної кризи.

- *подальшого розвитку* набули психологічні теорії ціннісних орієнтацій молоді і кризових станів, зокрема, концепцій психологічної стійкості, сенсотворення та адаптаційних стратегій в умовах соціально-політичних та екзистенційних викликів;

Практичне значення: *запропоновано, створено та вперше апробовано* авторську методику «Екзистенційний компас молоді» (О.О.Онищенко). Запропонований підхід, психологічні маркери ризику, такі як, екзистенційна дезадаптація, внутрішнє вигорання, втрата сенсу, духовна порожнеча. Онищенко О.О. Свідомства про реєстрацію авторського права на твір № 135703. 05 травня 2025р. Літературний твір наукового характеру «Методика екзистенційний компас молоді»

Вдосконалення діагностичних інструментаріїв для вивчення ціннісно-смыислової сфери молоді для виявлення зв'язку між рівнем екзистенційної кризи та поточною структурою цінностей. Інтеграція авторської логіки може знайти своє застосування під час розробки початкових курсів із глибинної психології, психології особистості, кризової та екстремальної психології.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес: Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К.Д.Ушинського» (довідка №152/25 від 19.01.2026 року), Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (09-01-131 від 19.01.2026), Поліського національного університету (довідка №73/01-17-26 від 09.01.26); Закарпатської обласної державної адміністрації, Закарпатської обласної воєної адміністрації Департаменту науки і освіти, молоді і спорту (довідка №01-17/98 від 09.01.2026)

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювалися на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих учених і студентів XII Глухівські наукові читання – 2023 «Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (Глухів, 2023), Міжнародна міжгалузева конференція «Конструктивна рефлексія конфронтації і кооперації: психологічні ризики і ресурси війни» (Київ, 2023), IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, 2023), VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Південноукраїнські наукові студії» (Одеса, 2023), Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Актуальні проблеми практичної психології» (Одеса, 2024), Міжнародна наукова психологічна конференція «Психологічні проблеми творчості» (Київ, 2024); Науково-практична конференція «Пам'ять і особистість» (Харків, 2025).

Структура та обсяг роботи: Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації викладено на 360 сторінках, із них 241 сторінки основного тексту. Робота містить 32 таблиці та 10 рисунків. Список використаної літератури налічує 182 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМАТИКИ АКСІОСФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ

1.1. Аналіз провідних наукових підходів до дослідження ціннісних орієнтацій особистості

Загальні теоретико-методологічні дослідження проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій особистості в сучасній науковій літературі представлені у межах психології, філософії, соціології, аксіології, педагогіки. У психології ціннісна сфера (або аксіосфера) може бути пов'язана з індивідуальними переконаннями, у філософії - ідеями, а в соціології - соціокультурними впливами, як сукупність ціннісних орієнтацій, які визначаються культурою та соціальним контекстом. Цінності мають відносно стійкий соціокультурний характер і відображають значущі для суспільства ідеали та пріоритети, тоді як ціннісні орієнтації виступають як індивідуалізована форма «привласнення чогось» на рівні внутрішнього світу, що переходить у ціннісно-смислову сферу засобом інтеріоризації та ієрархізації у свідомості особистості. Згідно з концепцією Я. Щепанського [109] доцільно розмежовувати об'єктивні цінності і суб'єктивні ціннісні орієнтації. Об'єктивні цінності постають як ті значущі аспекти життя, які вважаються загальноприйнятними або важливими для суспільства в цілому, що сприймаються як суспільні ідеали або нормативні орієнтири права та свободи, справедливості, рівності, людська гідність, екологічна стійкість та інші. Таким чином, віддзеркалюються суспільні установки поваги і пріоритети, які визначаються відносно конкретними предметами або ідеями. Це відображає широкий спектр того, що може вважатися цінністю в різних культурах і суспільствах. Суб'єктивні ціннісні орієнтації, з іншого боку, відображають особисті переконання, уподобання та цінності конкретної людини або групи. Це може бути пов'язано з релігійними переконаннями, культурними

впливами, особистим досвідом чи іншими факторами, що впливають на індивіда, те чому людина надає смисл і цінує це.

Цінності, таким чином, стають центральним поняттям для розуміння людської поведінки, соціально-культурних процесів та формування ідеалів суспільства. Їхнє вивчення у різних галузях допомагає збагачувати наше розуміння світу та взаємодії між людьми в різних контекстах. Продукти матеріальної й духовної діяльності особистості, які в наступному можуть стати предметом її потреб. Суспільно значущі елементи навколишнього середовища-органічна основа соціальної і культурної спільноти. Цінності соціальні-усталені соціальні блага, які підтримують функціонування і подальший розвиток соціуму. Сюди відноситься: мир, соціальна справедливість, демократія, підтримка прав людини, збереження людської гідності, забезпечення відмінних умов життя і духовного розвитку особистості в сучасному суспільстві.

Сучасна система ціннісно-смыслових координат особистості, що формується під впливом економічних і політичних трансформацій та потрясінь, що сприяє моральному саморозвитку особистості в сучасному суспільстві. Зараз в умовах неперервної психологічної турбулентності та соціальної невизначеності миттєво актуалізується потреба людини в можливості осмислення, планування та реалізація власного духовного потенціалу-створення фундаменту екзистенційної стабільності. Аналіз літератури свідчить, що у праці А.Фурмана [153] наголошується на зміщенні акцентів у ціннісно-смысловій системі сучасної молоді на такі орієнтири, як гедонізм, матеріальне благополуччя, безтурботність і максимальні розваги. У мирний час ці пріоритети функціонують як своєрідна компенсаторна стратегія подолання екзистенційної порожнечі та кризи ідентичності. Проте в умовах війни та глибокої екзистенційної кризи нація змушена проходити через переоцінку засад буття саме тут і відбувається «аксіогенетичний зсув». Війна як масштабна екстремальна криза сучасної України не лише руйнує гедоністичну матрицю мислення, а й стимулює відродження глибинних

духовних сенсів таких як жертівність, служіння, любов, національна єдність, внутрішня гідність. Молодь, яка ще вчора прагнула «максимального задоволення» (гедоністичні цінності), сьогодні волонтерить, воює, піклується про літніх, і, головне, переосмислює себе не як споживача, а як творця сенсу в історії.

У межах нашої дисертації це дослідження відкриває можливості глибокого аналізу: трансформації «гедоністичних» цінностей у контексті екзистенційного пошуку; впливу воєнного досвіду на духовне пробудження; реконструкції смислових стратегій у молодіжному середовищі. Таким чином, війна як соціоекзистенційний рубікон сприяє зміні ієрархії цінностей, активізуючи глибинні ресурси особистості та переорієнтовуючи її з етапу утилітарного виживання на духовне зростання. І це не є лише реакція на катастрофу – це феномен нового аксіологічного народження особистості, гідний глибокого наукового осмислення. Звернемо увагу на концепцію цінностей, яку розробив А.Маслоу, «Віра в можливість наукової моральності і в нашу здатність її сконструювати». Цінності починають формуватися у людини залежно від екзистенціальних (зовнішніх – соціальне, родинне середовище особистості та внутрішніх – індивідуальні риси темпераменту та характеру) чинників. В контексті екзистенційної та гуманістичної психології, формування парадигми ціннісних орієнтацій особистості відбувається шляхом інтеріоризації об'єктивних подій країни та суб'єктивного проживання цих подій вимог і очікувань сучасного світу, як квінтесенція життєвої мети [105].

У контексті екзистенційної кризи, спричиненої війною, актуалізується ключове положення, сформульоване Ю.Жуковим та К. Клакхоном: цінності особистості є похідними від суспільних надбань, проте трансформуються в індивідуальному життєвому досвіді. Такий системний підхід до дослідження дозволяє розглядати особистість як динамічний перетин соціального та екзистенційного, де кожна людина не лише наслідує пріоритети культурного коду, а й переосмислює їх у світлі власного страждання, втрати, боротьби й

надії на майбутнє. У цьому контексті положення А.Фурмана [155] про системотворчий характер ціннісно-сміслових орієнтацій набуває критичної ваги саме вони стають «вісьовою лінією» виживання, адаптації й духовного становлення. Таким чином, у дисертаційному контексті цінності не просто відображають соціальне, а творять особистість як відповідь на виклик буття, актуалізуючи її моральний вибір і сенсову автономію. Це справжній людський екзистенційний фронт – невидимий, але не менш значущий за фізичний.

Теоретичний аналіз продемонстрував, що цінності – це об’єктивно сталий феномен, що відображає стандарти суспільства та соціальні ідеали; ціннісні орієнтації – виступає як суб’єктивне проявлення цінностей у поведінці, виборах та взаємодії з оточенням. Молодий вік є «чутливим періодом» для формування нових життєвих цінностей, світогляду: адже екзистенційна криза спричинена раптовим зіткнення з реальною загрозою війни проявляється тривогою, стресами, апатією, невпевненості в майбутньому, порушення звичного укладу життя, необхідністю виживання та швидкісною переоцінкою реальності [99;151]. За В.Франклом, самотійний вихід з кризи можливий через пошукові смислові стратегії життя: соціальна підтримка, міжособистісні відносини, любов, турбота про інших, самореалізація, творчість, розвиток свого потенціалу [151].

Цінності і ціннісні орієнтації є не тільки внутрішнім орієнтиром для особистості, але й важливою складовою її взаємодії із суспільством. Керуючись соціальними ідеалами, людина може впливати на соціальне оточення та вносити свій внесок у розвиток суспільства. Таким чином, дослідження системи цінностей і ціннісних орієнтацій особистості є ключовим моментом аналізу поведінки, діяльності, вибору і прийняття рішень людини, зокрема, у конкретних складних життєвих ситуацій. Узагальнення вищезгаданого на формування цілісної парадигми цінностей особистості впливають не тільки внутрішні, але й зовнішні події, які ситуативно відіграють провідну роль у пошуку сенсу життя, навіть в умовах

екзистенційної кризи [101]. Щодо змісту «цінності» - А) Виступають у якості суспільного ідеалу, детерміновані соціальною свідомістю, абстрактне уявлення про належне в об'єктивному світі, в різних сферах громадського життя. Б) З'являється в суб'єктивованій формі у вигляді витворів матеріальної і духовної культури або людської праці [164]. Ціннісні орієнтації-суб'єктивно ідеалізована ієрархічна система вибіркових установок, що закріплюються набутиим життєвим досвідом і які відображені в психіці людини. (Суб'єктивний образ об'єктивного світу). Дають можливість відображати цінності навколишнього світу, створюються в процесі активної діяльності, мотив поведінки за значущістю для людини, як стимули для досягнення поставлених цілей. Заломлюються через призму індивідуальних особливостей особистості, такі як, темперамент, характер, пам'ять, мислення [121;129;26].

Формування ціннісних орієнтацій особистості позначено впливом суперечностей між попереднім світоглядом та потребою його оновлення в умовах появи нових життєвих поглядів, зокрема, якщо це відбувається вимушено (війна в Україні з 24 лютого 2022 по сьогодні). Ціннісні орієнтації виступають внутрішнім інтегратором особистості, визначаючи життєві цілі, засоби їх досягнення та відповіді на питання «заради чого» людина діє. Це формує суб'єктивні прояви людини у складному та мінливому світі і забезпечує пошук сенсу життя, зокрема у кризових умовах війни [178].

Формування ціннісних орієнтацій особистості позначено впливом суперечностей між попереднім світоглядом та потребою його оновлення в умовах появи нових життєвих поглядів, зокрема, якщо це відбувається вимушено (війна в Україні з 24 лютого 2022 по сьогодні). Вони визначають поведінку та діяльність особистості, впливаючи на її мотивацію, стиль мислення та життєдіяльність, відіграють важливу роль у процесі адаптації та інтеграції особистості в соціумі, сприяючи активній взаємодії з оточенням. Успішна інтеграція вимагає адекватного розуміння суспільної значущості та важливості певних дій та вчинків. Саме через ці утворення людина презентує

власні суб'єктивні прояви в об'єктивно складному і мінливому світі, відображає важливий аспект ціннісних орієнтацій в структурі особистості. Вони стають своєрідним фільтром, через який особистість сприймає світ навколо себе і визначає свою поведінку. Цінності, за думкою багатьох дослідників, є синонімами інтересів і переконань, які формують особистісні цінності через мотивацію й стимули. Г.Майборода й О.Крєтова акцентують увагу на духовних цінностях, таких як наукові знання та високі моральні ідеали, що є ознаками духовної зрілості особистості та суспільства. Виховання молоді та національні цінності є ключовими напрямками педагогічних досліджень [9;149].

Мотиваційно-сміслова сфера особистості є складною системою, яка включає різноманітні компоненти і є ключовою для розуміння того, що рухає людиною в її житті. Основні компоненти цієї сфери включають основні фізіологічні та психологічні потреби, такі як потреба в їжі, безпеці, приналежності, визнанні тощо, грають важливу роль у мотиваційно-смісловій сфері. Ці потреби можуть виступати як стимул для дії. Інтереси вказують на те, що людина знаходить цікавим або задовільним. Вони можуть бути ключовими для вибору діяльності чи напрямку самореалізації. Ідеали представляють собою стандарти чи образи, до яких людина прагне. Це можуть бути моральні чи етичні цінності, які визначають її погляди на правильне і неправильне. Цілі визначають конкретні досягнення, яких людина прагне. Вони можуть бути короткостроковими чи довгостроковими, особистими чи професійними, і визначають напрямок руху [29;180]. Цінності взаємодіють із соціальним середовищем, граючи важливу роль у функціонуванні та відродженні новітнього суспільства. Концепція вказує на те, що цінності спрямовані на досягнення групових цілей та забезпечення ефективного функціонування соціальної системи. Вони допомагають створити загальні норми і правила, які об'єднують групи людей, формуючи спільні цілі та визначаючи етичні стандарти. Цінності визначають те, що суспільство вважає важливим і цінним, визначають те, що вважається

прийнятним і неприйнятним, надаючи основу для взаємодії та співпраці в суспільстві. Таким чином, цінності виступають не тільки як індивідуальні орієнтації, але і як важливий механізм для забезпечення функціонування та розвитку соціальних систем.

Вивчення механізму формування системи цінностей є найбільш ефективним при проведенні аналізу конкретної ситуації та поведінки людини в контексті «тут і зараз». Саме там ціннісні орієнтації актуалізуються, коли людина робить свій вибір, приймає рішення щодо подальших дій. важливу роль відіграють ціннісні орієнтації індивіда. керуючись суспільним ідеалом, людина в процесі цілепокладання реалізує свій життєвий потенціал у діяльності [29;75].

Узагальнюючи можна сказати, що дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій особистості є багатогранною та міждисциплінарною галуззю. Вивчення цінностей дозволяє глибше розуміти механізми формування особистості та соціальної взаємодії, а також прогнозувати поведінкові тенденції в суспільстві, а ціннісні орієнтації-це внутрішній інтегратор людини і є квінтесенцією для вибору цілі у житті та способу її досягнення, а також допомагають відповісти на питання, заради чого він\вона робить ту або іншу діяльність? Зрештою, пошук свого сенсу життя, навіть у складних умовах сучасного світу. Аналіз сутності та компонентів формування ціннісно-смиислової сфери людини створює відмінне теоретичне підґрунтя для подальшого опису безпосередньо наукових підходів до її подальшого дослідження. Основна характеристика – відображення різноаспектності дослідження в межах історичного контексту, соціології, філософії та психології, тільки підтверджує необхідність їх міждисциплінарного вивчення. Саме тому, доцільним кроком, є детальний опис розгляду основних підходів, що дозволять глибше зануритись у механізми виникнення, функції, формування, трансформації ціннісних орієнтацій у сучасних умовах.

Історико-філософський підхід до дослідження ціннісних орієнтацій.

Історико-філософський підхід – цінностей людини досліджуються як ієрархічна система ідеалів, що створюється в процесі розвитку свідомості та слугують критеріями для оцінки предметів та об'єктів оточуючого світу в різних епохах, будь-яких країн.

Споконвіку людині було притаманне вибіркоче (ціннісне) ставлення до предметів та явищ навколишнього світу - це свідчить про факт існування ціннісної форми свідомості людини. Цінність - це поняття, за допомогою якого і характеризується історичне значення певних явищ дійсності для суспільства, індивідів. Цінності виконують роль споконвічної, первинної основи вибору потреб, інтересів, переживання, мети, засобів їх реалізації, результатів діяльності і тих умов, в яких здійснюється вибір. На запитання: заради чого здійснюється та чи інша діяльність, відповіддю є цінність, тобто підґрунтям вибору суб'єкта мети, засобів, результатів і умов діяльності. Сам процес і процедура вибору на базі цінностей називається оцінкою. Спрямованість діяльності суб'єкта (людини) на певну цінність називається ціннісною орієнтацією. Представник цього напрямку, А.Мейнонг виокремив «загальну теорію цінностей». Дослідником було доведено, що поряд з особистими цінностями мають загальний характер такі цінності, як: «цінності Істини, Краси, Добра»[44]. Проблема цінностей є однією з найбільш фундаментальних у психології та філософії, а особливо сьогодні, у період складних трансформаційних процесів, економічних, політичних, культурних та інших змін, однак, незважаючи на плюралізм думок щодо цього питання, на наш погляд, вона залишається відкритою і ще довго буде в центрі філософських пошуків дослідників, що представляє перспективи подальших розвідок у даному напрямку [10].

Щодо сьогодення, як зазначав вчений М. Байдак, [6] про життя в умовах війни ХХІ століття, люди майже не розмірковують на філософських засадах. Для сучасної людини воно має конкретні буденні виміри, ми ставимо собі конкретні завдання, які потрібно вирішувати кожного дня (життя продовжується попри все!) [6;7]. Філософія війни і виживання може

виявлятися важливою в умовах конфліктів і кризових ситуацій. У зоні конфлікту люди дійсно змушені ставити перед собою конкретні завдання, спрямовані на їх власний захист.

В різні історичні періоди, як підкреслює Л. Богданець-Білокаленко [14] для різних соціальних груп характерними були власні ціннісні орієнтири, але на певному етапі життя з різних обставин (як зараз нинішні воєнні умови в Україні) вже можуть втратити своє значення і переходять вже на наступний рівень в ієрархії цінностей людини, призводячи до появи нових ціннісно-сміслових орієнтацій. Їх змістовність є змінним явищем відповідно до історичного стану, що обумовлено певними ситуаціями в житті суспільства.

Важливою в цьому контексті є філософська концепція екзистенціалізму ціннісно-сміслових орієнтацій Ж.-П.Сартра, що викладено у його праці «Буття та ніщо» (1943), дає глибоке розуміння та осмислення людського буття як динамічного процесу неперервного вибору, саме власної відповідальності та пошуку власного смислу, вибір життєвої позиції, навіть у екстремальних умовах, унікальність та неповторність людського буття, «свобода, що забарвлена тривогою», прийняття незворотніх обставин, як зазначає в своїй роботі С.Шевченко [167]. Саме тому, сартрівські ідеї стають релевантними для аналізу формування ціннісно-сміслових орієнтацій, подолання кризових станів та правильний (для кожної) вибір молоддю, оновленої екзистенційної конфігурації в сучасних українських реаліях.

Таблиця 1.1.

Основні філософські категорії Ж.-П. Сартра з відповідною інтерпретацією в контексті теми дисертаційного дослідження.

Ключові поняття Ж.-П.Сартра	Коротка суть ідеї	Практична релевантність у межах дисертаційної теми
Буття для себе (<i>being for oneself</i>)	Особистість, що наділена свідомістю, усвідомлює власну «свободу» та здатна творити сенс.	Доводить те, що молодь в умовах війни, усвідомлює власну свободу вибору рішень, навіть в найтяжчих умовах
«Ніщо» (<i>nothing</i>)	Простір «свободи» «Те, що є↔тим, що може бути = заперечення даного»	Пояснення екзистенційної кризи, як «поворотного шляху» переосмислення попередніх ціннісних орієнтацій, та відмови від застарілих
Свобода/відповідальність (<i>freedom/responsibility</i>)	Людина вільна істота, що несе відповідальність за своє життя.	В той же час, виявлення того, як війна примушує молодь брати на себе нову відповідальність

Продовження таблиці 1.1

Тривога (<i>anxiety</i>)	Емоційна реакція на «свободу» та невпевненість у майбутньому	Дослідження реакції молоді на виникнення екзистенційної кризи спричиненої війною в Україні
Автентичність (<i>authenticity</i>)	Як людина проживає з обраними ціннісними та ціннісно-смысловими орієнтаціями, а не нав'язаними	Дослідження, а на скільки у молоді присутнє прагнення до автентичності (бути самими собою) в умовах війни?
Проект/плани (<i>project/plans</i>)	Самотворення, через планування, проектування цілей, які людина ставить перед собою	Аналіз змінюваності життєвих проектів молоді в умовах екзистенційної кризи

Відтак, аналіз теми цінностей та ціннісно-смыслових орієнтацій людини, має свій історично давній характер, захоплюючи різні епохи, способи та рівень людського життя. Зараз воно набуло широкої актуальності в умовах воєнного конфлікту рф та України починаючи з лютого 2022, коли раптово базові цінності та смисли людини/суспільства піддаються глибоким трансформаціям. Загалом цей історико-філософський підхід створює стійкий фундамент для наступного емпіричного дослідження у проблематиці трансформаційних процесів ціннісно-смыслових орієнтацій молоді у контексті екзистенційної кризи, спричиненої війною.

Соціологічний підхід до дослідження ціннісних орієнтацій.

Соціологічний підхід – цінності людини поступово визначаються соціальними умовами життя, моральними і культурними нормами та міжособистісними взаємодіями [8;18;121].

З позиції соціології ціннісні орієнтації досліджуються як регулятори поведінки, діяльності та соціальної активності, які синтезують особисті потреби людини з нормами, вимогами і очікуваннями сучасного суспільства. Ієрархія цінностей є ключовим механізмом соціального детермінізму, що забезпечує відповідність дій стандартам сучасної культури. [84;104]. Тобто, соціальні норми, морально-правові та релігійні регулятиви мають функцію «фільтра», через який здійснюється адаптація особистості до історично конкретного соціального середовища. Аналіз структури ціннісних орієнтацій П.Ігнатенко показує, що вони формуються через взаємодію психологічних і соціальних факторів, від конкретних життєвих ситуацій до абстрактних переконань. Важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій відіграють соціальні, психологічні та педагогічні механізми. Ціннісні орієнтації особистості, як частина її структури, відображають її життєвий досвід і є основою для прийняття важливих життєвих рішень [59].

У посібнику С.Щерби [170] вказується, що ціннісні орієнтації завжди проявляються у постійних взаємовідносинах людини і суспільства (праця, колектив, культура, побут, відпочинок і тд.). Г.Олпорт трактує ціннісні орієнтації як переконання людини в тому, що для особистості є істинним, важливим, а що ні, що є моральним↔аморальним, добром↔злом. У трактуванні С.Щерби [170] ціннісні орієнтації розглядаються як основні орієнтації особистості в постійних взаємовідносинах із суспільством. Цінності проявляються у різних сферах життя, таких як праця, колектив, культура, побут, відпочинок тощо. Вони визначають ставлення людини до різних аспектів життя і формують її поведінку в соціумі. Г.Олпорт: підкреслює психологічний аспект ціннісних орієнтацій, розглядаючи їх як переконання, що визначають, що для особистості є істинним, важливим, моральним, а що - ні. Це відображає внутрішні переконання і цінності, які

керують моральними виборами та спрямовують на добро чи зло в певних ситуаціях. Ціннісні орієнтації є довготривалим результатом впливу сім'ї та родичів, друзів, знайомих, у шкільному середовищі та ЗМІ. Саме це є відображенням того, як особистість є включеною в суспільство, що розвивається тут і зараз. В парадигмі ціннісних орієнтацій людини з позицій соціологічного підходу виконується регулятивна функція культури певного суспільства і сприяє створенню як умовно цілісного образу історичного розвитку країни та епохи в цілому [27].

Українські соціологи О.Лісієнко, Ю.Бех, І.Орленко. підтверджують важливість ролі цінностей у формуванні соціальної архітекτονіки національної ментальності та процесах соціально-політичній адаптації та трансформації суспільства [9;73;89].

Цінності інтегрують суспільство (в будь-яких країнах та умовах життя) підтримуючи цим самим цілісність, відображаючи внутрішню гетерогенність та можливі потенціальні зони конфліктності. У періоди соціально-політичних потрясінь в Україні, зокрема, зараз під час війни відбуваються ціннісні зрушення, що детермінують екзистенційну кризу як на індивідуально-особистісному так і колективному рівнях. Кризові стани актуалізують процес переосмислення життєвих орієнтацій, кристалізує базові національні цінності – патріотизм, воля, гідність, що набуває екзистенційного значення, зберігаючи зв'язок з загальнолюдськими універсаліями – гуманізм, справедливість, солідарність. Зараз вони набувають глибшого, екзистенційно забарвленого змісту, стаючи точками входу у глобальний ціннісний простір. Таким чином, українська молодь в умовах війни демонструє приклад ціннісної мобілізації, яка поєднує культурну специфіку з універсальними гуманістичними принципами.

Важкі умови в країні як соціальна трансформація ускладнила соціологічні практики спостережень за ціннісними орієнтаціями молоді як громадянської думки. ця невизначеність сучасного світу стосується не тільки методологічних аспектів, соціальних, політичних, економічних галузей, а й

глобальних психологічних суб'єктивних образів світу. Війна – як радикальний соціально-психологічний стресор всього людства, виступає каталізатором трансформації ціннісних орієнтацій молоді, що модернізує їх за власним культурно-специфічним сценарієм, це узгоджується з концепцією Ш.Ейзенштадта. цінності стають маркером до здатності екзистенційного самопоходання та консолідації нації в умовах війни.

Психологічний підхід до дослідження ціннісних орієнтацій особистості.

Психологічний підхід – цінності формуються через інтеріоризацію соціального досвіду та проявляються в індивідуальних особливостях, зокрема, ставлення до себе, інших людей, до виконання діяльності [121].

Психологічна сторона дослідження ціннісних орієнтацій підкреслює її унікальність і зв'язок із характером особистості, аналізується цей феномен через призму індивідуально-типологічних особливостей, суб'єктивного ставлення до самого себе та очікування від інших людей - власні переконання, до інших людей, об'єктивного зовнішнього світу, виконання діяльності, планування та організації життя [93].

Отже, формування ціннісних орієнтацій розглядається як процес інтеріоризації соціально-значущих зовнішніх цінностей суспільства певної країни, соціальні установки та переконання, через індивідуальне проживання людиною психічних процесів – пізнавальних: мислення, пам'ять, та регуляторні – емоційно-вольова сфера. На думку Н.Корнієнко [66] ціннісні орієнтації людини не є ані фізичною, ані психічною субстанцією, вони належать до категорії суб'єкт↔об'єкт відносин, у яких особистість надає «знак важливості» певному «чомусь/комусь» в контексті досягнення поставлених цілей. Як ми розуміємо, у цьому ключі ціннісні орієнтації є концептуальним конструктом, що виникає у цих відносинах з навколишнім світом (люди, природа, артефакти, мистецтво) [166].

Нами було проаналізовано, що соціально-психологічний підхід свідчить, що ціннісна сфера молоді є інтегрованим у внутрішній світ, формуючи «моральний компас» і духовну складову; вони включають

загально значимі цінності (почуття обов'язку, гідності, справедливості, сенсу життя) та відносні (життя, здоров'я, свобода, сім'я, економічна безпека), що детермінують індивідуальну мотивацію та поведінку.

Соціально-психологічна залученість може проявитися через любов і турботу про інших, волонтерську та творчу діяльність, активну соціальну позицію та реалізацію свого потенціалу, що забезпечує суб'єктивне відчуття приналежності, безпеки та продуктивне подолання стресу. Відтак, опрацювання екстремальних ситуацій здійснюється через фіксацію, ізоляцію, відволікання та сублімацію, що дозволяє молоді адекватно адаптуватися і зберегти психологічне благополуччя [1;117].

Психологічний аналіз ціннісних орієнтацій дозволяє виявити глибинні детермінанти внутрішнього світу людини, де кожен акт містить задум, ідею, проект, життєвий сенс, акумулює соціальні потреби, інтереси та емоційні переживання. Зовнішня культура є осередком розвитку і результатом формування аксіосфери – фіксація значущості/незначущості «чогось», тим самим реалізуючи ціннісні смисли, поєднує когнітивний та емоційний компоненти – суб'єктивне значення світу як потенціал для духовного розвитку молоді [15;16]. Отже в контексті психологічного підходу, зокрема, соціальної психології говорячи про сучасні виклики нової реальності пам'ять людини є не лише пасивним архівом пережитого досвіду, а також динамічним психосоціальним механізмом, що синтезує отриманий ззовні травматичний досвід у систему особистісних і колективних сенсів. Пам'ять людини не лише фіксує минуле, а вибірково реконструює його відповідно до ціннісно-сміслових орієнтацій людини та її спрямованості у майбутнє. У контексті війни пам'ять активізує процеси рефлексії, формування та закріплення нових смислових структур і адаптаційних механізмів. Основні результати дослідження свідчать, що війна виступає суттєвим трансформатором ціннісно-сміслових орієнтацій молоді, посилюючи цінування життя «тут-і-тепер», відповідальності, взаємодопомоги. Пам'ять

травматичних подій, інтегрується у колективні наративи, сприяє формуванню психологічної стійкості, витривалості та соціальної згуртованості [116].

Модель динамічної реконфігурації ціннісно-смислової парадигми молоді в умовах війни в Україні. У контексті війни в Україні як граничної травмуючої екзистенційно насиченої ситуації, особливо вразливою є молодь. Тому що, саме в молодому віці відбувається формування ціннісно-смислової структури характеру особистості, яка під впливом війни піддається глибокій трансформації, як зовнішньої соціально-культурної, безпекові, морально-нормативні; внутрішні – емоційні, духовні, смислотворчі) все це проходить процес переоцінки і формує нові життєві орієнтири. Сюди входять п'ять ключових етапів психологічної перебудови ціннісних орієнтацій: 1) Травмуючий поштовх – шок, втрати, руйнування відчуття безпеки, конфлікт між старими (вже наявними) цінностями та новою реальністю країни; 2) Декомпозиція попередньої системи – девальвація рутинного і матеріального, вихід на перше місце базових потреб і безпеки виживання, «ціннісно-екзистенційний вакуум»; 3) Екзистенційна пауза – гальмування, рефлексія, занурення в себе «Хто я?», «Навіщо.....?», пошук власного потенціалу.

1.2. Механізми та класифікація аксіосфери особистості

Одну з найперших класифікацій ціннісно-смислової сфери запропонував Г.Олпорт, спираючись на концептуальну модель Е.Шпрангера, щодо змістової складової особистості за допомогою якої вона пізнає світ, спрямованість світогляду. Ціннісна орієнтація є духовним атрибутом, що є похідною частиною загального людського духу. Дослідник виділив шість форм пізнання світу, назвавши їх типами розуміння життя, а саме:

- Теоретична людина-тягнеться до пізнання закономірностей світу, взаємин між людьми. Для теоретичної людини, незалежно від того, хто вона за фахом-науковець, ремісник або лікар,-головна ціннісна орієнтація-це

осмислення в теоретичному плані того, що відбувається навкруги та встановлення закономірностей.

- Економічна людина звичайно шукає користь у пізнанні. Мислення такої людини має прагматичну спрямованість на створення чогось корисного на основі природничо-наукових знань і техніки.

- Естетична людина сприймає довкілля як щось гармонійне або дисгармонійне, намагається пізнати світ завдяки естетичним формам, кольору, ритму. Має потяг до самовираження в естетичній формі. Йдеться не лише про професійних художників, скульпторів, композиторів, а й про всіх людей.

- Соціальна людина-це та, яка прагне знайти себе в іншій людині, жити заради інших. Вона тягнеться до всеосяжної любові до людства. В цій любові розчиняються межі індивідуальності. «Я» особистості, що любить, відрізняється від «Я» егоїстичної людини. Це «Над-Я», що знаходить себе в служінні іншим.

- Політична людина тягнеться не до суто адміністративної влади, а до такої влади, що відповідає вищим духовним вимогам, базується на істинних духовних цінностях і на цій основі детермінує мотиви та дії інших людей.

- Релігійна людина-це тип людини, ціннісна орієнтація якої полягає у пошуку смислу життя, вищої духовної сили-Божества, ідолів, вищої істини. Головне для такого типу людей-саме пошук вищого смислу, вищої правди, першопричини буття [167].

Серед найбільш розповсюджених класифікацій цінностей можна виділити класифікацію М.Рокіча: 1) Поділ цінностей на термінальні і інструментальні, інакше-цінності-цілі і цінності-засоби. Термінальні цінності визначаються як впевненість людини у тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути, а інструментальні цінності є впевненістю у тому, що певний спосіб дій має переважати у будь-якій ситуації.

Автор має на увазі, що по-перше: термінальні цінності представляють собою кінцеві мети або стан, якого людина прагне досягти у своєму житті, це внутрішні переконання про те, що важливо і цінно в самому собі, незалежно від того, чи призводить це до інших цілей чи об'єктів. Приклади термінальних цінностей можуть включати щастя, благополуччя, любов, мудрість, свободу, тощо. По-друге: інструментальні цінності вказують на ті засоби або способи дій, які людина вважає важливими для досягнення своїх термінальних цінностей, це можуть бути конкретні методи, стратегії, які вважаються ефективними або правильними у досягненні певних цілей. Приклади інструментальних цінностей можуть включати працьовитість, дисципліну, толерантність, справедливість тощо.

2) Цінності буття (Б-цінності) та дефіцитні цінності (Д-цінності) (А.Маслоу). По-перше: буттєві цінності визначаються як ті аспекти життя, які мають справжню цінність та значення для індивіда, ці цінності допомагають визначити мету, сенс і напрямок життя, для кожної людини буттєві цінності можуть бути різними і виникають з її власних переконань, досвіду і внутрішнього світогляду, приклади буттєвих цінностей включають любов, сім'ю, творчість, розвиток, взаємодію з іншими та ін. По-друге: дефіцитні цінності-це ті аспекти життя, які можуть бути ускладненими або відсутніми, що може призводити до внутрішньої напруги, страждань або неврозу, іноді люди можуть долати дефіцитність цінностей, працюючи над ними або знаходячи заміники, а іноді це може стати джерелом страждань та конфліктів. Приклади дефіцитних цінностей можуть включати відсутність соціальної підтримки, низьку самооцінку, почуття самотності, невизначеність щодо особистого сенсу і т.д.

3) Цінності творчості, що реалізуються через працю людини, вносить суб'єктивний смисл у власну роботу; цінності переживання, які проявляються в чутливості людини, інших людей природи, деяких предметів; цінності стосунків, пов'язані з реакцією людини на обмеження її можливостей, коли вона опиняється у владі обставин, які людина не в змозі

змінити. (В.Франкл) [167]. По-перше: суб'єктивний смисл у роботі: цінності творчості можуть включати задоволення від самого процесу творчості та відчуття особистого внеску у свою роботу. Професійні цінності поділяються на: цінності самовизначення в професійній діяльності, цінності, що виникають на основі винагороди з боку суспільства, цінності, що формуються на основі професійних рис, та цінності вищого ґатунку для регуляції ставлення до професії. В результаті, ціннісні орієнтації є засобом суб'єктивного ставлення до світу й інтегральним психічним утворенням, що забезпечує цілісність свідомості, емоцій та поведінки [161;151]. Для багатьох людей важливо мати відчуття сенсу у своїй праці, відчувати радість від того, що вони творять.

По-друге: реакція на обмеження можливостей. Цінності стосунків можуть бути пов'язані з тим, як людина реагує на обставини, які вона не може контролювати. Це може включати розуміння та прийняття обмежень, розвиток емпатії та здатність знаходити способи адаптації в складних ситуаціях.

За словами дослідника В.Бліхаря [13], кожна людина в умовах екзистенційної кризи розставляє пріоритети зі своєї точки зору, адже війна, яку розв'язала РФ проти України суттєво вплинула на переосмислення парадигми ціннісних орієнтацій людей, на відношення до предметів/ситуацій навколишнього світу. До переліку загальноприйнятих цінностей особистості належать: матеріальні цінності (гроші, прикраси, модний одяг, бренди, картини, техніка, посуд, автомобілі, нерухомість); духовні, релігійні, моральні та естетичні цінності (доброзичливість, емпатія, чесність). Також є соціальна категорія цінностей (захист на соціальному рівні, влада, кар'єра, родина, свобода) [13;14]. Є також інші категорії цінностей, такі як: біологічні, соціальні, вони є важливі для повноцінного функціонування індивіда. Їх можна поділити на: індивідуальні (фізичне/моральне здоров'я, безпека, життя, благополуччя, сімейний затишок); групові (національні); вселюдські (благо, незалежність, краса, корисність, віра, надія, правда,

кохання) [65]. Цим В. Бліхар [13] підкреслює, що сприйняття світу під час воєнних умов може докорінно змінити людину і шляхом оновлення (пошуку) ціннісних орієнтацій люди намагаються зберегти індивідуальну цілісність, захистити себе від психотравмуючого впливу війни. Таким чином, Е.Шпрангер в своїй класифікації ціннісних орієнтацій показав, що люди відрізняються між собою передусім цінностями своєї моральної спрямованості. Це утворює духовну індивідуальність особистості, її духовну сутність) [77;131].

З.Карпенко [48] запропонувала авторську концептуальну модель ціннісної свідомості особистості, яка включає ієрархію духовних прагнень. Ця ієрархія містить такі рівні: вартості вітальної активності індивіда: цінності, пов'язані з основними життєвими потребами та активністю особистості, що забезпечують виживання та благополуччя. Цінності істини, справедливості і користі: важливі морально-етичні та пізнавальні принципи, що орієнтують людину на пошук правди, справедливих вчинків і корисної діяльності. Добро як основоположний чинник морально-етичної взаємодії з довкіллям: цінність добра розглядається як фундаментальний елемент, що визначає моральні відносини між людиною та навколишнім світом. Утвердження індивідуальної творчої діяльності, орієнтованої на прекрасне: цей рівень фокусується на творчій самореалізації, де краса виступає головним критерієм діяльності. Загальне благо як найвищий ідеал людської екзистенції: цей рівень є вершинним у ієрархії, де людина прагне служити загальному благу, віддано виконуючи свою життєву місію та слугуючи істині. Ця модель базується на ідеї системного моделювання особистості, де З.Карпенко [49;50] враховує функціональні особливості індивіда як суб'єкта діяльності та його внутрішні якості, які визначають людину як особистість.

В сучасній українській психології цінності розглядаються як такі, що визначають змістову сторону спрямованості особистості і класифікуються з точки зору їх ролі, яку вони відіграють в конкретній соціальній ситуації. З.Карпенко [48] виділяє і класифікує базові ціннісні орієнтації особистості за

мірою включеності людини в суспільні відносини. Таким чином, вираженим рівням «індивід», «група», «суспільство» відповідають ціннісні орієнтації, що виражають спрямованість особистості на ту духовну цінність, яка реалізується в конкретній соціальній ситуації. При побудові структури ціннісно-сислової свідомості особистості, авторка проводить ідею, що можна створювати загальні класифікації цінностей, але в кожній специфічній конкретній ситуації у свідомості індивіда представлена індивідуальна система цінностей, специфічна для діяльності, якою займається людина. Схожих позицій притримується О.Музика [176], пропонуючи свій поділ цінностей на моральнісні і діяльнісні, сукупність і взаємодію яких називає суб'єктними цінностями. Цінності формують систему орієнтацій особистості, виступають регулятором її поведінки і є основним елементом її свідомості.

Ціннісні орієнтації визначаються як система значущих для особистості смислів та норм, які сприяють її саморозвитку і визначають основний напрям її життєдіяльності. Важливим є і розуміння ролі оцінки, яка допомагає визначити статус того чи іншого предмета як цінності. Виокремлення цінностей особистості від цінностей суспільства підкреслює унікальність особистого вибору цінностей, але водночас цей вибір обмежений ціннісними нормами, які існують у суспільстві. Це відображає складну взаємодію між індивідуальними і соціальними аспектами в процесі формування ціннісних орієнтацій.

Також важливо зазначити, що цінності, які засвоєні на внутрішньому рівні, стають основою для саморегуляції особистості, дозволяючи їй свідомо обирати норми поведінки, що відповідають її власним внутрішнім переконанням. Це забезпечує баланс між суспільними нормами та особистісними цінностями, що є необхідним для гармонійного розвитку як індивіда, так і суспільства в цілому [163].

Австрійський психолог В.Франкл [151] виділяє 3 групи цінностей: цінності відносин (позиція осмислення по відношенню до ситуації); цінності творчості (праця); цінності переживань (любов, сприйняття світу).

Соціальний психолог Ш.Шварц виділив 10 загальносупільних цінностей: влада, досягнення, гедонізм, стимуляція, самостійність, універсалізм, доброчесність, традиції, конформність, безпека [181]. Отже, ці аспекти цінностей можуть взаємодіяти та впливати один на одного, формуючи індивідуальний світогляд та ставлення до життя в різних умовах життєдіяльності.

Погляди Л. Коберник та С.Бубнова [56;59] вказують на те, що ціннісні орієнтації є складним та багатогранним поняттям, яке відображає світогляд конкретної людини. Це визначення підкреслює важливість та різноманітність цінностей у формуванні світогляду та взаємодії особистості з оточуючим світом. Складність: визначення ціннісних орієнтацій як складного поняття вказує на те, що цінності не можна звести до простих категорій чи однозначних визначень. Вони представляють собою систему, що включає різноманітні аспекти та взаємодії. Багатогранність: вказує на те, що цінності охоплюють різні сфери життя та можуть бути пов'язані з різноманітними аспектами, такими як мораль, культура, соціальні відносини, індивідуальні потреби тощо. Відображення світогляду: визначення ціннісних орієнтацій як відображення світогляду свідчить про те, що цінності є не просто ізольованими концепціями, але вони взаємодіють із загальним уявленням особистості про світ та її цінності.

М.Боришевський [101] підкреслював, що формування ціннісних орієнтацій є «відображенням» духовної і моральної сторони індивіда. Погляди М. Боришевського [101;102] підкреслюють, що формування ціннісних орієнтацій є відображенням духовної і моральної сторони індивіда. Це визначення вказує на те, що цінності відображають глибинні аспекти особистості, такі як її духовні переконання та моральні принципи. Духовна сторона: формування ціннісних орієнтацій вбудоване у духовний аспект особистості. Це відображення того, як особистість сприймає світ та її місце у ньому на рівні духовного розвитку. Моральна сторона: моральні аспекти грають ключову роль у формуванні цінностей. Вони визначають, як

особистість оцінює правильність чи неправильність дій, ставлення до інших людей та загальні принципи, які керують її життєдіяльністю.

М.Розов поділяв цінності на загально значимі (почуття обов'язку, людська гідність, рівність, віра, чесність, обов'язок, справедливість, відповідальність, пошук істини і сенс життя загалом) та відносні (те, що мотивує нас і направляють нашу рішення). Категорію загальнозначимих цінностей він ділить ще на дві підгрупи – а) кардинальні та б) субкардинальні. А) Життя, здоров'я людини, свобода думки, прийняття і виконання рішень щодо власного життя, особиста гідність, можливість мати родину і продовжувати рід, виховувати дітей на власний розсуд, доступність культури суспільства (пізнавальні здібності суб'єкта, відкритість джерел культурної інформації), право добувати своєю працею життєві блага для працездатних і мінімальне життєзабезпечення для непрацездатних, безробітних. Б) Визначається на основі складу кардинальних цінностей, оскільки, для збереження життя кожної людини необхідна безпека, для здоров'я-мінімальне життєзабезпечення та екологічні умови, для свободи і гідності-соціальні, моральні і правові гарантії та норми оточення, що захищають від публічного приниження і не правового фізичного насилля, захист громадянських свобод, свобода совісті, слова, зборів і асоціацій. Такої ж думки дотримується й інший науковець А.Ярошенко [176]. Саме в умовах війни проявляється глибинна і навіть героїчна сутність цих цінностей: коли молода людина не просто декларує свою гідність, а захищає її на фронті або в інформаційному чи гуманітарному тилу; коли родина — це не лише право, а осердя опори; коли культура це не розвага, а засіб збереження ідентичності та внутрішнього сенсу. Відтак, екзистенційна криза не лише руйнує попередні смислові структури, а й перезапускає оновлену ієрархію цінностей, де основою стає боротьба за безпеку, гідність і право бути людиною навіть у найтемніші історичні моменти. Молодь України не просто адаптується вона творить нову систему смислів, де свобода та гідність мають практичну вартість, а не лише символічне значення. Таким чином, в умовах війни ми

фіксуємо не лише трансформацію ціннісних орієнтацій, а екзистенційне оновлення самої сутності людини, яка проходить крізь трагедію і при цьому не втрачає, а часто лише знаходить себе.

Розглянувши всю різнобічну варіативність класифікацій різних дослідників, на сьогодні в сучасній психологічній літературі немає єдиного вірного визначення ціннісних орієнтацій [126]. Відсутність єдиного визначення свідчить про те, наскільки це поняття широке та залежить від багатьох факторів, таких як культурні, соціальні, особисті та інші. Це поле досліджень динамічне, і нові дослідження можуть приводити до додаткового розуміння та уточнень у визначенні цих понять.

У наш час проблема Відродження української нації є актуальною, а тому потрібно реалізувати пошуки, які спрямовані на відтворення такої загальнонаціональної ідеї, щоб можна було сформувати нову систему життєвих цінностей: засновані на справедливості, незалежності, гідності, рівності правах особистості [14;20].

В узагальненні можна сказати, що ті людські цінності, що були до війни вже майже втратили свою актуальність і пріоритетність, адже всі матеріальні складові життєвого успіху зникають перед «обличчям смерті і руйнуваннями». На сьогодні життєвими цінностями для українського суспільства стали: любов до Батьківщини, патріотизм, взаємодопомога, життя своє/рідних.

1.3. Аналіз дослідження «кризового» в науковій літературі

Кризові ситуації часто ставлять перед людиною важливі питання про пошук сенсу життя, цінності та ідеали. Ці питання, на які немає однозначної відповіді, можуть спричиняти почуття безвиході. Однак, навіть у складних обставинах криза може бути джерелом важливих трансформацій та можливостей для особистісного зростання. З психологічної точки зору починаючи з лютого 2022 року кількість людей, що зараз знаходяться в

епіцентрі травмуючої кризи стрімко зростає. Основною причиною цього є: різкі зміни звичних умов життя людини, цінностей, нестабільність соціально-політичної та економічної структур. Але спираючись на свій внутрішній морально-етичний ціннісно-смысловий потенціал, людина може раціонально мислити та будувати своє життя і жити у гармонії із собою навіть в стресових умовах. Дана тема є малодослідженою в психологічній сфері.

Життєві події можна трактувати як такі, що призводять до кризи, якщо вони створюють потенційну загрозу задоволенню фундаментальних потреб і створюють таке становище, за яким не можна уникнути наслідків і вирішити в короткий час звичним алгоритмом дій, як наслідок, зупинка та порушення людського життя. Ця деформація може зачепити матеріальну, соціальну, духовну сторону життя. Кризові фактори: фізичні, фізіологічні; хвороба, нещасний випадок. Може виникнути сильна фізична напруга, тривога, відсутність доступу до сну, їжі, води, сенсорна депривація. Втрата значущих предметів внаслідок пожежі, стихійного лиха, пограбування. Втрата соціального статусу внаслідок звільнення з роботи, скорочення, пенсії, банкрутства підприємства, деформація значущих соціальних зв'язків, віддалення від близьких людей, розлучення - як загалом, втрата сенсу життя внаслідок життєвої дезінтеграції. У людини виникає почуття, що їй чогось бракує, до цього додається порожнеча і людина починає шукати витоки і суть життєвого змісту. Стан тривоги стає нав'язливим, відчуття порожнечі-нестерпним, загострення совісті та відчуття провини, що викликає нове почуття відповідальності за себе і за тих, хто поряд, а разом з ним тяжке почуття провини, каяття. Цей стан може супроводжуватися почуттям нереальності того, що відбувається, та втратою здатності прогнозувати своє майбутнє [92].

З урахуванням війни в Україні, проблема вивчення екзистенційної кризи залишається актуальною та перспективною для подальших наукових пошуків. Після руйнівного етапу кризи настає новий етап, коли особистість

може позитивно перетворитися, стати зрілішою, відповідальнішою та мудрішою. Він також може сприяти пошуку нових смислів [30].

Окреслимо загальне поняття «криза». Це поняття походить від грецького «Kreses»-рішення, поворотний пункт, результат. В аспекті психологічної науки іменується як тяжкий стан, викликаний будь-якою глобальною зміною звичного життя людини. Похідними поняттями «кризи» є «критичний період», «перелом», «перехід», «поворотний етап життєвого шляху», «розрив», «критична ситуація» (Ф.Василюк) [92]. Важливий елемент для дослідження кризового стану є стратегія подолання особистості з важкими життєвими ситуаціями виникла в психології у другій половині XX столітті [112].

Екзистенційна криза в умовах війни проявляється у станах тривоги, невизначеності, втрати життєвих орієнтирів, загострюється переживання загроз життю/здоров'ю. Згідно екзистенційно-гуманістичного підходу, що саме в кризових умовах можливе переосмислення попереднього досвіду, формування нових цінностей та смислів і виявлення внутрішніх ресурсів особистості. У цьому контексті ціннісно-смилова сфера виступає потенційною опорною точкою для адаптації та саморозвитку молоді [124].

На сьогодні екзистенційна криза є травмуючим елементом життя, що викликаний війною 2022 в Україні, людина може залишитись наодинці з собою/з близькими, характеризується процесом застою, де попереднє життя може не мати цінного сенсу. Часто люди можуть думати «Я так більше не можу», «Як мені жити далі?». Люди стають повністю пасивними, безучасними, відчувати занепад сил і порожнечу. Вплив зовнішнього середовища на внутрішній саморозвиток особистості, створює «атмосферу безпомічності». Дуже важливим є сенс у стражданнях (В.Франкл «Логотерапія»), в ударах долі, але потім можуть наступати моменти щастя, коли людина проявляє себе у діяльності: «Я все зможу», «Я впораюсь», «Все буде добре».

Основні симптоми, які проявляються після перебування в епіцентрі екстремальних травматичних ситуацій: 1) Криза ідентичності – втрата повна або часткова цілісного сприйняття себе, своєї ролі в суспільстві, що ускладнює соціальну взаємодію та адаптацію; 2) Соціальна дезадаптація – підвищення конфліктності, проблеми у спілкуванні з оточуючими; 3) Загальна тривожність, надмірна пильність, має фізіологічні симптоми – ломота, спазми, головний біль, психічні – занепокоєність, параноя, емоційні – страх, сумніви, почуття провини. Будь-яка неприємна асоціація виступає як тригер. 4) Нервові виснаження, апатія, притупленість позитивних емоцій; 5) Порушення когнітивних процесів – концентрації уваги, пам'яті, мислення; 6) Агресивність та напади люті [2;8].

Проживання кризи можна розділити на такі критерії: 1) повсякденне життя людини з її звичними справами, турботами і функціями; 2) діяти за покликом; 3) знаходження нових механізмів адаптації, які допоможуть в майбутньому більш ефективно впоратися з кризовою ситуацією. Екзистенційна криза – це не просто руйнування, а перехідна точка, де «старе життя» більше не працює, а «нове» ще не сформувалося. І саме в цій проміжній зоні між втратою та надією формується нова якість буття, нова Я-концепція, новий світогляд.

Сучасні суспільні зміни створюють нову соціально-духовну атмосферу, що викликає особливо гострий інтерес до питання пошуку сенсу життя. Важкі життєві ситуації ставлять людину перед вибором: боротися чи уникати страждань. Таким чином, пошук сенсу життя є невіддільним від процесу самореалізації особистості [153]. Це питання є відкритим і актуальним в наші часи. Війна в Україні спричиняє стан тривоги, страху, відчуття глибокого психологічного дискомфорту, зокрема при питаннях: «Що робити?», «Як жити далі?». Екзистенційна криза детермінована дуже значущою або великою зміною в житті людини, це можна назвати «зсувом життєвої послідовності». Типовими прикладами є: смерть близької/коханої людини, реальна/уявна загроза власному життю (страх смерті). Екзистенційна криза

або криза сенсу життя - стан тривоги, відчуття глибокого психологічного дискомфорту при питанні про сенс існування. Також розуміється як стан, що виникає через невідповідність між внутрішніми можливостями людини та умовами її діяльності, що може негативно вплинути на фізичне та психічне здоров'я [62].

Основні характеристики екзистенційної кризи включають: труднощі та загроза: це період, коли людина стикається із труднощами, важкістю вибору або відчуває загрозу для свого існування. Це може виникнути внаслідок особистісних, соціальних, економічних або етичних проблем. Усвідомлення обмежень: особа усвідомлює свої власні обмеження, обставини та обставини, які перешкоджають досягненню поставлених цілей. Психічна напруженість: екзистенційна криза може викликати психічну напруженість, стрес та тривогу, оскільки людина стикається з невизначеністю та нестабільністю власного існування. Реакція на зміну: людина реагує на зміну звичних параметрів виконання діяльності та виходить за межі «звичайності» чи «зони комфорту». Це може призвести до переосмислення цінностей, перегляду життєвих пріоритетів і пошуку нового смислу. Прагнення до реалізації цілей: екзистенційна криза може також виявитися каталізатором для особистісного зростання та розвитку, оскільки людина намагається знайти нові шляхи до реалізації своїх цілей і задоволення особистих потреб. Екзистенційна криза часто зумовлена значущою подією або зміною в житті людини. Зазвичай це змушує її замислитися про власну смертність, знімаючи психологічний бар'єр, який захищав від цих неприємних думок [35].

Проти екзистенційної кризи, спричиненої страхом можна вжити будь-яких дій-«аналізувати і атакувати», приймати участь хоча б у формі боротьби. Екзистенційна криза, спричинена страхом, є складним індивідуальним викликом, і підхід до її подолання може бути різним для кожної особи. Пропоновані вами стратегії - аналіз і атака, а також прийняття участі у формі боротьби-можуть виявитися корисними в контексті протидії екзистенційній кризі. Розглянемо ці стратегії більш детально: аналіз

самопізнання. Важливо розуміти джерело страху та визначити його корінь. Аналіз своїх думок, емоцій та переконань може допомогти з'ясувати, з чим саме ви стикаєтеся. Раціональне мислення: застосування логічного та раціонального мислення для оцінки ситуації та переосмислення негативних думок. Атака: План дій: розробка конкретного плану дій для подолання проблеми або зменшення страху. Крок за кроком: ділення великої задачі на менші, досяжні кроки, щоб полегшити завдання. Прийняття участі у формі боротьби: спілкування: розмова з друзями, родиною або фахівцями може допомогти поділитися власними почуттями та отримати підтримку.

Проживання травматичного досвіду супроводжується необхідністю розлучення із заспокійливими ілюзіями, які раніше створювали уявлення про стабільність, контроль і безпеку. Цей процес часто викликає внутрішній опір, оскільки особистість змушена «кидати свій зручний світ власного буття» — тобто відмовлятися від старої картини світу, яка більше не відповідає новим реаліям. Саме це і є ядром екзистенційної травми: не лише фізична чи психологічна рана, а руйнування базових екзистенційних опор, таких як віра у справедливість, непорушність світу чи цілісність особистого «Я». Цей вимір екзистенційного болю часто залишається непомітним у традиційній психологічній діагностиці, але він формує підґрунтя для смислотворення або смислорозпаду. У цьому контексті можна розглядати екзистенційний досвід як внутрішню подорож через втрату, хаос і переоцінку, де на зміну ілюзіям приходить більш зріла, хоча й болісна, форма буття. Війна має неабиякі травматичні фактори, які дають вплив на психологічне, психічне, фізичне здоров'я особистості: війна-досвід смерті, бездушність, жорстокість, депривація (зокрема, в укриттях) базових потреб, повне або часткове руйнування звичного укладу життя, горе, страждання, ситуація невизначеності (екзистенційна криза), «розмиття законів людяності», руйнування соціального та фізичного середовища [59].

Так, війна є дуже травматичним і подекуди руйнівним досвідом, який може суттєво впливати на різні аспекти здоров'я особистості. Ось кілька

ключових факторів, які можуть впливати на психологічне, психічне та фізичне здоров'я під час війни: травматичні втрати: досвід смерті близьких, втрати друзів і рідних членів родини може викликати глибоку травму та горе. Жорстокість та бездушність: побачені або пережиті акти жорстокості та бездушності, в тому числі військові злочини, можуть сильно впливати на психічне здоров'я. Депривація та невизначеність: перебування в умовах війни, включаючи укриття та недостаток базових потреб, може викликати фізичну та емоційну депривацію, а також створювати відчуття невизначеності та страху. Руйнування звичного укладу життя: повне чи часткове руйнування міст та інфраструктури може призвести до втрати звичного укладу життя, що викликає стрес і адаптаційні труднощі. Військові конфлікти часто супроводжуються екзистенційною кризою, коли люди стикаються з питанням смислу життя, власної гідності та цінностей. Розмиття законів людяності: порушення прав людини, зокрема воєнні злочини та використання насильства проти цивільного населення, може відбитися на психічному стані осіб, які були свідками або жертвами таких подій.

Тема криз дійсно дуже важлива, особливо в контексті сучасних умов, коли українське суспільство переживає тривалий період воєнної травматизації. Посттравматичне зростання, як зазначили, є досить новою, але надзвичайно важливою концепцією в психологічних дослідженнях, особливо в контексті війни. Людина незалежно від свого віку не готова психічно, фізично стикатися з вищеперерахованим кожен день, протягом тривалого часу. На фоні цього розвиваються страхи, замкнутість, тривожність, нічні кошмари [37;127]. Так, тривале перебування в умовах воєнного конфлікту або інших кризових ситуацій може суттєво впливати на психічне та фізичне здоров'я людей незалежно від віку. Так, після травматичних подій, особливо у молодого віку, може розвиватися широкий спектр емоційних, поведінкових та психічних проблем. Деякі з них включають: саморуйнівна поведінка: молодь, яка пережила травматичні події, може відчувати великий емоційний тиск, що може призвести до саморуйнівної поведінки, такої як самогубство,

ризиковані звички чи шкідливе вживання речовин. Емоційні порушення: можуть включати емоційну агресію, напруженість, апатію, емоційну відстороненість та інші прояви негативних емоцій. Порушення сну: спричинені стресом та травмою, можуть включати проблеми з засинанням, часті прокидання вночі, кошмари та інші порушення сну. Тривожні реакції: можуть виявлятися у вигляді тривожних думок та впливати на щоденне функціонування особистості. Емоційна репресивність: деякі люди можуть реагувати на травматичні події (прихованням емоцій) або байдужістю до навколишнього світу. Нав'язливі думки: можуть включати нав'язливі, травматичні спогади, думки або фантазії, які періодично повертаються.

Т.Кирпенко та Ю.Бохонкова [53] дослідили проживання кризових (травматичних ситуацій), виділивши наступні форми: а) реактивна-нервово-психічна напруга, яка виникає при загрозі життю, призводить до дезорганізації поведінки. Стомлення, особливо хронічне, також є важливим фактором, який знижує працездатність [62]. б) опанувальна- усвідомлення ситуації, використання таких стратегій, які є найбільш адекватними з огляду на актуальне положення в суспільстві.

Ці дві форми реакцій можуть вказувати на різні підходи та стратегії людей під час кризових моментів. Підтримка та інтервенції можуть бути спрямовані на розвиток адаптивних механізмів та зменшення негативних ефектів стресу у тих, хто демонструє реакції на кризу. У наш час кількість людей, що зазнали психологічну кризу війни, неухильно зростає. Т.Титаренко визначає кризу як тривалий внутрішній конфлікт з приводу пошуку сенсу життя в цілому, головних цілей та засобів його досягнення. Людина переживає кризу у війні в контексті ставлення до власного життя, станів, вчинків, рівність вибору. Можливість зрозуміти свій життєвий задум, траєкторія, саморозвиток і самовдосконалення [138].

Так, необхідність залишати домівки унаслідок збройного конфлікту, втрати близьких, насильство або тривалі періоди невизначеності, може викликати глибокі та гострі емоційні реакції у людей [71]. Страх та

тривожність: невизначеність та зміни в оточуючому середовищі можуть викликати страх та тривогу. Втрата віри у світ: люди можуть втрачати віру у світ, в справедливість, адже їхні життєві умови раптово змінюються. Пригніченість та втрата інтересу: травматичні події можуть викликати пригніченість, втрату інтересу до різних сфер життя. Для того, щоб допомогти людям, що пережили подібні ситуації, важливо надавати психологічну підтримку, сприяти адаптації до нових умов, та враховувати їхні емоційні та психологічні потреби.

Психологічне благополуччя розглядається як внутрішній ресурс, який допоможе пережити стресові події [161]. Основні аспекти психологічного благополуччя включають: емоційна стійкість: здатність ефективно управляти емоціями та справлятися з негативним стресом. Самовизначення та самореалізація: розвиток власної ідентичності, цілей, цінностей та можливостей для самовдосконалення. Соціальна взаємодія та підтримка: участь у взаємодії з оточуючими, налагодження позитивних стосунків та отримання підтримки від оточення. Життєва задоволеність: відчуття радості та задоволення від життя, здатність насолоджуватися позитивними моментами. Адаптація до змін: гнучкість та здатність адаптуватися до нових умов та викликів. Оптимізм та позитивний погляд на майбутнє: віра у можливість досягнення успіху та позитивне очікування щодо майбутнього.

В першу чергу, це регуляція поведінки і діяльності, позитивні стосунки з оточуючими, наявність мети в житті, саморозвиток, самореалізація. Люди з розвиненою регуляцією можуть ефективно впоратися з труднощами та керувати своїм життям. Позитивні стосунки: взаємодія з позитивними та підтримуючими людьми сприяє емоційному благополуччю. Спільнота та соціальна підтримка грають важливу роль у формуванні позитивного психічного стану. Наявність мети в житті: мета або життєва мета надає життю сенс і орієнтацію. Людина з метою в житті має стимул до досягнення, що сприяє внутрішньому задоволенню та задоволенню життям. Саморозвиток та самореалізація: процес постійного вдосконалення себе та

досягнення свого потенціалу. Задоволення від саморозвитку і самореалізації може приносити радість та задоволення. Ці аспекти взаємодіють між собою, утворюючи комплексний підхід до психологічного благополуччя. Вони можуть служити основою для збереження психічного здоров'я та підтримки особистісного розвитку.

Філософ П.Цапфе [42] у своїй праці «Останній Мессія» пропонує унікальну класифікацію стратегій подолання екзистенційної кризи, що вражає своєю глибиною та універсальністю. Його чотири варіанти – фіксація, ізоляція, відволікання та сублімація – можна розглядати як фундаментальні моделі психічної саморегуляції в екстремальних умовах пошуку сенсу. Варто відзначити, що кожен із цих способів відображає різний рівень адаптивної складності. Спроба знайти опору у зовнішніх або внутрішніх ідеалах, які забезпечують стабільність і відчуття безпеки. Ця стратегія, хоч і може сприйматися як консервативна, відкриває шлях до формування колективної ідентичності, що є важливою для соціального виживання. Ізоляція – радикальне звільнення свідомості від болючих переживань може нагадувати медитативний або навіть трансцендентний стан, який тимчасово звільняє індивіда від «тягара буття». Це не просто уникнення, а своєрідна ментальна перезагрузка. Відволікання – здається на перший погляд найпростіше, але саме ця стратегія [4]. захищає психіку від паралічу через перенавантаження сенсом, дозволяючи зосередитися на більш приземлених чи буденних завданнях. Сублімація – найвищий рівень переробки екзистенційної напруги, коли негативні переживання трансформуються у творчий акт або глибокий естетичний аналіз власного життя, як мистецтво робити з болю джерело натхнення. Концепція Цапфе не просто описує захисні механізми, а демонструє шлях до трансформації та само зцілення, що є ключем до сучасної терапії сенсу життя та кризових станів [42].

Може відбуватися посткризисне зростання – це зміни, які мають позитивний характер і відбуваються після перенесеної травматичної події. Виділяють кілька основних напрямів: зміна життєвої філософії, зміна

самосвідомості, зміцнення значимих стосунків з оточуючими. [56] За словами В.Франкла, який у своїй книзі «Людина у пошуках справжнього сенсу», що для того щоб пережити екзистенційну кризу треба визнати, що сенс життя у проживання поточного моменту. У відповіді до подолання кризи людини потрібно знайти свою опорну точку, яка виступить як рушійна сила людини [7;178]. Ця опорна точка, яку має знайти кожна людина, не є статичною або зовнішньою, а радше рухомою і особистісною рушійною силою, що пробуджує життєву енергію і здатність долати найскладніші внутрішні виклики. Саме усвідомлення поточного моменту, як єдиного справжнього «вікна» для проживання сенсу, відкриває перед людиною безмежні можливості для самореалізації і внутрішньої трансформації. Таким чином, Франкл формує практичну філософію життя, яка служить не лише терапевтичною моделлю, а й потужним заклик до активного, усвідомленого буття навіть у найважчі часи.

На сьогоднішній день у період війни люди найчастіше в якості опорних точок знаходять такі джерела особистого сенсу життя як: любов і турбота до інших людей; створення сім'ї та народження дітей; благодійність, волонтерство; відданість улюбленій справі; творчість-створення чогось нового; соціальна активність; реалізація свого потенціалу. Фундаментальним критерієм особистісного розвитку є «самотрансценденція», який сприяє досягненню вищих цілей та пошуку сенсу, тим самим, виходу за межі власного «Я» і інтеграції у ширший контекст життя, проходячи через важкі умови. Цей процес позитивно впливає на психологічне здоров'я, соціальну взаємодію та духовний ріст, сприяючи гармонії та благополуччю як окремої людини, так і суспільства в цілому. (Зварич екзистенційна та гуманістична психологія) Саме така активна позиція людини – творити сенс попри біль дозволяє молоді та суспільству в цілому зберігати власну суб'єктність, не втрачати гідність та адаптуватися до нової реальності, зберігаючи емоційну цілісність і здатність до зростання.

Екзистенційна криза, яку спричинила війна в Україні породжує ситуацію невизначеності, невідомості, у яких людина не знає як їй бути. Ситуації невідомості↔небезпеки супроводжуються виникнення прямої загрози: а)дійсної-в умовах війни -артобстріли, ракетні удари, авіаудари, пожежі і т.д.;б)уявна загроза-повітряна тривога, сирени і т.д. На думку А.Анцупова і А.Шипілова ця ситуація може бути розглянута як багатогранна суб'єктивно-об'єктивна реальність. Об'єктивні складові-які людина не в змозі змінити, але ми можемо суб'єктивну складову, тобто особистісну значущість. Важка ситуація життя визначалася як феномен розбалансування укоріненої людської системи «завдання-можливості особистості↔мотиви-умови середовища», що викликає психічну напруженість у людини. Ступінь суб'єктивної неузгодженості визначає рівень складності ситуації. Якщо говорити про війну як про актуальну об'єктивну складову українського суспільства, це супроводжується політравматичним досвідом, а саме: Проживання травматичного досвіду екстремальних ситуацій (обстріли, переховування в укриттях, зради. насильство, стреси); Втрати друзів, рідних, знайомих; Втрата здоров'я (загострення хронічних хвороб); Вимушені масові переселення; Матеріальні труднощі у період воєнних дій (оформлення допомоги пенсій, субсидій, державних пільг, тощо) [30]. Кожна людина постала перед труднощами. які детерміновані війною в Україні. Але задля виходу з екзистенційної кризи ми можемо змінити ставлення для цієї ситуації. Це можливо лише з внутрішньою силою особистості, через потенціал, який людина ще не задіяла, втілення мрій, реалізація ідей, розв'язання проблем, продовження займатися тим, що надихає, уява свого бажаного майбутнього [101].

Таким чином, екзистенційна криза може змінити почуття реальності чи власних поглядів на світ. Якнайкраще людина відчуває це «Навіщо я живу тут і зараз?». Криза загострює проблематику реалізації власного потенціалу, людина швидше приймає рішення, як вчиняти далі. Людина в змозі змінити-це, на повну включитися в життя та працювати із самим собою, адже

суб'єктивна стратегія поведінки людини є мовою вираження під час екзистенційної кризи як об'єктивної складової реальності.

1.3.1. Загальні механізми подолання кризових станів

Життя наповнене різними подіями і викликами, і ставлення до них визначає ступінь їхнього впливу на наше фізичне та психічне благополуччя. Таким чином, в тлумаченні Г.Сельє стресори важливі для розвитку та адаптації, і вони можуть надавати певні переваги для організму, допомагаючи йому пристосовуватися та виживати. Але важливо враховувати, що деякі форми стресу можуть мати негативні наслідки, і важливо розвивати стратегії для ефективного управління стресом. Дж.Диспенза у своїй книзі «Керуй своєю підсвідомістю. Зміни власне життя» описав стресову реакцію на будь-які зовнішні подразники як відповідь тіла на позбавлення рівноваги, включно з подальшими діями для її відновлення. Ця реакція запускається внаслідок будь-якої зустрічі з зовнішньою небезпекою [36].

Розглядаючи вплив війни в Україні на психічний стан особистості, підкреслимо загальновідомий факт, що психіка людини функціонує і розвивається активно щодо актуальної ситуації. Реакції людини на стрес можуть бути адаптивними, засновані на індивідуальних відмінностях, підлягають повторенню. Типи цих стратегій визначаються індивідуальними особливостями характеру й темпераменту [128].

Почнемо з аналізу впливу воєнних дій в Україні на психічний стан особистості, яка перебуває в епіцентрі трагедії. У таких умовах спостерігається широкий спектр психологічних станів, які умовно поділяють на позитивні та негативні [12]. Особливу увагу науковці приділяють саме негативним станам, оскільки вони суттєво ускладнюють адаптацію та порушують базову життєдіяльність особистості. До таких станів належать хронічний стрес (дистрес), тривожність, депресія, відчуття безпорадності та

емоційне виснаження. Дослідження свідчать, що на психологічне благополуччя впливає не лише особистий травматичний досвід, а й загальна атмосфера в соціумі, зокрема відчуття небезпеки, невизначеність майбутнього та порушення соціальних зв'язків [58;13].

Можуть також виникати наступні негативні стани, за Н.Агаєвим: перевтома, неврози [3]. Перевтома (burnout) - це стан, коли людина відчуває емоційне та фізичне виснаження внаслідок перебування в умовах тривалого інтенсивного стресу. Вона може супроводжуватися втратою енергії, втратою інтересу до роботи, відчуттям безсилля та відчуження від себе та оточуючих. Перевтома являє собою психологічне стомлення, характеризується слабосиллям, виникають проблеми з увагою, напруження, зміни звичайної поведінки, безсоння\сонливість, дратівливість [55].

Неврози - це психічні розлади, які виникають внаслідок стресових ситуацій і можуть включати різні симптоми, такі як тривога, депресія, панічні атаки, фобії тощо. Неврози можуть бути реакцією на довготривалі або інтенсивні стресові впливи на психіку. Ці негативні стани вказують на важливість управління стресом та розвитку стратегій самозахисту та відновлення. Засоби для подолання стресу можуть включати здоровий спосіб життя, психологічну підтримку, відпочинок та релаксацію, а також вміння ефективно управляти своїми емоціями.

Важливим феноменом є вторинна травматизація, яка може виникати коли людина бачить страждання інших, не знаходячись в епіцентрі травматичної ситуації. (Ще називають замісною травмою або втомою від співчуття) [24;38]. Так, вторинна травматизація або замісна травма є психічним станом, який виникає в результаті емоційного відгуку на страждання інших людей, зазвичай, тих, хто переживає травматичні ситуації. Це може статися навіть тоді, коли сама особа не була прямим учасником або свідком травматичної події. Люди, які надто інтенсивно співчують з тими, хто переживає страждання, можуть самі відчувати стрес і травматичні наслідки. Цей термін відомий також як «втома від співчуття» (compassion

fatigue). Особи, які працюють у соціальних службах, медицині, психології, журналістиці або будь-яких інших сферах, де вони стикаються з травматичними ситуаціями або стражданням інших, можуть бути особливо схильними до вторинної травматизації.

Для попередження вторинної травматизації важливо підтримувати свою психічну та емоційну стійкість, вживати заходи для самозахисту та відновлення, а також, в разі потреби, звертатися за професійною психологічною підтримкою.. Емоційні симптоми: зниження настрою та емоційна виснаженість, збільшена тривога та страх, відчуття безпомічності або безсилля, зменшення емпатії та відчуття власної радості. Спричиняє фізіологічні та психологічні (поведінкові) зміни, можуть мати різну інтенсивність і тривалість та суттєво впливати на адаптацію до екстремальних умов життя, ступінь готовності до життєвих викликів [24;165]. Поведінкові симптоми: зміни в міжособистісних відносинах, включаючи відчуття відстороненості від інших, відчуття гіперзбудження або, навпаки, втрата інтересу до діяльності, соціальна ізоляція або уникання ситуацій, які можуть нагадувати про травматичні події. Фізіологічні симптоми: проблеми зі сном, включаючи безсоння, перевтома та фізичне виснаження, зміни в апетиті, які можуть виявитися збільшеним або зменшеним апетитом. Когнітивні симптоми: порушення концентрації та пам'яті, негативні думки та перекручене сприйняття реальності, песимістичні або безнадійні міркування. Розпізнавання цих симптомів і вчасна підтримка можуть бути ключовими для запобігання подальшого розвитку вторинної травматизації та відновлення емоційного благополуччя.

Для збереження свого ментального та соматичного здоров'я важливо з'ясувати наявні у людини ресурси, що дозволяють зберігати адаптаційні можливості організму. Важливим компонентом для цього є саморегуляція – це здатність керувати своїм емоційним станом за допомогою методів візуалізації, наприклад, приємних образів, позитивні афірмації. Завдяки цьому – людина в стресових умовах може досягти ефекту заспокоєння,

відновлення та готовності до дій. [9;92] Ресурси - це все те, що людина використовує, щоб задовольнити вимоги середовища (фізичні, психологічні, соціальні ресурси тощо). Успішність подолання складних життєвих ситуацій безпосередньо залежить від розуміння власних ресурсів, вміння їх виявляти, від різноманітності, характеру і міри використання наявних і доступних ресурсів людини. Особа прагне використовувати всі наявні ресурси для пошуку можливих і навіть неможливих стратегій і методів ефективного вирішення проблеми. Крім того активні дії що, спрямовані на вирішення актуальної проблеми сприяють зниженню внутрішнього напруження дистресу й корегують виявлення депресії. [147;175].

Важливо пам'ятати, що кризи, хоч і є складними, можуть стати важливими етапами на шляху особистісного розвитку. З часом, навчившись справлятися з кризовими ситуаціями, людина може вийти з них більш зрілою і зміцненою. Кризові переживання можуть призводити до глибоких змін у свідомості людини і створювати нові можливості для особистісного зростання. Важливо вміти вчасно звертатися за підтримкою, щоб уникнути довготривалих негативних наслідків.

Основні етапи кризового проживання можуть включати:

1. Розпізнання кризи: важливо зрозуміти, що ситуація є кризовою, і що це нормальна частина життя.
2. Прийняття нової реальності: сприйняття ситуації як факт, який потрібно прийняти і адаптуватися до нього.
3. Пошук ресурсів: виявлення і використання внутрішніх та зовнішніх ресурсів для подолання кризи.
4. Поступове зростання: кризовий період може бути часом для переосмислення цінностей, переоцінки життєвих цілей і пошуку нових смислів. Це може призвести до особистісного зростання та нових життєвих орієнтирів [137].

Як висновок, розуміння людиною власних каналів подолання стресу і кризових станів загалом, може допомогти краще регулювати негативні емоції

та зміцнити власні ресурси. Деякі загальні канали подолання стресу включають: активну стратегію розв'язання проблеми. Активна стратегія-це активна спроба змінити або поліпшити ситуацію; планування та організація; упорядкування і керування часом та завданнями. Емоційна стратегія: виявлення та вираження емоцій: розмова з іншими про те, що вас турбує. Відпочинок та розваги: зосередження на приємних або релаксуючих заняттях. Уникнення стратегія: зміна фокусу уваги, зосередження на інших аспектах життя. Відсутність думок про стресову ситуацію. Соціальна підтримка: звернення за підтримкою до родини, друзів або колег. Готовність приймати допомогу від інших. Фізичні вправи: активна фізична діяльність: спорт, фітнес, прогулянки. Дихальні техніки та релаксація. Когнітивне переоцінювання: перегляд ситуації з іншого ракурсу. Зміна способу мислення та оцінки подій [180].

У процесі подолання екзистенційної кризи в умовах війни ключовими чинниками адаптації виступають здатність до саморефлексії, творче переосмислення досвіду, включення в соціально значущу діяльність та опора на власну систему цінностей. Хронічний стрес, тривожність, депресія, невротичні симптоми та вторинна травматизація є типовими станами у воєнний час, що потребують системної психологічної підтримки й розвитку адаптивних ресурсів особистості.

1.3.2. Самопізнання як резилієнтна функція особистості в умовах екзистенційної кризи

У сучасному науковому дискурсі проблема стратегій подолання криз виходить за межі поведінкової або когнітивної стратегії, як реакції на стрес. Взаємодія молоді з актуальною проблемною ситуацією, у відповідь на виклик буття, адаптаційна поведінка людини. Як зазначає Л.Лабезна, самопізнання набуває суб'єктивної форми як внутрішній діалог між «Я минуле до...», «Я актуальне під час...», «Я можливе після...» це відбувається

в об'єктивному просторі з суворими реаліями в граничних ситуаціях, де ціннісно-сміслові орієнтації йдуть не зовнішньо як «шаблонна конструкція», а через самовідродження зрілої особистості.

Саме молодь є «барометром» новітнього українського суспільства з його суворими вимогами та очікуваннями швидкої реакції на обставини. В умовах війни, де відбувається соціально-політична та економічна дефрагментація в країні та масова травматизація людської свідомості, доцільним стає перехід від функціонального до екзистенційно-феноменологічного підходу, який дозволить дослідити самопізнання, як форму активної реакції, суб'єктивної смислотворчості, пошук опорних точок, закріплення та збереження ідентичності навіть в мезових умовах.

Екзистенціалізм людини в умовах обмеженої реальності набуває особливого значення, що поєднує внутрішні характеристики – свідомість людини, вольові риси, необхідність самовизначення. Зовнішні характеристики – соціальне середовище є провідні фактори впливу на розвиток молоді. Ключовими адаптаційними механізмами молоді в умовах війни стають внутрішня свобода, відповідальність, прагнення до вибору та пошук сенсу життя в обмежених умовах. Війна як об'єктивна гранична реальність зумовлює трансформацію ціннісно-сміслових орієнтацій молоді, цим самим показуючи значущість базових (вітальних) конкретних цінностей та знижуючи актуальність зовнішніх абстрактних цінностей. Дефіцит цих ціннісних ресурсів і підтримки може спричиняти стрес, однак екзистенційна свідомість створює перетворення травматичного досвіду отриманого ззовні на ресурси смислотворення. Відтак екзистенціалізм особистості у воєнний час постає як інтегрований феномен, що визначає адаптаційні стратегії та формування ціннісно-сміслових орієнтирів молоді [114].

Розглянемо сам феномен екзистенціалізму та важливість його розуміння. По-перше: екзистенціалізм – це філософсько-психологічне поняття про людське існування в зовнішньому реальному світі людей. Основою екзистенціалізму людини може бути – страх, залежить від глобальних

проблем країни/світу, але він може стати як деструктивним так і конструктивним, це залежить від особистого вибору. В конструктивному випадку, він направляє людину на формування нового досвіду, засобом про/помилки, вихід за звичні можливості. У деструктивному випадку, він може дезадаптувати людину, принести небезпеку як самій людині так і оточуючим [63;64].

Згідно з В.Франклом, М.Гайдеггером та Р.Лейнгом це називається «самотрансценденція» - людина може залишити все без змін та жити пасивним життям, або ж реалізація себе за зверненням до зовнішнього світу через власне «Я»; «Зустріч буття»; «Внесок себе у цей світ з моєю суб'єктивною картиною сприйняття цього світу, не дивлячись на об'єктивну реальність, через активну працю» [105].

По-друге: ключовим концептом самопізнання в умовах екзистенційної кризи є «життєстійкість». Це поняття та теорія введена у науковий дискурс С.Мадді та С.Кобейсом. Дослідники виділяють 3 компоненти: залученість до чогось, контроль чогось, турбота про щось/когось, та прийняття можливого життєвого ризику. Якщо слідувати компонентам даної концепції, то це може зменшити внутрішню напругу під час стресу, адже самопізнання та рефлексія емоцій, поведінки та дій є актуальною проблематикою через інформаційну завантаженість, прискорений ритм життя, деструктивний вплив зовнішнього середовища, вимушене формування нових навичок, звичок, відповідальність за своє життя, та близьких. Життєстійкість перетворює ці деструктивні зміни в навколишньому середовищі на поле особистісного розвитку та потенціалу [22]. Це є надзвичайно важливим у контексті кризових ситуацій, коли індивіди змушені адаптуватися до нової реальності. Адаптація як багатокomпонентний процес, який охоплює міжкультурне розуміння, збереження культурної ідентичності, подолання стресів та гнучкість у нових умовах [62].

Феномен «життєстійкість» як такий, проявляється через здатність поєднувати адаптацію до нових умов життя, сюди входять: управління

стресом, емоціями, соціальна підтримка, формування та збереження особистісних цінностей навіть у кризових обставинах і це стає ключовим механізмом, що забезпечує виживання, подальшу самореалізацію та психологічне благополуччя молоді [86].

Таким чином, проблема дослідження полягає у вивченні резилієнтної поведінки та стратегій подолання складних життєвих ситуацій серед студентів. Подальше дослідження та розвиток даної теми допомагає розробити ефективні стратегії підтримки та розвитку адаптивної поведінки інших груп та верств населення. Дослідження резил'єнтності допоможе розширити розуміння сутності і значення життя, надаючи можливість знаходити власну позицію і розуміння себе в світі «Ставка на розум у змаганні з важкою долею» [76]. В наші складні часи «людина-як особистість новітньої доби» відчуває фізичний та психічний дискомфорт, стурбованість, тривогу, невпевненість у своїх силах, в дотеперішніх орієнтирах-криза раціонального [76].

Сучасні витоки реальної небезпеки і відповідної до цього тривоги за власне буття містяться в самому розумі у раціональній організації людського життя. Міцний і накопичений шар складних і розгалужених вимірів людського буття. Людина, як особистість, щоб зберегти свою самоідентичність має постійно переходити за межі свого нинішнього (реального) буття «виходити за самого себе», вміти визнати себе «тут і зараз». Межові ситуації, такі як, воєнні умови відіграють у людському існуванні принципову роль, адже саме через них людина прагне реалізувати найвагоміші, приховані складові свого існування, через екзистенцію страху, турботи, тривоги, любові, сподівання, тощо. Через це людське існування характеризується постійним прагненням виконати себе, само реалізувати, з огляду на жорсткі параметріальні рамки людського існування, він може бути лише екзистенційно неоднозначним і напруженим.

В минулому сторіччі з'явилися екзистенціальні бачення світу людини, що мало вагомі наслідки для всього процесу розвитку теоретичної і

практичної психософії людини. Принципово усвідомлюється «закидання» людини в цей світ, де вона має жити. Отже постійно здійснювати спроби переступити через обмеженість зовнішніми обставинами, через внутрішню самозмінюваність проти власної однозначної заданості [76].

В обмежених умовах людина може бути позбавлена впевненості щодо всього з чим вона мала/має справу, на що спрямовує свою увагу та активність. Чи відповідають її враження реальності? Людина розриває функціонально-ціннісні аспекти речей і явищ, але не саму суть. Між знаннями суті речей та враженнями про них є прірва невідомого (в умовах екзистенційної кризи навіть вже знайоме здається невідомим, адже відбувається зміна/спотворення сприйняття реальності). Формуючи враження про річ буденна людина вичленовує її функціональні властивості, тобто, чим ця річ може бути корисною для неї або як ця річ вплине на її подальше існування [46;47].

Т.Крюкова [45] виділяє дві емоційно-орієнтовані стратегії (зосередженість на негативних емоціях) та стратегій відволікання (на інші види діяльності, щоб забути про проблему). Також вона зазначає, активні стратегії вимагають розв'язання проблем та пошук соціальної підтримки [175]. Продуктивне ставлення до травмуючої ситуації виробляє навички саморегуляції, так би мовити, «імунітет», залежно від ситуації. Психічне та психологічне здоров'я є важливою складовою цілісності людини, що включає стресостійкість, соціальна адаптація та реалізація [46].

До ресурсу самопізнання людини необхідно зараховувати інтелект, розум, волю. інтелект допомагає зрозуміти особистісні властивості, оперативно реагувати на обставини навколишнього середовища. Чим більше конструктивними та адекватними будуть такі реакції, тим вищий рівень адаптивних можливостей індивіда, тим вищий рівень його виживабельності. Розум допомагає відображати навколишнє середовище, події в ньому, самого себе в межах дискретного «я». Найвагомішим в адаптації – є здоровий глузд, що допомагає в пристосуванні людини до умов свого існування та

адаптувати засвоєнні моделі поведінки згідно обставинам, в яких він існує. Одним з важливих аспектів самопізнання як роздуми про сенс життя в межових ситуаціях, є цінності та ціннісно-сміслові орієнтації це надія на майбутнє. За словами К.Лумана, цінності є алгоритмом прийняття/заперечення будь-яких дій. Зовнішні цінності не залежать від суб'єктивної думки людей, що робить їх безумовно апіорними. Транзитивний підхід до цінностей говорить про те, що людина може бути гнучкою у складних життєвих обставинах, відчуваючи труднощі у переорієнтації, що може призвести до неправильних та навіть фатальних рішень. Сучасний світ вимагає пришвидженої гнучкості та адаптивності, що дозволяє переосмислювати та змінювати свої рішення, плани дій, відповідно до змін соціально-політичних умов [111].

Дж.Фішер описує процес адаптації як етапи емоційного реагування, від тривоги і страху до усвідомлення нових можливостей і позитивних змін, які можуть принести радощі. Однак, іноді нові стратегії можуть не виправдати очікувань, що веде до негативних емоцій і переоцінки ситуації. Можливі два варіанти розвитку подій: негативне сприйняття змін або позитивне, коли особа адаптується до нових умов і формує нові плани на майбутнє. Для сучасної молоді питання планування майбутнього є актуальним, але через швидкі зміни і невизначеність у житті плани часто мають короткостроковий характер і можуть швидко змінюватися. В.Сікорський вказує на те, що молодь прагне до високого матеріального рівня і соціальних зв'язків, а також цінує освіту і професійний розвиток. А.Цудовська зазначає, що цінності мають важливе значення в процесі адаптації і можуть служити як стабільний елемент у нестабільному світі [88].

Найбільш поширені сценарії опанування виділяє професор А.Лобанова: 1) алопластика (пасивна) адаптація, психологічне переосмислення ситуації; необхідність інноваційних змін у поведінково-діяльнісному сегменті власного життя, проте не сприймає і не визнає нових стандартів зовнішнього життєустрою; 2) принцип акомодатії - використання вже напрацьованої

стратегії в разі кризової ситуації, «пошук зони комфорту», терпляче ставлення до нових умов існування, прийняття нав'язаних моделей поведінки; 3) аутопластична адаптація – відмова людей від попередніх конструктів самоздійснення, орієнтуючись на нові моделі життєтворення. Саморегуляція як резилієнтна функція суб'єкта будувати і керувати власною активністю, соціальну адаптацію та розвиток [74].

Таким чином, у сучасному кризовому світі функція самопізнання набуває глибокого гуманістичного значення. Це не лише поведінкові реакції, а смислотворчі практики, що поєднують людський страх перед невідомістю, самопізнання, життєстійкість і мислення. Вони перетворюють реальність із джерела страждання на сцену для особистісної реалізації. Подальше дослідження резильєнтної поведінки в середовищі молоді допоможе не лише розробити ефективні моделі адаптації, а й наблизити нас до розуміння відродження нового покоління в добу невизначеності української держави, де особистість здатна залишатись собою і творити світ, у якому захочеться жити.

1.3.3. Характеристика формування ціннісно-смислової сфери молоді в психологічній літературі

Юнацтво і молодість-це важливий віковий період не просто перехідний етап між дитинством і дорослістю у якому можна досягти творчої продуктивності, утвердитися в світогляді, самоусвідомленні, самовизначенні, індивідуальній неповторності, комунікативності, формування уявлень про близьку та віддалену перспективу майбутнього, виявлення своїх можливостей, що впливає на формування усталеної парадигми ціннісних орієнтацій [11;110]. Ключовий момент полягає в тому, що настав *час зовнішнього екзистенційного вибуху*: у цьому віці потенціал до творчості, уяви та осмислення майбутнього перебуває на піку. Молоді люди починають не просто шукати себе, а активно творити свою внутрішню картину світу, у

якій з'являються перші стійкі парадигми цінностей. Ці орієнтації стають своєрідним компасом у хаосі зовнішніх змін від вибору професії до стосунків, від ставлення до свободи і смерті до здатності переживати кризу. Цей період є надзвичайно вразливим, але саме тому надзвичайно перспективним для екзистенційної адаптації, формування відповідальної суб'єктності та здатності до смислотворення. Педагогіка, психологія і соціальна політика, орієнтована на молодь, повинні враховувати цей потенціал як головну точку зростання особистості в умовах сучасних криз і викликів.

П.Юркевич [144] звертає увагу на важливість виховання молоді, яке, за його словами, не тільки навчає, але й формує особистість. Виховання, побудоване на засадах «релігії гуманності», включає шість основних чеснот: мислення, позбавлене забобонів, любов до людей (гуманізм), сумирність, толерантність; благодійність; побожність [144]. Поворотний момент у цій ідеї полягає в тому, що чесноти, які Юркевич розглядає як етичні, у контексті війни набувають глибоко екзистенційного значення. Вони виступають не лише моральними орієнтирами, а й засобами екзистенційної стабілізації молоді особистості, яка переживає травму, втрату, невизначеність і пошук сенсу. Особливо показовим є поєднання раціонального мислення з духовністю як запорука цілісної, не фрагментованої ідентичності. Таким чином, ідеї П.Юркевича можуть бути осмислені в сучасному дискурсі як ціннісно-гуманістична альтернатива екзистенційній дезорієнтації, що актуалізується серед української молоді в умовах війни.

С.Кузікова виділяє ключові складові саморозвитку: потенціал саморозвитку, психологічні ресурси, мотиваційно-вольові регулятори, які сприяють становленню суб'єкта власних змін. Недостатній рівень усвідомленості та самокерованості у процесі саморозвитку серед юнаків вказує на необхідність актуалізації цих ресурсів через спеціально організовані навчальні процеси [48]. Центральним новоутворенням стає самовизначення-професійне і особистісне. Все це дає можливість у цьому

віковому періоді здійснювати пошук сенсу життя [123]. Самовизначення, особливо на перетині професійного та особистісного розвитку, може виявитися критичним етапом в житті людини. Цей процес зазвичай пов'язаний із здобуттям нового рівня самосвідомості, визначенням власних цінностей і перегляданням життєвих пріоритетів. Розуміння власних сильних сторін, інтересів і цілей допомагає людині зробити вірний вибір у сфері професійної діяльності.

Саморозвиток: постійне навчання та прагнення до вдосконалення у своїй галузі сприяють самореалізації в професійному аспекті. Самовизначення на особистісному рівні: розвиток особистісних якостей: працюючи над власним характером, моральними принципами та емоційною стійкістю, людина покращує свою особистість. Визначення життєвих цілей: розуміння, чого саме людина хоче досягти в житті, допомагає створити мету та напрямок для своїх дій. Пошук сенсу життя: співвідношення з навколишнім світом, розуміння власного місця у світі, стосунків із іншими людьми. Розгляд філософських питань: пошук відповідей на загальнолюдські питання щодо сенсу існування.

Сучасна психологія розглядає людину як суб'єкта власного розвитку, що здійснюється через саморозвиток свідомий, цілеспрямований процес самозміни у позитивному напрямі. Саморозвиток як суб'єктна діяльність передбачає чітко усвідомлені цілі, цілісну Я-концепцію та готовність до змін [48].

Активізація розвитку світоглядних ціннісно-смыслових орієнтацій можлива завдяки розумінню ціннісних орієнтацій молоді, які є суб'єктивними, ієрархічними, вибірковими, цілісними і динамічними. Основним рушієм самотворення є прагнення до пошуку сенсу життя, а відсутність цього сенсу може спричинити екзистенційну фрустрацію. Самотворення особистості визначається її здатністю до самоорганізації, рефлексії та взаємодії з оточенням. Важливим аспектом є розвиток ціннісно-смыслові сфери, яка активізує здатність до моральної та психологічної

саморегуляції. Пошук сенсу життя є ключовим аспектом психологічного розвитку молоді. В. Франкл підкреслює важливість логотерапії для допомоги молоді у знаходженні власного сенсу життя через творчість, переживання цінностей та вибір позицій щодо незмінних обставин [151].

Ціннісні орієнтації визначають духовний стрижень особистості, її ставлення до світу і себе, впливають на спрямованість соціальної активності, та є системоутворюючим елементом світогляду. У сучасному українському суспільстві важливо сприяти розвитку гуманістичних цінностей серед молоді, що є необхідною умовою для їхньої успішної самореалізації та соціальної адаптації в умовах війни [122;57].

Зміни суспільного устрою породжують нові концепції виховання дитини, якій були характерні нові риси та якості особистості. Відбувається закріплення рис патріотизму, працьовитості, чесності для своєї Батьківщини, це починається в родині, яка є початковою школою суспільного виховання молоді.

Таким чином, формування ціннісних орієнтацій є передумовою для зрілості особистості та встановлюється у процесі соціалізації, яка пов'язана з конкретною соціальною ситуацією в суспільстві, що впливає на розвиток особистості. Упорядковується через суб'єктивну сферу внутрішнього світу та самосвідомість. Реалізація ціннісних орієнтацій молоді призводить до стабілізації особистості, формування Я-концепції, світогляду.

1.4. Трансформація ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні

Зміна світоглядних парадигм та соціальних орієнтирів наприкінці ХХ - на початку ХХІ століття стала не лише індикатором глобальних цивілізаційних зрушень, а й потужним каталізатором соціально-екзистенційної саморефлексії особистості. У постмодерному світі, де панує аксіологічний безлад, онтологічна плинність, ризикогенність і

гіперглобалізація, спостерігається тенденція до деструкції традиційних культурних кодів від мовних бар'єрів до ерозії національної ідентичності [16].

Загроза сучасності полягає в тому, що молодь, перебуваючи в постійному соціальному русі, дедалі частіше опиняється в умовах онтологічної дезорієнтації, де звичні категорії «своє–чуже», «центр–периферія», «я–ми» втрачають визначеність. Це породжує кризу особистісної цілісності, а також самовідчуження, яке виступає не лише як психологічна реакція, а й як ціннісна травма втрати зв'язку із собою як унікальним суб'єктом діяльності. Посилаючись на думки П.Бергера і Т.Лукмана [8] ідентичність не виникає ізольовано; вона вкорінена у взаємодії з інтерсуб'єктивним світом, що має символічну значущість. Саме тому в умовах кризових подій (війна, пандемія, соціальна нестабільність) людина часто змушена відтворювати соціально зумовлені ролі, які є чужими її внутрішньому «Я». Як слушно зазначає С.Аверіна, ця криза виступає не просто як період адаптаційної напруги, а як детермінанта особистісного розпаду, що проявляється у фрустрації, маргіналізації та втраті суб'єктності. В.Крижко та І.Мамаєва, розглядаючи аксіологічний (ціннісний) потенціал державної політики в освіті, підкреслюють, що без фундаментального осмислення цінностей освіта перестає бути гуманістичним інструментом розвитку і стає механізмом репродукції ідентифікаційних втрат.

Основна сутність полягає у тому, що в сучасних умовах ми спостерігаємо не просто кризу ідентичності, а формування «розривної ідентичності» (fractured identity) - нової соціально-психологічної конструкції, в якій індивід одночасно переживає множинність «Я», екзистенційну вразливість і прагнення до цілісності. Це відкриває простір для нової наукової парадигми: переосмислення ідентичності як динамічного, гнучкого, адаптивного, але водночас легко травматизованого утворення, яке потребує особливої форми підтримки не стільки психотерапевтичної, скільки ціннісно-екзистенційної [2;12].

В умовах прискореної глобалізації, технологічних інновацій та геополітичної турбулентності XXI століття, освіта постає не лише як інституційна система знань, а як динамічна сфера, що перебуває у постійному процесі переосмислення. Г.Герасимович справедливо підкреслює, що соціокультурна динаміка сучасності вимагає від освіти не просто адаптації, а циклічного оновлення ціннісних парадигм, що відповідають новим соціальним запитам і світоглядним орієнтирам. Зміни в економічній, культурній та політико-правовій сферах мають парадигмальний характер, оскільки змінюють не тільки зміст освіти, а й її філософське підґрунтя: від трансляції знань до формування ціннісно-сислової автономії особистості, здатної критично мислити, самостійно обирати життєвий шлях і зберігати ідентичність в умовах екзистенційної нестабільності.

Тривалий період війни в Україні має значний вплив на фізичне та психологічне здоров'я людей. Спостереження за війною через медіа та економічні труднощі також негативно впливають на психологічний стан осіб, які фізично перебувають у безпеці. Аналіз літератури свідчить, що соціальні наслідки війни залежать від бойового стресу, фізіологічних травм і специфічних умов бойових дій, таких як обстріли, відсутність ресурсів і зміни клімату. Ці фактори сприяють виснаженню нервової системи. Комплексна реабілітація включає адаптацію до нових реалій, подолання депресивних розладів і соціального відчуження, а також поліпшення взаємин у родині. Моргунов О. [82] точно підмітив, що війна стала психологічним фоном життя навіть для тих, хто фізично не знаходиться в зоні бойових дій. Медіа-травма, економічний тиск та інформаційне перенавантаження акумулюються в нову форму «соціального посттравматизму», який не менш руйнівний, ніж класичний ПТСР. І саме тут настає момент прозріння: відновлення після війни - це не просто лікування ран, а створення нової моделі виживання, нової форми зв'язку людини з родиною, спільнотою, з собою. Такий підхід не лише розширює розуміння травматизації, а й задає

новий вектор для психологічної допомоги: інтегрувати досвід війни в нову ідентичність, а не просто «забути» його [82].

На початку XXI століття польський соціолог П.Штомпка підкреслював, що суспільні кризи мають значний вплив на життя людей. Вони порушують звичний хід думок і дій, часто призводить до трагічних змін у життєвому світі людей, змінюючи їхні моделі поведінки та мислення. Кризи руйнують звичний уклад життя, змушуючи людей адаптуватися до нових умов. В умовах кризи люди змушені переглядати погляди та адаптувати власні дії, що часто призводить до значних змін у їхньому світогляді та поведінці. За визначенням професора М. Шульги соціально-політичні кризи обумовлюють глобальний «збій соціальної матриці», тож відновлення цілісного уявлення особистості щодо власного «Я» та напрацювання продуктивних сценаріїв адаптивної резилієнтної поведінки стає провідним завданням сучасних наук про людину і суспільство. Процеси трансформації, наприклад, війна, пандемія чи природні катастрофи викликають психологічну напруженість, відбувається сутичка між старими та новими цінностями [96;169;171].

Феноменологія кризи постає не просто як сукупність соціальних і психологічних симптомів, а як рубіжна точка (межа) екзистенційного перепрограмування людини, коли стара система цінностей більше не працює, а нова ще не оформлена (в процесі). Актуальність осмислення цих процесів особливо зростає в умовах війни, яка стає каталізатором глибоких трансформацій у ціннісному полі особистості. Стикаючись із колективною та індивідуальною травмою, сучасна людина змушена переглядати не лише своє місце у світі, а й саму структуру особистісного «Я», конструюючи нові стратегії адаптації та опору. Молодь є своєрідним «барометром» потенціалу об'єктивних суспільних змін: їхня суб'єктивна ціннісна свідомість будучи гнучкою і водночас уразливою до соціально-політичних впливів, стає індикатором глибинних зсувів у смислотворчій парадигмі покоління. Наше наукове дослідження зосереджене на вивченні трансформацій ціннісно-сміслової сфери студентства в умовах різких суспільних змін, зокрема війни

в Україні з 2022 року. Саме цей новітній історичний контекст ХХІ виявився детермінантою, що не просто вплинула на переоцінку пріоритетів, а спровокувала радикальну перебудову ідентичності молоді. Під тиском екзистенційної невизначеності, небезпеки та відповідальності за майбутнє країни студенти формують нові ціннісні вектори: від індивідуалістичних до просоціальних, від споживацьких до смислових, від пасивного споглядання до активного включення в соціальні процеси [84].

Важливим чинником соціально-культурної трансформації ціннісних орієнтацій молоді є події в Україні і загально соціальні, групові і особистісні ціннісні орієнтації. Вибудовуючи логіку свого дослідження, ми виходили з того, що вивчення динаміки ціннісних орієнтацій сучасної молоді є не тільки внутрішня самоціль, а важливий засіб визначення головних чинників кардинальних змін в Україні так і в цілому світі. І.Поспелова в своєму дослідженні «Ціннісно-мотиваційний компонент свідомості політично активної молоді в Україні» пише, що теперішній час Україна на перетині до новітніх соціально-економічних і політичних стандартів, законів, морально-етичних норм за новими ідеологічними орієнтирами. Це спонукає до постійного пошуку молоддю свого місця в житті, де зростає зацікавленість до політики. У зв'язку з цим стає актуальним вивчення ціннісно-мотиваційної сфери політично активної молоді в Україні, яка сьогодні має можливість реалізувати свої громадянські інтереси, а у майбутньому стане вирішальною силою у розвитку українського суспільства. Побудова соціально-психологічного супроводу, прагнення до участі в суспільному житті, створення громадянських рухів та організацій. У сучасної молоді спостерігається такі тенденції, як: аполітизм і розчарування, прагнення брати відповідальність у свої руки, активна боротьба за власні права [100;99].

У контексті глобалізаційних процесів, про які йдеться у роботах З.Атаманюк, війну в Україні 2022 року можна розглядати не лише як суто політичну і національну кризу, а як інтегрований елемент глобальної нестабільності, що впливає на психологічну структуру свідомості,

трансформуючи уявлення про світ, суспільство, власну ідентичність та механізми життєвого вибору.

Таким чином, сучасна молодь опиняється в ситуації, коли необхідно не лише адаптуватися до нових соціальних реалій, а й ініціювати нові смисли, створювати власні сценарії майбутнього, зберігаючи при цьому національну, культурну й особистісну ідентичність. Забезпечення гуманізації суспільних процесів, відновлення соціальної справедливості, захист прав і свобод людини стають не лише політичними гаслами, а й ціннісними імперативами молодого покоління, що творить нову якість українського суспільства [5;43].

Економічні, політичні та соціальні проблеми можуть впливати на систему ціннісних орієнтацій і формування бажань молоді. Надломлення системи цінностей та деформація суспільної свідомості можуть призводити до різноманітних реакцій, включаючи бажання молоді здобувати освіту та працювати за кордоном. Деякі молоді люди можуть вирішити шукати кращі можливості для розвитку особистості та кар'єри в інших країнах, де вони бачать більше перспектив та стабільності. Це може бути пов'язано з низьким рівнем економічного розвитку, відсутністю можливостей для самореалізації та погіршення якості життя в Україні. З іншого боку, існують і молоді люди, які вбачають в українському суспільстві можливість для змін та вдосконалення. Ці люди можуть бачити свою роль у вирішенні проблем та розвитку країни. У будь-якому випадку, економічна та соціальна ситуація впливає на формування цінностей та бажань молоді, і різні люди можуть обирати різні шляхи відповідно до своїх індивідуальних обставин і переконань. Війна змінює не лише зовнішній вигляд міст і сіл, а й внутрішній світ особистості, накладаючи важкий відбиток на ціннісно-смыслову сферу молоді, навіть тих, хто не знаходиться на полі бою, все одно потребують психологічної підтримки. Розвиток ціннісної сфери молоді проходить під впливом політичних, економічних, соціокультурних процесів в Україні [8]. Перед молоддю зараз стоять непрості вимоги адже війна-це не просто, спогади, сторінка історії, це трагічні реалії сьогодення. Це безперечно

впливає на пріоритети, уподобання, цей процес пов'язаний з соціальною взаємодією, навчанням, вихованням і впливом внутрішніх (страх, тривога, бажання жити) та зовнішніх чинників (війна). У сучасних реаліях такі цінності як: красивий одяг, прикраси, автомобілі і тд. можуть відійти на «потім». Можна виділити характеристику ціннісної структури українського населення: орієнтованість на матеріальні (вітальні) потреби, звуження соціального інтересу, адаптованість до змін, вплив масової свідомості [146].

Війна, яку розв'язала росія проти України суттєво вплинула на повсякденне життя людей та детермінувала вагомі зміни в політиці, економіці, соціальних інститутах, життєвих цінностей громадян загалом. Війна спричинила суспільний стрес, призвала до агресивності, змінила звичні регулятори людської поведінки. розхитала основи моралі [133;135]. Умови війни є потужною негативною подією, що загрожує існуванню людства в фізичному та психологічному аспекті, знижуючи ефективність діяльності та негативно впливає на психологічне і фізичне здоров'я людини. Існують такі специфічні ризики в умовах війни: закриття організацій (втрата роботи), скорочення штатів, погіршення умов життя і праці, робота та життя в умовах невизначеності, переживання стресу, зниження рівня стресостійкості. [47]

Війна-це травматичний суспільно-політичний феномен, який вносить свої корективи в розуміння суб'єктивного змісту, громадянського виховання через призму відповідних цінностей [70].

У контексті воєнного конфлікту, де відновлення соціально-психологічного благополуччя громади та розвиток громадянських цінностей є критичними факторами для майбутнього суспільства. Громадянські ініціативи та проекти: підтримка молоді у реалізації власних громадянських ініціатив та проектів, прав та обов'язків, що спрямовані на розвиток громадянськості та соціальної відповідальності. Співпраця з громадськими організаціями: партнерство, що працює у галузі громадянського виховання та психосоціальної підтримки. Міжкультурна взаємодія: сприяння взаєморозумінню і взаємовідносинам між різними культурами та етнічними

групами, щоб зміцнити соціальну єдність. Психосоціальна підтримка: забезпечення доступу до психологічної допомоги для тих, хто пережив травматичні події війни. Ці дії можуть сприяти не лише відновленню психологічного здоров'я, але і створенню умов для сталого розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного конфлікту.

З точки зору психології, війна загострила ще й кризи громадського та патріотичне виховання сучасної молоді. Перед українським суспільством поставлено складне завдання-перемагати духовно завдяки високому рівню освіченості і моральності, національної свідомості молоді, зокрема, боротьба за право на політичному фронті, важливо розробляти психолого-педагогічні засади з урахуванням особливостей динаміки ціннісних орієнтацій української молоді в умовах війни [6;20]. Так, розуміння ролі молоді в захисті та розвитку вітально-духовних цінностей суспільства вкрай важливе, особливо в контексті національної ідентичності та громадянської активності. Молодь є ключовим чинником, що формує майбутнє країни, і її участь у захисті та сприянні цінностям може мати величезне значення. Національні цінності: молодь може брати участь у збереженні і розвитку традицій, культури та історії своєї країни. Вивчення та розповсюдження національних цінностей сприяє формуванню національної ідентичності. Молодь може брати участь у громадянському активізмі та розвивати громадянські навички. Молодь може впливати на суспільство через різноманітні ініціативи, освітні програми, соціальні проекти та участь у громадському житті. Заохочення молоді взяти активну участь у формуванні та зміцненні цінностей сприятиме стабільності та розвитку сучасного українського суспільства. Війна нас вчить, що не треба відкладати життя на потім, а жити кожним моментом. За час кризи кожен з нас переосмислив свої погляди на поняття і зміст ціннісних орієнтацій та сенс життя-це бути вдячними і робити добрі справи. Завдяки системі цінностей молодь може пройти через психологічне випробування війною та складний післявоєнний період. Головним стрижнем може бути культура діалогу в середині суспільства. Автором цієї концепції

був Я.Шалт [145:146]. Деякі ключові моменти в цьому контексті: сприяння розумінню: культура діалогу допомагає різним групам інтерпретувати події та реагувати на них, враховуючи різноманітні точки зору. Миротворчий потенціал: діалог може виступати інструментом миротворчості, сприяючи мирним взаємовідносинам, зменшенню напруги та вирішенню конфліктів. Це особливо важливо в умовах війни та після неї. Адаптація до змін: враховуючи різні погляди і потреби різних груп. Я.Шалт визначає наступні принципи політики майбутнього: прийняття принципу рефлексів в основі сучасного мислення: увага до глибинних відносин між культурою та владою, взаємозв'язок навчання в діалозі задля позитивних змін. Рефлексивність розуміння як форма критичної саморефлексії, яка потребує постійної уваги і сумнівів у доцільності власних дій. (Зв'язок своїх знань і поведінки з контекстом актуальної ситуації). Роль відносин між владою і культурою. Соціальна смислова структура завжди має широку можливість управляти людським психологічним потенціалом, який має змогу домінувати над різними життєвими обставинами.

Наразі є велика необхідність зосередити увагу на трансформації ціннісних орієнтацій молоді, змістовність яких яскраво проявляється через вибір дій людей, пріоритети основні на даний момент. Як пише А.Ручка у своєму дослідженні «Цінності та ціннісна зміна в сучасному суспільстві» проблематика цінностей в граничних пунктах людської екзистенції, коли мова йде про життя↔смерть, щастя↔страждання, любов↔ненависть [109]. Дослідження цінностей у граничних ситуаціях також допомагає врахувати психологічний аспект змін у сприйнятті життя і смерті, щастя та страждань, любові та ненависті. Це важливо для розуміння того, як молодь орієнтується в нових реаліях і які цінності стають особливо важливими для них в умовах викликів та труднощів. Українське суспільство сьогодні знаходиться у травматичній ситуації, яка характеризується невідомістю, швидкістю настання, радикальністю, руйнуваннями основ буття: екзогенного (зовнішнього) походження, сприйняття ситуації як несподіваної так

шокуючої. Цей процес апіорно закодовано в культурі сучасної спільноти. Періодом оформлення власних суб'єктивних переживань позначається як «спіраль означення» - може вказувати на процес формування та зміни сприйняття та розуміння подій, які відбуваються в українському суспільстві [138;146;147].

Таким чином, ціннісні орієнтації молоді в період екзистенційної кризи спричиненої війною в Україні постає як динамічне утворення, що детермінує поведінку людини та здатність до смислотворчої діяльності. Дана трансформація відображає процес адаптації до соціально-політичних потрясінь і одночасно виступає ресурсом збереження внутрішньої цілісності в умовах невизначеності [121].

Отже, війна в Україні стала каталізатором таких трансформацій, підсилюючи психологічний і соціальний стрес, породжуючи нову форму соціального посттравматизму, що вимагає не просто відновлення, а соціокультурної реконструкції особистості. Освіта і громадянське виховання набувають провідну роль в формуванні ціннісно-сміслової картини, стійкості та відповідальності молоді, яка в умовах кризи має швидко активізувати соціальні ініціативи, зберігати національну ідентичність та формувати нові смисли життя. Психологічна підтримка молоді, культура діалогу та саморефлексія стають необхідними механізмами адаптації та розвитку в умовах глибинних суспільно-політичних змін. Таким чином, трансформація цінностей і ідентичності молоді виступає індикатором та рушієм суспільних процесів, які визначають якість і перспективи відродження нового українського суспільства в XXI столітті.

Висновки до розділу 1

Теоретико-методологічний аналіз наукової літератури з проблеми ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні дозволяє зробити такі висновки:

1. Було представлено широкий теоретичний аналіз понять «цінності», «ціннісні орієнтації» та перехід у ціннісно-сміслові орієнтації, їх значення як іманентних елементів кожного суспільства до екзистенціалізму людини, структури розвитку особистості, зокрема, молоді, які визначають стратегію поведінки, життєві орієнтири і смислові установки. Встановлено, що ціннісні орієнтації інтегрують симбіоз людина - суспільство, допомагають виробляти стратегію до життєстійкості та адаптацію до кризових умов, які людина об'єктивно не в змозі змінити. Реалії умов війни вимагають від людей нових переосмислених ціннісно-сміслових орієнтирів, збільшуючи значення цінностей на індивідуальному та суспільно-груповому рівні.

2. Екзистенційна криза - складний психологічний феномен, що раптово виникає під впливом радикальних змін життєвих умов, які можуть загрожувати базовим потребам людини та порушувати звичний порядок її буття. В умовах війни екзистенційна криза набуває масового характеру, зокрема, серед молоді і проявляється через глибоку невизначеність, втрату почуття безпеки, а також порушення системи ціннісно-сміслових координат та власної ідентичності. Наукові підходи демонструють, що проживання екзистенційної кризи є не лише дисфункціональним станом, й моментом вагомих змін у ціннісно-смісловій сфері особистості. Це супроводжується емоційною нестабільністю, внутрішньою напругою, що може стимулювати переосмислення життєвих орієнтирів, принципів та поведінкових патернів загалом.

3. У молодому віці проживання екзистенційної кризи в період війни зараз є особливо значущим, оскільки це збігається з періодом активного самовизначення, формування світогляду та становлення суб'єктивної ціннісно-сміислової картини особистості. Екзистенційна криза виступає

потужним фактором, що може стимулювати глибинну трансформацію ціннісних орієнтацій молоді. Соціально-політичні потрясіння та невизначеність спричиняють переоцінку пріоритетів і формування нових ціннісно-сміслових структур, молодь реагує на ці зміни шляхом інтеграції попереднього та набутого досвіду

4. Ґрунтовний аналіз наукової літератури показав, що проживання екзистенційної кризи може проявити здатність молоді до переосмислення та формування нової стійкої ціннісної системи, що стає важливим показником психологічної стійкості і розвитку в умовах глибоких політичних, економічних і культурних трансформацій, що відображає глибинні процеси адаптації до нових умов сучасного суспільства.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ

Теоретичний аналіз, представлений у першому розділі дисертаційного дослідження, засвідчив наявність помітного лакунаційного простору у сучасній психологічній науці, зокрема в контексті вивчення ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи, спричиненої умовами війни в Україні з лютого 2022. Попри наявність окремих концептуальних напрацювань у межах історико-філософського контексту, соціології, педагогічної, соціальної, гуманістичної та вікової психології, відчутною залишається обмеженість емпіричних досліджень, які б інтегрували контекст повномасштабної війни, її трансформаційний вплив на особистісний смисловий простір молоді. Ця науково-методологічна прогалина в означеній проблемі актуалізувала необхідність переходу від загальнотеоретичних положень до емпіричного дослідження особливостей формування та перебудови ціннісно-сміслових орієнтацій молоді, яка перебуває у стані екзистенційного потрясіння через війну починаючи з лютого 2022, втрату звичного життєвого укладу меж людських можливостей та екзистенційної безпеки. Особливу увагу нами було приділено обґрунтуванню вибору психодіагностичних інструментаріїв, які дозволяють дослідити не лише структурні компоненти ціннісно-сміслових орієнтацій (термінальні та інструментальні цінності, наявність і структуру сенсу життя), але й їхню динаміку та зв'язок із проживанням екзистенційної кризи сучасною молоддю.

2.1. Зміст, етапи та загальна характеристика вибірки емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження було здійснено упродовж 2023–2024 років на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (м. Одеса) та за участі студентської молоді Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. Загальна кількість учасників дослідження становила 162 особи, що забезпечує прийнятний рівень емпіричної достовірності та репрезентативності для узагальнення результатів і формулювання висновків щодо трансформаційних змін у ціннісно-смысловій сфері особистості молоді людини в умовах війни в Україні. До вибірки було залучено студентів таких спеціальностей Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»: С4 «Психологія»; 017 «Фізична культура, спорт та реабілітація»; 014 «Середня освіта. Історія та археологія»; 014 «Середня освіта. Українська мова і література»; 013 «Початкова освіта» Окрім того, у дослідженні взяли участь студенти Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, які навчаються за спеціальностями 052 «Політологія» (факультет міжнародних відносин, політології та соціології); 113 «Прикладна математика». Залучення студентів із різних академічних напрямів – як гуманітарного, так і технічного профілю дало змогу забезпечити міжгалузеву перспективу дослідження, врахувати потенційні відмінності в структурі світоглядних орієнтацій залежно від освітнього середовища, професійної ідентичності та когнітивного стилю. *Емпіричні методи дослідження (психодіагностичний комплекс методик):* - спостереження, психодіагностичний експеримент, експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, напівструктурована бесіда; Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006), Шкала задоволеності життям, Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, Методика «Символ» (Л.А.Снігур, в модифікації С.М.Симоненко), Методика «Екзистенційний компас молоді»

(Авторська методика О.О.Онищенко) метод напівструктурованої бесіди О.О. Онищенко.

методи математико-статичної обробки даних: кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, кластерний аналіз за непараметричним критерієм Краскела-Уолліса, факторний аналіз. *Інтерпретаційні методи:* структурний та генетичний аналіз.

Дослідження мало на меті вивчити вплив екзистенційної кризи, детермінованої війною, на ціннісно-сміслові орієнтації, світоглядні установки та психологічну стійкість молоді. У центрі дослідницької уваги перебувала динаміка уявлень молоді про сенс життя, зміни у ціннісній ієрархії, символічні репрезентації війни та її наслідків, а також адаптаційні механізми особистості в умовах граничних соціальних і психологічних викликів.

У межах дослідження було сформульовано й реалізовано такі основні завдання:

1. Проаналізувати актуальну структуру ціннісних орієнтацій молоді в умовах соціальної турбулентності та політичної нестабільності.
2. Визначити особливості формування екзистенційних смислів і трансформації уявлень про надії на майбутнє в контексті воєнної реальності.
3. Оцінити рівень психологічної стійкості та особливості проживання екзистенційної кризи, виявити її зв'язок із ціннісно-сміисловою саморегуляцією особистості.
4. Дослідити символічні репрезентації (образи, метафори), що виконують функцію інтеграції та суб'єктивної інтеріоризації травматичного досвіду ззовні.
5. Виявити внутрішньоособистісні ресурси, які сприяють збереженню цілісності Я-образу в умовах екзистенційного напруження та втрати звичних смислів.

Таким чином, дослідження було спрямоване на комплексне осмислення змін у ціннісно-смисловому полі особистості молоді під впливом екстремальних соціальних обставин, що створює теоретико-практичні та методологічні засади для формування програм психологічної підтримки, ресоціалізації та зміцнення особистісної стійкості молоді в умовах війни.

2.2. Огляд та обґрунтування вибору методів та методик дослідження

Діагностика ціннісно-смилової сфери молоді в умовах війни, особливо в період екзистенційної кризи, вимагає комплексного підходу та використання різноманітних методик, спрямованих на вивчення ціннісних установок, світогляду, особистісних орієнтацій та екзистенційних мотивацій. Нижче подано огляд деяких методик для діагностики ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни:

Методика «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості» [42] має значну цінність для нашого дослідження, яка стосується впливу екзистенційної кризи на ціннісно-смилові орієнтації молоді. Її інтеграція в дослідження дозволяє визначити, як саме трансформуються ціннісні орієнтації молоді. В умовах екзистенційної кризи, спричиненої війною, соціальні цінності можуть переживати суттєві зміни. Використання цієї методики дозволяє глибше дослідити, як саме трансформуються цінності молоді, допомагаючи визначити, які сфери стають важливішими, а які, можливо, втрачають свою значущість. Методика містить вісім ключових ціннісних сфер: професійні, фінансові, родинні, соціальні, суспільні, духовні, фізичні та інтелектуальні. В умовах екзистенційної кризи молодь може переглядати свої пріоритети, і оцінка рівнів значущості кожної сфери надасть змогу розуміти, як змінилася картина ціннісно-смилових орієнтацій. Це може виявити, наприклад, зростання важливості духовних цінностей або потребу в фізичному та соціальному захисті. Методика також оцінює різнобічність інтересів і життєвих орієнтирів, дозволяючи зрозуміти,

наскільки молодь зберігає або втрачає це в умовах кризи. Якщо підсумкові бали у різних розділах значно відрізняються, це може свідчити про наявність вузьких або специфічних ціннісних орієнтацій, які могли виникнути під час екзистенційної кризи.

Методика дозволяє зробити порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій молоді до і під час екзистенційної кризи. Зокрема, можна виявити, чи зросла значущість родинних або суспільних цінностей (що характерно для періоду соціальних потрясінь), або, навпаки, чи зменшився акцент на професійних чи фінансових аспектах, що може бути проявом суттєвих змін у життєвих пріоритетах. За результатами цієї методики можна розробити більш персоналізовані підходи для підтримки молоді, які враховують їхню ціннісну структуру. Наприклад, молодим людям, у яких зросла потреба в духовних або соціальних цінностях, можна запропонувати програми емоційної підтримки чи допомоги у соціальній адаптації.

В умовах війни у багатьох молодих людей може посилитися цінність таких вітальних елементів, як фізична безпека, міцні родинні зв'язки та соціальна єдність. Ця методика дозволяє оцінити, наскільки сильний вплив має цей досвід на формування нових ціннісних установок і чи стають вони більш важливими суспільні і родинні аспекти порівняно з професійними та фінансовими. Методика «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості» є ефективним інструментом для дослідження впливу екзистенційної кризи на структуру цінностей молоді. Вона дозволяє виявити динаміку змін у ціннісно-сміслових орієнтаціях під впливом кризових умов, таких як війна, і є корисною для розробки стратегії підтримки, орієнтованої за такими загальнолюдськими ціннісними орієнтирами: професійними, родинними, фінансовими, соціальними, суспільні, духовні, інтелектуальні.

Методика «Опитувальник сенсу життя» (*The Meaning in Life Questionnaire, MLQ*) [42] є надзвичайно корисним інструментом для дослідження теми про вплив екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни. Вона дозволяє виміряти два ключові

аспекти сенсу життя: Наявність сенсу в житті (Presence of Meaning) – суб’єктивне відчуття наявності сенсу життя; Пошук сенсу в житті (Search for Meaning) – активний процес пошуку чи зміцнення сенсу. Переваги використання MLQ: у контексті війни й екзистенційної кризи молоді стикається з питанням, наскільки їх життя має сенс у нових і важких обставинах. Використання MLQ дозволяє зрозуміти, як молоді люди оцінюють наявність сенсу в умовах постійної загрози і втрат. Дослідження можуть показувати, що у кризові моменти багато людей переглядають свої смислові орієнтири, і тому вивчення цього аспекту допоможе оцінити ступінь, у якому війна впливає на особистісні смисли. Процес пошуку сенсу життя часто посилюється під час екзистенційних криз, коли люди прагнуть знайти нові смислові орієнтири, що дозволяють справитися з викликами. За допомогою MLQ можна виміряти рівень пошуку сенсу серед молоді, який відображає їх активність у формуванні нових життєвих цілей, переоцінці цінностей і ролі в суспільстві. У випадку війни, пошук сенсу може стати важливою стратегією адаптації та способом віднайдення внутрішньої стабільності. В рамках нашого дослідження методика MLQ дозволить дослідити, як наявність і пошук сенсу корелюють з іншими ціннісними орієнтирами (професійними, родинними, суспільними та ін.). Це допоможе визначити, чи сприйняття сенсу життя є центральним елементом, навколо якого формуються інші цінності молоді, чи навпаки, певні цінності впливають на почуття сенсу. Дослідження показують, що пошук сенсу життя є важливим для задоволеності життям, особливо під час криз. У нашій темі це можна розглянути як один із чинників, який допомагає молоді зберегти стійкість і позитивну перспективу на майбутнє в умовах невизначеності. MLQ допомагає зрозуміти, як екзистенційна криза та війна впливають на ціннісно-смыслову сферу молоді, даючи змогу визначити, які стратегії розвитку сенсу життя стають для них більш значущими. Це може стати базою для рекомендацій із психологічної підтримки молоді, що спрямовані на зміцнення сенсу та адаптивності в умовах війни.

«Шкала задоволеності життям» (*Satisfaction With Life Scale – SWLS*), розроблена Е. Дінером у співпраці з Р.Еммонсом, Р.Ларсеном і Ш.Гріффіном. [42] Цей інструмент є валідованим і широко застосовується у дослідженнях суб'єктивного благополуччя, особливо в умовах життєвих труднощів та соціально-психологічних криз. У контексті даного дослідження методика SWLS дає змогу визначити рівень когнітивної оцінки життя молоддю, що є важливим маркером їхнього психологічного благополуччя в умовах війни, що триває в Україні. Екзистенційна криза, спричинена війною, руйнує відчуття передбачуваності, безпеки, стабільності й ставить під сумнів раніше прийняті цінності. У цьому сенсі задоволеність життям може служити індикатором збереження або розпаду цілісності особистості, її здатності адаптуватися та знаходити нові смисли в реальності, що змінюється.

Застосування SWLS дозволило здійснити кілька важливих завдань: оцінити загальний рівень задоволеності життям серед досліджуваних (18–25 років), які проживають в умовах війни; виявити групи ризику, тобто осіб з критично низьким рівнем задоволеності життям, що свідчить про потребу у психологічній підтримці; проаналізувати взаємозв'язок між суб'єктивним благополуччям та екзистенційною стійкістю, зокрема у поєднанні з результатами за методикою «опитувальник смислу життя»; визначити психологічні чинники, що сприяють або перешкоджають адаптації молоді до умов соціальної турбулентності та екзистенційної невизначеності.

Зниження задоволеності життям у вибірці досліджуваних було розцінено як прояв екзистенційного дистресу, втрати або «зсуву» життєвих орієнтирів або незадоволеності важливими життєвими сферами. У цьому контексті показники SWLS виступають не лише результатом, але й аналітичним маркером, вони дозволяють окреслити глибину впливу кризи на суб'єктивний світ молоді особистості.

У поєднанні з MLQ (*The Meaning in Life Questionnaire*), методика SWLS [54] дала змогу здійснити комплексне оцінювання двох взаємодоповнювальних вимірів: когнітивної оцінки життя (через

задоволеність ним) та екзистенційної насиченості (через наявність або пошук сенсу). Такий підхід уможливив створення цілісної картини ціннісно-смислової сфери молоді, зокрема виявити, які ресурси дозволяють зберігати суб'єктивне благополуччя навіть у надскладних життєвих обставинах.

Таким чином, використання методики «Шкала задоволеності життям» у поєднанні з іншими діагностичними інструментами дозволило здійснити глибокий аналіз стану адаптації молоді до екзистенційної кризи, виявити ключові джерела внутрішньої опори та надати емпіричне підґрунтя для розробки цілеспрямованих психопрофілактичних заходів, орієнтованих на підтримку ціннісної стабільності й смислової інтеграції в умовах війни.

Ця методика фокусується на загальній оцінці власного життя, відображаючи наскільки молодь задоволена умовами свого існування в кризовий період. Цей інструмент є особливо корисним в умовах війни, оскільки допомагає визначити, як зовнішні негативні фактори впливають на когнітивний компонент благополуччя. Наприклад, молодь, що зберігає високу задоволеність життям, може мати сильніші ціннісно-смилові орієнтації та більш позитивний погляд на майбутнє. Зовнішні умови в країні значно змінюють перспективи, цінності та очікування молоді, що може призвести до глибоких екзистенційних питань і зниження задоволеності життям. Дозволяє дослідити, наскільки глибоко криза впливає на молодих людей, наскільки знижується їхнє загальне задоволення життям та які аспекти життя потребують змін. Зниження задоволеності життям може свідчити про загострення екзистенційних питань, невизначеність у планах на майбутнє та труднощі в самореалізації. Дозволяє оцінити рівень задоволеності життям, що безпосередньо пов'язаний зі здатністю молоді адаптуватися до екзистенційної кризи та знаходити сенс навіть в умовах невизначеності. Високий рівень задоволеності життям може бути індикатором високої стресостійкості та оптимізму, що сприяє більшій психологічній стійкості в умовах війни. Ці результати корисні для

формування стратегій підтримки для молоді, зокрема для профілактики депресії та розвитку навичок адаптації.

Визначення низької задоволеності життям за допомогою цієї методики дозволяє виявити групи молоді, які можуть потребувати психологічної підтримки. Знижений рівень задоволеності життям часто є результатом відчуття безвихідності або невдоволення через втрату можливості та здатності контролю над власним життям в умовах кризи. Цей інструмент дозволяє швидко ідентифікувати таких досліджуваних та вчасно надати допомогу.

У поєднанні з методикою MLQ, створює можливість для комплексного аналізу, фокусується на задоволеності життям, а MLQ надає оцінку смислових орієнтацій та наявності або пошуку сенсу в житті. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти різні аспекти суб'єктивного благополуччя, виявляючи не лише загальну оцінку життя, але й смислові ресурси, які підтримують молодь у цей непростий період.

Отже, методика «Шкала задоволеності життям» є важливим інструментом для вимірювання рівня задоволеності життям, який дозволяє відстежити вплив екзистенційної кризи та війни на молодь. Ця методика не лише сприяє оцінці суб'єктивного благополуччя, але й вказує на рівень адаптації до кризи, виявляє групи ризику та допомагає виявити ключові цінності та смислові орієнтації, які підтримують молодь в умовах значних життєвих змін.

Методика «Символ» (Л.А.Снігур в модифікації С.М.Симоненко) [113] розроблена з метою вивчення ціннісних орієнтацій, особливостей сприйняття картини світу, образу світу за допомогою аналізу їх візуальних образів, особистісних орієнтацій та символічних репрезентацій у структурі свідомості особистості. Це комплексний інструмент, який дозволяє досліджувати глибинні рівні свідомості та виявляти особливості індивідуальних ціннісних орієнтацій. Під час екзистенційної кризи та воєнного конфлікту, люди часто використовують символіку для вираження своїх переживань та цінностей.

Методика дозволяє досліджувати глибинні пласти ціннісно-сміслових орієнтацій особистості через символічні репрезентації. Основою даної методики є положення про те, що символи як універсальні культурно-психологічні маркери виконують функцію носіїв особистісного смислу, візуально репрезентуючи навіть несвідомі уявлення про світ, себе та інших. Це дає змогу оцінити інтегральну картину суб'єктивної реальності, у якій відображаються як глибинні установки, так і ситуативні переживання, спричинені впливом соціокультурного та політичного контексту. Методика «Символ» дозволяє розглядати ці символи як вираз глибинних психологічних процесів і розкривати їхнє значення для формування ціннісно-сміслових орієнтацій молоді. Психологічна реакція на кризові ситуації: Аналіз символів дозволяє краще розуміти психологічні реакції людей на кризові ситуації. Вивчення того, які символи здатні активувати важливі цінності та емоції в умовах війни, може розкрити особливості формування ціннісно-сміслових орієнтацій молоді. Адаптованість до соціально-політичних змін в умовах війни. Це дозволяє отримати унікальні дані про те, які саме символи та образи мають вагомий роль у формуванні ціннісних установок молоді в період воєнного конфлікту. Можливість порівняльного аналізу: Використання методики «Символ» дозволить порівняти отримані результати з іншими дослідженнями, які використовують подібні аналітичні методи. Це дозволить отримати більш об'єктивні та узагальнені висновки щодо впливу екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді.

Отже, методика «Символ» є потужним інструментом вивчення глибинного рівня психічної організації особистості, який унеможливорює редукцію складних внутрішніх процесів до суто раціонального пояснення. Вона забезпечує доступ до образного, інтуїтивного й афективного виміру смислотворення, який особливо актуалізується в періоди екзистенційного зсуву життєвої послідовності, пов'язаного з умовами війни. У контексті дисертаційного дослідження ця методика надає змогу оцінити ступінь символічної адаптації молоді, їх здатність формувати нові ціннісні орієнтири,

зберігати надію, внутрішню цілісність та екзистенційну стабільність. Таким чином, методика «Символ» демонструє високий евристичний потенціал для дослідження впливу екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни в Україні. Її здатність виявляти глибинні психологічні процеси, зокрема ті, що пов'язані з трансформацією системи особистісних цінностей, переживанням втрати, переосмисленням життєвого шляху та формуванням нових смислових опор, робить її надзвичайно цінним інструментом для комплексного аналізу. Завдяки вивченню символічних репрезентацій, що відображають внутрішні образи, архетипи та екзистенційні установки, методика дозволяє простежити, як молодь конструює або реконструює свою смислотворчу діяльність у кризових умовах. Це, у свою чергу, надає можливість не лише діагностувати рівень екзистенційної адаптації, але й визначати психологічні ресурси, що підтримують особистість у період глибокої соціальної та життєвої турбулентності.

Методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокіча є психологічним інструментом, призначеним для вивчення системи цінностей особистості та їхнього впливу на поведінку та ставлення до життя. Вивчення впливу кризових ситуацій на ціннісні установки: Екзистенційна криза та воєнний конфлікт є складними ситуаціями, які можуть значно змінити систему цінностей особистості. Методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокіча дозволяє виявити зміни у ієрархії цінностей молоді під впливом кризи та дослідити, як ці зміни впливають на їхню поведінку та ставлення до життя. Диференціація ціннісних орієнтацій: Методика дозволяє визначити різні типи ціннісних орієнтацій, такі як матеріальність, самореалізація, соціальна взаємодопомога тощо. Це дозволяє отримати детальні дані про те, як саме кризові ситуації впливають на різні аспекти ціннісного життя молоді. Психологічний аналіз ціннісних пріоритетів: Методика дозволяє вивчати не лише самі цінності, але й їхню ієрархію та важливість для особистості. Це дозволяє з'ясувати, які саме цінності стають пріоритетними для молоді під час кризових періодів та

як вони змінюються з часом. Можливість порівняння з іншими дослідженнями: Використання методики «Ціннісні орієнтації» дозволить порівняти отримані результати з результатами інших досліджень, які використовують цю методику. Це дозволить отримати більш об'єктивне уявлення про вплив екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни в Україні та підтвердити отримані результати.

Вона базується на уявленні про цінності як стійкі когнітивно-емоційні утворення, що спрямовують поведінку особистості, формують його світоглядні орієнтири та впливають на соціальні взаємодії. Методика дозволяє не лише виявити наявні у свідомості особистості цінності, а й встановити їхній суб'єктивний порядок значущості, що є надзвичайно важливим для розуміння життєвих пріоритетів у кризових умовах.

Особливої актуальності застосування методики М.Рокіча набуває в контексті аналізу екзистенційної кризи, що виникає під впливом воєнного конфлікту. Війна як глибоке соціальне, моральне та психологічне потрясіння спричиняє переоцінку базових життєвих орієнтирів. Система цінностей у таких обставинах може зазнавати суттєвих трансформацій, зумовлених необхідністю адаптації до нової реальності, пошуком смислів, зміною перспективи майбутнього. Методика М.Рокіча надає змогу емпірично зафіксувати зміни в ієрархії термінальних (ціль) і інструментальних (засоби) цінностей, визначити, які цінності виходять на перший план у переживанні кризи та як це впливає на життєві стратегії молоді.

Завдяки своїй структурі, методика дозволяє здійснювати диференціацію ціннісних орієнтацій, серед яких: орієнтація на самореалізацію, духовність, соціальну солідарність, матеріальне благополуччя, традиційні норми, свободу, безпеку тощо. Це забезпечує можливість точного аналізу того, як різні аспекти кризової дійсності (небезпека, втрата, тривога, героїзація, колективна відповідальність) впливають на структуру та динаміку цінностей молоді. Важливою є також здатність методики до психологічного аналізу ціннісних пріоритетів: вона

дозволяє вивчити не тільки сам перелік важливих для респондента цінностей, але і ступінь їхньої значущості для особистості. Це відкриває можливість реконструкції глибинної мотиваційної структури та осмислення змін у системі смислотворення, спричинених впливом війни та екзистенційного тиску.

Окремої уваги заслуговує можливість порівняння отриманих результатів з іншими дослідженнями, які використовують цю ж методику, як в українському, так і в міжнародному контексті. Така порівняльність дозволяє з одного боку верифікувати результати, отримані у межах даного дослідження, з іншого – виявити специфіку трансформацій ціннісної сфери саме в українській молоді у ситуації війни.

Таким чином, методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокіча є високонадійним та валідним інструментом, що дозволяє здійснити глибокий та багатовимірний аналіз змін у ціннісно-смісловій сфері особистості під впливом екзистенційної кризи. Її використання в межах дослідження обґрунтоване прагненням виявити як загальні закономірності, так і індивідуально-психологічну своєрідність процесів переосмислення життєвих цілей, особистісних установок та смислових орієнтацій у кризовому середовищі війни.

Методика «Екзистенційний компас молоді» (авторська розробка О.О.Онищенко) є сучасним діагностичним інструментом, що створений для дослідження трансформацій у світоглядній, смисловій та ціннісній сфері особистості в умовах екзистенційної кризи, зокрема, в умовах війни. Основною метою методики є виявлення глибинних внутрішніх переконань, символічних уявлень, життєвих принципів і світоглядних орієнтирів молоді, а також оцінка їх змін під впливом кризових подій.

Значущість даного інструменту зумовлена зростаючою потребою у методиках, що здатні уявлення молоді особистості про прийняття себе в умовах кризи, світ, інше, планів на майбутнє, прийняття життєвої мінливості, втрати, свободу, відповідальність – ключові категорії екзистенційного

виміру. Методика дозволяє не лише виявити зміст ціннісних орієнтацій, а й оцінити ступінь їх усвідомлення, емоційної значущості та внутрішньої узгодженості. Екзистенційна криза, викликана війною, може спричинити глибоку перебудову внутрішнього світу особистості. У таких умовах молодь нерідко стикається із необхідністю переосмислення базових засад буття, таких як сенс життя, майбутнє, роль ідентичності, межі свободи та межі виживання. «Екзистенційний компас молоді» дає змогу простежити динаміку змін у системі цінностей під тиском соціально-політичної та гуманітарної катастрофи, визначити, які саме орієнтири втрачають актуальність, а які навпаки стають визначальними в умовах невизначеності.

Завдяки своєму глибинному підходу методика дозволяє виявити ресурси, що сприяють подоланню наслідків екзистенційної кризи: внутрішню опору, надію, смислотворення, віру в майбутнє, згуртованість, самореалізацію. Одночасно вона дає змогу ідентифікувати зони вразливості, такі як внутрішній хаос, апатія, втрата віри, емоційна спустошеність чи відсутність перспективи. Це відкриває більш широкі можливості для розробки персоналізованих програм психолого-педагогічної підтримки та реабілітації.

Окремою перевагою є здатність методики здійснювати контекстуальний аналіз: інтерпретація результатів враховує соціально-культурні умови. Це забезпечує високий рівень валідності результатів, їхню значущість для національного дослідницького контексту, а також можливість розробки цільових психологічних інтервенцій на основі отриманих даних.

Означені методики вербальні та невербальні можуть бути використані у поєднанні для глибокого та комплексного аналізу ціннісно-орієнтаційної сфери молоді в умовах екзистенційної кризи. Вони допоможуть розкрити внутрішні мотивації людини, ціннісні установки та особистісні орієнтації молоді в умовах кризи, що є важливим для розробки ефективних програм підтримки та реабілітації.

2.3. Розробка авторського психодіагностичного інструментарію

Метод бесіди у дослідження трансформації ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах війни (Онищенко О.О). Методика була розроблена на перетині екзистенційної, гуманістичної психології, аксіології. Дана бесіда спрямована на виявлення глибинних змін у ціннісно-смисловій сфері, екзистенційного вибору, відповідальності молоді в умовах війни як граничної життєвої ситуації. Мета: виявити якісні та кількісні характеристики трансформації ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи спричиненою війною, а також проаналізувати механізми смислотворення, екзистенційного вибору та відповідальності. Завдання методики: діагностика змін у структурі життєвих цінностей молоді; виявити особливості пошукових стратегій сенсу життя або його розуміння; дослідити специфіку екзистенційного вибору в умовах обмеженої свободи; проаналізувати розуміння відповідальності та суб'єктивного контролю; зафіксувати процес інтеграції травматичного досвіду війни.

Об'єкт дослідження: ціннісно-смилова сфера молоді.

Предмет дослідження: психологічні механізми трансформації ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах війни.

Цільова група: молодь віком 17-26 років.

Формат проведення індивідуальна напівструктурована бесіда 90 хвилин.

Бесіда ґрунтується на таких принципах: екзистенційний принцип – розгляд особистості як суб'єкта в умовах граничних ситуацій; аксіологічний принцип – аналіз трансформації системи цінностей; феноменологічний принцип – фіксація суб'єктивного досвіду досліджуваного без оціночного судження; принцип психологічної безпеки – мінімізація ретраватизації; принцип діалогічності – партнерський характер взаємодії психолога дослідника і досліджуваного; принцип рефлексивності – стимулювання усвідомлення

власних переживань; принцип гнучкості можливість адаптації глибини та послідовності поставлених запитань.

Структура бесіди: складається з 6 послідовних етапів, кожен з яких має власну психологічну та методологічну функцію.

Етап 1. Підготовчий (екзистенційна актуалізація та психологічна безпека). Мета: створення довірливої атмосфери; фіксація актуального емоційного стану; актуалізація рефлексії. Функції: діагностична; адаптаційна; емоційно-регулятивна.

Етап 2. Діагностика трансформації ціннісних орієнтацій. Мета: виявлення змін у системі життєвих цінностей. Блоки аналізу: домінуючі цінності; втрата значущості попередніх цінностей; поява нових ціннісних орієнтацій; внутрішній ціннісний конфлікт.

Етап 3. Дослідження сенсожиттєвих орієнтацій. Мета: виявлення особливостей пошуку та переживання сенсу життя. Критерії аналізу: домінуючі джерела сенсу; часові орієнтації («майбутнє» - «тут і тепер»); ознаки екзистенційного вакууму; стабільність сенсотворення.

Етап 4. Аналіз екзистенційного вибору. Мета: Дослідити специфіку прийняття рішень в умовах війни. Критерії аналізу: ступінь суб'єктивної свободи; відчуття детермінованості вибору; рівень відповідальності; типи стратегій прийняття рішень.

Етап 5. Дослідження відповідальності та суб'єктивного контролю. Мета: виявити трансформацію переживання відповідальності. Критерії аналізу: рівень внутрішнього локусу контролю; переживання дорослості; баланс між відповідальністю і контролем; ресурси та бар'єри відповідальності. Етап 6. Інтегративно-рефлексивний (завершальний) Мета: інтеграція пережитого досвіду та запобігання ретравматизації. Функції: рефлексивна; підтримувальна; інтегративна.

Алгоритм проведення бесіди (для дослідника)

1. Встановлення контакту та пояснення мети дослідження.
2. Забезпечення принципів добровільності та конфіденційності.

3. Проведення бесіди за логікою етапів.
4. Гнучка адаптація запитань залежно від стану респондента.
5. Фіксація відповідей (аудіозапис/протоколювання).
6. Психологічне завершення взаємодії.
5. Система інтерпретації результатів

Для аналізу результатів пропонується виділення 4 рівнів трансформації ціннісно-смилових орієнтацій: глибинна трансформація – радикальна перебудова системи цінностей і сенсів; помірна трансформація – часткова реструктуризація ціннісної сфери; амбівалентна трансформація – поєднання стабільності та змін; інерційна стабільність – мінімальні зміни ціннісної системи.

Метод індивідуальної напівструктурованої бесіди дозволяє всебічно досліджувати трансформацію ціннісно-смилових орієнтацій молоді в умовах війни. Бесіда побудована на принципах екзистенційності, аксіології, феноменології, психологічної безпеки, діалогічності та гнучкості, що забезпечує достовірне виявлення глибинних змін у ціннісній сфері, сенсожиттєвих орієнтаціях, екзистенційному виборі та переживанні відповідальності. Структура з шести етапів дозволяє послідовно діагностувати цінності, сенс життя, механізми прийняття рішень, суб'єктивний контроль і інтеграцію травматичного досвіду. Система інтерпретації результатів передбачає класифікацію трансформацій як глибинних, помірних, амбівалентних або інерційних, що дає змогу комплексно аналізувати особистісні зміни та планувати програми психологічної підтримки молоді в умовах екзистенційної кризи.

Авторська методика «Екзистенційний компас молоді» Онищенко О.О.

Сучасний світ характеризується глобальними кризами - війною, пандемією, соціально-економічними потрясіннями, що створюють складний екзистенційний контекст для молоді. Адже молодь часто стикається із питаннями про сенс життя, планування майбутнього, психологічну стійкість

та адаптацію до невизначених умов. Ці фактори підсилюють потребу у створенні інструменту, який дозволить оцінити ключові екзистенційні показники, що впливають на ціннісно-сміслові орієнтації та психологічний стан особистості.

Важливими теоретичними засадами є пошук сенсу життя, свобода вибору, відповідальність за власне існування та подолання екзистенційної фрустрації. Людина постає перед необхідністю приймати важливі рішення в умовах невизначеності та адаптуватися до мінливого світу. Теорія життєстійкості (С.Мадді, С.Кобейса) [110]. Життєстійкість включає три компоненти: залученість, контроль та прийняття викликів. Вона визначає здатність особистості не лише виживати в кризових умовах, але й зростати завдяки їм. Гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс) [110]. У центрі уваги – прагнення людини до самореалізації, пошуку сенсу та духовного зростання, що дозволяє їй долати екзистенційні кризи через внутрішні ресурси.

Методика «Екзистенційний компас молоді» дозволяє глибше зрозуміти, як молоді люди переживають екзистенційні виклики, та надає інструменти для ефективної психологічної підтримки. Методика «Екзистенційний компас молоді» є інструментом, спрямованим на вивчення внутрішніх переконань, уявлень та світогляду особистості через аналіз її ціннісних орієнтацій. Вивчення змін у ціннісних установках: Екзистенційна криза та війна можуть значно змінити систему цінностей та світогляд молоді. Використання даної методики дозволить виявити, як саме кризові обставини впливають на ціннісні орієнтації молоді та які зміни відбуваються в їхньому світорозумінні. Дослідження особистісних переконань та уявлень: Методика дозволяє проаналізувати глибинні переконання та уявлення молоді про себе, світ та майбутнє. В умовах війни ці уявлення можуть зазнати значних змін, і вивчення їхньої динаміки за допомогою даної методики є важливим для розуміння впливу кризових обставин на психологічний стан молоді. Оцінка впливу кризи на світоглядні установки: Методика дозволяє досліджувати

уявлення молоді про основні принципи та цінності в житті. В умовах екзистенційної кризи ці установки можуть переосмислюватися та зазнавати змін, і використання даної методики дозволить оцінити цей вплив. Можливість ідентифікації ресурсів та потреб молоді: Аналіз ціннісних орієнтацій дозволить виявити не лише негативні наслідки кризи, але й ресурси, які можуть бути використані для подолання складнощів. Це допоможе розробити програми підтримки та реабілітації молоді в умовах війни. Контекстуальний аналіз: Дана методика дозволяє врахувати контекст кризи та війни в Україні при аналізі ціннісних орієнтацій молоді. Це дозволяє зрозуміти, як саме конкретні обставини впливають на їхнє світорозуміння та ціннісну сферу.

Аналіз наукових джерел з проблеми ціннісно-сміслових орієнтацій в умовах екзистенційної кризи дозволив нам описати головні ознаки екзистенційної спрямованості людини та встановити, що її структура складається із чотирьох компонентів: «Насущні цінності» Essential values (ES); «Криза як пізнання себе» Crisis as self-knowledge (CS); «Прийняття життєвої мінливості» Acceptance of life variability (AV); Шкала 4 «Плани на майбутнє»

Шляхом ретельного аналізу наукових робіт, на основі яких виокремлювалися ці компоненти, було детально описано ознаки та прояви кожного з них, які згодом перетворювались на пункти опитувальника.

Варіант методики містить 42 питання, відповіді на які надавалися за порядковою шкалою.

Після проведення пілотажного дослідження, в якому взяв участь 31 студент Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» від 17 до 25 років, нами був здійснений аналіз завдань (тверджень) методики з метою визначення їх ефективності. Частка правильних відповідей, що збігається з ключем має бути в межах 70-90% для забезпечення валідності та надійності результатів дослідження. За такої умови питання можна вважати ефективними. Для

досягнення цієї мети нам потрібно було обчислити два показники: частку досліджуваних, відповіді яких збігаються із ключем по кожному питанню, та величину кореляції кожного питання із загальним результатом по методиці. Перший показник дозволяє визначити розрізняльну здатність тесту, другий – його внутрішню узгодженість. На наступному етапі нам потрібно було встановити валідність методики. Для того, щоб встановити конструктну валідність, тобто дійсну спрямованість інструменту на дослідження певного теоретичного конструкту, нам необхідно було перевірити наявність та силу зв'язку між результатами, отриманими за нашою методикою, та результатами, отриманими за допомогою інших методик, які вимірюють екзистенційну спрямованість людини. Були визначені кореляційні зв'язки між методикою діагностики опитувальник сенсу життя та екзистенційний компас молоді (Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

**Значущі показники кореляції між методикою діагностики
«Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ
2006)» та методикою діагностики «Екзистенційний компас молоді»**

Компоненти сенсу життя	Компоненти екзистенційної спрямованості	Кореляція (r)	Рівень значущості (p)
НС	КяПС	-0.467	0.008**
НС	ПнМ	-0.381	0.034*
КяПС	ПЖМ	0.444	0.012**
КяПС	ПнМ	0.597	0.000**
ПнМ	НЦ	0.401	0.025*
ПЖМ	НЦ	0.355	0.050*

* Примітки: 1) умовні позначення: насувні цінності–НЦ, криза як прийняття себе – КяПС, плани на майбутнє–ПнМ, прийняття життєвої

мінливості–ПЖМ, насущні цінності–НЦ; 2) рівні значущості: $p \leq 0,05$ – «*», $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,001$ – «**».

Також були визначені кореляційні зв'язки між та опитувальником шкала задоволеності життям та методикою «Екзистенційний компас молоді» (Табл. 2.2.).

Таблиця 2.2

Значущі компоненти опитувальника «Шкала задоволеності життям» та методики «Екзистенційний компас молоді»

Компоненти вдоволеності життям	Компоненти екзистенційної спрямованості	Кореляція (r)	Рівень значущості (p)
ЗЖ	КяПС	-0,813	0,049*
ЗЖ	ПЖМ	-0,804	0,054
ЗЖ	ПнМ	-0,695	0,125
ЗЖ	НЦ	0,000	1,000

* Примітки: 1) умовні позначення: задоволеність життям–ЗЖ, криза як прийняття себе – КяПС, прийняття життєвої мінливості–ПЖМ, плани на майбутнє–ПнМ, насущні цінності–НЦ; 2) рівні значущості: $p \leq 0,05$ – «*», $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,001$ – «**».

Наступним важливим психометричним показником тесту є його надійність – стійкість до похибок вимірювання. Для методики діагностики «Екзистенційний компас молоді» коефіцієнт α Кронбаха складає $\alpha = 0,694$. Методика має задовільний рівень надійності та може бути використана для подальших досліджень. Також надійність методики була підтверджена із застосуванням методу розщеплення тесту навпіл (split-half reliability). Показник становить 0,672. Це значення вказує на хорошу надійність для даного інструменту, оскільки коефіцієнт близький до 1 і показує, що дві частини тесту мають достатньо високий рівень узгодженості між собою.

Методика призначена для дорослих досліджуваних, спрямована на оцінку відношення людини до швидкої життєвої мінливості, що може бути зумовлено трансформаційними процесами в світі, починаючи від базових

цінностей (здоров'я, безпека), екзистенційної захищеності (сім'я, любов), самоактуалізацією в умовах екзистенційної кризи (зрештою прийняття життєвих реалій, суб'єктивно-особистісний образ в об'єктивному світі, що проявляється у планах на майбутнє). Може застосовуватися як в індивідуальній формі, так і в груповій. Має достатні показники валідності та надійності.

Обробка результатів: результати обробляються шляхом підрахунку сумарного балу за кожною шкалою. Кожне твердження оцінюється за шкалою від 1 до 5 балів, де:

1 бал – зовсім не характерно і не важливо.

5 балів – повністю описує характер та є важливим для респондента.

Ключі до шкал методики:

Шкала 1 «Насущні цінності» *Essential values (ES)* питання: 1,6,12,14,15,19,25,32,36;

Шкала 2 «Криза як пізнання себе» *Crisis as self-knowledge (CS)* питання 5,8,9,31,35,39,40,42;

Шкала 3 «Прийняття життєвої мінливості» *Acceptance of life variability (AV)* питання: 2,11,13,17,20,34,37;

Шкала 4 «Плани на майбутнє» *Plans for the future (PF)* питання 4,7,18,21,26,28,33,38,41;

Шкала 5 «Шкала брехні» *Scale of lies (SL)*. Як неправдиві розглядаються відповіді оцінкою «5» (згоден повністю) на питання 3,10,16, 22, та відповідь оцінкою «1» (ні, не характерно на питання) 27, 30.

Насущні цінності відображає ключові життєві пріоритети, які є найбільш важливими та актуальними для респондента в поточний момент життя. Вона демонструє, наскільки людина усвідомлює і керується своїми фундаментальними цінностями у повсякденному житті. Насущні цінності включають прагнення до стабільності, безпеки, підтримки значущих соціальних зв'язків та задоволення базових психологічних і матеріальних

потреб. Високі показники за цією шкалою свідчать про чітке усвідомлення пріоритетів та орієнтацію на їх досягнення, тоді як низькі можуть вказувати на розмитість ціннісних орієнтирів або відчуття втрати сенсу в поточних життєвих умовах. Ключові аспекти шкали: актуальність життєвих пріоритетів, усвідомлення своїх цінностей, орієнтація на повсякденні потреби та цілі.

Криза як пізнання себе оцінює, наскільки особистість здатна сприймати кризові ситуації як можливість для самопізнання та розвитку. Кризові моменти часто викликають внутрішні переживання та сумніви, але вони також можуть стимулювати глибокі рефлексивні процеси, що дозволяють людині краще усвідомити свої сильні та слабкі сторони. Високі показники за цією шкалою вказують на здатність респондента шукати сенс у кризах, навчатися на них і використовувати їх для особистісного зростання. Низькі показники можуть свідчити про сприйняття кризи як виключно негативного досвіду, що руйнує внутрішній баланс та несе загрозу психологічному благополуччю. Ключові аспекти шкали: рефлексія під час кризи, самоусвідомлення через важкі життєві ситуації, психологічна адаптація до кризи.

Прийняття життєвої мінливості відображає рівень прийняття життєвих змін та здатність адаптуватися до них. Життя часто приносить непередбачувані ситуації, і важливо вміти їх приймати як природну частину існування. Високі показники за цією шкалою вказують на гнучкість мислення, адаптивність та відкритість до змін. Респонденти з високими балами здатні краще справлятися з невизначеністю та швидко пристосовуються до нових обставин. Низькі показники можуть вказувати на труднощі з адаптацією, страх перед змінами та прагнення до надмірного контролю над обставинами. Ключові аспекти шкали: гнучкість мислення, адаптивність до нових обставин, прийняття невизначеності.

Плани на майбутнє відображає рівень орієнтації особистості на майбутнє, наявність цілей та планів, а також мотивацію до їх досягнення.

Людина з високими показниками за цією шкалою демонструє чітке бачення майбутнього, оптимізм та віру в свої можливості. Вона здатна ставити реалістичні цілі та активно працювати над їх досягненням. Низькі показники можуть вказувати на невпевненість у майбутньому, відсутність конкретних цілей або відчуття безвиході. Ключові аспекти шкали: орієнтація на майбутнє, планування цілей, мотивація до досягнення результатів.

Шкала брехні оцінює щирість та правдивість відповідей респондента. Високі показники можуть свідчити про бажання респондента справити позитивне враження, уникнути неприємних тем або показати себе в кращому світлі. Також високі значення можуть вказувати на соціальну бажаність відповідей, коли респондент намагається відповідати очікуванням дослідника або соціуму. Низькі показники за шкалою вказують на відкритість та чесність відповідей. Ключові аспекти шкали: щирість відповідей, соціальна бажаність, схильність до спотворення інформації.

Отже, методика «Екзистенційний компас молоді» є важливим інструментом для аналізу впливу екзистенційної кризи та війни на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в Україні. Вона дозволить розкрити глибинні переконання та уявлення молоді та зрозуміти їхні реакції на кризові обставини. Вони можуть бути використані поєднанні для глибшого та комплексного аналізу ціннісно-орієнтаційної сфери молоді в умовах війни та екзистенційної кризи. Вони допоможуть розкрити внутрішні мотивації, ціннісні установки та особистісні орієнтації молоді в умовах кризи, що є важливим для розробки ефективних програм підтримки та реабілітації.

Висновки до розділу 2

1. Проведення теоретичного аналізу показало, що наразі психологічна наука має значні прогалини у дослідженні ціннісно-сміслових орієнтацій молоді під впливом екстремальних соціально-політичних обставин, зокрема в умовах війни в Україні. Існуючі концептуальні розробки у психології, філософії, соціології, аксіології, частково висвітлюють дану проблематику,

проте бракує емпіричних даних, які можуть інтегрувати специфіку екзистенційної кризи під час війни та її трансформаційний вплив на внутрішній світ молоді. І саме це є методологічним обґрунтуванням необхідності комплексного емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення закономірностей трансформації ціннісно-смислової сфери молоді та рівнів проживання екзистенційної кризи наступною батареєю психодіагностичних інструментаріїв, а саме: експрес-діагностика соціальних цінностей особистості; напівструктурована бесіда; Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006); Шкала задоволеності життям; Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча; Методика «Символ» (Л.А.Снігур, в модифікації С.М.Симоненко); Методика «Екзистенційний компас молоді» (Авторська методика О.О.Онищенко) .

2. Обґрунтовано та сформовано вибірку дослідження 2023–2024 років, яка охопила 162 студентів на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» та ОНУ імені І.І.Мечникова це забезпечує репрезентативність обраної вибірки і дозволяє узагальнювати результати щодо трансформації ціннісних та смислових уявлень в умовах екзистенційної кризи. Ключовою метою дослідження є комплексне дослідження впливу екзистенційної кризи, спричиненої війною, на ціннісно-смислові орієнтації, психологічну стійкість і смислову інтеграцію молоді. До цього входять: аналіз ціннісних пріоритетів і патернів, формування прийняття себе в умовах кризи, уявлень про майбутнє та виявлення внутрішніх ресурсів, що сприяють подоланню екзистенційної напруги.

3.У результаті огляду та аналізу існуючого інструментарію діагностики ціннісно-смислових орієнтацій в період екзистенційної кризи було встановлено відсутність методики за допомогою якої можна було би дослідити специфіку трансформації ціннісної сфери молоді під впливом воєнних подій, а також рівні проживання та інтеграції екзистенційних переживань у внутрішній світ. Відтак виявлена прогалина зумовила потребу

у розробці власного інструментарію спрямованого на діагностику екзистенційної адаптації молоді, оцінку ціннісно-сміслових орієнтацій здатності приймати життєву мінливість, конструювати майбутнє в умовах кризової реальності. Апробація методики «Екзистенційний компас молоді» показала можливість її ефективного використання для діагностики та подальшої корекційної роботи.

4. Метод індивідуальної напівструктурованої бесіди дозволяє всебічно досліджувати трансформацію ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах війни. Бесіда побудована на принципах екзистенційності, аксіології, феноменології, психологічної безпеки, діалогічності та гнучкості, що забезпечує достовірне виявлення глибинних змін у ціннісній сфері, сенсожиттєвих орієнтаціях, екзистенційному виборі та переживанні відповідальності. Структура з шести етапів дозволяє послідовно діагностувати цінності, сенс життя, механізми прийняття рішень, суб'єктивний контроль і інтеграцію травматичного досвіду. Система інтерпретації результатів передбачає класифікацію трансформацій як глибинних, помірних, амбівалентних або інерційних, що дає змогу комплексно аналізувати особистісні зміни та планувати програми психологічної підтримки молоді в умовах екзистенційної кризи.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ

Безпосереднє емпіричне дослідження показує, що екзистенційна криза викликана війною в Україні викликає глибокі трансформаційні процеси у ціннісно-смыслових орієнтаціях молоді. Можна спостерігати переоцінювання та оновлення життєвих пріоритетів, увага до базових цінностей особистості, а саме, безпека, родина, духовний розвиток, пошук сенсу життя, це може виступати як психологічні точки опори, що сприяють збереженню людської ідентичності, формуванню внутрішньої цілісності та зміцненню стійкості (гомеостаз). В цьому розділі було застосовано такі методи математико-статичної обробки даних: кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, кластерний аналіз за непараметричним критерієм Краскела-Уолліса, факторний аналіз. Інтерпретаційні методи: структурний та генетичний аналіз.

3.1. Аналіз структури соціальних цінностей особистості за допомогою методики експрес-діагностики

Аналіз результатів використання методики експрес-діагностики показав (рис.3.1) , що на першому місці серед загальнолюдських цінностей досліджуваних знаходяться *професійні цінності* - 344,7 балів (ср.знач.), що свідчить про високу орієнтацію молоді на розвиток кар'єри та реалізацію себе через професійну діяльність. Це може бути пов'язано з потребою забезпечення стабільності та безпеки в умовах економічних і соціальних змін, що спостерігаються в країні через війну. У період екзистенційної кризи, коли молодь стикається з питаннями смислу життя та своєї ролі в суспільстві, професіоналізм стає важливим механізмом самоідентифікації і переживання

успіху. Відсутність фінансової та соціальної стабільності може посилювати значення професійної діяльності як способу подолання кризи.

Родинні цінності займають друге місце серед пріоритетів - 319,7 (ср.знач.). Це можна пояснити тим, що в умовах війни та соціальних потрясінь багато молодих людей повертаються до базових опорних структур – родини. Родина виступає як джерело підтримки та захисту, що важливо в умовах стресу та невизначеності. Екзистенційна криза часто зумовлює емоційний стрес, а родина є місцем, де можна знайти комфорт і впевненість у майбутньому.

Фінансові цінності на третьому місці - 317,6 балів (ср. знач.) є важливим аспектом для молоді, що стикається з економічними труднощами в умовах екзистенційної кризи під час війни. Нестабільність економічної ситуації в Україні змушує молодь акцентувати увагу на забезпеченні фінансової незалежності та стабільності. Це також може бути відповіддю на переживання через майбутнє, страх втрати роботи або ресурсу для самореалізації.

Інтелектуальні цінності займають четверту позицію - 309,3 балів (ср. знач.). Молодь, особливо в умовах екзистенційної кризи, шукає відповіді на глибинні питання про життя, про роль особистості в соціумі, і про сенс існування. Відтак, потреба в освіті, розвитку та пошуку нових ідей стає важливим інструментом для подолання екзистенційної кризи. Інтелектуальні цінності часто пов'язані з прагненням зрозуміти навколишній світ, який став непередбачуваним і хистким через війну.

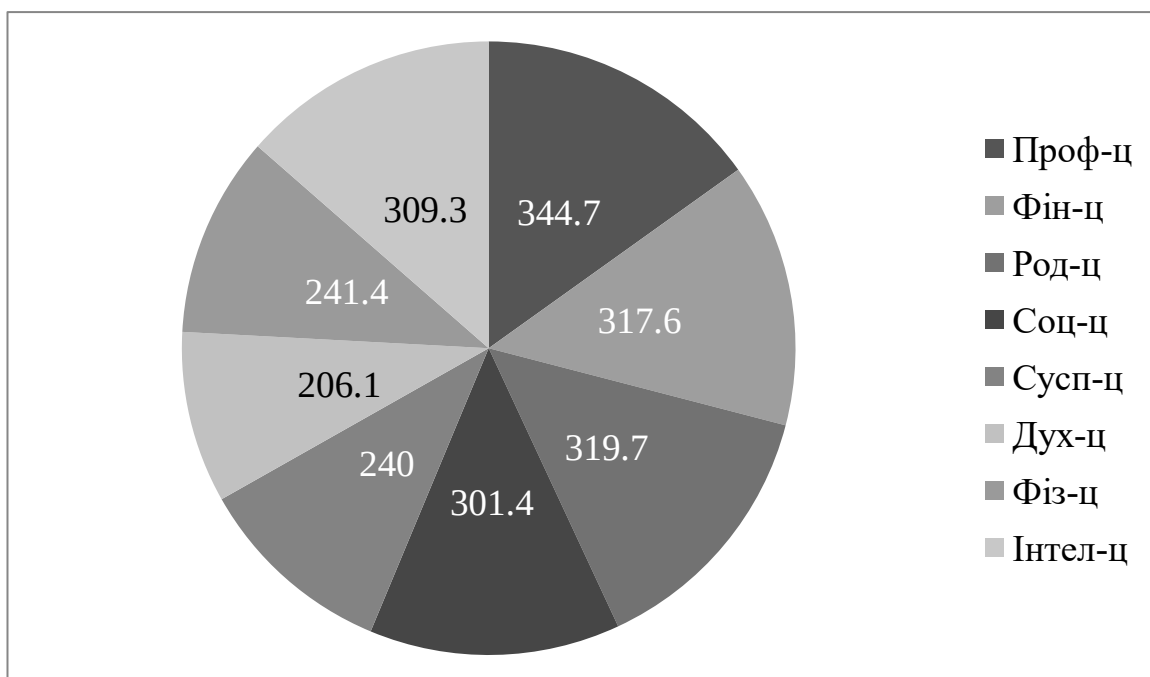

Рис.3.1. «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості».

Соціальні цінності на п'ятому місці - 301,4 балів (ср. знач.) вказують на важливість соціальних зв'язків і взаємодії з іншими людьми. Однак цей аспект виявляється менш значущим порівняно з іншими категоріями. Це може свідчити про певне відчуження або розрив у суспільних зв'язках.

Фізичні цінності займають шосте місце серед інших категорій - 241,4 балів (ср.знач.). В умовах війни потреба у фізичному здоров'ї і благополуччі може бути знижена порівняно з іншими важливими потребами, такими як фінансова або професійна стабільність. Проте це також може відображати необхідність підтримувати свою фізичну форму для забезпечення життєздатності в умовах стресу або травм, які можуть виникати через бойові дії або інші зовнішні фактори.

Суспільні цінності, які займають сьоме місце – 240 балів (ср.знач.), відображають втрачену або ослаблену орієнтацію молоді на колективні інтереси та соціальні структури. Екзистенційна криза може зумовити індивідуалізацію, де соціальні зв'язки стають менш актуальними через ізоляцію, втрату довіри до інститутів або проживання особистісної кризи.

Духовні цінності займають останнє місце серед усіх категорій - 206,1 балів (ср. знач.). Це може бути пов'язано з тим, що у умовах екзистенційної

кризи молодь може менше звертатися до релігійних або духовних практик, адже інші цінності, такі як професіоналізм або фінансова стабільність, набувають першочергового значення. Також це може свідчити про індивідуалізм в умовах війни, де люди зосереджені на виживанні, а не на розвитку духовних аспектів життя.

Таблиця 3.1

**Первинні статистики дослідження соціальних цінностей молоді (n=162)
(за методикою «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості»)**

Показники	Хср	Ме	Мо	min	max	Ст.відх.
Проф-ц	173,45	180,00	200,00	60,00	200,00	28,37
Фін-ц	159,81	170,00	170,00	50,00	200,00	31,51
Род-ц	160,86	170,00	200,00	80,00	200,00	35,81
Соц-ц	151,66	150,00	140,00	20,00	200,00	34,21
Сусп-ц	120,74	130,00	140,00	20,00	200,00	41,84
Дух-ц	103,70	110,00	140,00	20,00	200,00	49,84
Фіз-ц	121,48	120,00	70,00	10,00	200,00	42,72
Інтел-ц	155,61	160,00	170,00	40,00	200,00	34,07

Примітка: Хср – середнє значення; Ме – медіана; Мо – мода; min, max – мінімальне та максимальне значення розподілу; ст.відх. – стандартне відхилення; n – об'єм вибірки

З метою визначення загальних тенденцій розподілу соціальних цінностей у вибірці молоді (n = 162), було проведено аналіз первинних статистичних показників. У таблиці 3.1. наведено описові статистики основних груп цінностей: професійних, фінансових, родинних, соціальних, суспільних, духовних, фізичних та інтелектуальних. Розраховано середнє арифметичне значення (Хср), медіану (Ме), моду (Мо), мінімальне (min) та максимальне (max) значення, а також стандартне відхилення (σ).

Як видно з таблиці, найвищі середні значення спостерігаються у сфері *професійних цінностей* ($M = 173,45$), що свідчить про яскраво виражену орієнтацію молоді на професійну самореалізацію як засіб забезпечення стабільності в умовах соціальної невизначеності. Також високі показники мають *родинні* ($M = 160,86$), *фінансові* ($M = 159,81$) та *інтелектуальні цінності* ($M = 155,61$), що може відображати прагнення до підтримки близьких, економічної незалежності та розвитку власного інтелектуального потенціалу.

Натомість нижчі середні значення зафіксовані в сфері *духовних* ($M = 103,70$), *суспільних* ($M = 120,74$) та *фізичних* ($M = 121,48$) цінностей, що може свідчити про зниження їх актуальності в ситуації виживання, викликаній воєнними діями. Варіативність результатів є помітною, що підтверджується високими значеннями стандартного відхилення, особливо у сфері *духовних* ($\sigma = 49,84$) та *фізичних* ($\sigma = 42,72$) цінностей, що свідчить про гетерогенність переживань і стратегій адаптації молоді до екзистенційних викликів. Отримані дані дають підґрунтя для подальшого аналізу зв'язку між ціннісними орієнтаціями та рівнем проживання екзистенційної кризи.

Таким чином, отримані результати свідчать про системну трансформацію ціннісно-орієнтаційної структури молоді в умовах війни, що проявляється у домінуванні професійних, родинних та фінансових цінностей як базові ресурси стабільності і адаптації людини. Водночас зниження значущості духовних, суспільних і фізичних цінностей відображає зміщення смислових орієнтирів у напрямок виживання та прагматичної самореалізації в умовах екзистенційної невизначеності. Виявлена гетерогенність показників підтверджує різнорівненість проживання екзистенційної кризи та актуалізує потребу комплексного аналізу зв'язку між ціннісними орієнтаціями й механізмами особистісної адаптації молоді в умовах війни.

3.2. Аналіз результатів дослідження трансформації ціннісно-смилових орієнтацій молоді в умовах війни (за методом напівструктурованої бесіди Онищенко О.О.)

З метою поглибленого дослідження процесу трансформації ціннісно-смилових орієнтацій молоді в умовах війни в Україні, як екзистенційної кризи нами було проведено метод напівструктурованої бесіди. Даний метод обраний як самий оптимальний інструмент для фіксації не лише змісту ціннісно-смилових орієнтацій молоді, а й виявляє суб'єктивне сенсотворення переживання травмуючого досвіду. Тобто проаналізовано відповіді усієї вибірки молодих людей (N=162), що дозволили отримати комплексну картину трансформації ціннісно-смилової картини під час війни.

Безпосередньо методика проведення бесіди була структурована за етапами, кожний з них має чітку методологічну мету та завдання.

Підготовчий етап. Мета: по-перше – це створення психологічно безпечного простору для учасників дослідження, формування довірливої атмосфери між дослідником та досліджуваним, мінімізація емоційної напруги, що може виникнути під час проговорення травматичного досвіду, цим самим забезпечення відкритості у відповідях, особливо зосередити увагу на принципі конфіденційності, без оціночного ставлення до опитуваних. По-друге – цей етап дозволяє налаштувати досліджуваних на усвідомлене, рефлексивне сприйняття, фіксація актуального емоційного стану досліджуваних, налаштування перед переходом до глибинного самоаналізу власних ціннісно-смилових змін.

На поставлене питання: *«Як ви почуваетесь зараз, коли ми обговорюємо ваше особисте переживання зовнішніх воєнних обставин в країні?»*. 45% описували свій стан як напружений, супроводжується внутрішньою тривогою, емоційною настороженістю. 28% учасників зазначали відносно спокійний емоційний стан, як пристосування до

тривалого стресового фону. Ще 20% відчували свій стан як сумний, а 7% вказали на змішаний емоційний стан. У відповідях опитуваних звучали такі формулювання на кшталт: «Є хвилювання, але важливо щоб мене почули», «Згадувати важко, але хотілося проговорити».

Аналіз відповідей на поставлене питання: *«Які емоції у вас виникають першими при згадці про воєнні події в країні?»*. 38% опитуваних відповіли - тривога, 25% - страх, 22% - сум, 10% - злість і роздратованість, 5% - складні суперечливі емоційні реакції. Отримані дані вказують на високий рівень емоційно-афективної залученості, актуалізацією екзистенційних переживань, викликаних відчуття потенційної загрози життю/здоров'ю та втратою стабільності загалом.

Відповіді на поставлене питання з приводу психологічного комфорту будучи учасником бесіди: *«Чи комфортно вам тут і зараз ділитися своїми думками/переживаннями?»* показало, що 63% опитуваних готові до відкритого обговорення пережитого досвіду, 27% опитуваних зазначили про частковий дискомфорт, відмітивши труднощі у вербалізації глибоких переживань, 10% досліджуваних зазначили про дискомфорт та емоційні обмеження. Це демонструє доцільність напівструктурованого формату, який дозволить регулювати глибину занурення у травматичний досвід.

Аналіз відповідей на поставлене питання: *«Що для вас важливо знати/відчувати, щоб почуватися у безпеці під час цієї бесіди?»* показав, що 72% опитуваних наголошували на важливості конфіденційності, 18% - на можливості зупинити розмову або не відповідати на певні питання, 10% досліджуваних наголосили на важливості підтримуючої, безоціночної позиції дослідника. У відповідях досліджуваної молоді простежувалися відповіді: *«Мені дуже важливо, що мої відповіді нікуди не підуть»*, *«Хочу мати право зупинити бесіду, коли стане надто важко говорити»*, що свідчить про високу пріоритетність психологічної безпеки досліджуваних під час проговорення набутого травматичного досвіду.

Аналіз відповідей на поставлене питання: *«Яких тем ви б воліли уникати під час проведення бесіди?»*. Дане питання дозволило окреслити особливі зони емоційної вразливості досліджуваних. Відтак 35% учасників дослідження відмітили складність обговорення теми можливості втрати близьких, 28% опитуваних надто близьке відчуття потенційної загрози життю та здоров'ю населення. 22% досліджуваних відчуття власної внутрішньої порожнечі, пов'язаних з почуттям безсилля, невпевненості в завтрашньому дні, а 15% досліджуваних показали, що не мають тем, які принципово уникають. Отримані дані стали детермінантою для адаптування глибини та послідовності запитань кожного етапу бесіди.

Також на початку проведеної бесіди досліджуваним пропонувалося охарактеризувати свій загальний емоційний стан. Нами зафіксовано, що 42% досліджуваних знаходяться у стані підвищеної тривожності, 25% описали свій стан як емоційно змішаний, 18% досліджуваних як відносний спокій, 15% опитуваних відчувають емоційне виснаження. Таким чином, це може підтвердити у респондентів стан екзистенційної невизначеності проживання війни як об'єктивної реальності, що підкреслює емоційну напруженість як фоновий стан.

Наступний блок запитань стосувався зони актуальних життєвих пріоритетів. Відповіді на поставлене запитання: *«Що зараз для вас є найбільш важливим в житті?»*, 35% досліджуваних відповіли «здоров'я», 30% опитуваних назвали «родинні цінності», 20% - «безпека», 15% опитуваних відповіли «саморозвиток». І при цьому 71% зазначили, що війна суттєво змінила їхні ціннісні пріоритети, 29% опитуваних вважають, що їх базові системи цінностей залишились відносно стабільні. Ці зміни проявляються, зокрема, у переорієнтуванні з гедонізму, статусу і соціально-престижних елементів на життєвозберігаючі (вітальні) та екзистенційно значущі цінності.

Фінальне запитання підготовчого етапу: *«Чого ви очікуєте від нашої розмови?»*, показало, що 40% опитуваних очікували можливість бути

почутими, 35% прагнули емоційного полегшення, 25% хочуть більш глибокого усвідомлення власного внутрішнього стану. Отримані від опитуваних відповіді говорять про те, що наш обраний метод напівструктурованої бесіди виконує не лише діагностичну, а й рефлексивно-підтримуючу функцію, що створює умови для реструктуризації смислотворення та особистісної інтеграції набутого досвіду війни.

Висновок до підготовчого етапу. Можна констатувати, що результати, які було отримано засвідчили високий рівень емоційної напруги та екзистенційної залученості досліджуваної молоді в контексті проживання травматичного досвіду війни як граничної життєвої ситуації. Простежувалися домінування тривоги, страху, суму, емоційної амбівалентності у відповідях досліджуваних говорить про актуалізацію базових екзистенційних проблем, а саме, загроза безпеки життя/здоров'ю, втрата стабільності, припинення відчуття безпеки та впевненості у майбутньому. Також було зафіксовано фоновий стан підвищеної тривожності та емоційної виснаженості, що підтверджує перебування значної частини опитуваних в умовах пролонгації стресу й екзистенційної невизначеності. Зокрема, говорячи про психологічний комфорт та потенціальні очікування досліджуваної молоді від бесіди показують готовність більшості з них до рефлексивного контакту за умови обов'язкового забезпечення конфіденційності, без оціночного ставлення психологів-дослідників та можливості регулювання глибини занурення в травматичний досвід. Це підтверджує методичну перевагу та доцільність використання напівструктурованого формату, який поєднав науково-дослідницьку чіткість із психологічною гнучкістю та етичним кодексом психолога загалом.

Аналіз актуальної парадигми життєвих пріоритетів вже на підготовчому етапі виявив таку тенденцію ціннісної сфери у бік вітальних, реляційних та екзистенційно значущих цінностей, що створює концептуальне підґрунтя для подальших аналізів глибинних трансформацій ціннісно-смислових орієнтацій молоді. Відтак, підготовчий етап забезпечив атмосферу

психологічної безпеки та довіри між психологами-дослідниками та досліджуваними, та виконав функцію первинної актуалізації смислового поля досліджуваних, тим самим підготував їх до переходу до основного етапу нашого дослідження, що спрямовано на аналіз самих процесів трансформації смислової сфери, вибору та відповідальності в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні.

Основний етап. Мета: виявити якісні зміни у структурі ціннісно-смилових орієнтацій молоді, особливості переживання ними сенсу життя, його пошуку, суб'єктивного екзистенційного вибору та відповідальності в умовах війни як кризової і травматичної реальності. Складається з чотирьох блоків.

Блок 1. Трансформація ціннісних орієнтацій. На питання *«Чи відчуваєте ви, що ваші життєві цінності змінилися з початком війни?»*, 48% опитуваних відповіли «так, змінилися дуже сильно», 32% відповіли «так, змінилися частково», 20% опитуваних відповіли «загалом залишилися без змін».

Відповіді на поставлене запитання: *«Що особисто для вас стало більш важливим у житті після початку війни?»*, 38% опитуваних відповіли «життя та здоров'я своє/близьких», 25% опитуваних відповіли «сім'я та підтримка близьких», 20% відповіли «безпека та стабільність», 10% досліджуваних відповіли «внутрішній спокій та психологічна стійкість», 7% «самореалізація та розвиток».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Що для вас сьогодні є найбільшою життєвою цінністю?»*, 41% опитуваних відповіли, що цінністю це «життя та здоров'я своє/близьких», 29% досліджуваних відповіли, що найбільшою цінністю «родинні, близькі стосунки», 18% опитуваних відповіли «безпека, передбачуваність, стабільність», 12% відповіли «саморозвиток, досягнення цілей».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Чи відчували ви, що життя стало для вас більш усвідомлене?»*, 56% досліджуваних відповіли «так,

значно», 24% опитуваних відповіли «так, але не постійно», 12% відповіли «ні, не змінилося», 8% відповіли «важко відповісти».

Наступні відповіді на поставлене питання: *«Що з того, що було важливим для вас до війни, наразі втратило/зменшило свою значущість?»*. 36% досліджуваних відповіли «кар'єра, професійні амбіції», 31% відповіли «розваги, подорожі», 18% - «суспільне визнання», 15% - «нічого не втратило своєї значущості».

Наступне питання: *«Чи з'явилися у вашому житті якісь нові цінності, яких раніше ще не було?»*. 44% досліджуваних відповіли «так, з'явилися», 29% досліджуваних відповіли «так, але я ще неусвідомив/ла їх повністю», 17% досліджуваних відповіли «ні, не відчуваю», 10% досліджуваних відповіли «важко сказати».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Які з наведених цінностей стали для вас особливо важливими наразі?»*. 26% досліджуваних назвали «відповідальність», 24% - «сила духу, витривалість, незламність», 21% - «самоконтроль», 17% - «співпереживання», 12% - «незалежність».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Чи відчуваєте ви внутрішній конфлікт між тим «Як мені би хотілося жити» і тим «Як мені доводиться жити зараз?»*. 43% опитаних досліджуваних відповіли «так і дуже сильно», 31% відповіли «іноді», 18% відповіли «майже не відчуваю», 8% «ні, не відчуваю».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Як ви ставитеся до своїх бажань і мрій сьогодні?»*. 39% опитаних досліджуваних відповіли «я їх відклав/ла до кращих часів», 27% «зберігаю мрії, але без планів», 21% «адаптував/ла до нових реалій», 13% досліджуваних відповіли «загадані мрії коли втратили для мене значення».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Сформулюйте коротко свою головну життєву цінність на сьогодні, що це?»*. 46% опитаних досліджуваних відповіли «вижити і зберегти близьких», 28% - «людяність», 16% «внутрішня рівновага», 10% відповіли «іти вперед, попри все».

Висновок до блоку 1. Трансформація ціннісних орієнтацій. Проведений аналіз відповідей досліджуваних у межах першого блоку напівструктурованої бесіди засвідчив наявність системних трансформацій ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни в Україні як граничної ситуації. Було виявлено, що переважна більшість досліджуваних усвідомлює зміни власної ціннісно-сміслової ієрархії і причому, що для майже половини опитаних ці зміни мають радикальний характер. Це може свідчити про зрушення від стабільних, соціально-орієнтованих та досягальних цінностей до більш базових, вітальних і екзистенційно-значущих.

Простежується домінування у відповідях таких цінностей як життя, здоров'я, безпека, родинні зв'язки, психологічна стійкість, що вказує на процес трансформації цінностей з позиції майбутньо-орієнтованих і гедоністичних установок, на цінності збереження та підтримки буття з позиції «тут і зараз». Водночас зменшення значущості кар'єрних амбіцій, розваг і суспільного визнання лише підкреслює трансформацію життєвих пріоритетів у напрямку мінімізації потенціальних ризиків і концентрації на виживанні та підтримці внутрішнього гомеостазу.

Важливим показником цих змін є зростання усвідомлення життя, яке досліджувані пов'язують із постійним відчуттям загрози та крихкістю людського існування. Зокрема, було зафіксовано появу нових цінностей: відповідальності, витривалості, самоконтролю, співпереживання, що свідчить, про активізацію адаптаційних і морально-етичних ресурсів суб'єкта. Разом з цим значна частина опитаної молоді переживає внутрішній ціннісний конфлікт між бажаним і зараз можливим способом життя «хочу-можу/не можу», що є відображенням напруження між суб'єктивними прагненнями та об'єктивними обмеженнями нової реальності людства.

Загалом результати першого блоку дозволяють констатувати, що війна в Україні виступає потужним каталізатором, переосмислення самою людиною життєвих цінностей, тим самим, запускаючи процес їх реструктуризації від індивідуально-досягальних до екзистенційно-вітальних і

реляційних. Ці трансформації створюють міцне підґрунтя для подальшого аналізу модифікації у ціннісно-смысловій сфері, особливостей екзистенційного вибору та власної відповідальності, що буде розглянуто в наступних блоках основного етапу проведеної бесіди.

Блок 2. Пошук та наявність сенсу життя. Метою цього блоку стало виявлення змін у сенсожиттєвих цінностях молоді в умовах війни, визначення провідних мірил пошуку сенсу, критеріїв збереження та проживання екзистенційного вакууму.

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що для вас розуміння сенсу життя?»*. 38% опитаних відповіли «зберегти життя/здоров'я своє/близьких», 27% «бути корисним/ою для інших», 20% відповіли «усвідомити самого себе, змінитися внутрішньо», 15% відповіли «поки не розумію свій сенс життя».

Аналіз відповідей на наступне питання: *«Чи змінилися ваші уявлення про пошук сенсу життя після початку війни?»* 44% опитаних досліджуваних відповіли «так, змінилися кардинально», 31% опитуваних відповіли «так, змінилися частково», 17% відповіли, що «залишилися без змін», 8% досліджуваним було «важко відповісти».

Аналіз відповідей на поставлене питання: *«Де ви на вашу думку могли би знайти сенс?»*. 35% опитаних відповіли «у збереженні родинних відносин», 25% вважають «у допомозі іншим/служіння», 22% відповіли «виживання та стійкість», 18% відповіли «поки що не можемо зрозуміти»

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що може вам допомогти не втратити відчуття сенсу у важкі моменти?»*. 34% опитаних досліджуваних відповіли «думки про рідних», 26% «надія/віра у щось», 21% «конкретні практичні справи», 19% «поки нічого не допомагає».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи можете ви відчувати, що сенс життя саме для вас став більш конкретним?»*. 37% «так, став чіткішим», 29% «іноді так, іноді ні», 21% «став більш розмитим», 13% «не замислювався/лась».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Ви пов'язуєте пошук сенсу життя більше з думками про майбутнє чи з теперішнім, тим, що ви проживаєте тут і тепер?»*. 42% опитаних досліджуваних відповіли «більше з теперішнім», 28% «більше з майбутнім», 19% «і з теперішнім і майбутнім», 11% «не пов'язую ні з чим».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи стало вам складніше думати і планувати майбутнє?»*. 33% опитаних досліджуваних відповіли «так, стало значно складніше», 27% «інколи складно», 24% «ні. Я думаю і планую», 16% «майже не думаю про майбутнє?».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи бувають у вас такі періоди, коли здається, що сенсу не буде?»*. 28% досліджуваних «так, досить часто», 34% «іноді», 22% «рідко», 16% «майже ніколи».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Яке ваше ставлення до фрази «тут і зараз?»*». 36% опитаних досліджуваних відповіли «це стало моїм способом життя», 29% «намагаюсь дотримуватися, але не завжди виходить», 21% відповіли «мені це не близько», 14% відповіли «не замислювався/лась»,

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що наразі допомагає вам триматися і не втрачати опору?»*. 40% опитаних відповіли «родина, підтримка, дружба», 26% «відчуття власної значущості і користі», 20% відповіли «моя внутрішня опора і сила, жага боротьби, витривалість», 14% відповіли «я поки не відчуваю опори».

Висновок до блоку 2. Пошук та наявність сенсу життя. Аналіз відповідей у межах другого блоку основного етапу нашої напівструктурованої бесіди засвідчує суттєву перебудову ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах війни як граничної екзистенційної ситуації. Для значної частини досліджуваних сенс життя зміщено у площину базового (вітального) збереження реальності, а саме безпека життя/здоров'я власного та близьких, а також сферу реляційної значущості й соціальної користі. Це підкреслює факт домінування екзистенційно-вітального та

альтруїстичного критеріїв смислотворення над самореалізаційними мотивами людини, що характерні для стабільних соціально-політичних умов. Ще важливо, що майже п'ята частина опитаних досліджуваних демонструє ознаки смислової дезорієнтації або перебування у стані екзистенційного вакууму, це проявляється у труднощах визначення сенсу, розмитість або відчуття можливої втрати. Дані тенденції відображають вплив тривалого стресу, невизначеності майбутнього, відчуття загрози безпеки, що ускладнює формування усталених життєвих смислів.

Також важливим результатом є зсув часової перспективи сенсожиттєвих орієнтацій у бік теперішньої реальності «тут і зараз». Для частини молоді сенс життя пов'язано не стільки з віддаленими цілями, перспективами та довгостроковими планами, скільки з повсякденним утриманням внутрішньої опори, конкретних дій і підтримкою значущих відносин. Зокрема, разом з цим фіксується складність планування майбутнього, що поєднується з дефрагментацією або ситуативністю сенсотворення.

Отримані дані дозволили дослідити механізми сенсотворення як один з ключових критеріїв адаптації молоді в умовах війни, який одночасно залишається досить вразливим і нестабільним. Пошук сенсу життя серед молоді набуває такого характеру, що коливається між прагненням до внутрішнього зростання й служіння іншим та переживання екзистенційної порожнечі. І це знову ж таки підтверджує наше положення про те, що війна не лише змінює систему цінностей, а й радикально змінює спосіб пошукових стратегій сенсу життя, актуалізуючи його як динамічний, ситуативний і глибоко суб'єктивний феномен.

Блок 3. Екзистенційний вибір. Даний блок було спрямовано на аналіз того, як молодь переживає необхідність вибору в умовах обмеженості свободи, небезпеки та невизначеності.

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи доводилося вам після початку війни приймати такі рішення, які суттєво вплинули на ваше*

життя». 54% досліджуваних відповіли «так, це були дуже важливі і кардинальні рішення для подальшого життя», 30% «так, але це ще не кардинальні рішення», 16% відповіли «намагаюсь уникати таких рішень».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«У яких сферах людського життя вам було найскладніше приймати рішення?»*. 37% досліджуваних відповіли «питання, що стосуються особистої безпеки або близьких, захисту», 29% відповіли «освіта, робота, професійні плани на майбутнє», 21% відповів «відносини з людьми», 13% відповіли «складно виділити щось одне».

На наступне поставлене питання: *«Чи було у вас відчуття, що вибір вже зроблено за вас зовнішніми обставинами?»*. 41% досліджуваних відповів «так, таке відчуття виникає часто», 33% «виникає інколи», 17% відповів «виникає рідко», 9% відповіли «не виникає майже ніколи».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«На що ви найчастіше спиралися, коли приймали якісь рішення?»*. 46% досліджуваних відповіли «на мінімізацію можливих ризиків і небезпеки», 27% «на власні внутрішні ресурси», 17% «на інтуїцію», 10% «прийняття рішень викладав/ла».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як війна вплинула на спосіб прийняття вами рішень?»*. 39% досліджуваних відповіли «я став/ла обережним/ою», 25% «я став/ла більш рішучим/ою», 21% відповів «я частіше уникаю вибору», 15% досліджуваних «важко сказати».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи є рішення, які й досі можуть викликати у вас внутрішній дискомфорт або сумнів?»*. 34% опитуваних відповіли «так, є», 29% «є частково», 23% «ні, немає», 14% відповіли «важко оцінювати».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Наскільки ви відчували, власну відповідальність за прийняті вами рішення?»*. 36% досліджуваних відповіли «я відчував/ла повністю», 31% відповіли «я

відчував/ла частково», 21% відповіли «я скоріше не відчував/ла», 12% - «я ще не замислювався/лась про це».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що було для вас провідним критерієм для прийняття складних рішень?»*, 43% опитуваних відповіли «збереження безпеки життя/здоров'я», 26% досліджуваних відповіли «власний психологічний стан», 19% опитуваних «відповідати внутрішнім цінностям», 12% відповіли «мої власні бажання».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи відчуваєте наразі, що травматичний досвід війни змінив вас, як людину, яка робить свій вибір?»*. 47% досліджуваних «так, цей досвід дуже змінив мене», 28% досліджуваних відповіли «цей досвід мене змінив частково», 15% відповіли «поки змін не відчуваю», 10% - «важко відповісти».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як ви на сьогодні проживаєте власні рішення?»* 40% відповіли «як вимушені, але усвідомлені мною», 29% досліджуваних відповіли «як щось обмежене, проте особисто прийняті», 21% «як швидку реакцію на будь-які обставини», 10% відповіли «я не відчуваю себе автором моїх рішень»

Висновок до блоку 3. Екзистенційний вибір. Аналіз результатів третього блоку основного етапу засвідчує, що для більшості досліджуваних війна стала контекстом постійної необхідності вибору в умовах суттєво обмеженої свободи, ризику небезпеки та екзистенційної невизначеності. Переважна частина досліджуваних змушена приймати рішення, які можуть мати тривалий і визначальний вплив на їхнє життя, що може свідчити про ранню активізацію «дорослого вибору», що може не бути характерним для нормативного вікового розвитку молоді.

Дані вказують на домінування виборів, що пов'язано з безпекою, зберегти життя та стабільність, що лише підтверджує «зсув» екзистенційного вибору з позиції самореалізації до площини виживабельності. При цьому значна частка досліджуваних переживала відчуття зовнішньої детермінованості вибору – коли рішення людини сприймаються як уже

завідома задані об'єктивними обставинами війни. Це формує пункт «звуженої свободи», згідно якого суб'єктивне відчуття «авторства власного життя» зберігається, але набуває більш обмеженого характеру. Також результати бесіди демонструють неоднорідність стратегій прийняття рішень, це пов'язано з обережністю та орієнтацією на мінімізацію ризиків, у частки досліджуваних фіксується зростання рішучості та опори на внутрішні ресурси й сили. Це говорить про те, що травматичний досвід війни не лише обмежує свободу людського вибору, а й активізує процеси внутрішньої мобілізаційної функції та переосмислення власної відповідальності. Щодо післядії прийнятих рішень у вигляді сумнівів, внутрішнього дискомфорту або відчуття незавершеності вибору відображає тривалий характер екзистенційної напруги інтеграції пережитого досвіду. Разом із цим більшість досліджуваних зберігає відчуття часткової відповідальності за власні рішення і вибори, що дозволяє розглянути їх не лише як щось реактивне, а як усвідомлене в межах наявних можливостей.

Констатуємо, що екзистенційний вибір молоді в умовах війни постає як парадоксальне поєднання вимушеного та усвідомленого, зовнішніх обмежень й внутрішньої свободи, це лише підтверджує, що навіть у кризових умовах війни вибір людини залишається як провідний механізм збереження своєї суб'єктності, його переживання стають центральним показником глибини екзистенційної трансформації особистості.

Блок 4. Відповідальність і контроль над власним життям. Метою даного блоку було дослідити трансформацію проживання відповідальності, суб'єктивного контролю, та відчуття дорослішання».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як наразі після початку війни ви відчуваєте відповідальність за своє життя?»*, 40% досліджуваних відповіли «відчуваю більше ніж раніше», 35% відповіли «інколи відчуваю, інколи ні», 25% досліджуваних відповіли «відчуваю менше».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи змінилося у вас відчуття контролю над власним життям?»*. 38% досліджуваних відповіли «зменшилося», 34% досліджуваних відповіли «відчуття контролю коливається», 20% відповіли «відчуття контролю зросло», 8% відповіли «відчуття контролю не змінилося».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«За що саме ви зараз ви відчуваєте найбільшу відповідальність?»*. 42% опитуваних відповіли «за себе», 31% - «за близьких», 17% - «за майбутнє», 10% відповіли «важко сказати».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи відчуваєте ви себе більш дорослим/ою ніж до війни?»*. 46% опитуваних відповіли «так, значно», 29% - «частково відчуваю», 17% відповіли «ні, не відчуваю», 8% - «важко відповісти».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що допомагає вам брати відповідальність?»*. 33% досліджуваних відповіли «внутрішні ресурси і мобілізація», 27% - «зовнішні обставини», 23% - «люди поруч зі мною», 17% відповіли «нічого не допомагає».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«А що заважає брати відповідальність?»*. 36% досліджуваних відповіли «відчуття страху», 28% - «виснаження», 22% - «відчуття безсилля», 14% відповіли «нічого не заважає».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи виникає у вас бажання «перекласти відповідальність?»»*. 32% досліджуваних відповіли «так, виникає», 34% - «виникає інколи», 21% - «виникає рідко», 13% - «ні, не виникає».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як ви ставитеся до того, що не все, що стається залежить від вас самих?»*. 37% опитуваних відповіли «я приймаю це», 31% відповіли «важко, але я намагаюся», 22% відповіли «це мене пригнічує», 10% відповіли «поки не думаю про це».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи з'явилося у вас відчуття внутрішньої сили?»*. 41% опитуваних відповіли «так, з'явилося», 29% - «інколи помічаю», 21% - «ні, не з'явилося», 9% - «важко відповісти».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як би ви могли описати своє життя наразі?»*. 44% досліджуваних відповіли «я відповідальний/на за те, що можу», 30% відповіли «живу як виходить», 18% відповіли «я відчуваю безсилля», 8% відповіли «я уникаю відповідальності».

Висновок до блоку 4. Відповідальність і контроль над власним життям. За результатами аналізу четвертого блоку основного етапу демонструється складна та неоднорідна трансформація проживання відповідальності й суб'єктивного контролю у молоді в умовах війни. Було зафіксовано посилення почуття особистої відповідальності за власне життя, супроводжується відчуттям внутрішньої дорослості та виникненням необхідності самостійно приймати життєво важливі рішення. Це може говорити про форсовану активізацію відповідальності як механізм адаптації – реакція на кризову граничну реальність.

Водночас зменшення чи коливання відчуття контрольованості життєвих подій було зафіксовано у більшості досліджуваних, що відображає об'єктивну обмеженість можливостей в умовах війни. Так чином, відповідальність і контроль не функціонують синхронно, адже досліджувані часто відчувають зростаючу відповідальність за себе і за близьких на фоні зниження суб'єктивного контролю над об'єктивними життєвими обставинами. Відтак, створюється напруга між усвідомленням «я мушу» та переживаннями «я не можу на це вплинути». Джерелами здатності молоді брати відповідальність можуть виступати насамперед внутрішні ресурси, мобілізація, підтримка значущих людей, а ключовими бар'єрами є страх, емоційне виснаження, почуття безсилля. Часте виникнення бажання «перекласти відповідальність» свідчить не про інфантильні риси, а про можливе перенавантаження психіки в умовах тривалого стресу та нестачі відновлювальних ресурсів. Для частини досліджуваних прийняття факту

обмеженого контролю над зовнішніми подіями стає елементом екзистенційної адаптації, тоді як для інших – джерелом пригнічення. Водночас і поява внутрішніх сил у значної частини досліджуваних вказує на потенціал посттравматичного зростання та формування нових опорних точок і способів саморегуляції.

Загалом отримані дані дозволили розглянути проживання відповідальності в умовах війни як провідний індикатор рівня екзистенційної кризи. Відповідальність у молоді постає не як статична, а як динамічна риса для балансування між внутрішньою зрілістю, обмеженістю контролю і потребою зберегти цілісність психіки у ситуації тривалої невизначеності.

Заклучний блок. Інтеграція набутого досвіду та завершення проведеної бесіди. Метою заключного етапу проведеної нами напівструктурованої бесіди було сприйняття, інтеріоризація прожитого досвіду, фіксування суб'єктивних змін після рефлексії, також завершення взаємодії з дослідницької мети без ретравматизації досліджуваних. Запитання мали підтримувальний характер і спрямовувалися на усвідомлення людиною внутрішніх ресурсів, зміни самосприйняття та загального емоційного стану після проведеної бесіди.

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що ви для себе зрозуміли під час цієї розмови?»*. 46% опитуваних відповіли «усвідомил/ла власну внутрішню силу», 29% відповіли «усвідомил/ла власну вразливість», 17% досліджуваних відповіли «виникало бажання щось змінити», 8% відповіли «не відчул/ла жодних змін».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як ви себе почуваетесь порівняно з початком розмови?»*. 39% опитуваних відповіли «я відчуваюся спокійніше», 31% досліджуваних відповіли «я відчуваюся більш усвідомлено», 20% - «без суттєвих змін», 10% відповіли «я відчуваюся емоційно виснаженим/ою».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Що особисто для вас стало корисним говорити про особистий досвід у цій бесіді»*. 61%

досліджуваних відповіли «так, стало легше», 26% відповіли «я почуваюся нейтрально», 13% «складно, але важливо».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Чи змінилося ваше ставлення власного досвіду під час війни після цієї бесіди?»*. 37% досліджуваних відповіли «став/ла ставитися до нього м'якше», 29% відповіли «я став/ла краще його розуміти», 23% відповіли «змін не відчув/ла», 11% - «мені стало важче».

Аналіз відповідей на наступне поставлене питання: *«Як би ви описали свій внутрішній стан наприкінці цієї бесіди?»*. 36% досліджуваних відповіли «став/ла більш зібраний/на і цілісний/на», 28% відповіли «став/ла спокійніше», 14% - «без змін».

Висновок до заключного етапу. Інтеграція набутого досвіду та завершення бесіди. Узагальнюючи результати заключного етапу проведеної нами напівструктурованої бесіди свідчить про високий рефлексивний потенціал застосованого методичного підходу. Для більшості досліджуваних участь у бесіди стала простором безпечного осмислення власного пережитого досвіду війни, що актуалізує усвідомлення як власної внутрішньої сили, так і вразливості – це два взаємопов'язаних компонентів інтегрованого самопізнання в умовах екзистенційної кризи.

Відповіді, що вказують на зниження емоційної напруги, підвищується усвідомленість та суб'єктивного відчуття полегшення, дозволить розглядати метод бесіди не лише як діагностичний інструментарій, а й як м'який простір підтримки, що сприяє емоційній регуляції молоді. Навіть у тих випадках, де досліджувані відмічали складність чи емоційне виснаження, це супроводжувалось визнанням важливості саме проговорювання досвіду, що вказує на процесуальних характер інтегрованості травматичних переживань.

Зміни у ставленні до суб'єктивного досвіду війни, було зафіксовано у значної частини опитуваних, вони проявилися у м'якшому, менш самокритичному поясненні прожитого травматичного досвіду та більш глибокого його розуміння. Це говорить про початок когнітивно-емоційного

«перезавантаження» пережитого досвіду, що знижує цей деструктивний вплив і створює передумови до подальшого смислотворення.

Таким чином, заключний етап лише підтвердив можливість логічного завершення дослідницької взаємодії без виникнення ретравматизації досліджуваних та свідчить, що напівструктурований формат бесіди може виконувати функцію синтезації набутого досвіду, фіксування суб'єктивних змін і підтримки психологічної цілісності опитуваної молоді. Це дозволяє розглядати цей етап як ключовий від цієї методики, що забезпечив етичну завершеність дослідження та може сприяти формуванню внутрішніх ресурсів людини у процесі проживання екзистенційної кризи війни в Україні.

3.3. Аналіз результатів дослідження суб'єктивного сенсу життя молоді (за методикою MLQ 2006)

Дослідження впливу екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни в Україні вимагає глибокого розгляду понять «*наявність сенсу*» (НС) та «*пошук сенсу*» (ПС), що є важливими аспектами емоційного та психологічного реагування на кризові ситуації. У розрізі екзистенційної кризи ці показники мають значення для розуміння адаптаційних процесів, з якими стикається молода людина під час війни.

В умовах війни, коли психіка піддається постійним випробуванням, це поняття стає важливою основою для збереження психологічної стійкості. За статистичними даними, 14,9% досліджуваних вказують на *наявність сенсу*, що може свідчити про певну стабільність в їхній психологічній позиції, навіть у важких умовах. Цей показник демонструє, що частина молоді, попри проживання екзистенційної кризи, все ж зберігає в собі чітке відчуття сенсу життя, яке може базуватись на цінностях, таких як патріотизм, підтримка родини або намагання зберегти духовну цілісність перед лицем війни. *Наявність сенсу* в даному випадку може служити як захисний механізм, що дозволяє людині залишатись спокійним і продуктивним навіть в умовах

зовнішніх потрясінь. Зокрема, в умовах війни такі фактори, як національна ідентичність, переживання відносно родини, колективної підтримки та відчуття гідності, можуть слугувати як основа для відчуття сенсу.

Пошук сенсу є більш динамічним і невизначеним процесом. У цьому контексті, показник 12% досліджуваних, які перебувають у пошуку сенсу, є вказівкою на те, що значна частина молоді в Україні, яка переживає екзистенційну кризу через війну, не має чіткої відповіді на питання про сенс свого життя. Це може бути результатом глибоких переживань через втрати, відчуття безпорадності або відсутність стабільних соціальних орієнтирів. *Пошук сенсу* може виявлятися у формі активних роздумів, самоаналізу, запитів до філософії чи духовності, а також у спробах створити нові значення через участь у громадських ініціативах або інші адаптаційні стратегії. В умовах війни цей пошук набуває ще більш важливого значення, оскільки багато молодих людей починають сумніватись у своїх попередніх життєвих цілях і переконаннях. *Пошук сенсу* в таких випадках може бути пов'язаний з глибокими переживаннями на кшталт «Який сенс у житті, коли війна забирає все?» або ж «Як знайти мету, коли навколо смерть і руйнування?» Тому для цих молодих людей характерне намагання перебудувати свої ціннісні орієнтації відповідно до нових умов.

Зіставлення цих двох показників демонструє ключову тенденцію: хоч частина молоді зберігає певну стабільність у сенсі свого життя (14,9%), більша частина відчуває необхідність у його пошуку (12%). Це є характерною рисою проживання екзистенційної кризи, коли війна та інші глобальні фактори ставлять під сумнів існуючі життєві переконання. Екзистенційна криза, в свою чергу, є поворотним етапом адаптації до змін, і пошук сенсу є важливим процесом, що дозволяє молодим людям пройти через складні психологічні та емоційні випробування.

Таблиця 3.2

Первинні статистики дослідження сенсу життя у молоді (n=162) (за методикою «Пошук сенсу життя»)

Показники	Хср	Ме	Мо	min	Max	Ст.відх.
Наявність сенсу життя	14,97	15,00	15,00	9,00	28,00	3,32
Пошук сенсу життя	12,04	12,00	12,00	5,00	24,00	4,53

Примітка: Хср – середнє значення; Ме – медіана; Мо – мода; min, max – мінімальне та максимальне значення розподілу; ст.відх. – стандартне відхилення; n – об'єм вибірки

Для вивчення особливостей смислової сфери молоді в умовах екзистенційної напруги, спричиненої війною, була застосована методика «Пошук сенсу життя» (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ), що дозволяє оцінити два ключові компоненти: *наявність сенсу життя* як актуального смислового ядра особистості та *пошук сенсу* як показник динамічного спрямування до смислового наповнення життя.

Результати засвідчили, що середній показник наявності сенсу життя становить $M = 14,97$ ($\sigma = 3,32$), що можна інтерпретувати як помірний рівень сформованості актуального смислу. Це свідчить про те, що частина молоді має відносно стабільне відчуття змістовності свого існування, що в умовах війни може виступати джерелом внутрішньої опори та психологічної резистентності. Показники медіани ($Me = 15,00$) та моди ($Mo = 15,00$) підтверджують центрованість вибірки навколо цього значення.

Натомість середнє значення пошуку сенсу життя становить $M = 12,04$ ($\sigma = 4,53$), що вказує на помірну потребу молоді в переосмисленні власного існування, пошуку нових життєвих орієнтирів та смислотворчих стратегій. В

умовах екзистенційної кризи це може розглядатися як адаптивна активність, спрямована на інтеграцію травматичних подій у смислову картину світу. Водночас високий стандартний розподіл вказує на неоднорідність вибірки за цим параметром, що може свідчити про відмінності у реакціях на війну — від активного пошуку нового смислу до екзистенційної апатії.

Таким чином, отримані дані підтверджують наявність у молоді як актуального смислового ядра, так і відкритості до його подальшого формування. У контексті війни це поєднання може бути індикатором потенціалу до екзистенційного зростання через кризу та до побудови нової смислової ідентичності на основі пережитого досвіду.

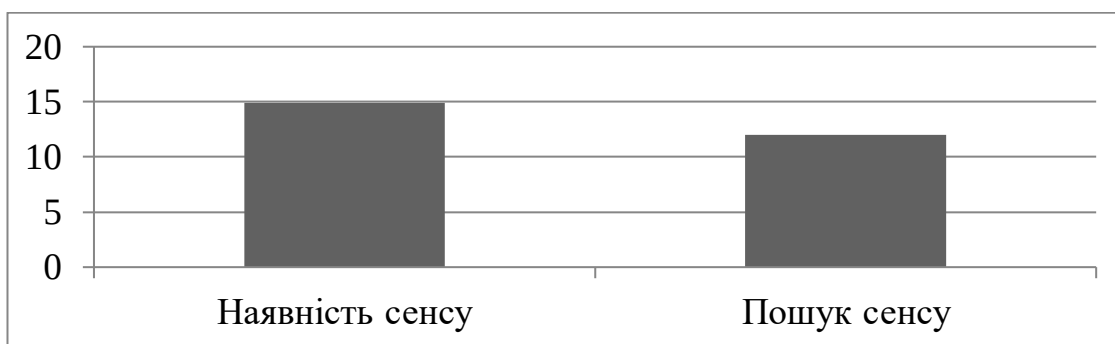

Рис.3.2. «Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006)»

Показники наявності *сенсу* (НС) і *пошуку сенсу* (ПС) у молоді, що переживає екзистенційну кризу в умовах війни, відображають важливий процес перебудови ціннісно-смислових орієнтацій у контексті постійних соціальних і психологічних потрясінь. Наявність сенсу служить стабілізуючим чинником, що дозволяє зберігати психологічну стійкість, тоді як пошук сенсу є невід'ємною частиною кризи, що формує нові уявлення про життя і своє місце в ньому. Ці показники відображають динамічний процес адаптації, пошуків нового змісту життя, який є результатом війни та інших зовнішніх викликів.

3.4. Аналіз життєвої задоволеності як індикатора психологічної рівноваги в умовах екзистенційної кризи

Вплив екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни в Україні є комплексним показником, що включає не лише психологічні, але й соціальні аспекти життя особистості. Одним із основних показників, який дозволяє оцінити стан особистості в екстремальних умовах, є задоволеність життям. Його оцінка у цьому контексті дозволяє зрозуміти, як війна, екзистенційна криза та зміна ціннісних орієнтацій можуть впливати на самосприйняття молоді людини в Україні. Ось деякі ключові категорії, що характеризують цей стан.

Показник 2,6% вказує на невелику частину молоді, яка відчуває повну задоволеність своїм життям. Це може бути результатом стабільності у внутрішньому світі, збереження сильних соціальних і духовних орієнтацій, підтримки з боку родини або близьких. Оскільки екзистенційна криза призводить до глибоких змін у ціннісних орієнтаціях, для деяких молодих людей стабільність може забезпечувати певний рівень внутрішнього спокою, що дозволяє їм залишатися задоволеними життям, навіть якщо навколишнє середовище залишається високою мірою стресогенним. Ці люди можуть знаходити сенс у службі своїй країні, підтримці інших або переживанні цих труднощів як випробування, яке їх зміцнює.

Показник 4,6% демонструє трохи більший відсоток молоді, яка задоволена своїм життям. Хоча вони не відчувають повної задоволеності, ці молоді люди, ймовірно, адаптувалися до умов війни та екзистенційної кризи. Вони можуть мати стабільні ціннісні орієнтації, які дозволяють відчувати певне задоволення від життя, навіть якщо не все в їхньому житті є ідеальним. Це може включати виконання життєвих обов'язків, досягнення особистих цілей або знаходження внутрішнього балансу між особистими переживаннями та соціальними обов'язками.

Показник 7,6% вказує на значну частину молоді, яка частково задоволена своїм життям, що є типовим у ситуації проживання екзистенційної кризи. Часткове задоволення життям відображає перехідний стан між кризою та стабілізацією, коли молода людина не відчуває повної гармонії, але може знаходити моменти задоволення, які компенсують труднощі. Це можуть бути моменти підтримки родини, спільноти або національної ідентичності, а також переживання певних особистих досягнень або значущих зв'язків. Той факт, що 0,8% молоді має нейтральне ставлення до життя, є свідченням внутрішнього відсторонення або емоційної апатії, що часто є характеристикою екзистенційної кризи. В умовах війни молода людина може переживати момент, коли вона не відчуває сильно вираженого інтересу чи радості від життя, однак не має й негативного ставлення. Це може бути результатом тимчасової емоційної втоми або переживання тимчасового стану розгубленості, коли людина ще не визначилася, як переживати зміни у своєму житті.

4,2% молодих людей, які більше незадоволені життям, ніж задоволені, вказує на високий рівень стресу і негативних переживань у ситуації війни. Це можуть бути особи, які відчувають втрату сенсу, зневіру або переживають сильну екзистенційну кризу через постійний стрес і потрясіння. Вони можуть переживати біль через втрату родини, друзів або матеріальних благ, і відчувати, що їхнє життя не має ясної мети або напрямку. У таких людей може бути низький рівень психологічної стійкості, що ускладнює їхнє соціальне функціонування та здатність адаптуватися до змін. 1,5% досліджуваних, які незадоволені життям, відображає більш серйозні психологічні проблеми. Це може бути результатом глибокої депресії, безнадійності, екзистенційної пустки. Для цих молодих людей життєві труднощі, зокрема в умовах війни, можуть спричиняти відчуття безсиля, емоційної та фізичної втоми, втрату значущих цілей і орієнтирів. Вони можуть відчувати, що не мають майбутнього, і це може мати серйозні наслідки для їхнього психічного здоров'я.

Таблиця 3.3

**Первинні статистики дослідження задоволеності життям у молоді
(n=162) (за методикою «Шкала задоволеності життям»)**

Показники	Хср	Ме	Мо	min	max	Ст.відх.
Рівень задоволеності життям	21,62	22,00	28,00	10,00	35,00	5,82

Примітка: Хср – середнє значення; Ме – медіана; Мо – мода; min, max – мінімальне та максимальне значення розподілу; ст.відх. – стандартне відхилення; n – об'єм вибірки

За результатами дослідження рівень задоволеності життям молоді, яка переживає екзистенційну кризу в умовах війни, характеризується середнім значенням 21,62 бала ($\sigma = 5,82$). Медіана відповідає 22,00, а найбільш часто зустрічаємим значенням (модою) є 28,00, що свідчить про деяку неоднорідність у розподілі індексу задоволеності життям у вибірці.

Мінімальне значення у 10 балів вказує на наявність серед досліджуваних осіб із низьким рівнем задоволеності життям, що може бути пов'язано з високим ступенем стресу та психоемоційних труднощів у воєнних умовах. Максимальне ж значення у 35 балів свідчить про присутність у вибірці індивідів із відносно високим рівнем життєвої задоволеності, що може відображати їхню стійкість та ресурси адаптації.

Таким чином, отримані статистичні дані відображають значний розкид індивідуальних переживань та рівня задоволеності життям серед молоді в умовах екзистенційної кризи, викликаної війною, що вимагає подальшого дослідження чинників, які впливають на цей показник.

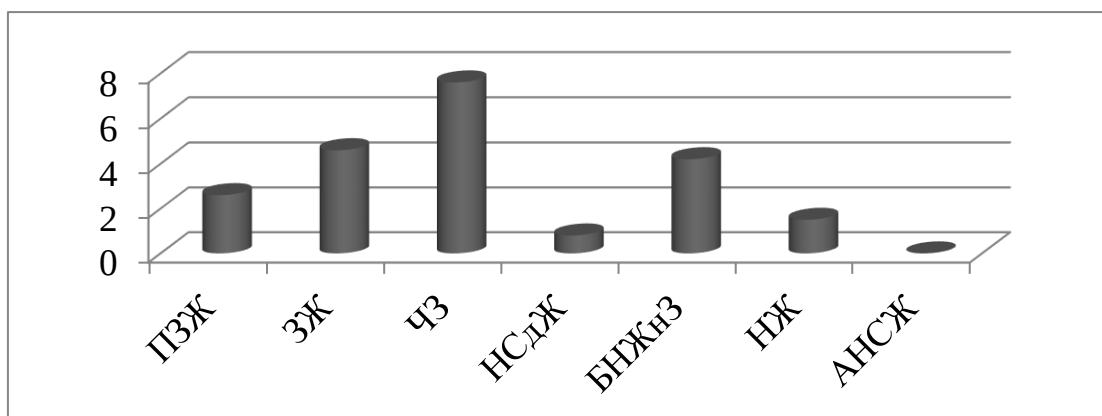

Рис.3.3. «Шкала задоволеності життям».

Розподіл показників задоволеності життям серед молоді в умовах екзистенційної кризи, що виникає через війну в Україні, свідчить про широкий спектр переживань, від внутрішнього спокою та гармонії до глибокого незадоволення та втрати сенсу. Ситуація екзистенційної кризи зумовлює зміну ціннісних орієнтацій молоді, що може призводити як до стабільності, так і до внутрішнього розладу, залежно від індивідуальних психофізіологічних ресурсів та соціального контексту. Важливо зазначити, що для частини молоді це час глибоких переживань, що вимагає підтримки та розвитку стратегії психоемоційної адаптації в умовах постійного стресу.

3.5. Аналіз особистісного змісту ціннісних орієнтацій (за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча)

Важливим аспектом є визначення значущості цінностей у житті молодих людей під впливом екзистенційних викликів, зокрема війни. Війна, як фактор, що радикально змінює світогляд, ставить під питання багатьма фундаментальними цінностями. Зміни в пріоритетах можуть бути спричинені страхом, втратами, переживаннями за майбутнє, а також підвищеною увагою до власного виживання та стабільності.

Здоров'я (5,0 Хср. знач.): Здоров'я займає важливу позицію в умовах війни, оскільки у молоді постійно зростає усвідомлення важливості

фізичного благополуччя для виживання та адаптації. Стабільне здоров'я стає не лише індивідуальною цінністю, а й пріоритетом у часи кризи.

Матеріально-забезпечене життя (5,0 Хср. знач.): В умовах війни матеріальна стабільність набуває важливості, оскільки багато молодих людей стикаються з економічними труднощами. Проте ця цінність не є на першому місці, оскільки навіть у кризових умовах, матеріальне забезпечення часто стає підтримкою для забезпечення основних потреб.

Щасливе сімейне життя (6,5 Хср. знач.): Сім'я в умовах екзистенційної кризи стає прихистком і місцем емоційної підтримки. Водночас, у складні часи війни ця цінність може частково втрачати значення через втрати та розлучення, що зумовлюють підвищену нестабільність у стосунках.

Продуктивне життя (6,5 Хср. знач.): У цей період молодь може прагнути до осмисленої діяльності, що допомагає справлятися з переживаннями та сенсами. Однак в умовах стресу, багато хто може втратити мотивацію до активної участі в роботі чи інших продуктивних сферах життя.

Кохання (6,5 Хср. знач.): Хоча любов залишається однією з найбільш важливих цінностей у житті людини, війна змушує переглядати і цей аспект, адже можливість створення стійких стосунків стає важчим завданням на тлі емоційного та фізичного стресу.

Розвиток (6,7 Хср. знач.): Проте розвиток особистості у більшості молодих людей не втрачає свого значення навіть в умовах війни. Вони часто орієнтуються на самовдосконалення, прагнучи витримати екзистенційні випробування.

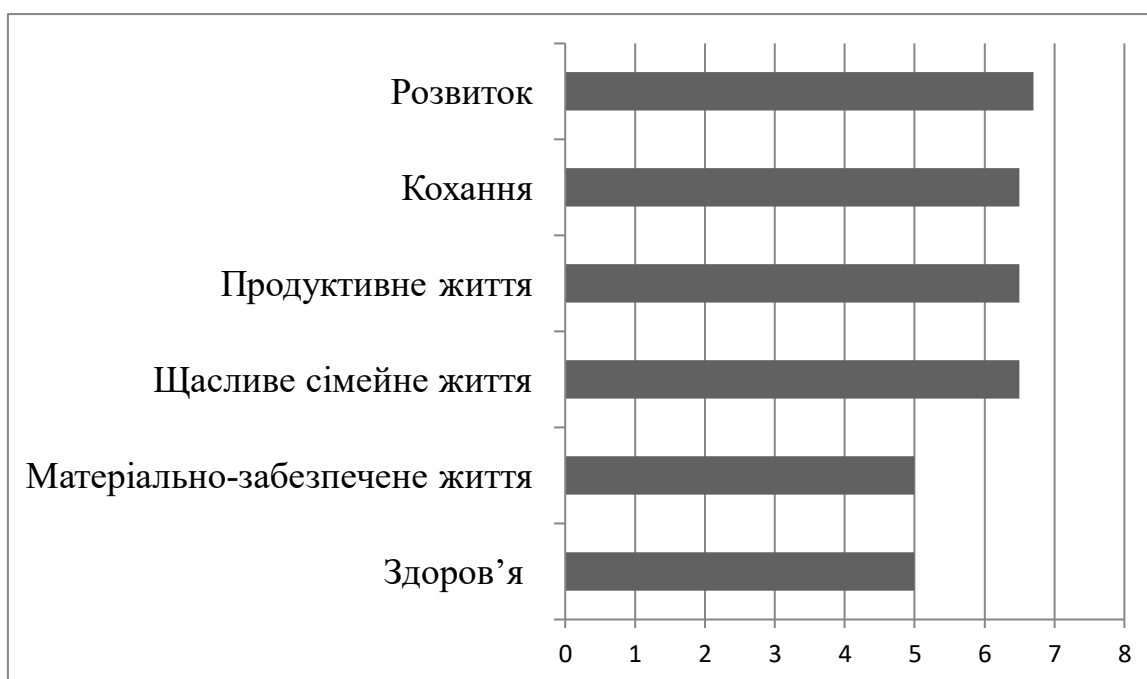

Рис.3.4. «Розподіл пріоритетних термінальних цінностей у досліджуваної молоді».

Розвиток (6,7 Хср. знач.): Проте розвиток особистості у більшості молодих людей не втрачає свого значення навіть в умовах війни. Вони часто орієнтуються на самовдосконалення, прагнучи витримати екзистенційні випробування.

Життєва мудрість (7,0 Хср. знач): Під впливом пережитого досвіду молодь часто набуває розуміння важливості внутрішньої мудрості для розв'язання життєвих проблем.

Впевненість в собі (7,0 Хср. знач): Впевненість є ключовою для адаптації до кризових умов. В умовах війни вона може суттєво знижуватися через невизначеність майбутнього та страх перед втратами.

Гарні та вірні друзі (7,0 Хср. знач): Цінність друзів стає ще важливішою у кризовий період, оскільки саме вони можуть стати тим соціальним ресурсом, який допоможе подолати стреси війни.

Активне діяльне життя (7,3 Хср. знач): Прагнення до активного життя може частково бути обмежене в умовах нестабільності, але для багатьох молодих людей важливим залишатиметься підтримка звичок, які забезпечують відчуття контролю.

Цікава робота (7,5 Хср. знач): У стресовій ситуації робота не завжди може бути пріоритетною для молоді, проте наявність заняття, яке приносить задоволення, може допомогти зберігати емоційну стабільність.

Свобода (7,7 Хср. знач): Свобода є важливою для більшості молодих людей, однак війна обмежує цей аспект. Водночас, важливість свободи може набути нових форм, як прагнення до свободи від стресу або емоційного тиску.

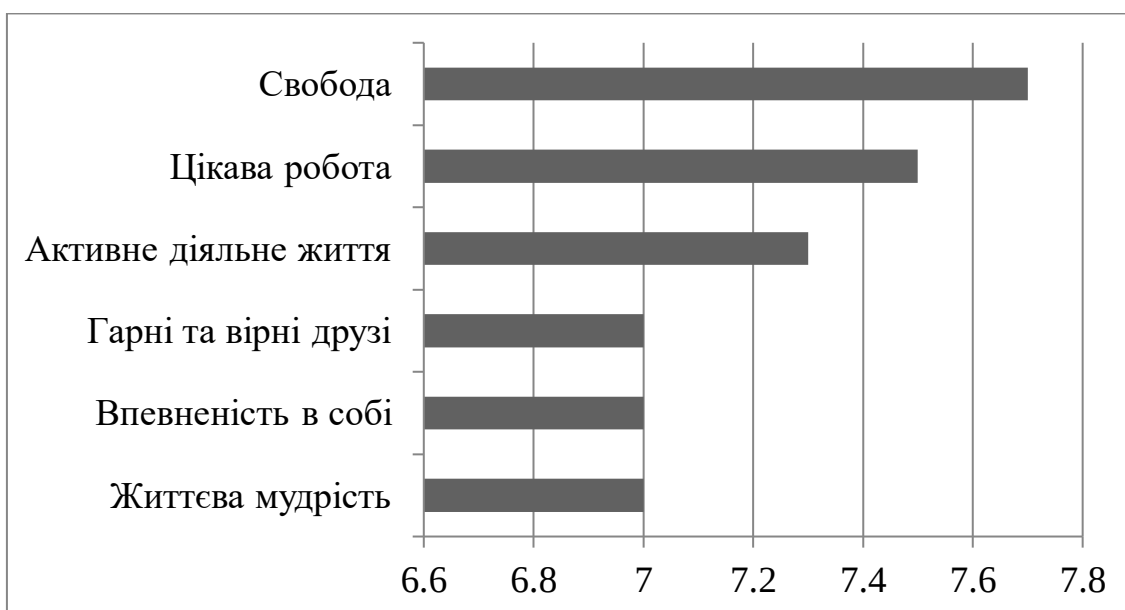

Рис.3.5. «Розподіл індиферентних термінальних цінностей у досліджуваної молоді».

Пізнання (7,8 Хср. знач): Цінність пізнання часто поступається місцем більш прагматичним цілям, однак для деяких молодих людей це залишається важливим аспектом їхнього існування.

Розваги (8,3 Хср. знач): Хоча розваги допомагають полегшити переживання і стрес, вони є менш пріоритетними, ніж інші життєво важливі цінності, особливо в умовах кризи.

Творчість (8,6 Хср. знач): Творчість може бути способом самовираження та переживання емоцій, але в умовах війни це може відійти на другий план через необхідність зосереджуватись на виживанні.

Суспільне визнання (9,0 Хср. знач): В умовах екзистенційної кризи та війни, на першому плані стає важливість визнання і підтримки від близьких і суспільства. Однак цей аспект часто стає менш важливим у порівнянні з більш інтимними та життєвими питаннями.

Краса природи (9,2 Хср. знач): В умовах війни, краса природи може стати важливим фактором емоційного відновлення, однак вона не займає першочергової позиції, коли молодь зосереджена на виживанні та екзистенційних питаннях.

Щастя інших (9,5 Хср. знач): У важкі часи війни, на задній план можуть відходити особисті прагнення, і значення щастя інших, особливо близьких людей, стає більш важливим. Цей аспект може бути навіть більш пріоритетним для тих, хто переживає втрати або намагається допомогти іншим.

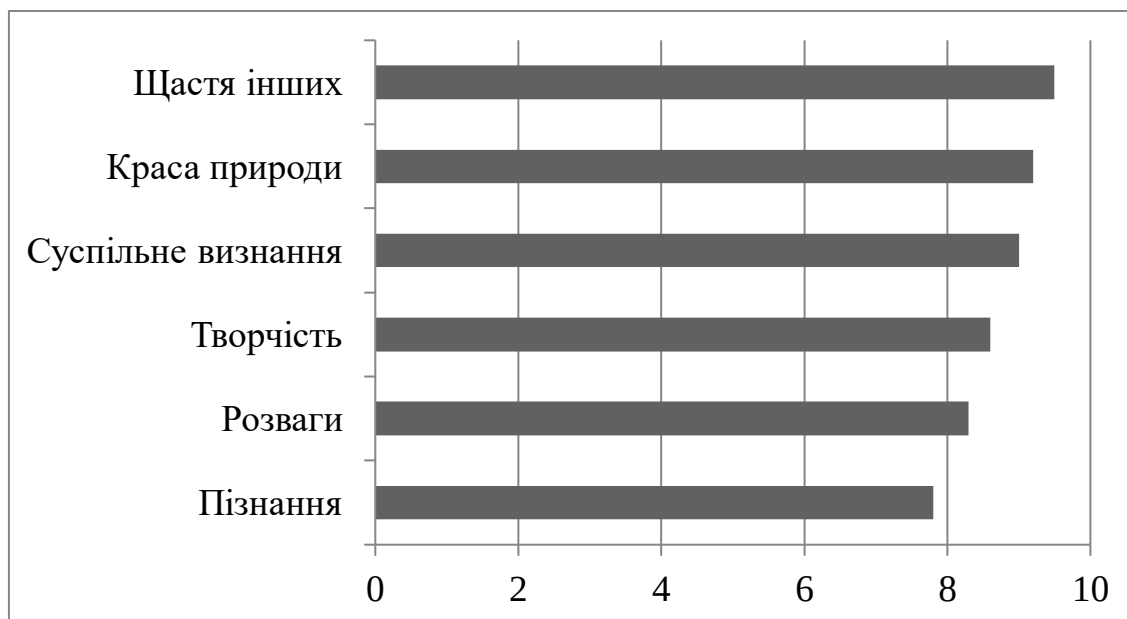

Рис.3.6. «Розподіл відкинутих термінальних цінностей у досліджуваної молоді».

Даний розподіл значень цінностей вказує на трансформацію пріоритетів молоді під впливом екзистенційної кризи, зокрема війни в Україні. Зниження важливості матеріальних та зовнішніх факторів

(наприклад, суспільне визнання або розваги) та збільшення значущості внутрішніх, емоційних цінностей (здоров'я, родина, друзі, саморозвиток) свідчить про адаптаційні стратегії, орієнтовані на виживання та емоційну стійкість у умовах війни.

Рис.3.7. «Розподіл пріоритетних інструментальних цінностей у досліджуваної молоді»

У ситуації, коли молодь стикається з екстремальними умовами, значущість певних внутрішніх якостей може значно змінюватися, що відображається в оцінці їх важливості.

Життєрадісність (5,2 Хср. знач.): У кризові часи життєрадісність може здаватися менш важливою, оскільки важливіші стають фактори виживання, емоційного відновлення та стабільності. Проте, ця цінність може проявлятися в прагненні зберегти оптимізм у складних обставинах, що є важливою адаптаційною стратегією.

Самоконтроль (5,3 Хср. знач.): В умовах війни самоконтроль стає важливою якістю для підтримання емоційної стабільності, але в умовах стресу та невизначеності він може бути ускладнений. Молодь може більше зосереджуватися на зовнішніх факторах, ніж на самоконтролі.

Виконавська дисципліна (5,3 Хср. знач.): У періоди екзистенційної кризи, коли існує невизначеність щодо майбутнього, виконавська дисципліна

може відходити на другий план порівняно з потребою адаптуватися до поточних умов або забезпечувати себе та свою родину.

Сміливість у відстоюванні своєї думки (5,5 Хср. знач.): В умовах війни ця цінність може мати меншу значущість, оскільки молодь більше зосереджена на виживанні та збереженні емоційної стабільності, а не на конфліктах або відстоюванні своїх поглядів у соціальному контексті.

Чесність (5,6 Хср. знач.): Чесність залишатиметься важливою, але в умовах війни та соціальної кризи, де іноді необхідно адаптуватися до нових умов, це може стати більш гнучким поняттям, що включає прагнення до виживання та збереження внутрішньої цілісності.

Незалежність (5,7 Хср. знач.): Незалежність є важливою цінністю, але в умовах війни вона може бути поставлена під питання, оскільки більшість людей стикаються з необхідністю взаємодії з іншими для забезпечення життєвих потреб та соціальної підтримки.

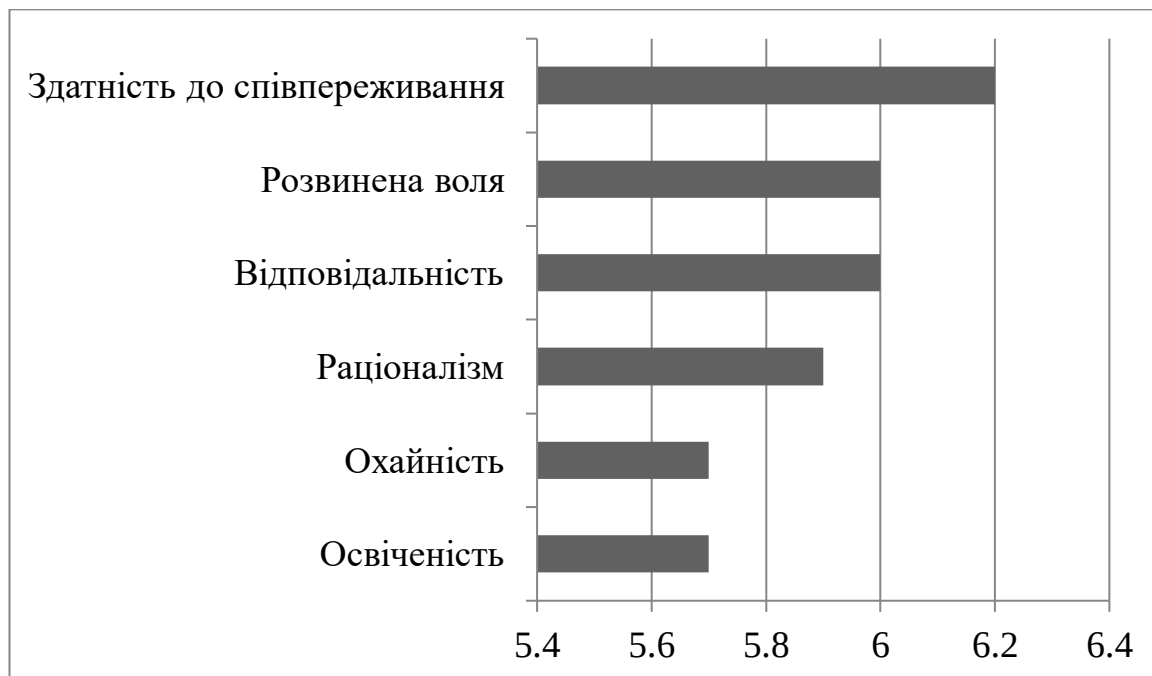

Рис.3.8. «Розподіл індиферентних інструментальних цінностей у досліджуваної молоді»

Освіченість (5,7 Хср. знач.): В умовах війни освіченість може тимчасово зменшувати свою значущість порівняно з необхідністю адаптації

до кризових умов, але для деяких молодих людей освіта залишається важливою як основа для розуміння ситуації та майбутнього.

Охайність (5,7 Хср. знач): Охайність у кризові часи може втратити свою первісну важливість, коли виживання та емоційне відновлення виходять на перший план. Проте для деяких молодих людей збереження особистого порядку є одним з способів підтримки стабільності.

Раціоналізм (5,9 Хср. знач): Раціоналізм стає важливим для прийняття зважених рішень у складних умовах війни. Проте в умовах стресу та емоційної перевантаженості може бути складно зберігати логічний підхід до всіх ситуацій.

Відповідальність (6,0 Хср. знач): Відповідальність залишатиметься важливою цінністю, особливо в умовах війни, де важливо брати на себе відповідальність за свої дії та за своїх близьких, але в деяких випадках важливість цієї цінності може бути меншою порівняно з іншими життєвими пріоритетами.

Розвинена воля (6,0 Хср. знач): Воля залишається важливою для подолання екзистенційної кризи, однак її значущість може поступатися іншими аспектами, такими як фізичне виживання та забезпечення емоційної підтримки.

Здатність до співпереживання (6,2 Хср. знач): У кризовий період здатність до співпереживання набуває особливого значення, оскільки молодь часто стикається з болем та втратами. Проте в умовах постійного стресу та трагедії ці переживання можуть бути важкими для обробки.

Рис.3.9. «Розподіл відкинутих інструментальних цінностей у досліджуваної молоді»

Широта поглядів (6,2 Хср. знач): Погляди на світ можуть обмежуватися прагматичними проблемами виживання та адаптації, тому широта поглядів стає менш важливою в порівнянні з більш конкретними завданнями.

Ефективність у справах (6,2 Хср. знач): Ефективність може знижувати свою значущість в умовах стресу та невизначеності, хоча для деяких молодих людей збереження ефективності в повсякденному житті є важливим способом відновлення контролю.

Вихованість (6,3 Хср. знач): У періоди кризової ситуації вихованість може здаватися менш важливою порівняно з іншими аспектами виживання, однак це може залишатися важливим для тих, хто прагне підтримувати соціальні зв'язки.

Терпимість (6,4 Хср. знач): Терпимість є важливою, але в умовах війни, де зростає напруження та конфлікти, терпимість може бути випробувана, і вона може втратити свою значущість для багатьох молодих людей.

Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей (6,4): В умовах війни ця цінність може бути знижена, оскільки молодь зосереджується на адаптації до зовнішніх викликів, і прагнення до непримиренності може бути менш актуальним.

Високі запити (6,8 Хср. знач): Високі запити, хоча і важливі для особистісного розвитку, можуть втратити свою значущість у періоди війни, коли основна увага зосереджена на базових потребах, безпеці та виживанні.

В умовах кризових ситуацій та екстремальних обставин, зокрема, війна ціннісні пріоритети молоді можуть зазнавати суттєвої трансформації. Л.Перелигіна у своєму дослідженні виявила, що у молоді з високим рівнем переживання кризи присутня фіксація зміцнення акцентів напрямку на інструментальні цінності і це пов'язано з безпекою, виживання, самоконтролем та потребою у зовнішній підтримці, при цьому знижується значущість термінальних цінностей такі як, гармонійне життя та любов, показує переорієнтацію цінностей як реакцію на травматичний вплив [95].

Тим часом у нашому дослідженні було встановлено, що в умовах кризи війни зміщуються у бік внутрішніх та адаптивних конкретних цінностей, такі як, здоров'я, сім'я, розвиток, впевненість в собі, міжособистісна підтримка стають ключовими, тоді як зовнішні та абстрактні цінності, а саме розваги, краса природи, суспільне визнання можуть втратити свою значущість. Критерії, що забезпечують фізичне та емоційно-психологічне виживання особистості – самоконтроль, відповідальність, воля, співпереживання.

Цінності, пов'язані з індивідуальними якостями, в умовах війни відображають адаптаційні механізми молоді. Найбільш важливими залишаються внутрішні якості, які забезпечують емоційну стабільність, адаптацію та взаємодію з іншими. Водночас, в умовах екзистенційної кризи певні цінності можуть відходити на другий план, уступаючи місце більш пріоритетним аспектам виживання та соціальної підтримки.

3.6. Психосемантичний аналіз символу як засобу екзистенційної рефлексії за (методикою «Символ» Л. А. Снігур в модифікації С. М. Симоненко)

Символ життя в умовах екзистенційної кризи: вплив на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в Україні У контексті дослідження теми екзистенційної кризи та її впливу на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни в Україні, концепція «символу життя» відіграє особливу роль як інструмент самоідентифікації та внутрішньої трансформації індивіда в умовах кризових ситуацій.

Символи як медіатори між особистістю та зовнішнім світом. Символи життя виконують роль когнітивних та емоційних орієнтирів, що дозволяють людині адаптуватися до складних соціокультурних умов. В умовах війни, що характеризується переживаннями стресу, втрати, а також непередбачуваними змінами в життєвих умовах, символи стають важливим інструментом підтримки психологічної стійкості, пошуку сенсу та цінностей. Вони дозволяють виокремити та структурувати внутрішній світ, орієнтуючи молодь на позитивні аспекти навіть у найскладніші часи.

Значення символу життя для молоді в умовах екзистенційної кризи. Війна в Україні глибоко змінила ціннісно-сміслові орієнтації молоді. У пошуках сенсу життя в умовах екзистенційної кризи, молоді люди все частіше звертаються до символів, які зберігають надію на майбутнє та об'єднують людей. Символи, такі як «дерево», «сім'я», «сила духу», «перемога» чи «світло в кінці тунелю», набувають потужного емоційного та когнітивного змісту, що дозволяє людям знаходити опору у власній ідентичності, а також відновлювати зв'язок із національними та культурними цінностями.

Вплив символів на відновлення психоемоційної рівноваги. Кожен символ у переліку має свою специфічну функцію в умовах екзистенційної кризи. Символи, такі як «сила духу», «перемога» та «світло», стимулюють

прагнення до самовідновлення та мобілізації внутрішніх ресурсів. Водночас символи «сім'я», «вічність», «гармонія» виконують роль підтримки соціальних зв'язків, підвищуючи важливість родинних та колективних цінностей у важкий час. Ці символи допомагають зберігати психоемоційну рівновагу, фокусуючи увагу на важливості взаємопідтримки та збереження зв'язків.

Символи як інструмент самопізнання та розвитку. Криза є не лише часом втрат, а й періодом можливостей для самопізнання та внутрішнього зростання. Символи «розвиток», «зростання», «мрія», «перемога духу», «відродження» можуть стати для молоді путівниками у пошуках особистісної трансформації та розвитку в умовах екзистенційної кризи. Вони стимулюють прагнення до самовдосконалення, досягнення мети та створення нових перспектив у житті.

Роль символів у формуванні нових ціннісно-сміслових орієнтацій. В умовах війни, символи мають здатність перегруповувати пріоритети молоді, підштовхуючи їх до перегляду власних життєвих цінностей. Символи, що виникають у результаті колективної травми та втрат, можуть стати основою для формування нових ціннісних орієнтацій, таких як взаємодопомога, національна єдність, важливість духовної сили та моральних принципів. Однак, важливо зазначити, що через вплив війни та її наслідків символи можуть мати як позитивний, так і негативний ефекти на формування ціннісних орієнтацій, залежно від того, як інтерпретується досвід і як він сприймається особистістю.

Таблиця 3.4

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
«Символ життя»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Дерево	5,52%	9
Сім'я	5,52%	9
Сила духу	2,45%	4
Світло	3,07%	5
Перемога	2,45%	4
Мрія	1,84%	3
Віра	3,07%	5
Спокій	2,45%	4
Рух	1,84%	3
Кроки вперед	1,84%	3
Сонце	2,45%	4
Розвиток	1,84%	3
Любов	3,68%	6
Кохання	2,45%	4

Таким чином, символи життя, що виникають у контексті екзистенційної кризи під час війни, виконують функцію як психологічної підтримки, так і соціокультурного орієнтиру. Вони стають важливими інструментами для формування нових ціннісно-смыслових орієнтацій молоді, сприяючи не тільки збереженню особистісної ідентичності в умовах кризових ситуацій, а й розвитку нових соціальних та культурних зв'язків, що мають глибокий вплив на майбутнє покоління.

Таблиця 3.5

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
загальне і важливе до «Символу життя»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Родина	6,13%	10
Сім'я	4,90%	8
Любов	3,07%	5
Кохання	1,84%	3
Підтримка	1,84%	3
Розвиток	2,45%	4
Нічого	1,84%	3

Екзистенційна криза є глибоким трансформаційним станом особистості, що виникає у відповідь на втрату екзистенційних опор, зокрема сенсу життя, цінностей та ідентичності. В умовах війни цей феномен набуває особливої гостроти, оскільки молодь опиняється перед необхідністю переосмислення своїх життєвих пріоритетів, переоцінки майбутнього та перегляду ціннісної системи.

Аналіз емпіричних даних дозволяє виокремити ключові категорії, які відображають «загальне і важливе до життя» для досліджуваних. Серед них домінують *родина* (6,13%), *сім'я* (4,90%), *любов* (3,07%), *здоров'я* (1,23%), *підтримка* (1,84%), *мрії та прагнення* (1,23%), *розвиток* (2,45%), *віра в себе* (0,61%) та *дружба* (0,61%). Дані показують, що екзистенційні орієнтації молоді в умовах війни значною мірою фокусуються на міжособистісних зв'язках, емоційній підтримці, а також на прагненні до особистісного та суспільного розвитку.

Найбільш значущими категоріями є «родина» та «сім'я» (разом 11,03%), що свідчить про посилення ролі міжособистісних зв'язків у періоди криз. Війна загострює потребу в близькості, підтримці та безпеці, що робить родинні відносини центральними у структурі життєвих смислів. Родина

виступає не лише як соціальний інститут, а й як базова екзистенційна опора, що забезпечує стабільність у хаотичному середовищі війни.

Підвищена значущість любові (3,07%) та підтримки (1,84%) відображає потребу молоді в глибоких емоційних зв'язках, які допомагають долати травматичний досвід. *Дружба (0,61%)* також залишається важливим аспектом міжособистісних відносин, що сприяє стабілізації психоемоційного стану. Це узгоджується з теоретичними підходами В. Франкла, який підкреслював, що любов є одним із ключових джерел сенсу життя в критичних ситуаціях [151].

Категорії «мрії та прагнення» (1,23%), «розвиток» (2,45%) та «віра в себе» (0,61%) демонструють важливість самореалізації та пошуку перспектив, незважаючи на екзистенційні загрози. Молодь прагне зростання навіть у кризових умовах, що свідчить про наявність конструктивних стратегій подолання. Війна не лише дестабілізує, але й стимулює потребу у формуванні нового сенсу життя через активну життєву позицію.

Фактор здоров'я (1,23%) посідає відносно низьке місце серед цінностей, проте його значущість зростає в умовах війни, де фізична безпека та життєздатність набувають екзистенційного значення. Цей показник може свідчити про зміщення фокусу молоді з фізіологічного виживання на соціально-психологічні та духовні аспекти буття.

Отримані результати підтверджують, що в умовах війни молодь трансформує свою ціннісно-сміслову систему, орієнтуючись на родинні зв'язки, емоційну підтримку та самореалізацію. Це узгоджується з концепціями екзистенційної психології, які вказують, що сенс життя під час криз формується через міжособистісні відносини та особистісне зростання. Водночас, порівняно низька частка категорій, пов'язаних із матеріальними благами вказує на пріоритетність духовних та соціальних аспектів у структурі життєвих орієнтацій.

Загалом, екзистенційна криза, спричинена війною, не лише дестабілізує життєві смисли молоді, а й стимулює процеси переоцінки цінностей, що

може сприяти глибшому осмисленню власного життя та суспільного призначення.

Таблиця 3.6

Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник менш значне до «Символу життя»

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Гроші	5,52%	9
Каміння	3,07%	5
Погода	1,23%	2
Відсутність друзів	1,23%	2
Погані звички	1,23%	2
Повторення помилок	1,23%	2
Стреси	1,23%	2
Безцільність	1,23%	2
Проблеми з часом	1,23%	2
Погане самопочуття	1,23%	2
Недовіра	1,23%	2
Втрачені можливості	1,23%	2
Час	1,23%	2

В умовах війни в Україні значення цінностей, пов'язаних із матеріальним, особистими стосунками та щоденними проблемами, переживає зміни. Показник «Менш значне до символу життя» відображає ті цінності, що на тлі екзистенційної кризи та стресу, який приносить війна, відступають на другий план або сприймаються як другорядні у порівнянні з фундаментальними потребами і важливістю символів життя.

Згідно з отриманими даними, *поняття грошей і матеріальних цінностей* (5,52%) втрачають свою вагу в умовах війни, коли молодь змушена переживати не лише економічні труднощі, але й боротьбу за виживання, фізичне та психологічне здоров'я. В цьому контексті спостерігається явне зниження важливості матеріального достатку, оскільки

в умовах війни пріоритет набувають символи безпеки, родини, ідентичності та вірності.

Серед менш значущих для символу життя в умовах екзистенційної кризи виявляються також теми, пов'язані з *«Поганими звичками»*, *«Стрессами»*, *«Невдачами»*, *«Невиправданими страхами»*, *«Невдачами»*, *«Розчаруванням»* тощо. Це свідчить про те, що під час війни у молоді формується більш прагматичне та адаптоване до реальних умов сприйняття життя, де домінує прагнення до внутрішнього спокою, гармонії та самоідентифікації, а не дрібні, надмірні переживання чи негативні стреси.

Символи, які асоціюються з відсутністю або відчуттям втрат: терміни *«Втрачені можливості»*, *«Залишені обіцянки»*, *«Невиправдані страхи»* є частиною цієї категорії, що підкреслює почуття втрачених шансів та обіцянок, яке часто супроводжує людей, що переживають кризові ситуації, у тому числі в умовах війни. Це може вказувати на прагнення відновити втрачене або спроби компенсувати відсутність певних можливостей для нормального розвитку, що було характерно для більш мирного часу.

Проблеми з організацією та роботою: Проблеми, які стосуються *«Технічних труднощів»*, *«Проблем з організацією»*, *«Затримок в термінах»*, розглядаються в цій категорії як менш значущі, оскільки вони стають другорядними на фоні більш глобальних питань, таких як особисте виживання, збереження родини та забезпечення безпеки. В умовах війни важливіші не стільки організаційні або професійні труднощі, скільки здатність адаптуватися до змін і зберігати внутрішню стійкість.

Матеріальні цінності, які стали менш важливими: Матеріальні цінності, зокрема *«Одинокі витрати»*, *«Сокира»*, *«Погані звички»*, *«Речі, які не потрібні»*, *«Їжа»* всі ці елементи демонструють сприйняття матеріального світу як менш важливого, а іноді навіть марного, в умовах екзистенційної кризи. В цьому контексті молодь виявляє прагнення до очищення від зайвого, матеріального й занурюється в глибші сфери свого існування, де важливими є духовні й соціальні аспекти.

Труднощі в роботі і організації часу: проблеми, які стосуються «Невеликих втрат», «Роботи», «Проблем з часом», «Переробки інформації», надають величезний контекст до змін в організації повсякденного життя під час війни. Робота та кар'єра, хоча й важливі, відходять на другий план через важливість стабільності і захисту найближчого оточення — родини та громади.

Дружба, стосунки і соціальні зв'язки: згідно з даними, «Відсутність друзів», «Погані стосунки», «Негативні люди» також стають менш значущими в контексті глибокої внутрішньої трансформації, що переживається під час війни. У цей період молодь зосереджена на критичних внутрішніх відносинах і пошуку відповідей на глибокі існуючі питання, що стосуються сенсу і значущості життя. Тому відносини на рівні соціальних мереж або навіть простих побутових контактів можуть відступати.

Показник «Менш значне до символу життя» з точки зору екзистенційної кризи в умовах війни в Україні відображає трансформацію ціннісних орієнтацій молоді. У ситуаціях стресу та переживання травмуючих подій матеріальні цінності та зовнішні фактори, такі як *робота, гроші або статус*, перестають бути пріоритетними. Замість цього на перший план виходять глибші аспекти життя, пов'язані із самореалізацією, збереженням родини та національної ідентичності, пошуком сенсу і стійкості у кризовий період.

Таблиця 3.7

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
позитивне до «Символу життя»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Щастя	4,29%	7
Натхнення	2,45%	4
Дружба	3,68%	6

Продовження таблиці 3.7

Успіх	1,84%	3
Любов	4,29%	7
Спокій	1,84%	3
Надія	1,84%	3
Підтримка	3,68%	6
Довіра	1,84%	3
Творчість	2,45%	4
Сім'я	3,68%	6
Вода	4,90%	8
Гроші	1,84%	3

В умовах екзистенційної кризи, яка є результатом глибоких життєвих викликів, молодь шукає опори в цінностях, які можуть допомогти їй відновити смислову стабільність і знайти вихід з ситуації стресу та безнадії. Це особливо актуально в умовах війни, де спостерігається глибока зміна соціальних і особистих пріоритетів.

Позитивні символи життя, такі як щастя, любов, натхнення, дружба та підтримка, виконують функцію не лише емоційного підкріплення, але й допомагають формувати основу для психологічної стійкості в молоді. Вони допомагають зберегти внутрішню єдність, встановлюють точки опори в нелегкий період і сприяють конструктивному подоланню труднощів. Детальніше розглянемо основні символи, що мають виражену позитивну цінність для молоді в умовах війни:

Щастя (4,29%) та любов (4,29%) ці цінності символізують внутрішню гармонію і взаємопідтримку. В умовах війни, коли значна частина життєвих орієнтирів може бути порушена, саме любов до рідних, відданість та щастя

від простих моментів дають змогу зберегти внутрішній баланс і підтримувати здатність до самоактуалізації.

Дружба (3,68%) та *підтримка* (3,68%) виступають в якості соціальних зв'язків, що є важливими для подолання стресу. Вони дають можливість молодій людині відчувати себе частиною спільноти, що є особливо важливим в умовах соціальних трансформацій, викликаних війною.

Намхнення (2,45%) та *творчість* (2,45%) уособлюють мотивацію до пошуку нових можливостей для розвитку. В умовах стресу молодь знаходить ресурси для самореалізації через творчі заняття та особисті досягнення, що допомагає зберігати внутрішню енергію для подолання труднощів.

Віра в себе (1,23%) та *самореалізація* (1,23%) є необхідними для підтримки власної цінності та здатності до досягнення особистих цілей. Вони дозволяють подолати екзистенційну кризу, надаючи молоді інструменти для пошуку сенсу життя та подолання життєвих перешкод.

Віра в спільне (0,61%) і *спільна мета* (1,23%) є також важливими символами, що допомагають молодим людям зберігати внутрішню єдність з іншими людьми, разом долати труднощі та будувати майбутнє. Це є необхідним для формування смислової стабільності у суспільстві, особливо в умовах колективних викликів, таких як війна.

Момент щастя (0,61%) та *позитивні емоції* (0,61%) наголошують на важливості переживання маленьких моментів радості та оптимізму. Ці символи здатні значно покращити психічний стан молоді, надаючи їй можливість зосередитись на позитивних аспектах життя навіть у важкі часи.

Ці позитивні до символу життя цінності мають важливе значення для регулювання емоційних та когнітивних станів у молоді під час екзистенційної кризи. Вони забезпечують формування конструктивних і здорових ціннісних орієнтацій, що сприяють розвитку стійкості, адаптивності та пошуку смислових ресурсів навіть у найскладніших ситуаціях. Урахування таких символів у контексті війни в Україні дозволяє глибше зрозуміти, як внутрішні цінності допомагають молоді не тільки

виживати в умовах кризи, але й шукати нові сенси, розвиватися та адаптуватися до змін.

Таблиця 3.8

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
негативне до «Символу життя»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Страх	1,84%	3
Розчарування	1,84%	3
Перешкоди	1,84%	3
Невизначеність	1,84%	3
Війна	4,90%	8
Вогонь	3,68%	6
Смерть	2,45%	4

У контексті дослідження екзистенційної кризи молоді під час війни в Україні, важливим аспектом є визначення категорій, що мають негативне значення для формування символу життя. У розглянутому списку визначено кілька компонентів, що є символами проживання труднощів, кризових ситуацій та втрат, що можуть значно впливати на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни.

Переживання смерті, знищення й втрат у війні виступають як потужні фактори, що порушують основи символу життя у молоді. Втрата близьких, домівки та основних життєвих ресурсів формує відчуття безпорадності та занепаду. Ці переживання породжують екзистенційну тривогу та безнадійність, змінюючи перспективу на майбутнє та переконання в сенсі життя.

Страх перед війною, перед невизначеністю майбутнього, перед втратою контролю над життям, а також страх перед змінами – все це є глибокими емоційними переживаннями, що сильно впливають на молодь під

час конфлікту. Тривога зумовлює втрату відчуття стабільності, що порушує можливість формування сталих цінностей.

Під впливом екзистенційної кризи молодь може переживати втрату віри в свої сили, в систему цінностей та в майбутнє. Зневіра та втрата надії є одним з найбільш деструктивних факторів, що деформують відчуття сенсу життя і формують сприйняття життя як неможливого або безперспективного.

Втрата соціальних зв'язків, відчуття ізоляції, розриви в стосунках є критичними елементами, що відображають негативний аспект на формування позитивного символу життя. В умовах війни, коли фізична та емоційна безпека піддається ризику, самотність стає частиною кризи і додає глибини екзистенційним переживанням.

Розчарування від нездійснених мрій, відчуття зради, а також переживання болю від втрат близьких людей чи улюблених справ є важливими чинниками, що створюють внутрішню тріщину у символі життя молоді. Втрата впевненості у собі та в своїй здатності досягати бажаного призводить до втрати мотивації й ослаблення зв'язку зі світом.

Психологічне напруження, стрес, а також депресивні стани, що часто супроводжують війни, значно порушують емоційну рівновагу молоді. Це призводить до проблем з адаптацією до нових умов, відчуття безнадійності, байдужості до майбутнього та соціальної ізоляції.

Невизначеність у політичній ситуації, соціальних та економічних питаннях створює відчуття страху та беззахисності. Негативні зміни у життєвих обставинах, зокрема втрати надії на краще майбутнє, значно порушують життєву стабільність і посилюють переживання екзистенційної кризи.

Вплив фізичних і психологічних травм, спричинених насильством та смертю, відзначає потужний негативний аспект у процесі побудови символу життя у молоді. Брутальність війни, насилля, терор і війна знищують основи моральних переконань і загрожують загальнолюдським цінностям.

В умовах війни молодь часто переживає інтенсивні емоційні стани, що викликають значні зміни в ціннісно-сміслових орієнтаціях. У тих, хто зазнає екзистенційної кризи, з'являється спокуса ігнорувати або відкинути раніше важливі цінності, такі як дружба, любов, надія на краще. Це може призвести до занурення в депресію або бездіяльність.

Однак у деяких випадках пережиті труднощі і втрати можуть виступити як катарсис, що виводить молодь на новий рівень самосвідомості, надаючи новий сенс життю, хоча процес цього перетворення часто супроводжується болем і тривогою.

У контексті екзистенційної кризи, пов'язаної з війною в Україні, негативні елементи, що є частиною сприйняття реальності, стають бар'єром на шляху до конструктивного формування символу життя. Вони не тільки демонструють основні психоемоційні блоки, з якими стикається молодь, але й є важливими для розуміння того, як війна, насильство та травми трансформують систему цінностей і сенсу життя в умовах глибоких соціальних і психологічних змін.

Таблиця 3.9

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
«Символу країни»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Прапор	25.15%	41
Герб	15.95%	26
Калина	9.82%	16
Єдність	7.98%	13
Тризуб	3.07%	5
Кордон	3.07%	5
Соняшник	1.84%	3
Воля	3.07%	5
Мир	2.45%	4
Колос	2.45%	4

Продовження таблиці 3.9

Пшениця	2.45%	4
Крила свободи	2.45%	4
Колос надії	2.45%	4

В умовах війни та екзистенційної кризи, яку переживають молоді люди, на їхні ціннісно-сміслові орієнтації значно впливають національні символи, що виступають як інструменти збереження ідентичності та стабільності. Оскільки в екзистенційних кризах часто виникає пошук сенсу і спрямованості в житті, символи, що виникають на тлі боротьби та відродження нації, отримують особливе значення, оскільки вони допомагають молоді не лише усвідомити себе як частину нації, але й знайти зв'язок між особистим досвідом і історією, традиціями та перспективами майбутнього.

Прапор є одним із основних символів національної гідності та боротьби за незалежність. В умовах війни цей символ набуває глибокого екзистенційного значення. Для молоді, яка переживає війну, прапор стає втіленням прагнення до збереження національної ідентичності та спільної мети – перемоги. У процесі екзистенційної кризи молоді люди активно переосмислюють свої цінності та місце в світі, і прапор виступає маркером відновлення національної єдності, синергії особистих і національних прагнень.

Герб є втіленням державної влади та правопорядку, що стає критично важливим в умовах війни. Під час екзистенційної кризи молоді люди часто стикаються із питаннями значення державності та національної суверенітету, і герб допомагає їм сформувати відчуття стабільності і впевненості. Він є символом колективної сили та підтримки нації, що важливо для індивідуального відновлення сенсу в часи війни.

Калина, як традиційний український символ, тісно пов'язана з національними уявленнями про рідну землю, родинні цінності та духовну

спадщину. Вона є символом стійкості та відродження після труднощів, що важливо в умовах війни. В екзистенційній кризі молоді люди шукають прив'язку до своїх коренів і знаходять її в таких символах, як калина, що зберігає пам'ять про традиції та історію нації.

Єдність є ключовим поняттям, яке активно формується та підсилюється в умовах війни. В екзистенційній кризі, коли молоді люди переживають непевність і втрату сенсу, важливо віднайти спільну мету та взаємодію з іншими. Єдність стає основою для збереження національної ідентичності та формування нових цінностей на основі спільних зусиль. Вона допомагає молодим людям зберігати надію на майбутнє та створювати колективну стійкість.

Тризуб є символом державної влади і боротьби за незалежність. В умовах екзистенційної кризи цей символ може стати основою для переосмислення особистих цінностей молоді, сприяючи їхній самоідентифікації як частини великої нації. Тризуб, як знак сили та впевненості, допомагає молодим людям знайти опору в тяжкі часи, сприяючи відновленню національного духу.

Кордон як символ територіальної цілісності є важливим в умовах війни. Він символізує захист від зовнішніх загроз та збереження національної ідентичності. Для молоді, яка переживає екзистенційну кризу, кордон виступає як маркер безпеки, стабільності та забезпечення життєвих умов, що є критично важливим для відновлення сенсу життя.

Воля є фундаментальним поняттям в контексті боротьби за незалежність. Для молоді, яка переживає екзистенційну кризу, воля стає важливим елементом в процесі саморегуляції та пошуку сенсу. Вона допомагає знайти внутрішню силу для подолання труднощів та сприяє розвитку здатності адаптуватися до нових умов життя.

Мир як цінність набуває особливої значущості в умовах війни. Для молоді, яка стикається з екзистенційною кризою, мир є однією з найважливіших мет та прагнень. Пошук миру стає не лише необхідністю для

фізичного виживання, а й важливою складовою психічного здоров'я та емоційної стабільності.

Ці символи є символами родючості, життя та достатку. В умовах війни вони набувають додаткового сенсу, оскільки відновлення сільського господарства і забезпечення продовольчої безпеки стають основними завданнями для збереження нації. Для молоді ці символи також пов'язані з надією на відродження і процвітання, що є важливим елементом відновлення життєвих орієнтирів.

Крила свободи є символом національної незалежності та прагнення до самовираження. В умовах екзистенційної кризи вони допомагають молоді знайти внутрішню свободу і визначити свої цілі в житті, оскільки війна стирає кордони між індивідуальним і колективним, змушуючи кожного шукати свободу в межах власних переконань і національних ідеалів.

Таким чином, наведені символи відіграють важливу роль у формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах війни в Україні. Вони не лише відображають глибокі національні та культурні ідеали, а й виступають як інструменти відновлення сенсу в умовах екзистенційної кризи. Символи, такі як прапор, герб, калина та інші, стають основою для формування нових цінностей, що сприяють розвитку стійкості, єдності та віри в майбутнє серед молоді в умовах війни.

Таблиця 3.10

Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник загальне і важливе до «Символу країни»

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Прапор	15,95%	26
Герб	9,20%	15
Народ	9,20%	15

Продовження таблиці 3.10

Тризуб	6,75%	11
Єдність	3,68%	6
Мир	3,68%	6
Родина	3,07%	5
Сім'я	1,84%	3
Люди	2,45%	4

В умовах війни молодь, як одна з найбільш вразливих соціальних груп, стикається з екзистенційною кризою, що проявляється у глибокому пошуку сенсу існування та нових життєвих орієнтирів. Війна, як катастрофічна подія, зміщує звичні парадигми та змушує молодих людей активно переглядати свої життєві цінності, що, в свою чергу, впливає на їхню самоідентифікацію, світогляд та соціальну поведінку. На тлі цих змін, символи, пов'язані з національною ідентичністю, патріотизмом та боротьбою за незалежність, відіграють важливу роль у формуванні нових смислових орієнтацій. Зокрема, ці символи стають джерелом стабільності, надії і відновлення віри в майбутнє.

Прапор України є основним національним символом, який відіграє центральну роль у зміцненні національної ідентичності під час війни. В умовах екзистенційної кризи, коли молодь шукає відповідь на питання про свою роль у світі, прапор стає втіленням стійкості, боротьби за свободу та незалежність. Цей символ не лише виражає політичну єдність, а й сприймається як моральна опора, яка допомагає молодим людям сформувати своє уявлення про боротьбу, національні цінності та патріотизм у часи війни.

Герб України, як символ державності, є важливим маркером суверенітету та стабільності в умовах війни. В екзистенційній кризі герб символізує не лише національну єдність, а й принципи правопорядку, що сприяють відновленню внутрішньої гармонії у молоді. Пошук сенсу у

кризових ситуаціях часто пов'язаний з потребою у захисті національної безпеки та відновленні цінностей демократичного суспільства, що знайшло відображення в цьому символі.

Цей символ уособлює єдність та підтримку громадян у період війни. В умовах екзистенційної кризи, де особистість часто стикається з питаннями сенсу життя та власної ідентичності, народ як символ єдності та колективної сили стає важливою частиною відновлення ціннісно-смислових орієнтацій. Підтримка з боку спільноти і відчуття приналежності до великої нації дають молодим людям впевненість у майбутньому і допомагають зберегти соціальні та моральні орієнтири.

Тризуб є історичним і духовним символом нації, який в умовах війни набуває значення символу боротьби за свободу і незалежність. Для молоді, яка переживає екзистенційну кризу, цей символ надає відчуття внутрішньої сили та стійкості, необхідні для подолання труднощів. Тризуб також є елементом національної пам'яті, яка допомагає молодим людям зберігати зв'язок з історією та традиціями, що надає зміст їхньому життю в умовах війни.

Єдність є важливим концептом у часи війни, коли нація стикається з серйозними зовнішніми загрозами. В умовах екзистенційної кризи молоді люди шукають внутрішню підтримку в суспільстві, відчуття приналежності до спільної мети. Єдність, як цінність, є основою для психологічного відновлення, допомагає подолати стрес і конфлікти, сприяє формуванню стійкості та впевненості в майбутньому.

Мир є одним з основних прагнень молоді в умовах війни. Пошук миру стає не лише фізичною необхідністю для забезпечення безпеки, але й важливою складовою відновлення душевної рівноваги. В екзистенційній кризі мир стає символом надії на майбутнє, гармонії в суспільстві та відновлення цінностей, які були піддані випробуванню через війну.

Родина є основною соціальною одиницею, що надає молодим людям підтримку в часи криз. В умовах війни родина стає центром емоційної

стабільності, що сприяє відновленню життєвих орієнтирів і впевненості в собі. В екзистенційній кризі родина може бути джерелом любові, підтримки та надії, а також одним із основних факторів у пошуку сенсу життя.

Калина, як символ родючості і національної ідентичності, має глибоке культурне та історичне значення. В умовах війни, коли молодь стикається з екзистенційною кризою, калина може стати символом відновлення і гармонії, збереження традицій і коріння. Цей символ допомагає молоді повернутися до своєї культурної спадщини та відчути зв'язок із землею та історією нації.

Сім'я є основною структурною одиницею соціуму, яка надає підтримку у найважчі моменти життя. В екзистенційній кризі сім'я стає основним джерелом емоційної безпеки та соціальної підтримки, що сприяє формуванню здорових життєвих орієнтацій і цінностей у молодих людей.

Усі ці символи, представлені в результатах, відображають актуальні для молоді в умовах війни цінності, що допомагають знайти внутрішню стійкість та сформувати нові життєві орієнтири. Під впливом екзистенційної кризи молодь шукає сенс і підтримку в національних символах, що надають почуття належності, збереження культурної ідентичності та підтримки в колективних зусиллях. Ці символи мають потужний вплив на формування ціннісно-смыслових орієнтацій, адже вони з'єднують особисті прагнення з національними ідеалами і дозволяють адаптуватися до нових умов війни та стресу.

Таблиця 3.11

Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник менш значне до «Символу країни»

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Гроші	10,43%	17
Закон	6,75%	11

Продовження таблиці 3.11

Все важливо	11,65%	19
Мова	2,45%	4
Матеріальні блага	5,52%	9
Розваги	3,07%	5
Матеріальні статки	2,45%	4

Показник «Мені значне до символу країни» відображає те, як різні аспекти життя, культури та ідентичності змінюються або стають менш важливими в умовах екзистенційної кризи, яку переживає молодь в умовах війни в Україні. Оскільки ця криза стимулює перегляд життєвих пріоритетів та значень, надаючи особливу увагу базовим цінностям, таким як національна ідентичність, незалежність і національні символи.

Визначення екзистенційної кризи та її вплив на молодь. Екзистенційна криза, особливо в умовах війни, стає потужним каталізатором внутрішніх змін. Вона зумовлює перегляд життєвих орієнтирів і призводить до актуалізації цінностей, що визначають сприйняття світу. В умовах війни молодь змушена мати справу з такими питаннями, як значення життя, власне місце в суспільстві, а також потреба в гармонії та стабільності. Зокрема, це призводить до зміни сприйняття тих елементів, які раніше були важливими, таких як матеріальні блага, розваги, мода або глобальні соціальні проблеми.

Гроші та матеріальні блага. У зв'язку з екзистенційною кризою молодь може відчувати, що матеріальні цінності, які раніше здавалися важливими (наприклад, гроші, матеріальні блага), стають менш значущими на тлі глобальних викликів. Різниця між тим, що є тимчасовим і поверхневим (наприклад, мода, розваги), та тим, що є основою національної ідентичності, набуває більш чіткої виразності. Така зміна орієнтацій у цінностях сприяє зміщенню уваги від матеріальних до символічних цінностей, таких як прапор та гімн, які асоціюються з національною єдністю і боротьбою за незалежність.

Свобода та незалежність. В умовах війни, де національна безпека та свобода стають першочерговими, зростає роль таких символів, як прапор, герб, символи національної гідності. У цьому контексті такі поняття, як влада або матеріальні статки, можуть поступатись місцем більш суттєвим елементам, які надають відчуття приналежності до нації, колективної боротьби за збереження національної ідентичності та гідності. Це підкреслює важливість символів національної єдності, оскільки вони стають сутністю існування в умовах надзвичайної ситуації.

Психологічний аспект: роль національних символів: психологічно, національні символи, такі як прапор, герб та тризуб, набувають особливого значення для молоді в умовах війни, оскільки вони стають маркерами колективної ідентичності, що формуються в умовах екзистенційної кризи. Вони стають знаками життєвого сенсу, зв'язку з історією, гідністю та самоповагою нації. Символи війни, такі як сила співпраці чи рідна земля, також стають важливими, оскільки вони можуть стимулювати почуття єдності серед молоді, її здатність підтримувати одне одного в умовах невизначеності.

Менша значущість глобальних проблем та соціальних аспектів: на тлі екзистенційної кризи деякі глобальні проблеми, як наприклад економіка, глобальні соціальні проблеми, неправдива інформація або політичні маніпуляції, можуть втрачати свою значущість для молоді, що переживає персональні і національні виклики. Це пов'язано з тим, що в умовах війни особисті та колективні інтереси переходять на другий план в порівнянні з необхідністю захисту країни та збереження її незалежності.

Погіршення якості життя і зміна фокусу цінностей: в умовах війни концепція якості життя змінюється, коли матеріальні статки та стабільність стають другорядними в порівнянні з базовими потребами безпеки і стабільності на національному рівні. Це змушує молодь переглядати свої життєві пріоритети, зосереджуючи увагу на єдності, свободі та гідності.

Критерій «Менш значне до символу країни» показує, що в умовах екзистенційної кризи, особливо під час війни, для молоді важливими стають цінності, пов'язані із збереженням національної ідентичності, захистом незалежності та безпеки. Символи національної гідності, такі як прапор, герб, тризуб набувають пріоритетного значення, заміщаючи тимчасові матеріальні чи соціальні пріоритети. Це відображає процес еволюції ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризи, коли символи національної єдності та стійкості стають основою для психологічної підтримки та соціального згуртування.

Таблиця 3.12

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
позитивне до «Символу країни»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Народ	9,20%	15
Армія	4,91%	8
Мир	6,75%	11
Єдність	4,91%	8
Сила	2,45%	4
Стійкість	3,07%	5
Культура	1,84%	3
Перемога	3,68%	6

Показник «Позитивне символу країни» у контексті впливу екзистенційної кризи на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни в Україні має важливе значення для розуміння того, як позитивні символи та уявлення про країну впливають на процеси адаптації та формування ідентичності серед молоді в умовах екстремального соціально-психологічного середовища, яке виникає під час війни.

Теоретичне обґрунтування. Екзистенційна криза, як один із аспектів впливу зовнішніх обставин на психіку особистості, є важливою темою в психофізіології та психології молоді, особливо в умовах війни. Це є станом пошуку сенсу, ідентичності та стабільності в умовах великих соціальних, політичних і культурних змін. Війна, як фактор екзистенційної кризи, ставить молодь перед необхідністю переосмислення своїх цінностей і смислових орієнтацій, а також процесу адаптації до нових реалій.

Позитивні символи країни, такі як «Народ», «Мир», «Перемога», «Єдність», «Сила» та інші, є потужними елементами національної ідентичності та культурного спадку. Вони виконують функцію стабілізації, даючи можливість молоді знайти орієнтири для адаптації до обставин війни. Ці символи виступають як елементи позитивної самоідентифікації, які зміцнюють почуття належності до спільноти та допомагають зберігати внутрішню цілісність, навіть в умовах високого рівня стресу та невизначеності.

Психологічний аспект. У психології існує поняття «символічного світу», яке відноситься до набору символів і уявлень, що формують уявлення про саму себе і оточення. У цей символічний світ входять національні символи, які виступають як зовнішні орієнтири для інтерпретації індивідуального досвіду. В умовах екзистенційної кризи, яка супроводжується відчуттям втрати сенсу життя і нестабільністю, такі символи служать як стабілізатори, що допомагають утримувати баланс між внутрішнім світом людини і зовнішніми соціальними умовами.

Наприклад, символи, як *«Народ», «Єдність», «Сила», «Перемога»,* допомагають молоді переосмислити своє місце в суспільстві, розвиваючи почуття причетності до більшої спільноти, що переживає випробування війною. Це може допомогти не тільки в побудові національної ідентичності, а й у відновленні внутрішньої стійкості та адаптації до викликів, з якими стикається особистість під час екзистенційної кризи.

Вплив на ціннісно-сміслові орієнтації. Ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах війни під впливом екзистенційної кризи змінюються. Вони стають більш орієнтованими на соціальні і культурні цінності, що символізують стійкість і єдність. Важливим аспектом є те, що позитивні символи національної культури, такі як *«Герб»*, *«Мова»*, *«Культура»*, *«Традиції»*, слугують основою для формування та збереження цих орієнтацій. Це є важливим елементом підтримки національної ідентичності, який дозволяє молоді адаптуватися до умов війни та зберігати внутрішній зв'язок з батьківщиною.

Тому символи країни стають своєрідним психологічним бар'єром від екзистенційного шоку, забезпечуючи внутрішню підтримку через зв'язок з історією, культурою та традиціями. Молодь, намагаючись адаптуватися до нових реалій, активно використовує ці символи для переосмислення свого місця у світі, зокрема, через фокус на таких цінностях, як *«Любов до України»*, *«Стійкість»*, *«Героїзм»*, *«Справедливість»*, які сприяють формуванню позитивного образу країни в умовах війни.

Таким чином, позитивні символи країни є важливим чинником впливу на ціннісно-сміслові орієнтації молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні. Вони не лише сприяють адаптації до зовнішніх змін, але й допомагають формувати внутрішню стійкість, зберігаючи відчуття належності до національної спільноти, що має важливе значення для подолання наслідків екзистенційної кризи та підтримки психологічної стабільності серед молоді в умовах війни.

Таблиця 3.13

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
негативне до «Символу країни»**

Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
Війна	23,32%	38
Ворог	8,59%	14
Корупція	6,75%	11
Зброя	3,68%	6
Росія	1,84%	3
Втрати	7,36%	12
Розбиті мрії	3,07%	5
Смерть	2,45%	4
Руїни	1,84%	3
Країна агресор	3,07%	5
Зламани надії	2,45%	4

Екзистенційна криза, яка виникає в умовах війни та стресу, часто є результатом втрати звичних символів стабільності й безпеки, що призводить до переоцінки життєвих цінностей. Молодь, яка знаходиться в етапі формування своїх ціннісно-сміслових орієнтацій, може переживати труднощі, пов'язані з нерозумінням або прийняттям нових реалій, що виникають в умовах війни. Це часто проявляється у відчутті занепокоєння, зневіри та розгубленості, які безпосередньо впливають на їх сприйняття як внутрішнього, так і зовнішнього світу.

Високий показник негативних символів країни (якщо говорити про частоту негативних понять у списку) вказує на наявність потужних психоемоційних стресів, які молодь переживає через поточну соціально-політичну ситуацію. Поняття, пов'язані з війною, ворогом, корупцією,

несправедливістю, загрозою національній безпеці та іншими проявами суспільних негараздів, можуть формувати у молоді відчуття безнадійності, втрати контролю над власною долею й нездатності змінити ситуацію.

Показники, такі як *«Втрати»*, *«Пролита кров»*, *«Руїни»*, *«Смерть»*, *«Несправедливість»*, *«Збіднення культурної спадщини»* та інші, що відображають неприємність або страждання, є найбільш вираженими елементами негативного світогляду. Це може спричиняти розвиток екзистенційних питань у молодих людей щодо сенсу життя, справедливості та значущості їх особистих зусиль. Додатково, важливими є поняття, пов'язані з відчуттям неможливості змінити ситуацію, такі як *«Ігнорування прав людини»*, *«Корупція»*, *«Бідність і безробіття»*, *«Відсутність політичних реформ»*, *«Тотальна цензура»* тощо, що сигналізує про стійке відчуття зневіри у можливостях зміни ситуації в країні.

Ці негативні символи формують у молоді впевненість у відсутності стабільності, що є важливою частиною екзистенційної кризи. Наявність таких символів у колективній свідомості може призвести до викривлення ціннісних орієнтацій, зокрема через зменшення рівня довіри до інститутів держави, системи правосуддя, політики та навіть до власної здатності до соціальної змінності. Під впливом таких символів молодь може відчувати себе маргіналізованою, ізольованою від основних процесів у суспільстві, що сприяє зростанню відчуття безвиході.

Отже, вплив негативних символів країни на формування ціннісно-сміслових орієнтацій молоді в умовах війни в Україні є суттєвим фактором, який вимагає дослідження в контексті екзистенційної кризи, оскільки він сприяє не лише внутрішнім конфліктам, але й трансформації поглядів на основні життєві цінності. Врахування таких факторів дозволяє глибше розуміти психоемоційний стан молоді та його вплив на їхні життєві орієнтації в умовах війни.

3.7. Аналіз результатів діагностики ступеня екзистенційної адаптованості молоді (за оригінальною методикою О. О. Онищенко «Екзистенційний компас молоді»)

Згідно з результатами, отриманими в ході дослідження за методикою «Екзистенційний компас молоді», можна виділити такі основні ціннісно-сміслові орієнтації молоді, що проходять через призму екзистенційної кризи в умовах війни в Україні (рис.3.14).

Насущні цінності (НЦ) 28,4. (Хср.знач.) займають найвище місце серед інших цінностей, що вказує на високий рівень усвідомлення молоддю своєї потреби в безпосередніх, практичних і матеріальних аспектах життя. Це можуть бути потреби, пов'язані з фізичним виживанням, безпекою та забезпеченням стабільності у складних умовах війни. Ставлення до базових життєвих цінностей відображає прагнення до емоційного і соціального захисту, а також до збереження і підтримки особистої гідності та фізичного здоров'я. Це може свідчити про внутрішній стан тривоги, стресу та постійної готовності до адаптації в умовах невизначеності та кризової ситуації.

Криза як прийняття себе (КяПС) 26,3 (Хср.знач.) Цей показник свідчить про значущість процесу самоприйняття у контексті проживання екзистенційної кризи. Молодь, яка зазнає впливу війни, знаходиться на шляху формування або переоцінки власної ідентичності в умовах зовнішніх і внутрішніх випробувань. Цей аспект включає в себе розуміння і прийняття власної вразливості, емоційних та психологічних переживань, що виникають в умовах війни. Криза самоприйняття може бути як джерелом деструктивних переживань, так і можливістю для саморозвитку, що веде до більш глибокого розуміння власної суті і шляхів подолання особистісних труднощів.

Прийняття життєвої мінливості (ПЖМ) 24,2. (Хср.знач.) Цей компонент відображає готовність молоді сприймати зміни, що відбуваються в їхньому житті, і адаптуватися до них. Це показник психологічної гнучкості та здатності до трансформації у відповідь на зовнішні обставини, зокрема в

умовах війни. Високий рівень прийняття життєвої мінливості може бути пов'язаний з більшою здатністю до адаптації та меншою тривогою у змінах. Це також може бути проявом стійкості та внутрішньої сили в умовах складної ситуації.

Плани на майбутнє (ПнМ) 29,4. (хср.знач.) Цей показник свідчить про високу орієнтованість молоді на майбутнє, що є важливим фактором психічного здоров'я в умовах війни. Впевненість у майбутньому і намагання зберегти надію на краще можуть бути одним з основних механізмів психологічної стійкості. Це також може бути вираженням прагнення до стабільності та контролю, навіть в умовах, коли майбутнє здається непередбачуваним. Тому високий рівень планування на майбутнє є важливим ресурсом для психо-емоційної адаптації.

Шкала брехні (ШБ) 16,1. (Хср.знач.) Низький результат на шкалі брехні вказує на високий рівень чесності та відкритості досліджуваних у процесі саморефлексії. Це може означати, що молодь в контексті війни та екзистенційної кризи не приховує своїх справжніх емоцій і переживань, що сприяє більш глибокому усвідомленню себе та своїх ціннісних орієнтацій. Таке ставлення до самопізнання є важливим інструментом для подолання особистісних криз та переживань, оскільки дозволяє без бар'єрів контактувати з власними переживаннями та усвідомлювати їх значення.

Таблиця 3.14

**Первинні статистики дослідження задоволеності життям у молоді
(n=162) (за методикою «Екзистенційний компас молоді»)**

Показники	Хср	Ме	Мо	min	max	Ст.відх.
НЦ	28,50	29,00	27,00	13,00	42,00	5,94
КяПС	26,41	26,00	27,00	13,00	39,00	5,48
ПЖМ	24,28	24,00	25,00	10,00	36,00	4,63
ПнМ	29,45	30,00	30,00	13,00	41,00	5,40

Продовження таблиці 3.14

ШБ	16,79	16,00	18,00	8,00	101,00	7,47

Примітка: $\bar{X}$ ср – середнє значення; Me – медіана; Mo – мода; min , max – мінімальне та максимальне значення розподілу; $st.відх.$ – стандартне відхилення; n – об'єм вибірки; $НЦ$ –насуцні цінності.; $КяПС$ – криза як прийняття себе; $ПЖМ$ – прийняття життєвої мінливості; $ПнМ$ –плани на майбутнє; $ШБ$ –шкала брехні .

На основі таблиці 3.14 встановлено, що серед досліджуваних показників найвищі середні значення продемонстрували *плани на майбутнє (ПнМ)* ($M = 29,45$; $\sigma = 5,40$) та *насуцні цінності (НЦ)* ($M = 28,50$; $\sigma = 5,94$), що свідчить про виражену орієнтацію молоді на збереження основ життєдіяльності та прагнення до прогнозованого майбутнього. Це узгоджується з теоретичними припущеннями щодо домінування практичного рівня цінностей та відновлення смислу в умовах воєнної загрози.

Дещо нижчі середні значення спостерігаються на шкалі «*криза як прийняття себе*» ($КяПС$) ($M = 26,41$; $\sigma = 5,48$) та «*прийняття життєвої мінливості*» ($ПЖМ$) ($M = 24,28$; $\sigma = 4,63$), що вказує на труднощі молоді у процесах екзистенційного самосприйняття та адаптації до динамічних змін. Ці результати відображають актуальність екзистенційного конфлікту, зумовленого війною, в якому молодь шукає відповіді на питання про власну вразливість, ідентичність і змінність життєвого шляху.

Цікавою є динаміка показника шкали брехні ($ШБ$): середнє значення становить 16,79, при цьому максимальне значення сягнуло 101,00, що значно перевищує межі інших шкал. Це може свідчити про наявність окремих випадків нещирості або соціальної бажаності у відповідях, проте загалом середнє значення залишається в межах допустимої норми, що дозволяє говорити про відносну щирість і відкритість молоді в оцінці власного стану.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що молодь в умовах екзистенційної кризи, спричиненої війною, демонструє амбівалентний стан: з одного боку, орієнтація на базові потреби та планування майбутнього виступає адаптивним механізмом збереження життєстійкості; з іншого боку,

спостерігається певна недостатність у внутрішній інтеграції та прийнятті життєвих змін, що потребує психосоціальної підтримки та розвитку гнучких екзистенційних стратегій.

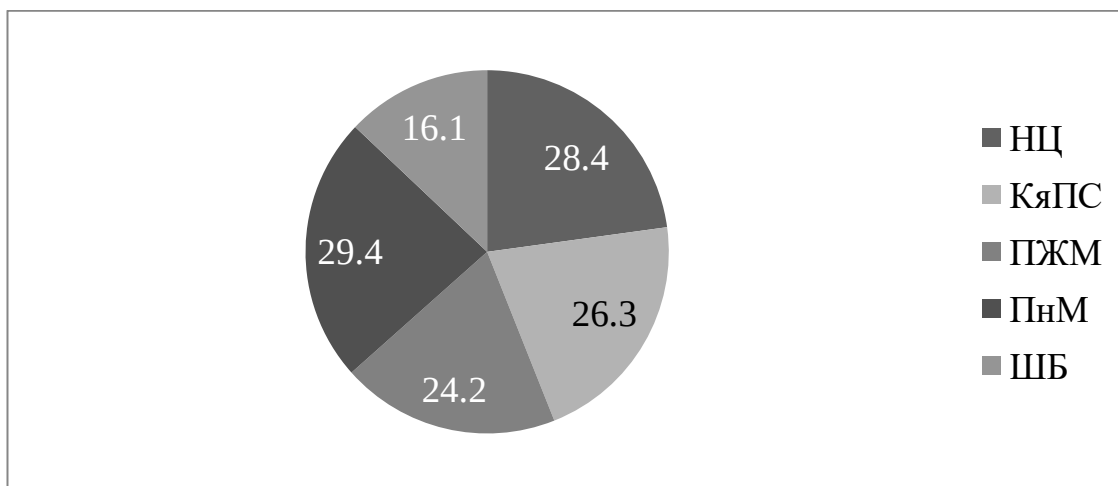

Рис.3.14. Розподіл показників за методикою «Екзистенційний компас молоді»

Згідно з отриманими результатами, молодь, що переживає екзистенційну кризу під час війни, виявляє сильну орієнтацію на основні життєві цінності та практичну адаптацію до змін, однак при цьому відчуває значні труднощі у процесі самоприйняття та прийняття життєвих змін. Високий рівень орієнтованості на майбутнє, попри кризу, демонструє наявність внутрішніх ресурсів для психологічного відновлення, у той час як низький показник шкали брехні вказує на відсутність бажання маскувати свої справжні переживання, що є ознакою більш глибокого самопізнання в контексті екзистенційної кризи.

3.8. Аналіз міжпоказникових зв'язків в системі ціннісно-смислової сфери молоді (результати кореляційного аналізу за Спірменом)

Для вивчення взаємозв'язків між показниками соціальних цінностей особистості у досліджуваних було використано непараметричний кореляційний аналіз за критерієм Спірмена (див.табл.3.15)

Таблиця 3.15

Матриця кореляції між показниками соціальних цінностей

	Професійні	Фінансові	Родинні	Соціальні	Суспільні	Духовні	Фізичні	Інтелектуальні
Професійні	1,000	0,404 **	0,174 *	0,407 **	0,260 **	0,139	0,170 *	0,312 **
Фінансові	0,404 **	1,000	0,153	0,271 **	0,192 *	0,057	0,027	0,089
Родинні	0,174 *	0,153	1,000	0,360 **	0,400 **	0,397 **	0,410 **	0,372 **
Соціальні	0,407 *	0,271 **	0,360 **	1,000	0,317 **	0,154 *	0,199 *	0,223 **
Суспільні	0,260 *	0,192 *	0,400	0,317 **	1,000	0,306 **	0,359 **	0,198 *
Духовні	0,139	0,057	0,397 **	0,154 *	0,306 **	1,000	0,467 **	0,341 **
Фізичні	0,170 *	0,027	0,410 **	0,199 *	0,359 **	0,467 **	1,000	0,568 **
Інтелектуальні	0,312 *	0,089	0,372 **	0,223 **	0,198 *	0,341 **	0,568 **	1,000

Примітка: тут і надалі по тексту дисертаційної роботи «*» - 5% рівень значущості; «**» - 1% рівень значущості.

За даними таблиці 3.15 видно, що тісні статистично значущі зв'язки виявлені між професійними цінностями та фінансовими ($r=0,404$, $p<0,01$), соціальними ($r=0,407$, $p<0,01$), суспільними ($r=0,260$, $p<0,01$), інтелектуальними ($r=0,312$, $p<0,01$) цінностями, тобто є взаємозв'язок між

означеними суспільними цінностями. Помірний зв'язок виявлено між професійними цінностями та родинними ($r=0,174$, $p<0,05$), фізичними ($r=0,170$, $p<0,05$) цінностями.

Тісні зв'язки виявлені між фінансовими цінностями та соціальними цінностями ($r=0,271$, $p<0,01$), а помірний зв'язок наявний з суспільними цінностями ($r=0,192$, $p<0,01$), тобто дані цінності є взаємодоповнюючими у досліджуваних.

За даними таблиці 3,15 ми бачимо, що родинні цінності тісно пов'язані з соціальними цінностями ($r=0,360$, $p<0,01$), суспільними цінностями ($r=0,400$, $p<0,01$), духовними цінностями ($r=0,397$, $p<0,01$), фізичними цінностями ($r=0,410$, $p<0,01$), інтелектуальними цінностями ($r=0,372$, $p<0,01$), тобто означені цінності мають тісний взаємозв'язок.

Позитивний тісний зв'язок виявлено між соціальними цінностями та суспільними цінностями ($r=0,317$, $p<0,01$), фізичними цінностями ($r=0,199$, $p<0,01$), інтелектуальними цінностями ($r=0,223$, $p<0,01$), між суспільними цінностями та духовними цінностями ($r=0,306$, $p<0,01$), фізичними цінностями ($r=0,359$, $p<0,01$), інтелектуальними цінностями ($r=0,198$, $p<0,01$), між фізичними цінностями та інтелектуальними цінностями ($r=0,568$, $p<0,01$), а саме є взаємозв'язок між означеними цінностями.

Встановлено, що між всіма досліджуваними соціальними цінностями наявний тісний взаємозв'язок, це свідчить про внутрішню узгодженість ціннісної сфери особистості досліджуваних, яка сприяє гармонійному розвитку.

За даними таблиці 3.16 ми може говорити про наявність зворотних статистично значущих зв'язків між фінансовими цінностями та термінальною цінністю «здоров'я» ($r=-0,177$, $p<0,01$), тобто при зростанні орієнтації на фінансове благополуччя знижується рівень оцінки власного фізичного та психічного здоров'я. На нашу думку, це пов'язано з наявністю розбіжностей між матеріальною орієнтованістю особистості та екзистенційно-тілесною турботою про себе.

Таблиця 3.16

Матриця кореляції показників соціальних цінностей та ціннісних орієнтацій

Показники ціннісних орієнтацій		Показники соціальних цінностей							
		Професійні	Фінансові	Родинні	Соціальні	Суспільні	Духовні	Фізичні	Інтелектуальні
Термінальні цінності	Здоров'я	-0,035	-0,177*	0,101	0,048	0,104	0,100	0,092	-0,020
	Активне життя	-0,023	0,040	-0,205*	-0,150	-0,162*	-0,176*	-0,143	-0,071
	Краса природи	-0,072	-0,045	-0,075	0,035	-0,128	-0,176*	-0,055	-0,051
	Щастя інших	0,170*	0,045	0,122	0,041	0,021	0,109	0,125	0,061
Інструментальні цінності	Самоконтроль	-0,105	0,014	0,045	-0,032	0,176*	0,074	-0,086	-0,031
	Виконавська дисципліна	-0,099	0,041	-0,200*	-0,153	-0,082	-0,066	-0,121	-0,123
	Сміливість у відстоюванні своєї думки	0,023	0,058	-0,008	0,020	-0,083	-0,169*	0,004	0,001
	Освіченість	-0,125	-0,057	-0,086	-0,085	-0,129	-0,170*	-0,108	-0,043
	Раціоналізм	-0,188*	-0,022	-0,039	-0,078	-0,018	0,007	-0,028	0,011

Цікавим є встановлений результат від'ємного зв'язку між родинними, суспільними, духовними цінностями та термінальною цінністю «активне життя» ($r=-0,205$, $p<0,01$; $r=-0,162$, $p<0,05$; $r=-0,176$, $p<0,05$). Це може

вказувати про ціннісний конфлікт у досліджуваних, а також може бути пов'язано з особливостями студентського віку. Даний від'ємний зв'язок може свідчити про нецілісність ціннісної структури особистості або ціннісної незрілості.

Від'ємні помірні зв'язки виявлені між духовними цінностями та термінальною цінністю «краса природи» ($r=-0,176$, $p<0,05$), тобто при зростанні значущості духовних цінностей помірно знижується рівень естетичної чутливості. Це може свідчити про перевагу духовних цінностей у досліджуваних, а також про недостатньо розвинуту естетичну чутливість.

Як видно з таблиці 3.16 показник професійних цінностей додатньо корелює на 5% рівні з термінальною цінністю «щастя інших», тобто при зростанні цінності професійної самореалізації зростає схильність бачити сенс життя у допомозі іншим.

Додатній зв'язок існує між суспільними цінностями та інструментальною цінністю «самоконтроль» на 5% рівні значущості, тобто при високому рівні суспільних цінностей рівень самоконтролю буде вищим. Якраз суспільні цінності являють собою внутрішні моральні обмеження за допомогою яких відбувається самоконтроль поведінки особистості.

Виявлено зворотні зв'язки на 5% рівні між духовними цінностями та інструментальними цінностями «сміливість відстоювання своєї думки» ($r=-0,169$), «освіченість» ($r=-0,170$), тобто чим вище рівень значущості духовних цінностей тим нижче вираженість сміливості відстоювати власну думку та орієнтація на освіченість. Це можна пояснити тим, що особистості, які мають високі духовні пріоритети в більшості зосереджуються на внутрішньому світі й переконані, що істина не потребує доведення, а мудрість вище за формальну освіченість.

Професійні цінності мають зворотній зв'язок з інструментальною цінністю «раціоналізм» на 5% рівні значущості, що свідчить про те, що чим вище значущість професійних цінностей тим менш вираженим є раціональний підхід. Такий зв'язок можна пояснити особливостями

майбутньої професії досліджуваних. Так, досліджувані студенти є представниками спеціальностей, які потребують розвинуту емпатію, інтуїцію, креативність, натхнення та вони більше орієнтуються на емоційно-особистісні чинники.

Вивчено наявність зв'язків між сенсом життя та соціальними цінностями у досліджуваних та встановлено, що зв'язки відсутні між досліджуваними показниками. Такі результати ми можемо пояснити тим, що деякі цінності можуть бути визначені досліджуваними формально та як соціально значущі, але не сприйматися як внутрішньо значущі для особистості цінності.

Аналізуючи отримані результати в таблиці 3.17 можна відзначити, що наявні помірні негативні зв'язки між наявністю сенсу життя, пошуку сенсу життя та задоволеністю життям ($r=-0,189$, $r=-0,158$, $p<0,05$), це свідчить що при зростанні сенсу життя буде знижуватися рівень задоволеності життям. Такі результати можна пояснити тим, що у досліджуваних може спостерігатися період екзистенційної нестабільності та відсутність стійкого сенсу життя, можуть бути в пошуку сенсу життя та незадоволенні життям.

Таблиця 3.17

Матриця кореляції показників сенсу життя та задоволеності життям

Показники		Показники сенсу життя		Показник задоволеності життям
		НС	ПС	ЗЖ
Показники соціальних цінностей	Проф-ц	0,065	0,004	-0,072
	Фін-ц	0,016	-0,019	-0,133
	Род-ц	-0,083	0,061	-0,107
	Соц-ц	0,115	0,003	0,044
	Сусп-ц	0,055	-0,100	0,012

Продовження таблиці 3.17

	Дух-ц	0,019	-0,127	0,008
	Фіз-ц	-0,033	-0,042	-0,001
	Інтел-ц	-0,011	-0,011	-0,058
Показники сенсу	НС	1,000	0,173*	-0,189*
	ПС	0,173*	1,000	-0,158*
Показник ЗЖ	ЗЖ	-0,189*	-0,158*	1,000

В таблиці 3.18 представлені термінальні та інструментальні цінності, які мають зв'язки з показниками сенсу життя та ціннісними орієнтаціями.

Зворотній статистично значущий зв'язок виявлено між показником наявності сенсу життя та термінальною цінністю: матеріальне життя ($r=-0,197$, $p<0,05$), тобто при наявності сенсу життя знижується пріоритетність матеріального успіху. Саме матеріальні цінності сприяють на досягнення зовнішнього успіху, а не внутрішнього, а також не забезпечують стійкого екзистенційного наповнення особистості.

Виявлено тісний зв'язок між наявністю сенсу життя та інструментальною цінністю: непримиримість до своїх недоліків та до недоліків інших ($r=0,237$, $p<0,01$), тобто при наявності сенсу життя зростає непримиримість до недоліків своїх та інших. Це можна пояснити особливостями ціннісно-сміслової сфери досліджуваних, вони можуть проявляти перфекціонізм для досягнення сенсу життя, а також віковими особливостям досліджуваних студентів. Як зазначають І. Панок, Л. Романюк студентський вік характеризується невідповідністю реальній поведінці наявних ціннісних орієнтирів [108].

Таблиця 3.18

Матриця кореляції показників сенсу життя та ціннісними орієнтаціями

Показники		Показники сенсу життя		Показник задоволеності життям
		НС	НС	
Термінальні цінності	Матеріальне життя	-0,197*	0,0001	-0,007
Інструментальні цінності	Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей	0,237**	-0,060	-0,120
	Високі запити	-0,233**	-0,005	0,138

Зворотні статистично значущі зв'язки наявні між наявністю сенсу життя та високими запитами ($r=-0,233$, $p<0,01$), що вказує про наявність сенсу життя та при цьому зниження прагнення до престижу, успіху. Такий зв'язок пов'язаний з тим, що при наявності високого рівня сенсу життя людина приділяє увагу внутрішнім цінностям, та спрямована на екзистенційну повноту, а не на отримання престижу, влади та успіху.

Розглянемо співвідношення сенсу життя та показників екзистенційної кризи у досліджуваних (див. табл.3,19).

Таблиця 3.19

Матриця кореляції показників сенсу життя та екзистенційної кризи

Показники	Показники сенсу життя		Показник задоволеності життям
	Наявність сенсу життя	Пошук сенсу життя	

Продовження таблиці 3.19

Показники екзистенційної кризи	НЦ	-0,039	0,059	0,073
	КяПС	-0,102	0,040	0,008
	ПЖМ	-0,042	-0,054	0,071
	ПнМ	-0,126	0,079	-0,053
	ШБ	0,043	0,096	-0,184**

Примітка: тут та далі по тексту дисертаційної роботи НЦ – насуцні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє; ШБ – шкала брехні.

Результати кореляційного аналізу показників сенсу життя та екзистенційної кризи, подані в таблиці 3.19 свідчать про загальну відсутність статистично значущих взаємозв'язків між компонентами сенсу життя (наявність сенсу життя та пошук сенсу життя) і більшістю показників екзистенційної кризи. Це дає підстави стверджувати, що проживання кризи у досліджуваних студентів не має прямої лінійної детермінації з усвідомленням сенсу життя або активністю його пошуку.

Зокрема, такі показники екзистенційної кризи, як насуцні цінності, криза як прийняття себе, прийняття життєвої мінливості та плани на майбутнє не виявляють значущого кореляційного зв'язку ані з наявністю сенсу життя, ані з його пошуком. Подібна картина свідчить про автономність процесів смислотворення від кризових переживань у межах саме цієї вибірки, що може бути пов'язано з віковими особливостями студентської молоді та гетерогенністю індивідуальних екзистенційних стратегій.

Отримані дані також дозволяють припустити, що в умовах екзистенційної напруги сенс життя не обов'язково втрачається, так само як і його активний пошук не завжди інтенсифікується. Для частини молоді сенс може виконувати компенсаторну функцію, запобігаючи поглибленню кризи, однак ця залежність не носить універсального характеру і не фіксується на рівні статистично значущих закономірностей.

Водночас єдиний значущий зв'язок виявлено між показником задоволеності життям та шкалою брехні, який має зворотній характер ($r = -0,184$, $p < 0,05$). Це свідчить про те, що чим вищий рівень суб'єктивної задоволеності життям, тим меншою є схильність досліджуваних до соціально бажаних відповідей і викривлення інформації. Таким чином, задоволеність життям може виступати індикатором внутрішньої психологічної узгодженості та щирості у самозвіті. Необхідно також зазначити, що відсутність кореляцій між більшістю показників може свідчити не лише про реальну незалежність змінних, але й про опосередкований характер зв'язків, що не фіксуються простими лінійними кореляціями. Імовірно, взаємозв'язок між сенсом життя та екзистенційною кризою реалізується через інші змінні, зокрема через ціннісні орієнтації, рівень особистісної зрілості або особливості копінг-стратегій.

Вивчено співвідношення між показниками екзистенційної кризи та соціальними цінностями (див.табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Матриця кореляції показників екзистенційної кризи та соціальних цінностей за критерієм Спірмена

Показники		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	ШБ
Показники соціальних цінностей	Професійні	0,004	-0,031	-0,039	0,064	0,149
	Фінансові	0,116	0,107	0,097	0,059	0,156*
	Родинні	0,022	-0,069	-0,101	-0,064	-0,041
	Соціальні	0,042	-0,006	-0,116	0,041	0,055
	Суспільні	-0,020	-0,076	-0,047	-0,031	0,016
	Духовні	-0,068	0,007	-0,157*	-0,050	-0,123
	Фізичні	-0,016	-0,015	-0,203**	-0,070	0,019
	Інтелектуальні	0,042	-0,018	-0,124	-0,056	-0,002

Аналіз матриці кореляції між показниками екзистенційної кризи та соціальними цінностями за критерієм Спірмена показує загальну тенденцію слабо виражених зв'язків, що свідчить про відносну автономність екзистенційного виміру особистості від соціальних орієнтирів та зовнішніх ціннісних систем. У більшості випадків отримані коефіцієнти кореляції є статистично незначущими, що може вказувати на те, що соціальні цінності не безпосередньо визначають рівень проживання екзистенційної кризи, а виконують радше фонову або опосередковану роль.

Разом із тим, виявлено окремі статистично значущі взаємозв'язки, які мають важливе теоретичне і прикладне значення. Зокрема, встановлено зворотний зв'язок між показником «прийняття життєвої мінливості» та духовними цінностями ($r = -0,157$ при $p < 0,05$), а також фізичними цінностями ($r = -0,203$ при $p < 0,01$). Це вказує на те, що для осіб, у яких домінують духовні або фізично-орієнтовані ціннісні установки, прийняття змін і нестабільності в житті відбувається складніше.

Аналогічно, висока значущість фізичних цінностей (здоров'я, тілесний комфорт, безпека, фізичне благополуччя) може супроводжуватися підвищеною чутливістю до загроз, втрат і змін, особливо в умовах воєнного часу або соціальної нестабільності. Таким чином людина, орієнтована на фізичну стабільність, часто сприймає зміни як ризик для базових життєвих ресурсів, що об'єктивно ускладнює психологічне прийняття невизначеності. Крім того, встановлено прямий статистично значущий зв'язок між показником «шкала брехні» та фінансовими цінностями ($r = 0,156$ при $p < 0,05$). Це свідчить про те, що в осіб із високою значущістю матеріального добробуту, фінансової безпеки та прагматичного орієнтиру на матеріальні ресурси спостерігається тенденція до меншої відкритості й більш соціально бажаних відповідей.

Перейдемо до розгляду співвідношення показників екзистенційної кризи з терміньними ціннісними орієнтаціями (див.табл.3.21).

Таблиця 3.21

Матриця кореляції показників екзистенційної кризи та термінальними цінностями

Показники		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	ШБ
Показники термінальних цінностей	Здоров'я	0,134	-0,016	-0,306**	0,218**	0,136
	Матеріально забезпечене життя	0,079	0,089	-0,065	0,155*	-0,096
	Розвиток	0,039	0,047	-0,190*	0,250**	0,152
	Цікава робота	-0,161*	-0,086	-0,132	-0,150	0,097
	Свобода	-0,177*	-0,114	0,083	-0,061	-0,001
	Пізнання	-0,202**	-0,132	0,055	-0,118	-0,043
	Розваги	-0,159*	-0,182*	-0,001	-0,022	0,008
	Творчість	-0,209**	-0,132	0,007	-0,109	-0,001
	Суспільне визнання	-0,224**	-0,121	0,078	-0,145	-0,026
	Краса природи	-0,097	-0,013	0,151	-0,122	-0,166*
	Щастя інших	0,222**	0,072	-0,071	0,106	0,042

Дані таблиці 3.21 показують, що показник екзистенційної кризи «насущні цінності» корелює від'ємно на 5% рівні значущості з термінальними цінностями «цікава робота», «свобода», «розваги», а на рівні 1 % - з «пізнанням», «творчістю», «суспільним визнанням», тобто чим вище рівень екзистенційної кризи, яка пов'язана з переоцінкою насущних цінностей тим нижче буде значущість виділених термінальних цінностей.

Показник екзистенційної кризи «насущні цінності» має тісні додатні зв'язки з термінальною цінністю «щастя інших» на 1% рівні значущості, тобто чим вище рівень екзистенційної кризи, яка пов'язана з переоцінкою

насушних цінностей тим вище значущість цінності «щастя інших». Такий зв'язок можна пояснити тим, що коли людина знаходиться в стані екзистенційної кризи вона може переорієнтуватися з особистих потреб на потреби інших, що для неї буде виступати як спосіб пошуку сенсу життя. Також можна говорити, що одним з типів реагування людини в екзистенційній кризі є компенсація власної внутрішньої порожнечі через орієнтацію на створення щастя для інших людей.

Показник кризи як прийняття себе має зворотній зв'язок з термінальною цінністю «розваги» на 5% рівні значущості, тобто при зростанні значущості прийняття себе буде знижуватися значущість цінності розваги. Це обумовлено тим, що особистості з високим рівнем самоприйняття орієнтуються на глибокі та більш усвідомлені цілі в житті ніж на цінності розваги.

Показник прийняття життєвої мінливості має зворотній зв'язок на 1% рівні значущості з цінністю «здоров'я», на 5% рівні – з цінністю «розвиток», це свідчить, що при прийнятті життєвої мінливості знижується рівень значущості психічного та фізичного здоров'я, а також розвитку особистості.

Виявлено додатній статистично значущий зв'язок між показником «плани на майбутнє» та рядом термінальних цінностей. Так, на 1% рівні значущості виявлено зв'язок з цінностями «здоров'я» та «розвитку», це свідчить, що при наявності чітких планів на майбутнє зростає значущість психічного та фізичного здоров'я, а також особистісного розвитку. Крім того, встановлено зв'язок на 5% рівні значущості з цінністю «матеріально забезпечене життя», що вказує на прагнення забезпечити життя матеріально як частина життєвих цілей на майбутнє.

Перейдемо до розгляду співвідношення показників екзистенційної кризи з інструментальними цінностями (див.табл. 3.22.).

Таблиця 3.22

**Матриця кореляції показників екзистенційної кризи та
інструментальними цінностями**

Показники		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	ШБ
Показники інструментальних цінностей	Життєрадісність	0,234**	0,156*	-0,151	0,197*	0,087
	Самоконтроль	-0,198*	-0,137	0,055	-0,157*	-0,160*
	Виконавська дисципліна	-0,226**	-0,072	0,188*	-0,223**	-0,092
	Освіченість	-0,117	-0,043	0,283**	-0,193**	-0,159*
	Раціоналізм	-0,108	-0,037	0,015	-0,158*	-0,025
	Відповідальність	-0,006	0,021	0,180*	-0,136	-0,146
	Розвинена воля	-0,002	-0,041	0,070	-0,109	-0,171
	Здатність до співпереживання	-0,015	0,031	0,233**	-0,112	-0,110
	Широта поглядів	0,001	0,053	0,250**	-0,073	-0,107
	Ефективність у справах	-0,003	0,041	0,238**	-0,108	-0,123
	Вихованість	0,002	0,039	0,233**	-0,100	-0,118
	Терпимість	0,002	0,039	0,233**	-0,100	-0,118
	Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей	-0,070	0,012	0,215**	-0,082	0,052
	Високі запити	0,174*	0,024	-0,185**	0,166*	0,006

Як видно з таблиці 3.22 показник екзистенційної кризи «насущні цінності» має додатній зв'язок з інструментальною цінністю «життєрадісність» на 1% рівні значущості, з цінністю «високі запити» - на 5% рівні значущості. Це вказує, що під час проживання екзистенційної кризи, яка пов'язана з реалізацією базових потреб людини, може зростати прагнення до збереження життєрадісності як внутрішнього психологічного ресурсу та високих досягнень. Зворотні зв'язки виявлені між показником екзистенційної кризи «насущні цінності» та «самоконтролем» на 5% рівні значущості, з цінністю «виконавська дисципліна» - на 1% рівні. Це свідчить, що під час проживання даної кризи знижується рівень саморегуляції та дотримання дисципліни.

Додатні статистично значущі зв'язки виявлені між показником екзистенційної кризи «криза як прийняття себе» та «життєрадісністю» на 5% рівні значущості. Тобто при переживанні кризи щодо прийняття себе зберігається прагнення залишатися бути життєрадісними та позитивний емоційний стан.

Встановлено позитивний зв'язок показника екзистенційної кризи «прийняття життєвої мінливості» та рядом інструментальних цінностей. Так, на 1% рівні значущості є взаємозв'язок з цінностями «освіченість», «здатність до співпереживання», «широта поглядів», «ефективність у справах», «вихованість», «терпимість», «непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей», це свідчить про те, що при зростанні рівня прийняття змін в життя спираються на соціально значущі особистісні цінності. Також, зв'язок є з цінностями «виконавська дисципліна», «відповідальність» на 5% рівні значущості, що свідчить про збалансовану адаптивність людини при прийнятті змін в її житті.

Негативні значущі зв'язки виявлені між показником екзистенційної кризи «плани на майбутнє» та інструментальними цінностями «самоконтроль», «освіченість», «раціоналізм» на 5% рівні значущості, «виконавською дисципліною» на 1% рівні значущості, тобто при зростанні

переживання кризи щодо планів на майбутнє знижується значущість цінності саморегуляції, освіченості та використання раціональних стратегій у плануванні власних дій. Додатні зв'язки виявлені між показником «плани на майбутнє» та цінностями «здоров'я», «високі запити» на 5% рівні значущості, тобто при високих планах на майбутнє у студентів зростає значущість цінності власного психічного й фізичного здоров'я, а також прагнення до самореалізації та досягнення високих результатів.

Так, на 5% рівні значущості від'ємні зв'язки виявлені між показником «шкала брехні» та цінностей «самоконтролю», «освіченості», «розвинена воля», тобто при зниженні рівня самоконтролю, освіченості зростає рівень брехні.

3.9. Аналіз ціннісно-орієнтаційних відмінностей між групами з різним рівнем подолання екзистенційної кризи (кластерний аналіз за непараметричним критерієм Краскела-Уоліса)

Відповідно до мети емпіричного дослідження нами було виділено за допомогою кластерного аналізу групи досліджуваних за рівнем вираженості екзистенційної кризи. Досліджувані були згруповані в три групи на основі подібності їх психологічних характеристик, які відображають три рівні проживання екзистенційної кризи – конструктивний рівень подолання екзистенційної кризи, середній рівень подолання екзистенційної кризи, деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. Одержані результати дозволили здійснити глибший аналіз особливостей ціннісних орієнтацій та задоволеності життям у кожній з виділених груп. Для вивчення відмінностей між групами з різним рівнем подолання екзистенційної кризи нами було використано непараметричний критерій Краскела-Уоліса, який дозволяє виявити наявність значущих відмінностей у вираженості показників означеної кризи. Попередньо було вивчено нормальність розподілу показників в кожній групі (за критерієм Шапіро-Уїлка) та встановлено, що за

частиною показників нормальність розподілу відсутня. Також використання непараметричного критерію Краскела-Уоліса обумовлено різною кількістю досліджуваних в групах.

За допомогою кластерного аналізу загальну вибірку досліджуваних було поділено на 3 групи за показниками екзистенційної кризи. До групи 1 увійшло 74 досліджуваних, у яких рівень показників екзистенційної кризи високі та вище середнього, за загальним показником мають конструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. До групи 2 увійшло 50 досліджуваних, які мають середній рівень прояву показників екзистенційної кризи, за загальним показником виявлено середній рівень подолання екзистенційної кризи. До групи 3 увійшло 38 досліджуваних, які мають нижче середнього та низький рівень за показниками екзистенційної кризи, за загальним показником - деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи.

Результати свідчать, що досліджувані групи 1 мають високі оцінки загального показника екзистенційної кризи ($X_{\text{ср}}=29,88$, $\text{Ст.відх}=2,12$) (див.додаток Б), що вказує на конструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. Це свідчить про високу інтенсивність проживання екзистенційної напруги та пошуку смислів в умовах радикальної соціальної трансформації, спричиненої війною. У молоді фіксується загострене відчуття граничності буття, посилене прагнення до внутрішньої опори та переосмислення власної життєвої траєкторії. Одержані результати за кожним показником екзистенційної кризи в групі 1 свідчать, що два показники мають високий рівень прояву, а саме НЦ ($X_{\text{ср}}=32,79$, $\text{Ст.відх}=4,07$) та ПнМ ($X_{\text{ср}}=32,59$, $\text{Ст.відх}=4,36$). Тобто, у молоді підвищена потреба в укоріненні значущих цінностей «тут-і-тепер» попри зовнішній кризовий контекст в країні. Така конфігурація свідчить про внутрішній опір дезінтеграції, спрямованість на смислотворення та ціннісну стабілізацію. Молодь, перебуваючи у стані екзистенційного зрушення, активно шукає структурні та смислові опори. Два інших показники мають середній рівень прояву в групі 1

досліджуваних: КЯПС ($X_{\text{ср}}=28,83$, $\text{Ст.відх}=4,70$) та ПЖМ ($X_{\text{ср}}=25,29$, $\text{Ст.відх}=3,21$). Це вказує на те, що процес внутрішнього прийняття власної ідентичності та життєвих змін у молоді з конструктивним рівнем подолання екзистенційної кризи перебуває на стадії активного формування та ще не досяг повної інтеграції. Хоча досліджувані демонструють здатність до адаптації та готовність визнавати мінливість буття, ці якості залишаються менш стабільними порівняно з орієнтацією на насущні цінності та планування майбутнього, що може зумовлювати потребу у подальшій смислотворчій роботі.

Аналіз результатів дослідження прояву показників екзистенційної кризи у досліджуваних групи 2 дозволив встановити, що рівень загального показника є середнім ($X_{\text{ср}}=26,49$, $\text{Ст.відх}=2,03$), тобто вони переживають кризу як напругу та нестабільність, що характеризується середнім рівнем подолання екзистенційної кризи. Досліджувані даної групи відчують екзистенційну кризу, але ще не мають внутрішніх опор, щоби інтегрувати її у свою психіку. За всіма показниками екзистенційної кризи в групі 2 виявлено середній рівень прояву, а саме НЦ ($X_{\text{ср}}=23,98$, $\text{Ст.відх}=4,14$), КЯПС ($X_{\text{ср}}=27,52$, $\text{Ст.відх}=4,03$), ПЖМ ($X_{\text{ср}}=26,62$, $\text{Ст.відх}=4,25$), ПнМ ($X_{\text{ср}}=27,82$, $\text{Ст.відх}=4,15$), тобто криза як прийняття себе нестабільна. Цінності, плани на майбутнє, адаптація – у стані перегляду. Це типова фаза екзистенційного розриву – коли старі смисли вже втратили значення, а нові ще не сформовані. Вони вразливі, але також потенційно відкриті до особистісного зростання, якщо отримають підтримку. Їхній стан межовий, перехідний, і саме він потребує найбільше психологічної допомоги та екзистенційного супроводу.

У досліджуваних групи 3 переважає нижче середнього рівень загального показника екзистенційної кризи ($X_{\text{ср}}=22,76$, $\text{Ст.відх}=2,81$), тобто у них екзистенційна криза має дезадаптивний, фрустраційний характер, а саме деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. З високою ймовірністю їм характерні внутрішній розпад смислових структур, зниження життєвої енергії, відчуття безнадії. За показниками екзистенційної кризи у

досліджуваних групи 3 виявлено нижче середнього рівень прояву: НЦ ($X_{\text{ср}}=26,07$, $\text{Ст.відх}=5,28$), КяПС ($X_{\text{ср}}=20,23$, $\text{Ст.відх}=3,63$), ПЖМ ($X_{\text{ср}}=19,23$, $\text{Ст.відх}=3,68$), ПнМ ($X_{\text{ср}}=25,50$, $\text{Ст.відх}=5,21$). За результатами середніх значень спостерігаємо, що рівень показників екзистенційної кризи тяжіє до низького. Можемо говорити про наявність труднощів із самоприйняттям у досліджуваних групи 3, прояв сорому, фрустрації. Вони можуть втрачати бачення майбутнього, цілей, бажань. Тобто у них наявні кризові переживання та зниження адаптаційного потенціалу. Це резидуальна, пригнічена форма екзистенційної кризи, де молода людина або розчарована, або емоційно виснажена. Можлива наявність симптомів тривожно-депресивного спектру, дисоціації, фіксації на минулому. Їхній стан потребує не лише розуміння, а й коригувальної або підтримувальної інтервенції.

Для перевірки наявності статистично значущих відмінностей в групах з різним рівнем подолання екзистенційної кризи було використано непараметричний критерій Краскела-Уоліса. Проведений аналіз дозволив виявити достовірні відмінності між трьома групами за всіма показниками екзистенційної кризи, а саме: за загальним показником екзистенційної кризи ($\chi^2=107,23$, $p=0,000$), НЦ ($\chi^2=81,36$, $p=0,000$), КяПС ($\chi^2=64,91$, $p=0,000$), ПЖМ ($\chi^2=61,26$, $p=0,000$), ПнМ ($\chi^2=48,79$, $p=0,000$) (див.табл.3.23). Отже, отримані результати свідчать про наявність суттєвих різниць в прояві рівня екзистенційної кризи у досліджуваних в залежності від групи.

Таблиця 3.23

Відмінності в показниках екзистенційної кризи у студентів з різним її рівнем

Показники екзистенційної кризи	Група 1 (n=74)	Група 2 (n=50)	Група 3 (n=38)	Статистика Краскела-Уоліса	
	Me	Me	Me	χ^2	P
НЦ	32,00	25,00	27,00	81,36	0,00

Продовження таблиці 3.23

КяПС	28,50	27,00	21,00	64,91	0,00
ПЖМ	25,00	25,00	19,50	61,26	0,00
ПнМ	32,00	28,00	26,00	48,79	0,00
Загальний показник	29,50	26,25	23,38	107,23	0,00

Примітка: n – об'єм вибірки; Me – медіана; $p < 0,001$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

Також, нами було вивчено окремо наявність статистично значущих відмінностей між парами груп досліджуваних з різним рівнем подолання екзистенційної кризи з метою деталізування груп, між якими наявні достовірні розбіжності (див.табл.3.24.).

Таблиця 3.24

Відмінності в рівнях прояву показників екзистенційної кризи в групах студентів з різним її рівнем

Показники	Група 1/2		Група 1/3		Група 2/3	
	χ^2	P	χ^2	P	χ^2	P
НЦ	72,66	0,00	34,22	0,00	3,59	0,05
КяПС	2,71	0,09	55,69	0,00	45,06	0,00
ПЖМ	2,62	0,10	50,67	0,00	44,82	0,00
ПнМ	29,35	0,00	35,43	0,00	3,63	0,05
Загальний показник	51,76	0,00	74,70	0,00	36,84	0,00

Примітка: $p < 0,001$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

За даними таблиці 3.24 ми можемо спостерігати наявність статистично значущих відмінностей за загальним показником екзистенційної кризи у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень) та групи 2 (помірний рівень рівень) (група 1 – $Me=29,50$; група 2 – $Me=26,25$, $\chi^2=51,76$, $p=0,00$), а також за

показниками НЦ та ПнМ (група 1 – $Me=32,00$; група 2 – $Me=25,00$, $\chi^2=72,66$; група 1 – $Me=32,00$; група 2 – $Me=28,00$, $\chi^2=29,35$, $p=0,00$), тобто рівень означених показників вище у досліджуваних групи 1 з конструктивним рівнем подолання екзистенційної кризи. За показниками КяПС та ПЖМ статистично значущих відмінностей в групах 1 (конструктивний рівень) та 2 (помірний рівень) не виявлено (група 1 – $Me=28,50$; група 2 – $Me=27,00$, $\chi^2=2,71$, $p=0,09$; група 1 – $Me=25,00$; група 2 – $Me=25,00$, $\chi^2=2,62$, $p=0,10$) (додаток Б).

Статистично значущі відмінності в подоланні екзистенційної кризи виявлені у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень) та 3 (деструктивний рівень) за всіма показниками екзистенційної кризи: загальний показник екзистенційної кризи (група 1 – $Me=29,50$; група 3 – $Me=23,38$, – $\chi^2=74,70$), НЦ (група 1 – $Me=32,00$; група 3 – $Me=27,00$, – $\chi^2=34,22$), КяПС (група 1 – $Me=28,50$; група 3 – $Me=21,00$, $\chi^2=55,69$), ПЖМ (група 1 – $Me=25,00$; група 3 – $Me=19,50$, $\chi^2=50,67$), ПнМ (група 1 – $Me=32,00$; група 3 – $Me=26,00$, $\chi^2=35,43$ при $p=0,00$), що вказує на достовірні розбіжності досліджуваних за рівнем кризового стану (додаток Б).

Достовірні відмінності виявлені в групах 2 (помірний рівень) та 3 (деструктивний рівень) за наступними показниками екзистенційної кризи: загальний показник екзистенційної кризи (група 2 – $Me=26,25$; група 3 – $Me=23,38$, $\chi^2=36,84$), КяПС (група 2 – $Me=27,00$; група 3 – $Me=21,00$, $\chi^2=45,06$), ПЖМ (група 2 – $Me=25,00$; група 3 – $Me=19,50$, $\chi^2=61,26$), тобто рівень зазначених показників вище у досліджуваних групи 2 в порівнянні з досліджуваними групи 3. Однак, достовірних розбіжностей не виявлено в групах 2 та 3 за показниками екзистенційної кризи: НЦ (група 2 – $Me=25,00$; група 3 – $Me=27,00$, $\chi^2=3,59$, $p=0,05$), ПнМ (група 2 – $Me=28,00$; група 3 – $Me=26,00$, $\chi^2=3,63$, $p=0,05$) (додаток В).

Отже, нами встановлено, що статистично значущі відмінності за всіма показниками екзистенційної кризи зафіксовані в групах 1 (конструктивний рівень) та 3 (деструктивний рівень), що свідчить про що свідчить про суттєву

диференціацію рівнів екзистенційної кризи та способів її подолання залежно від конструктивності чи деструктивності обраних стратегій. Досліджувані з конструктивним рівнем подолання демонструють більш виражену смислотворчу активність, ціннісну інтегрованість та здатність до внутрішньої стабілізації в умовах кризового контексту, тоді як у групі з деструктивним рівнем спостерігається зниження інтенсивності пошуку смислів, фрагментація ціннісної системи та вища вразливість до екзистенційної дезадаптації.

Одержані результати за допомогою кластерного аналізу дозволяють вивчити психологічну специфіку кожної з груп щодо інтенсивності проживання та подолання екзистенційної кризи та їх ціннісно-смыслову сферу.

Одержані результати вивчення взаємозв'язків між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень) (див.табл. 3.25.) свідчать про наявність тісних зв'язків між загальним показником та її компонентами: НЦ, КяПС, ПЖМ, ПнМ ($r=0,57$, $r=0,62$, $r=0,42$, $r=0,49$ при $p<0,01$), тобто є взаємозв'язок між означеними показниками.

Таблиця 3.25

Кореляційні зв'язки між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень, $n=74$)

	Показники				
	НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
НЦ	1,00	0,08	0,25*	-0,003	0,57**
КяПС	0,08	1,00	0,03	0,13	0,62**
ПЖМ	0,25*	0,03	1,00	-0,11	0,42**

Продовження таблиці 3.25

ПнМ	-0,003	0,13	-0,11	1,00	0,49**
Загальний показник	0,57**	0,62**	0,42**	0,49**	1,00

Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$; НЦ – насувні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

Отже, нами було встановлено, що статистично значущі відмінності за всіма показниками екзистенційної кризи зафіксовані в групах 1 (конструктивний рівень) та 3 (деструктивний рівень), що свідчить про що свідчить про суттєву диференціацію рівнів екзистенційної кризи та способів її подолання залежно від конструктивності чи деструктивності обраних стратегій. Досліджувані з конструктивним рівнем подолання демонструють більш виражену смислотворчу активність, ціннісну інтегрованість та здатність до внутрішньої стабілізації в умовах кризового контексту, тоді як у групі з деструктивним рівнем спостерігається зниження інтенсивності пошуку смислів, фрагментація ціннісної системи та вища вразливість до екзистенційної дезадаптації.

Одержані результати за допомогою кластерного аналізу дозволяють вивчити психологічну специфіку кожної з груп щодо інтенсивності проживання та подолання екзистенційної кризи та їх ціннісно-смислову сферу. Одержані результати вивчення взаємозв'язків між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень) свідчать про наявність тісних зв'язків між загальним показником та її компонентами: насувні цінності, криза як прийняття себе, прийняття життєвої мінливості, плани на майбутнє ($r=0,57$, $r=0,62$, $r=0,42$, $r=0,49$ при $p < 0,01$), тобто є взаємозв'язок між означеними показниками.

Звертаючись до взаємозв'язків між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 1, тут можна побачити як прямі, так і зворотні зв'язки (див. табл. 3.26.).

Таблиця 3.26

Значущі зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень, n=74)

Цінності		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
Термінальні	Кохання	0,32**				0,26*
	Розвиток				0,29**	
	Вірні друзі				0,26*	
	Активне життя	0,26*				
	Свобода			0,23*		
	Розваги		-0,30**			
Інструментальні	Життєрадісність		0,27*			
	Незалежність	0,35**				0,25*
	Відповідальність	0,35**				0,26*
	Здатність до співпереживання	0,29**				
	Широта поглядів	0,26*				0,25*
	Ефективність у справах	0,26*				
	Вихованість	0,27*				
	Терпимість	0,27*				

Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$; НЦ – насувні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

Додатні зв'язки загального показника екзистенційної кризи зафіксовано з наступними цінностями: кохання ($r=0,26$, при $p<0,05$), незалежність ($r=0,25$, при $p<0,05$), відповідальність ($r=0,26$, при $p<0,05$), широта поглядів ($r=0,25$, при $p<0,05$), тобто на рівень конструктивного подолання екзистенційної кризи мають вплив вказані цінності.

Тісні зв'язки виявлено між показником НЦ та наступними цінностями: кохання ($r=0,32$, при $p<0,01$), незалежність ($r=0,35$, при $p<0,01$), відповідальність ($r=0,35$, при $p<0,01$), здатність до співпереживання ($r=0,29$, при $p<0,01$), що свідчить про взаємозв'язок насущних цінностей як показника екзистенційної кризи та цінностей особистості. Також, помірні зв'язки виявлені між показником НЦ та такими цінностями, як активне життя ($r=0,26$, при $p<0,05$), широта поглядів ($r=0,26$, при $p<0,05$), ефективність у справах ($r=0,26$, при $p<0,05$), вихованість ($r=0,27$, при $p<0,05$), терпимість ($r=0,27$, при $p<0,05$).

Позитивні зв'язки виявлено між показником КяПС та життєрадісністю ($r=0,27$, при $p<0,05$), тобто рівень подолання труднощів у прийнятті себе в екзистенційній кризі значний вплив має на прояв життєрадісності. Проте, тісні від'ємні зв'язки виявлені між показником КяПС та розвагами ($r=-0,30$, при $p<0,01$), тобто чим вище рівень проживання труднощів у прийнятті себе в екзистенційній кризі, тим менш значущими є розваги як цінності життя.

Крім того, виявлено зв'язок між показником ПЖМ та цінністю свобода ($r=0,23$, при $p<0,05$), тобто прийняття життєвої мінливості особистістю тісно пов'язано із її свободою.

Щодо показника ПнМ, його зв'язки з цінностями розвитку ($r=0,29$, при $p<0,01$), вірні друзі ($r=0,26$, при $p<0,05$) вказують на те, що при прийнятті невизначеності майбутнього досліджувані орієнтуються на особистісний розвиток та близьке оточення.

Таким чином, за допомогою кореляційного аналізу було встановлено наступні факти. По-перше, у досліджуваних групи 1 з конструктивним рівнем подолання екзистенційної кризи тісно пов'язані між собою показники

екзистенційної кризи. По-друге, у досліджуваних групи 1 зростає суб'єктивна значущість таких цінностей, як кохання, незалежність, відповідальність, широта поглядів, тобто вони їх переосмислюють та розглядають як внутрішні опори для подолання кризи. По-третє, у них при позитивному сприйнятті себе в умовах екзистенційної кризи зростає рівень життєрадісності та знижується рівень значущості розваг як життєвої цінності. По-четверте, свободу розглядають не лише як зовнішню умову, а як внутрішню цінність, що допомагає долати труднощі проживання екзистенційної кризи. По-п'яте, ресурсами у досліджуваних при сприйнятті майбутнього як не загрозового виступають особистісний розвиток та надійне соціальне оточення.

Вивчено особливості проживання екзистенційної кризи та ресурсів її подолання у досліджуваних групи 2 (помірний рівень) (табл.3.27). Встановлено наявність тісних зв'язків між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: НЦ, КяПС, ПЖМ, ПнМ ($r=0,40$, $r=0,57$, $r=0,42$, $r=0,48$ при $p<0,01$), що свідчить про внутрішню узгодженість компонентів екзистенційної кризи.

Таблиця 3.27

Кореляційні зв'язки між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 2 (помірний рівень, n=50)

	Показники				
	НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
НЦ	1,00	0,15	-0,05	-0,26	0,40**
КяПС	0,15	1,00	-0,15	0,20	0,57**
ПЖМ	-0,05	-0,15	1,00	-0,001	0,42**
ПнМ	-0,26	0,20	-0,001	1,00	0,48**
Загальний показник	0,40**	0,57**	0,42**	0,48**	1,00

*Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.*

Вивчено особливості проживання екзистенційної кризи та ресурсів її подолання у досліджуваних групи 2 (помірний рівень). Встановлено наявність тісних зв'язків між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: НЦ, КяПС, ПЖМ, ПнМ ($r=0,40$, $r=0,57$, $r=0,42$, $r=0,48$ при $p < 0,01$), що свідчить про внутрішню узгодженість компонентів проживання екзистенційної кризи. У досліджуваних групи 2 (середній рівень, $n=50$) встановлено помірні та значущі кореляції між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: насущними цінностями ($r=0,40^{**}$), кризою як прийняттям себе ($r=0,57^{**}$), прийняттям життєвої мінливості ($r=0,42^{**}$) та планами на майбутнє ($r=0,48^{**}$). Водночас, окремі компоненти кризи між собою демонструють слабкі або незначущі взаємозв'язки.

Означене свідчить, що у молоді зі середнім рівнем подолання екзистенційної кризи прояви різних аспектів кризового досвіду є частково автономні, а загальна інтенсивність тиску кризи пов'язана з помірним впливом на формування ціннісно-смиислової сфери молоді, що відображає процес трансформації ціннісних орієнтацій під впливом воєнного стану. В цьому контексті, це означає, що у досліджуваних не всі аспекти кризи синтезуються в одне ціле: хтось може відчувати труднощі у прогнозуванні планів на майбутнє, але при цьому не втратити цілісність своїх цінностей або навпаки.

Далі розглянемо взаємозв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 2 (середній рівень) (див.табл.3.28). Встановлено, що наявні як позитивні, так і від'ємні зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями.

Як бачимо з таблиці 3.28 найтісніші зв'язки виявлено між показником ПЖМ та наступними ціннісними орієнтаціями: виконавська дисципліна ($r=0,42$), освіченість ($r=0,41$), відповідальність ($r=0,45$), здатність до співпереживання ($r=0,57$), широта поглядів ($r=0,55$), ефективність у справах

($r=0,56$), вихованість ($r=0,56$), терпимість ($r=0,56$), непримиримість до недоліків інших ($r=0,55$) на рівні $p<0,01$, що свідчить про використання особистістю означених цінностей для збереження цілісності Я під час життєвих змін. Це означає, що молодь із середнім рівнем проживання екзистенційної кризи використовує певні ціннісні орієнтації як опорні точки для збереження цілісності власного «Я» у період прискореної життєвої мінливості і невизначеності. Зокрема, високі позитивні кореляції між прийняттям життєвої мінливості (ПЖМ) та такими цінностями, як виконавська дисципліна, освіченість, відповідальність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість та непримиримість до недоліків інших людей, вказують на те, що саме через ці особистісні якості та поведінкові установки молоді вдається адаптуватися до змін, цим самим зберігати внутрішню стабільність та цілісність. Інакше кажучи, ці цінності виступають своєрідним психологічним ресурсом, який допомагає молоді зберігати баланс між прийняттям непередбачуваності життя та активним реагуванням на неї. Вони сприяють усвідомленому ставленню до життєвих викликів, формуванню відповідальності за власне життя та підтримці конструктивної життєвої позиції в умовах екзистенційної кризи.

Таблиця 3.28

Значущі зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 2 (помірний рівень, $n=50$)

Цінності		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
Термі	Здоров'я			-0,50**		
	Розвиток			-0,40**		

Продовження таблиці 3.28

	Життєва мудрість		-0,28*			
	Впевненість в собі			0,30*		
	Визнання			0,28*	-0,34*	
Іннінструментальні	Життєрадісність			-0,34*		
	Виконавська дисципліна			0,42**		
	Чесність			-0,46**		
	Незалежність			0,33*	-0,32*	
	Освіченість			0,41**		
	Раціоналізм				-0,40**	
	Відповідальність			0,45**		
	Розвинена воля			0,34*		
	Здатність до співпереживання			0,57**		
	Широта поглядів			0,55**		
	Ефективність у справах			0,56**		
	Вихованість			0,56**		
	Терпимість			0,56**		
	Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей			0,55**		0,28*
	Високі запити			-0,55**		

Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$; НЦ – насуцні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

Статистично значущий зв'язок між показником ПЖМ та цінностями впевненості у собі ($r=0,30$), визнання ($r=0,28$), незалежність ($r=0,33$),

розвиненої волі ($r=0,34$) на рівні $p<0,05$, вказує на те, що для досліджуваних з середнім рівнем проживання екзистенційної кризи при прийнятті життєвої мінливості важливими ресурсами для подолання труднощів в цьому процесі виступають саме визнання, впевненість у собі, незалежність та розвинута воля. Впевненість у собі - це внутрішнє тверде переконання людини у власних силах і можливостях. Для людини, що переживає життєві зміни, наявність впевненості у собі є важливим адаптаційним ресурсом, який допомагає долати страхи, швидко приймати рішення та діяти, не зупиняючись на сумнівах.

Визнання це потреба бути почутим, оціненим і прийнятим суспільством. У період змін зовнішня підтримка і позитивний відгук з боку інших людей допомагають людині відчувати свою цінність (самоцінність) і не втрачати мотивацію, що сприяє більш ефективній адаптації. Незалежність - це здатність самостійно приймати рішення і нести відповідальність за своє життя. У контексті життєвої мінливості незалежність дозволяє людині гнучко реагувати на нові обставини і фактори, знаходити власні шляхи вирішення проблем і не залежати від зовнішніх подразників. Розвинута воля - це сила духу і наполегливість у досягненні намічених цілей. Під час змін воля допомагає долати труднощі, не здаватися при перешкодах і підтримувати фокус на важливих завданнях всупереч всьому, що забезпечує внутрішню стабільність і прогрес.

Таким чином, ці цінності виступають провідними внутрішніми ресурсами, які підтримують молодь із середнім рівнем проживання екзистенційної кризи в процесі прийняття життєвої мінливості, допомагаючи зберігати цілісність «Я» та адаптуватися до нових умов.

Від'ємні зв'язки, які зафіксовані між показником ПЖМ та цінностями здоров'я ($r=-0,50$, при $p<0,01$), розвитку ($r=-0,40$, при $p<0,01$), життєрадісності ($r=-0,34$, при $p<0,05$), чесності ($r=-0,46$, при $p<0,01$), високих запитів ($r=-0,55$, при $p<0,01$), свідчать про те, що зі зростанням рівня прийняття життєвої мінливості у досліджуваних групи 2 зменшується

пріоритетність фізичного здоров'я, розвитку, життєрадісності, а також переосмислення моральних норм та зниження рівня очікувань від оточуючих. Це свідчить, що у молоді зі середнім рівнем проживання екзистенційної кризи, яка більш активно приймає життєву мінливість, відбувається певне зниження фокусу на таких цінностях, як фізичне здоров'я, особистісний розвиток і життєрадісність. Можливо, у процесі адаптації до нестабільності ззовні та невизначеності пріоритети переходять від пошуку радості та активного самовдосконалення до більш базових або прагматичних систем існування.

Зниження кореляції з чесністю і високими запитами може свідчити про те, що в умовах прийняття мінливості життя людина стає менш вимогливою до себе та інших, переосмислює моральні норми і очікування, ставлячи більш гнучкі або компромісні цілі. Це може бути адаптивним механізмом, що допомагає уникати конфліктів і стресів у складних життєвих обставинах, дозволяючи зберігати внутрішній спокій.

Також, виявлені від'ємні зв'язки між показником ПнМ та цінностями визнання ($r=-0,34$, при $p<0,05$), незалежності ($r=-0,32$, при $p<0,05$), раціоналізму ($r=-0,40$, при $p<0,01$), тобто при зростанні значущості означених цінностей таких як визнання, незалежність, раціоналізм у досліджуваних із середнім рівнем проживання екзистенційної кризи буде знижуватися рівень планів на майбутнє. Це можна пояснити тим, що цінність визнання є однією з важливих для молоді, проте досліджувані з середнім рівнем проживання екзистенційної кризи більше спираються на очікування оточуючих ніж на власні бажання та потреби. Це підтверджено наявністю кореляцій показників екзистенційної кризи та соціальними цінностями.

Враховуючи те, що вони спираються на очікування оточуючих, то у досліджуваних плани на майбутнє стають менш стійкими, що загострює внутрішній конфлікт. Щодо цінності незалежності можна пояснити зворотні зв'язки з планами на майбутнє (ПнМ) тим, що дана цінність вимагає від молоді бути більш впевненими у собі та здатними до самовизначення. Проте,

досліджувані з середнім рівнем проживання екзистенційної кризи не до кінця впевнені в своїх життєвих орієнтирах, тому при зростанні значущості цінності незалежності у них виникає невизначеність щодо планування майбутнього. Також, при проживанні екзистенційної кризи плани на майбутнє можуть будуватися нераціонально, тобто під впливом емоцій, фрустрації та ситуативних переживань. Оскільки раціоналізм передбачає використання логічного мислення при плануванні майбутнього. Тобто, чим вище схильність до раціоналізму у досліджуваних тим складніше відбувається процес планування стабільних та реалістичних майбутніх цілей.

Зворотній зв'язок виявлено між показником КяПС та цінністю життєвої мудрості ($r=-0,28$, при $p<0,05$), що вказує на зниження рівня цінності життєвої мудрості під час самоприйняття себе в умовах проживання екзистенційної кризи у досліджуваних з середнім її рівнем.

Значущі зв'язки виявлені між загальним показником екзистенційної кризи та непримиримістю до своїх недоліків і до недоліків інших людей ($r=0,28$, при $p<0,05$), що свідчить про статистично значущі, але помірні взаємозв'язки між досліджуваними показниками. Такий зв'язок можна пояснити тим, що досліджувані з середнім рівнем проживання екзистенційної кризи знаходять у фазі переосмислення та боротьби з протиріччями, саме в цей час вони схильні до розчарувань в собі та оточуючих, що в свою чергу призводить до зростання вимогливості до себе та оточуючих. Це може бути психологічним захистом в умовах проживання кризи.

Одержані результати дослідження особливостей проживання екзистенційної кризи та ціннісної сфери у досліджуваних групи 2 (середній рівень) дали змогу виявити, що всі показники екзистенційної кризи мають внутрішню узгодженість. Виявлено, що досліджувані групи 2 (середній рівень) мають потребу у зв'язках з оточуючими та джерелом підтримки для себе визначають соціальне оточення. Такі цінності, як виконавська дисципліна, освіченість, відповідальність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість,

непримиримість до недоліків інших у досліджуваних з середнім рівнем проживання екзистенційної кризи можуть виступати психологічними інструментами при прийнятті життєвої мінливості. А також ресурсами подолання труднощів, які викликані життєвими змінами виступають визнання, впевненість у собі, незалежність та розвинута воля. У досліджуваних групи 2 також відбувається зміна пріоритетів в цінностях, що вказує на внутрішню трансформацію, яка пов'язана з прийняттям життєвих змін. А саме, зменшується значущість прагнення до ідеалу, починають концентруватися на внутрішніх смислах та стабілізуванні.

Далі нами було вивчено особливості проживання екзистенційної кризи та ресурсів її подолання у досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень). За допомогою кореляційного аналізу виявлено наявність тісних зв'язків між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: НЦ, КяПС, ПЖМ, ПнМ ($r=0,43$, $r=0,67$, $r=0,65$, $r=0,47$, при $p<0,01$), що свідчить про внутрішню узгодженість компонентів екзистенційної кризи у досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень) (див.табл.3.29).

Таблиця 3.29

Кореляційні зв'язки між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень, n=38)

	Показники				
	НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
НЦ	1,00	-0,02	0,03	0,04	0,43**
КяПС	-0,02	1,00	0,42**	0,19	0,67**
ПЖМ	0,03	0,42**	1,00	0,08	0,65**
ПнМ	0,04	0,19	0,08	1,00	0,47**
Загальний показник	0,43**	0,67**	0,65**	0,47**	1,00

*Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.*

У досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень, $n=38$) виявлено значущі кореляції між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: насущними цінностями (НЦ, $r=0,43^{**}$), кризою як прийняттям себе (КяПС, $r=0,67^{**}$), прийняттям життєвої мінливості (ПЖМ, $r=0,65^{**}$) та планами на майбутнє (ПнМ, $r=0,47^{**}$). Ці дані свідчать, що у молоді з деструктивним рівнем подолання кризи компоненти екзистенційного проживання взаємопов'язані і формують інтегрований, проте вразливий кризовий стан. Це вказує на диференційовану трансформацію ціннісних орієнтацій під впливом воєнного стресу, де порушується внутрішня стабільність та цілісність смислотворчих процесів.

Розглянемо взаємозв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень) (див.табл.3.30).

Як видно з таблиці 3.30 наявні зворотні значущі зв'язки між показником НЦ та розвитком ($r=-0,28$, при $p < 0,05$), самоконтролем ($r=-0,29$, при $p < 0,05$), тобто при зростанні рівня екзистенційної кризи знижується значущість означених цінностей. У досліджуваних з деструктивним рівнем проживання екзистенційної кризи, як було зазначено вище, насущними цінностями є задоволення потреб які виникають на даний момент, прагнуть позбутися страждань. В умовах такого рівня кризи особистість зосереджує увагу на базових емоціях та відчуттях, а розвиток та самоконтроль втрачають для неї сенс.

Таблиця 3.30

Значущі зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень, n=38)

Цінності		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
Термінальні	T1		-0,37**	-0,57**		
	T4			-0,35*		
	T6	-0,28*	-0,29*		-0,28*	
	T9				-0,31*	
	T11				-0,34	
	T17			0,53**		
Інструментальні	I1		-0,29*	-0,35*		
	I2	-0,29*				
	I3		0,31*			
	I5		-0,30*			
	I6		0,50**	0,31*		0,35*
	I7		0,32*	0,47**		0,28*
	I10		0,33*	0,40**		0,31*
	I11		0,28*	0,33*		
	I12		0,49**	0,52**		0,42**
	I13		0,51**	0,53**		0,43**
	I14		0,48**	0,52**		0,41**
	I15		0,49**	0,52**		0,42**
	I16		0,49**	0,52**		0,42**

Щодо вивчення зв'язків показника КяПС з ціннісними орієнтаціями, то виявлено зворотні зв'язки з наступними цінностями: здоров'я ($r=-0,37$, при

$p < 0,01$), розвиток ($r = -0,29$, при $p < 0,05$), життєрадісність ($r = -0,29$, при $p < 0,05$), чесність ($r = -0,30$, при $p < 0,05$), тобто при зростанні кризи як прийняття себе знижується значущість цінностей здоров'я, розвитку, життєрадісності, чесності. Це пов'язано з тим, що на деструктивному рівні проживання екзистенційної кризи процес прийняття себе часто супроводжується не гармонійною інтеграцією суб'єктивного досвіду, а його деформацією. Людина починає ідентифікуватися зі станом кризи, зосереджуючись на внутрішніх переживаннях без конструктивного варіанту пошуку виходу. У такій ситуації відбувається зниження мотивації, базових вітальних цінностей фізичного і морального виживання (здоров'я, розвитку, життєрадісності, чесності), оскільки вони сприймаються як недосяжні, що втратили сенс у контексті переживаних втрати, травматичного досвіду чи безнадії. Інакше кажучи, прийняття себе у кризі в цьому випадку не є ознакою внутрішньої зрілості особистості, а результатом психологічної деструктивності, коли людина «погоджується» з реальністю, не бажаючи прагнення до особистісного розвитку, збереження здоров'я, підтримання позитивного емоційного фону.

Тісні зв'язки виявлені між показником КяПС та цінностями незалежності ($r = 0,50$), здатності до співпереживання ($r = 0,49$), широти поглядів ($r = 0,51$), ефективності у справах ($r = 0,48$), вихованості ($r = 0,49$), терпимості ($r = 0,49$) на рівні $p < 0,01$, тобто значущість даних цінностей зростає при зростанні рівня кризи як прийняття себе. Також зв'язки виявлені між показником КяПС та цінностями виконавської дисципліни ($r = 0,31$), освіченості ($r = 0,32$), відповідальності ($r = 0,33$), розвиненої волі ($r = 0,28$) на рівні $p < 0,05$, що свідчить про помірну вираженість взаємозв'язків між означеними показниками.

Встановлені тісні зв'язки між показником ПЖМ та цінностями краси природи ($r = 0,53$), освіченості ($r = 0,47$), відповідальності ($r = 0,40$), здатності до співпереживання ($r = 0,52$), широти поглядів ($r = 0,53$), ефективності у справах ($r = 0,52$), вихованості ($r = 0,52$), терпимості ($r = 0,52$) на рівні $p < 0,01$, вказують

на те, що при зростанні рівня прийняття життєвої мінливості зростає рівень визначених ціннісних орієнтацій. Помірний позитивний зв'язок також встановлено між показником ПЖМ та незалежністю ($r=0,31$), розвиненою волею ($r=0,33$). Такі зв'язки пов'язані з тим, що показник прийняття життєвої мінливості передбачає гнучкість світогляду особистості, швидку готовність до адаптації та відкритість до нового досвіду, що, підсилює значущість цінностей, пов'язаних із пізнанням світу, моральною відповідальністю та взаємодією з іншими. Людина, яка конструктивно приймає непередбачуваність життя, схильна бачити красу у природі та людських відносинах, отримання освіти, прагнення до саморозвитку, доброзичливість і терпимість, а також вміння відстоювати власну незалежність і виявляти внутрішню силу у складних ситуаціях.

Зворотні статистично значущі зв'язки виявлено між показником ПЖМ та цінностями здоров'я ($r=-0,57$, при $p<0,01$), продуктивного життя ($r=-0,35$, при $p<0,05$), життєрадісністю ($r=-0,35$, при $p<0,05$), тобто проживання внутрішніх кризових процесів у досліджуваних з деструктивним рівнем екзистенційної кризи сприяє зниженню значущості життєво важливих цінностей. У досліджуваних з деструктивним рівнем проживання екзистенційної кризи увага зосереджується на реалізації більш вузьких цілей. Це призводить до зниження значущості таких цінностей як здоров'я, продуктивне життя та життєрадісність.

Показник ПнМ та такі цінності, як розвиток ($r=-0,28$), вірні друзі ($r=-0,31$), цікава робота ($r=-0,34$) мають зворотні зв'язки на рівні $p<0,05$, які свідчать про те, що у досліджувані даної групи не пов'язують власне майбутнє з особистісним розвитком та професійною самореалізацію.

Значущі зв'язки виявлені між загальним показником екзистенційної кризи та здатність до співпереживання ($r=0,42$), широтою поглядів ($r=0,43$), ефективністю у справах ($r=0,41$), вихованістю ($r=0,42$), терпимістю ($r=0,42$) на рівні $p<0,01$, а також з незалежністю ($r=0,35$), освіченістю ($r=0,28$), відповідальністю ($r=0,31$) на рівні $p<0,05$, що вказує на їх взаємозв'язок.

Узагальнюючи результати дослідження особливостей екзистенційної кризи у досліджуваних групи 3 з деструктивним рівнем проживання даної кризи було виявлено, що наявна узгодженість всіх компонентів екзистенційної кризи. Встановлено, що фінансові цінності для досліджуваних виступають своєрідною опорою в умовах життєвих змін. Проте такі соціальні цінності як духовні, суспільні й фізичні втрачають свою значущість у досліджуваних з деструктивним рівнем проживання екзистенційної кризи. А також виявлено, що під час проживання кризи досліджувані концентруються на базових емоціях, а не на власному розвитку та самоконтролю. Тобто, досліджувані групи 3 при внутрішніх кризових процесах втрачають значущість життєво важливих цінностей.

3.10. Аналіз показників психологічних механізмів подолання екзистенційної кризи у молоді (факторний аналіз)

В результаті проведення факторного аналізу нами було виділено умовно групу показників, які ймовірно можуть бути фактори подолання екзистенційної кризи. Цей комплекс містить 16 показників з 52 досліджених.

Таблиця 3.31

Первинні статистики показників, які характеризують фактори подолання екзистенційної кризи

Показники	Хср	Me	Mo	Min	Max	Ст.відх.
Професійні	173,45	180,00	200,00	60,00	200,00	28,37
Фінансові	159,81	170,00	170,00	50,00	200,00	31,51
Родинні	160,86	170,00	200,00	80,00	200,00	35,81
Соціальні	151,66	150,00	140,00	20,00	200,00	34,21
Суспільні	120,74	130,00	140,00	20,00	200,00	41,84
Духовні	103,70	110,00	140,00	20,00	200,00	49,84

Продовження таблиці 3.31

Фізичні	121,48	120,00	70,00	10,00	200,00	42,72
Інтелектуальні	155,61	160,00	170,00	40,00	200,00	34,07
Наявність сенсу життя	14,97	15,00	15,00	9,00	28,00	3,32
Пошук сенсу життя	12,04	12,00	12,00	5,00	24,00	4,53
Рівень задоволеності життям	21,62	22,00	22,00	10,00	35,00	5,82
НЦ	28,50	29,00	27,00	13,00	42,00	5,94
КяПС	26,41	26,00	27,00	13,00	39,00	5,48
ПЖМ	24,28	24,00	24,00	10,00	36,00	4,63
ПнМ	29,45	30,00	30,00	13,00	41,00	5,40
ШБ	16,26	16,00	18,00	8,00	101,00	3,40

За даними таблиці 3.31. ми бачимо, що найбільша надійність міри центральної тенденції виявлена за показниками, у яких середнє значення, медіана та мода майже співпадають - наявність сенсу життя, пошук життя, ПЖМ, ПнМ. За такими показниками, як професійні цінності, родинні цінності, суспільні, духовні, фізичні, інтелектуальні цінності, НЦ, ШБ встановлено найменш точне значення центру розподілу, оскільки у визначених показниках є розбіжності в мірах центрального розподілу. За іншими показниками можемо говорити про помірну надійність щодо репрезентативності показників центрального розподілу.

Отже, ми можемо говорити, що більшість діагностованих показників характеризуються надійністю.

На основі попередніх даних нами було проведено факторний аналіз для визначення основних показників, які мають значний вплив на подолання екзистенційної кризи (див.табл.3.32).

Одержані результати факторного аналізу дозволили встановити 4 фактори, які є однополюсними.

До першого фактору, який умовно можна назвати «Особистісні цінності (або екзистенційні цінності)» (22,52%) увійшли наступні показники – фізичні, духовні, інтелектуальні, родинні цінності, які позитивно корелюють з даним фактором. Даний фактор свідчить про те, що саме це поєднання особистісних ресурсів допомагає молоді конструктивно переживати екзистенційну кризу війни. Турбота про здоров'я, розвиток інтелекту, духовне самовиховання, повага до родинних цінностей, допомагає підтримувати власний «психологічний гомеостаз», внутрішню рівновагу, здатність адаптуватися у зовнішніх нестабільних умовах життя. Саме ці критерії допомагають молоді не зламатися, а перетворити ймовірний деструктивний вплив на поле для розвитку та зміцнення зрілої особистості.

Таблиця 3.32

«Факторний аналіз показників психологічних механізмів подолання екзистенційної кризи»

Показники	Факторне навантаження	Фактор
Фізичні	0,823	Особистісні цінності (або екзистенційні цінності) (22,52%)
Духовні	0,703	
Інтелектуальні	0,675	
Родинні	0,625	
Фінансові	0,797	Соціальні цінності (13,96%)
Професійні	0,775	

Продовження таблиці 3.32

Соціальні	0,619	
Суспільні	0,541	
ПНМ	0,748	
КЯПС	0,742	Екзистенційний фактор (9,44%)
НЦ	0,660	
Пошук сенсу життя	0,829	Сенс життя (8,13%)
Наявність сенсу життя	0,555	

Примітка: методо обертання – Варімакс з нормалізацією Кайзера (бітерацій); міра вибіркової адекватності КМО=0,706; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу є надійною ($p < 0,01$).

Другий фактор, який ми назвали «Соціальні цінності» (13,96), складається також з 4 компонентів – фінансові, професійні, соціальні та суспільні цінності. За даними таблиці 3.32 ми можемо говорити про наявність позитивних кореляцій означених показників з другим фактором. Даний фактор свідчить про важливість зовнішніх ресурсів (матеріальні, соціальні, інституційні цінності) для стабільності в процесі подолання кризи. Коли людина відчуває фінансову безпеку, реалізується професійно, підтримує дружні та родинні зв'язки, тим самим відчуває свою значущість у суспільстві, вона легше справляється з життєвими труднощами, відчуває впевненість і має чіткі орієнтири для можливо швидких дій у складних ситуаціях.

Третій фактор містить три компоненти – ПНМ, КЯПС, НЦ, які продемонстрували лише позитивні кореляції з даним фактором. Третій фактор названий нами «Екзистенційний фактор» (9,44%), який вказує на демонстрацію. лише позитивних кореляцій з даним фактором. Це вказує на те, що внутрішні процеси самопізнання, прийняття себе та усвідомлення власних життєвих пріоритетів є ключовим мірилом для конструктивного

подолання екзистенційної кризи. Молодь, яка розвиває ці ресурси, здатна трансформувати складні та кризові переживання у стимул для особистісного зростання, зміцнення психологічної стійкості та ефективної адаптації до життєвих змін.

Четвертий фактор – «Сенс життя» (8,13) – містить два компоненти: пошук сенсу життя та наявність сенсу життя. Це свідчить про пошук і можливу наявність сенсу життя. Він показує, що здатність усвідомлювати власні життєві цілі і значущі завдання є ключовим чинником конструктивного подолання екзистенційної кризи. Молоді люди, які чітко розуміють, що для них важливо, легше адаптуються, зберігають мотивацію та внутрішню рівновагу навіть у невизначених умовах життя. Натомість ті, хто ще не зміг визначити свій сенс життя можуть відчувати внутрішню невпевненість, та застрягати в деструктивних переживаннях.

Отже, на основі факторного аналізу можемо зробити висновки, що стратегії проживання екзистенційної кризи у молоді формується через взаємодію комплексних внутрішніх та зовнішніх ресурсів. *Особисті цінності*, що включають турботу про фізичне здоров'я, духовний та інтелектуальний саморозвиток, повагу до родинних цінностей, виступають провідним механізмом підтримки внутрішньої цілісності та психологічної стійкості, наразі, дозволяючи молоді ефективно адаптуватися в умовах підвищеної життєвої нестабільності. *Соціальні цінності*, що охоплюють фінансову безпеку, професійну реалізацію та підтримку соціальних і суспільних зв'язків, забезпечують відчуття стабільності, соціальної значущості та сталої життєвої орієнтованості, сприяючи більш впевненому подоланню кризових ситуацій. Внутрішні процеси самопізнання, інтеграція (прийняття) себе в кризі та усвідомлення власних життєвих пріоритетів виступають важливим фактором саме конструктивної адаптації, дозволяючи трансформувати кризові переживання у ресурс для особистісного розвитку та зміцнення психологічної стійкості. Наявність усвідомленого сенсу життя та здатність визначати життєво важливі цілі формують смислотворчі опорні

точки, що забезпечує мотивацію, внутрішню рівновагу та ефективну адаптацію навіть у невизначених умовах. Таким чином, подолання екзистенційної кризи у молоді є результатом синтезованої дії суб'єктивних, соціальних, внутрішньоекзистенційних та смислотворчих критеріїв, які взаємопов'язані та взаємно доповнюють ефект адаптивної стійкості.

Висновки до розділу 3

У межах реалізації результатів емпіричного дослідження можна констатувати, що проживання екзистенційної кризи молоддю, що викликано війною впливає на трансформацію ціннісно-смиислової сфери особистості. Відбувається переорієнтація на життєво-важливі (вітальні) ресурси – фінансова безпека, родинні цінності, професійна діяльність, подальший розвиток у намічених планах. Саме зараз, вищеперераховані критерії можуть стати провідними опорними точками та «психологічними гачками» до зовнішньої нестабільності. Виявлені результати демонструють, що молодь формує власну вибірккову систему пріоритетів, яка спрямована на збереження внутрішньої цілісності, стабільності – психологічної виживабельності в умовах невизначеності.

Наразі молодь перебуває у стані збереження певного відчуття сенсу життя та перебуває у фазі його активного пошуку. Показник «Наявність сенсу» (НС) як стабілізуючий чинник, створює внутрішню опору, стійкість до зовнішніх потрясінь, тоді як показник «Пошук сенсу» (ПС) як показник переосмислення життєвих орієнтирів і прагнення до смислотворення. І це свідчить про потенціал до екзистенційного зростання молоді навіть через зовнішню кризу та можливість формування нової ціннісно-смиислової ідентичності на основі проживання цього досвіду. Щодо рівня задоволеності життям у молоді він є неоднозначним і має широкий спектр переживань – від внутрішньої стійкості до почуття незадоволеності життям і почуття втрати сенсу. Це підкреслює, що екзистенційна криза впливає на суб'єктивне самопочуття, як широке поле для психологічної адаптації та самозростання.

Життєва задоволеність (ЗЖ) у цьому контексті виступає як індикатор психологічного гомеостазу та потребує врахування у перспективі подальших психологічних програм підтримки молоді.

В умовах кризи символізація переживань стає не лише відображенням внутрішнього стану молоді, але й активними чинниками екзистенційної рефлексії. Найбільш значущі символи, це родинні зв'язки, любов, підтримка, духовна сила. Молодь у кризовій ситуації спирається на міжособистісні відносини як на головний ресурс смислотворення особистості, що лише підтверджує знецінення зовнішніх атрибутів на користь духовних смислів. Зараз у кризі війни матеріальне відходить на другий план, а молодь надає перевагу тим символам, які здатні забезпечити відчуття внутрішньої опори та стабільності, моральної сили та перспективи майбутнього. Окреме місце посідають символи: щастя, натхнення, довіра, творчість, які виконують роль джерел надії та позитивного емоційного підкріплення. Вони сприяють збереженню оптимістичного бачення життя, стимулюють процеси самопізнання й допомагають формувати активну життєву позицію навіть у складних обставинах. Це свідчить про адаптивний потенціал молоді, здатність не лише долати стрес, а й трансформувати кризу в поштовх до розвитку.

Загалом психосемантичний аналіз підтвердив, що символізація негативного досвіду виконує функцію екзистенційних контейнерів: вони акумулюють травматичний досвід і водночас відкривають можливості для його перетворення в нові смисли. Через символи молодь переосмислює власну ідентичність, конструює оновлену систему цінностей, що ґрунтується на єдності, взаємодопомозі та духовній силі. Це доводить, що символи виступають не лише відображенням досвіду, а й дієвим інструментом самопізнання та формування життєвих орієнтирів у процесі екзистенційної кризи.

Апробація та застосування авторської методики «Екзистенційний компас молоді» дозволило не лише кількісно оцінити рівень ціннісно-

смислових орієнтацій, а й окреслити особливості екзистенційної адаптації молоді в умовах війни. Таким чином, орієнтація на базові життєві потреби та плани на майбутнє виступає адаптивним ресурсом, проте водночас виявляється недостатня інтегрованість у сфері самоприйняття та прийняття життєвої мінливості, плани на майбутнє (різний рівень проживання екзистенційної кризи).

Результати дослідження показують, що війна радикально змінює життєві пріоритети молоді: домінують вітальні, реляційні та екзистенційно значущі цінності (життя, здоров'я, безпека, близькі стосунки), водночас зменшується значущість кар'єри та соціально-престижних цілей. Сенси життя сприймаються як динамічний, ситуативний феномен, орієнтований на «тут і зараз», що включає особисту мобілізацію, підтримку близьких та соціально корисні дії. Екзистенційний вибір стає поєднанням вимушеного та усвідомленого, а суб'єктивне відчуття відповідальності зростає, формуючи основу адаптивної стійкості та розвитку особистості.

Для більш глибокого розуміння взаємодії між різними сферами ціннісно-смислових орієнтацій наступним кроком став аналіз міжпоказникових зв'язків. Це дозволило простежити, як окремі групи цінностей інтегруються у єдину цілісну структуру та які внутрішні суперечності виникають у молоді. Для більш глибокого розуміння взаємодії між різними сферами ціннісно-смислових орієнтацій наступним кроком став аналіз міжпоказникових зв'язків – кореляційний аналіз за критерієм Спірмена. Це дозволило простежити, як окремі групи цінностей інтегруються у єдину структуру та які внутрішні суперечності виникають у молоді. Можна констатувати, що молодь демонструє високий рівень орієнтації на майбутнє та базові життєві цінності, що сприяє життєстійкості. Водночас спостерігаються труднощі з самоприйняттям і прийняттям життєвої мінливості.

Професійні, фінансові, родинні, духовні та інтелектуальні цінності є взаємопов'язаними, що свідчить про узгодженість ціннісної сфери. Часткові конфлікти виявлені між матеріальною орієнтацією та турботою про здоров'я.

Наявність сенсу життя пов'язана з внутрішньою орієнтацією на екзистенційне наповнення, а задоволеність життям корелює з чесністю у самооцінці. «Насущні цінності» компенсують вплив кризи, сприяючи життєрадісності та турботі про інших. Показники самоприйняття та прийняття змін залишаються низькими, що вказує на потребу розвитку гнучких екзистенційних стратегій. Молодь в умовах війни перебуває в амбівалентному стані: висока орієнтація на майбутнє і базові цінності підтримують адаптацію, але недостатність внутрішньої інтеграції потребує психосоціальної підтримки.

Виявлена система взаємозв'язків між соціальними та індивідуальними цінностями дозволяє говорити про ціннісну інтегрованість і водночас амбівалентність молоді, що перебуває у стані екзистенційної кризи. Наступним кроком було проведення кластерного аналізу, який дав змогу виділити групи досліджуваних за рівнем конструктивності подолання кризи.

Група 1 ($n=74$) – конструктивний рівень проживання екзистенційної кризи. Високі показники свідчать про активне проживання кризи та здатність до її конструктивного подолання. Високий рівень насущних цінностей та наявність планів на майбутнє – орієнтація на смислотворення, пошук внутрішніх опор. У цій групі досліджуваних (конструктивний рівень) показники екзистенційної кризи взаємопов'язані між собою: загальний показник корелює з *насущними цінностями* (НЦ) ($r=0,57$), КяПС ($r=0,62$), ПЖМ ($r=0,42$), ПнМ ($r=0,49$), $p<0,01$. Тісні зв'язки виявлено між насущними цінностями та цінностями кохання, незалежності, відповідальності, здатністю до співпереживання.

Середній рівень показника «кризи як прийняття себе» та прийняття життєвої мінливості – процес інтеграції ідентичності ще триває. Тісні внутрішні зв'язки між компонентами екзистенційної кризи. Позитивні

зв'язки з цінностями: кохання, незалежність, відповідальність, широта поглядів, життєрадісність. Свобода та розвиток розглядаються як внутрішні ресурси для подолання кризи. Рівень життєрадісності зростає, а значущість розваг знижується, що вказує на смислотворчу переорієнтацію.

Група 2 (n=50) – помірний рівень проживання екзистенційної кризи. Загальний показник межовий стан, перехідний. Показники: *насуцні цінності* (НЦ), *криза як прийняття себе* (КяПС), прийняття життєвої мінливості (ПЖМ), *плани на майбутнє* (ПнМ) на помірному рівні – старі смисли втрачають значення, нові ще не сформовані. Потребує підтримки, потенційно відкриті для особистісного зростання. Кореляції та цінності: тісні зв'язки між компонентами кризи, з загальним показником. Соціальні цінності відіграють ключову роль: підтримка, приналежність, взаємодія з іншими. У цій групі досліджуваних (помірний рівень) загальний показник також корелює з компонентами екзистенційної кризи ($r=0,40-0,57$, $p<0,01$), а соціальні цінності стають важливим ресурсом адаптації. Виявлено позитивні та від'ємні кореляції між прийняттям життєвої мінливості та різними ціннісними орієнтаціями (дисципліна, відповідальність, здатність до співпереживання). Позитивні зв'язки *прийняття життєвої мінливості* (ПЖМ) з цінностями: виконавська дисципліна, освіченість, відповідальність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість. Від'ємні зв'язки *прийняття життєвої мінливості* (ПЖМ) з духовними цінностями та здоров'ям – тимчасове зниження уваги до духовної сфери під час адаптації.

Група 3 (n=38) – деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. Низькі показники загального рівня екзистенційної кризи, кризові проживання дезадаптивного характеру. Знижена життєва енергія, внутрішній розпад смислових структур, безнадія. Низький рівень прийняття себе та життєвої мінливості. Вразливі до тривожно-депресивних станів, дисоціації, фіксації на минулому. Внутрішня фрагментація ціннісної системи, зниження смислотворчої активності. Потребує підтримки, корекційних, психолого-

педагогічних або психологічних інтервенцій. Відсутні виражені позитивні зв'язки з цінностями як ресурсами для подолання кризи.

Факторний аналіз показав, що стратегії подолання екзистенційної кризи у молоді формуються через взаємодію комплексних внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Особистісні цінності (фізичні, духовні, інтелектуальні, родинні) виступають провідним механізмом підтримки внутрішньої цілісності та психологічної стійкості, сприяючи ефективній адаптації в умовах життєвої нестабільності. Соціальні цінності (фінансові, професійні, соціальні, суспільні) забезпечують відчуття стабільності та соціальної значущості, полегшуючи конструктивне подолання складних ситуацій. Екзистенційний фактор *плани на майбутнє* (ПНМ), *криза як прийняття себе*, (КЯПС), *насущні цінності* (НЦ) підкреслює значення самопізнання, прийняття себе та усвідомлення життєвих пріоритетів як ключових ресурсів внутрішньої адаптації. Нарешті, смислотворчий фактор «Сенс життя» визначає здатність усвідомлювати життєво важливі цілі та завдання, підтримуючи мотивацію, внутрішню рівновагу та психологічну стійкість. Отже, ефективне подолання екзистенційної кризи у молоді є результатом синтезованої дії особистісних, соціальних, екзистенційних та смислотворчих ресурсів, які взаємопов'язані і взаємно посилюють адаптивну стійкість та конструктивне реагування на життєві труднощі. Наявність усвідомленого сенсу життя та здатність визначати життєво важливі цілі формують смислотворчі опорні точки, що забезпечує мотивацію, внутрішню рівновагу та ефективну адаптацію навіть у невизначених умовах.

Таким чином, подолання екзистенційної кризи у молоді є результатом синтезованої дії суб'єктивних, соціальних, внутрішньо-екзистенційних та смислотворчих критеріїв, які взаємопов'язані та взаємно доповнюють ефект адаптивної стійкості.

ВИСНОВКИ

У результаті комплексного теоретико-методологічного та емпіричного дослідження трансформації ціннісно-смислових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни було зроблено наступні висновки.

1. З'ясовано, що проблема проживання екзистенційної кризи, яка охоплює емоційний, ціннісний та смисловий рівні особистості у воєнних умовах набуває особливої гостроти, адже відбувається руйнування базових потреб, зниження відчуття впевненості, активізуються питання власного майбутнього та питання пошуку сенсу життя у молоді. Встановлено, що ключовою метою дослідження було комплексне вивчення впливу екзистенційної кризи на ціннісно-смислові орієнтації, психологічну стійкість і смислову інтеграцію молоді. Сюди входить: аналіз ціннісних пріоритетів і патернів, формування прийняття себе в умовах кризи, уявлень про майбутнє, виявлення внутрішніх ресурсів, що сприяють подоланню екзистенційної напруги.

Аналіз міждисциплінарних підходів і класифікацій дослідників показав, що ціннісно-смилова сфера була і є центральною структурою внутрішньої регуляції та стрижнем особистості. Вона забезпечує визначення життєвого курсу, а в умовах екзистенційної кризи ця структура проходить глибоку трансформацію, що може стати ключовим моментом вагомих змін у ціннісно-смисловій сфері особистості.

2. Визначено, що у молодому віці проживання екзистенційної кризи, яка викликана війною є особливо значущим, оскільки це збігається з періодом активного самовизначення, формування світогляду та становлення суб'єктивної ціннісно-смилової картини, як особливості новоутворення молоді. Соціально-політичні потрясіння та невизначеність спричиняють переоцінку пріоритетів і формування нових ціннісно-смилових структур, молодь реагує на ці зміни шляхом інтеграції попереднього та набутого досвіду.

3. Доведено, що в актуальних умовах молодь перебуває у стані збереження певного *відчуття сенсу життя* та перебуває у фазі його *активного пошуку*. Показник *Наявність сенсу* як стабілізуючий чинник, створює внутрішню опору, стійкість до зовнішніх потрясінь, тоді як показник *Пошук сенсу* - трансформації життєвих орієнтирів і прагнення до смислотворення. Це свідчить про можливий потенціал до екзистенційного зростання молоді навіть через зовнішню кризу та можливість формування нової ціннісно-сислової структури на основі проживання цього досвіду. Показник *задоволеність життям* та його *рівні* є неоднозначним у молоді і має широкий спектр переживань – від *внутрішньої стійкості* до почуття *незадоволеності життям* і почуття *втраченості сенсу*. Це підкреслює, що екзистенційна криза впливає на суб'єктивне самопочуття людини, як широке поле для психологічної адаптації та самозростання. *Життєва задоволеність* у цьому контексті виступає як індикатор психологічної стійкості та потребує врахування у перспективі подальших психологічних програм підтримки молоді.

4. Виявлено, що в умовах кризи символізація переживань стає не лише відображенням внутрішнього стану молоді, але й активним чинником екзистенційної рефлексії. Найбільш значущими стали символи: родинні зв'язки, любов, підтримка, духовна сила. Молодь у кризовій ситуації спирається на міжособистісні відносини як на головний ресурс смислотворення особистості, що лише підтверджує знецінення зовнішніх атрибутів на користь духовних смислів. Наразі у кризі війни матеріальне відходить на другий план, а молодь надає перевагу тим символам, які здатні забезпечити відчуття внутрішньої опори та стабільності, моральної сили та перспективи майбутнього. Окреме місце посідають символи (щастя, натхнення, довіра, творчість), які виконують роль джерела надії та позитивного емоційного підкріплення. Вони сприяють збереженню оптимістичного бачення життя, стимулюють процеси самопізнання й допомагають формувати активну життєву позицію навіть у складних

зовнішніх обставинах. Це свідчить про адаптивний потенціал молоді, здатність не лише долати стрес, а й трансформувати пережиту екзистенційну кризу в поштовх до розвитку.

Через *символи* молодь переосмислює власну ідентичність, конструює оновлену систему цінностей, що ґрунтується на єдності, взаємодопомозі та духовній силі. Це доводить, що символи виступають не лише відображенням досвіду, а є дієвим інструментом самопізнання та формування життєвих орієнтирів у процесі екзистенційної кризи.

5. Доведено, що апробація та застосування авторської методики «Екзистенційний компас молоді» дозволило не лише кількісно оцінити рівень ціннісно-сміслових орієнтацій, а й окреслити особливості екзистенційної адаптації молоді в умовах війни. Таким чином, орієнтація на базові життєві потреби та плани на майбутнє виступає адаптивним ресурсом, проте, водночас, була виявлена у досліджуваних недостатня інтегрованість у сфері самоприйняття та прийняття життєвої мінливості, у планах на майбутнє -різний рівень проживання екзистенційної кризи.

6. Дослідження за методом напівструктуровані бесіди засвідчило, що війна в Україні суттєво трансформує ціннісно-сміслові орієнтації молоді, зміщуючи фокус із соціально-досягальних та гедоністичних цінностей на базові, вітальні та реляційні - життя, здоров'я, безпеку, родинні стосунки. Молодь переживає високий рівень тривожності та емоційної напруженості, змушена робити важливі життєві вибори в умовах обмеженої свободи, що активізує почуття відповідальності та внутрішньої мобілізації. Сенс життя переорієнтований на «тут і зараз», допомагає зберігати внутрішню опору, але частина молоді відчуває екзистенційний вакуум і розмитість смислів. Загалом війна виступає потужним каталізатором переосмислення життєвих пріоритетів і стимулює формування адаптаційних, морально-етичних та екзистенційних ресурсів особистості.

7. Означено, що для більш глибокого розуміння взаємодії між різними сферами ціннісно-сміслових орієнтацій наступним кроком став аналіз

міжпоказникових зв'язків (кореляційний аналіз за критерієм Спірмена). Це дозволило простежити, як окремі групи цінностей інтегруються у єдину цілісну структуру особистості та які внутрішні суперечності виникають у молоді. Можна констатувати, що молодь демонструє високий рівень орієнтації на майбутнє та базові життєві цінності, що сприяє життєстійкості. Водночас спостерігаються труднощі з самоприйняттям і прийняттям життєвої мінливості.

Професійні, фінансові, родинні, духовні та інтелектуальні цінності є взаємопов'язаними, що свідчить про узгодженість ціннісної сфери. Часткові конфлікти виявлені між матеріальною орієнтацією та турботою про здоров'я.

8. Встановлено, що наявність сенсу життя пов'язана з внутрішньою орієнтацією на екзистенційне наповнення, а задоволеність життям корелює з чесністю у самооцінці. *Насущні цінності* компенсують вплив кризи, сприяючи життєрадісності та турботі про інших. Показники самоприйняття та прийняття змін залишаються низькими, що вказує на потребу розвитку гнучких екзистенційних стратегій. Молодь в умовах війни перебуває в амбівалентному стані: висока орієнтація на майбутнє і базові цінності підтримують адаптацію, але недостатність внутрішньої інтеграції потребує психосоціальної підтримки.

Виявлена система взаємозв'язків між соціальними та індивідуальними цінностями дозволяє говорити про ціннісну інтегрованість і водночас амбівалентність молоді, що перебуває у стані екзистенційної кризи.

9. Виділено за допомогою проведення кластерного аналізу результатів емпіричного дослідження, три рівня подолання кризи у обстежуваних :

- *Конструктивний рівень проживання екзистенційної кризи.* Високі показники свідчать про активне проживання кризи та здатність до її конструктивного подолання. Високий рівень насущних цінностей та наявність планів на майбутнє – орієнтація на смислотворення, пошук внутрішніх опор. У цій групі досліджуваних (конструктивний рівень) показники екзистенційної кризи взаємопов'язані між собою. Тісні зв'язки

виявлено між насущними цінностями та цінностями: кохання, незалежності, відповідальності, здатністю до співпереживання. Середній рівень показника «кризи як прийняття себе» та «прийняття життєвої мінливості» свідчить, що процес інтеграції ідентичності ще триває. Свобода та розвиток розглядаються як внутрішні ресурси для подолання кризи. Рівень життєрадісності зростає, а значущість розваг знижується, що вказує на смислотворчу переорієнтацію.

- *Помірний рівень проживання екзистенційної кризи.* Загальний показник - межевий стан. Показники: насущні цінності, криза як прийняття себе, прийняття життєвої мінливості, плани на майбутнє - на середньому рівні. Старі смисли втрачають значення, нові ще не сформовані. Потребує підтримки, потенційно відкриті для особистісного зростання. Кореляції та цінності: тісні зв'язки між складовими компонентами кризи та із загальним показником. Соціальні цінності відіграють ключову роль: підтримка, приналежність, взаємодія з іншими. У цій групі досліджуваних (середній рівень) виявлено позитивні та від'ємні кореляції між прийняттям життєвої мінливості та різними ціннісними орієнтаціями (дисципліна, відповідальність, здатність до співпереживання). Позитивні зв'язки: *прийняття життєвої мінливості* з такими цінностями, як: виконавська дисципліна, освіченість, відповідальність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість. Від'ємні зв'язки: *прийняття життєвої мінливості* з духовними цінностями та здоров'ям. Тимчасове зниження уваги до духовної сфери під час адаптації.

- *Деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи.* Низькі показники загального рівня екзистенційної кризи, кризові переживання дезадаптивного характеру. Знижена життєва енергія, внутрішній розпад смислових структур, безнадія. Низький рівень прийняття себе та життєвої мінливості. Вразливі до тривожно-депресивних станів, дисоціації, фіксації на минулому. Внутрішня фрагментація ціннісної системи, зниження смислотворчої активності. Потребує підтримки, корекційних, психолого-

педагогічних або психологічних інтервенцій. Відсутні виражені позитивні зв'язки з цінностями як ресурсами для подолання кризи.

10. Доведено на основі проведеного факторного аналізу, що вибірккові стратегії проживання екзистенційної кризи у молоді формуються через динамічний взаємозв'язок комплексних *внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Особисті цінності*, що включають турботу людини про фізичне здоров'я, духовний та інтелектуальний саморозвиток, повагу до родинних цінностей, виступають провідним механізмом підтримки внутрішньої цілісності та психологічної стійкості, наразі, дозволяючи молоді ефективно адаптуватися в граничних умовах підвищеної життєвої нестабільності.

Соціальні цінності, що охоплюють фінансову безпеку, професійну реалізацію та підтримку соціальних і суспільних зв'язків, забезпечують відчуття стабільності, соціальної значущості та сталої життєвої орієнтованості, сприяючи більш впевненому подоланню кризових ситуацій. *Внутрішні процеси: самопізнання*, інтеграція (прийняття) себе в кризі та усвідомлення власних життєвих пріоритетів виступають важливим фактором саме конструктивної адаптації, дозволяючи трансформувати кризові переживання у ресурс для особистісного розвитку та зміцнення психологічної стійкості. Наявність *усвідомленого сенсу життя* та здатність визначати життєво важливі цілі формують смислотворчі опорні точки, що забезпечує мотивацію, внутрішню рівновагу та ефективну адаптацію навіть у невизначених умовах.

Таким чином, подолання екзистенційної кризи у молоді є результатом синтезованої дії суб'єктивних, соціальних, внутрішньо-екзистенційних та смислотворчих критеріїв, які взаємопов'язані та взаємно доповнюють ефект адаптивної стійкості.

Перспективою подальших досліджень є створення профілактичних та розвивальних програм для студентів, інтеграції тематики екзистенційної адаптації у тренінги, курси soft-skills та програм емоційного благополуччя і

стійкості, підготовка фахівців-психологів до роботи з молоддю, яка переживає травматичні наслідки війни.

СПИСОК НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова А.В. Дослідження психологічного благополуччя особистості в сучасному освітньому просторі. *Ракурси психологічного благополуччя особистості*: збірник тез доповідей Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Ніжин, 9 червня 2017 р.). Ніжин : НДУ імені М.Гоголя, 2017. С. 24–26.
2. Аверіна К. С. Сучасна криза ідентичності: активність особистості чи шлях до сингулярності. *Актуальні проблеми філософії та соціології : науково-практичний журнал*. Одеса, 2017. Вип. 15. С. 3–5.
3. Агаєв Н. А., Кокурн О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В., Ткаченко В. В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
4. Асєєва Ю. О. Програми ментального здоров'я в Україні під час повномасштабного вторгнення. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14–15 вересня. 2023 р. Одеса, 2023. С. 14–17.
5. Атаманюк З.М. Соціально-філософські основи свободи як фактора соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... докт. філос. наук : 09.00.03. Одеса, 2021. 49 с.
6. Байдак М. С. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2018. 21 с.
7. Байєр О. О. Життєві кризи особистості : навч. посіб. Дніпро : ДНУ, 2010. 244 с.
8. Бакіров В. С., Ручка А. О. Соціологія цінностей сьогодні. *Проблеми розвитку соціологічної теорії* : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2013. С. 5–17.

9. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
10. Бичко І. В. Філософія : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2002. 408 с.
11. Білоус О. В. Вікова психологія : навч. посіб. Чернігів : ЧНПУ, 2015. 108 с.
12. Блінов О. А. Організація надання психологічної допомоги військовослужбовцям у воєнний час : навч.-метод. посіб. Київ : НАОУ, 2006. 80 с.
13. Бліхар В. С. Ієрархія цінностей як життєво значима засада формування особистості. *Військово-науковий вісник*. 2010. Вип. 13. С. 198-207.
14. Богданець-Білокаленко Н. І. Ціннісні орієнтири як важлива складова формування особистості дитини засобами художньої літератури // *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 25–29.
15. Бойченко І. В. Філософія історії : навч. посіб. Київ : Знання, 2000. 724 с.
16. Борисюк Л. І., Лазарук Н. М., Нежура Н. Д. Життя це... або Life-навігатор для молоді. Київ : ФОП Нежура, 2017. 216 с.
17. Буслинський В. А. Філософія : навч. посіб. Київ : КСУ, 2002. 315с.
18. Бутківська Т. В. Ціннісний вимір соціалізації учнів. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 130–137.
19. Варій М. Й. Загальна психологія. навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2009. 1007 с.
20. Вербицька П. В. Понятійний апарат громадянського виховання особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. № 43. С. 39–44.

21. Вірна Ж. П. Прогнозування життєвих перспектив в умовах психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей загальноосвітньої школи. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 2. С. 1–4.

22. Водолазська О.О. Індивідуально-психологічні особливості життєстійкості особистості. Диференціально-психологічні виміри особистісного самоздійснення : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми сучасної психології особистості» 21 березня 2019 р., м. Одеса, Україна. Одеса : ВМВ, 2019. С. 46–52.

23. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : Збірник тез I Міжнародної наукової конференції присвяченої 35 роковинам аварії на ЧАЕС, 22-23 квітня 2021 р. / Упорядники: А. А. Криськов, В. В. Вишньовський та Н. В. Габрусєва. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2021. 171 с.

24. Гаврилькевич В., Фірстова О. Емоційні стани особистості: теоретичне дослідження феномену. *Психологічні травелоги: науковий журнал*. 2023. № 2. С. 41-50. URL: <https://pt.khmnmu.edu.ua/index.php/pt/article/view/84>

25. Герасимович Г. Особливості циклічної моделі соціокультурної динаміки. *Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія»*. Серія: Філософія. 2010. Вип. 7. С. 106–115.

26. Глинянюк Н. В. Психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniyk.pdf.

27. Головаха Є. І. Модернізація й зміна системи цінностей в українському суспільстві. *Економіка і прогнозування*. 2013. № 1. С. 130–131.

28. Головаха Є. І. Ціннісні засади і бар'єри модернізації в Україні. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : кол. монографія / за ред. О. М. Балакіревої, О. П. Шестаковського. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2014. С. 83–97.

29. Головінський І. З. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Аконт, 2003. 288 с.
30. Гридковець Л. М. Світ життєвих криз людини як дитини своєї сім'ї, свого роду та народу : монографія. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : КІМ, 2019. 522 с.
31. Губерський Л. В. Філософія : навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольний. 5-те вид., стер. Київ : Вікар, 2005. 516 с.
32. Гушук І. В., Нижник А. Є., Шугай М. А. Вплив екологічних чинників на психічне здоров'я особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 26. С. 48–52.
33. Данилова Т. В. Теорія ціннісних орієнтацій Ф. Клакхон і Ф.Стродтбека. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В. П. Андрущенко (голова). К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 29(41). С. 230-235.
34. Диспенза Дж. Керуй своєю підсвідомістю. Зміни власне життя. Київ : Форс Україна, 2022. 368 с.
35. Діти і війна : монографія / Зливков В. Л. та ін. Київ–Ніжин, 2023. 221 с.
36. Екстремальна психологія : підручник / за заг. ред. О. В. Тімченка. Київ : ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
37. Еувема М. Психосоціальний розвиток дітей та молоді : пер. з англ. Київ : LHSI, 2016. 108 с.
38. Журавльова Н. Ю. Особливості вторинної травматизації у дружин ветеранів війни: орієнтири психологічної допомоги. *Актуальні проблеми психології* : збірник наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 14. Т.3. Київ, 2018. С. 124–153.
39. Завгородня О. В. Особливості становлення цінностей у ранньому юнацькому віці. *Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія*: Матеріали Методологічного семінару АПН України. К.: Генезис, 1998. С. 334-339.

40. Затовський А. Вічна мудрість закону Божого. Впровадження православних духовних цінностей в освіту – нагальна необхідність. *Урядовий кур'єр*, 23 липня 2004. № 137. С. 8.
41. Зварич І. М., Чуйко Г. В., Колтунович Т. А. Екзистенційна та гуманістична психологія : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2019. 496 с.
42. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях : навч. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
43. Ігумнова О. Б. Дослідження копінг-стратегій осіб у складних життєвих обставинах. *Теорія і практика сучасної психології* : збірник наукових праць КПУ. Запоріжжя, 2020. № 1, Т. 2. С. 28–33.
44. Кавалеров А. А. Цінність у соціокультурній трансформації : монографія. Одеса : Астропринт, 2001. 219 с.
45. Калуга В. Ф. Грані самопізнання та ідентифікації людини : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2013. 292 с.
46. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви і ресурси. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2022. № 3 (67). С. 124–133.
47. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / заг. ред. С. Д. Максименка. 2020. Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 55. С. 23–30.
48. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: актуальні студії сучасних українських учених : навч. посіб. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.
49. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості. Київ : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. 216 с.
50. Карпова І. Г. Зміст ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: <http://www.psych.kiev.ua/> (дата звернення 11.12.2023).

51. Карсканова С.В. Опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К.Ріфф: процес та результат адаптації. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 1. С. 1–9.
52. Кизенко В. Громадянська освіта і виховання – основа громадянського суспільства. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2015. № 1. С. 34–37.
53. Кирпенко Т.М., Бохонкова Ю.О. Механізми психологічного самозахисту підлітків : монографія. Сєверодонецьк : СНУ, 2017. 176 с.
54. Кісарчук З.Г. Психологічна допомога постраждалим унаслідок травмівних подій : досвід, узагальнення, висновки. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 11. Т. 3 : Консультативна психологія і психотерапія. Київ : Логос, 2015. С. 7–20.
55. Кісарчук З.Г., Омельченко Я.М., Лазос Г.П. та ін. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с.
56. Коберник Л.О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта*. 2008. № 4–5. С. 28–33.
57. Кобзарь В. П. Національні й загальнолюдські цінності в українському суспільстві на сучасному етапі. *Формування національних загальнолюдських цінностей в українському суспільстві*: матеріали Всеукр. наук. конф., Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2006. С. 44–45.
58. Кобильченко В.В. Психологічне здоров'я та благополуччя дітей з порушеннями психофізичного розвитку як актуальна проблема спеціальної психології. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2014. Вип. 5. С. 65–73. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2014_5_9
59. Кобрусєва Є.А., Пріснякова Л.М. : матеріали III Всеукр.наук.-практ. Конфер. м. Дніпро, 30 листоп. 2022 р. Дніпро, 2022. С. 83–86.

60. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Копаниця О. В., Малхазов О. Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
61. Кологривова Н.М. Особливості адаптаційних ресурсів особистості в умовах життєвих криз : дис. ... д-ра філос. наук : 053 : Одеса, 2023. 248 с.
62. Конох М.С., Бабічева Т.А. Психологія екзистенціалізму : навч. посіб. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2009. 126 с.
63. Корнієнко І.О. Особливості копінг-поведінки студентів молодших курсів. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / заг. ред. С. Д. Максименка. Т. XI. Ч. 3. Київ, 2009. С. 152–163.
64. Корнієнко І.О. Проблема формування опанувальної поведінки особистості у ситуації неуспіху. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / заг. ред. С. Д. Максименка. Т. IX. Ч. 1. Київ, ГНОЗІС, 2007. С. 207–217.
65. Корнієнко І.О. Психологія опанувальної поведінки особистості : монографія. Мукачево : РНУ МДУ, 2016. 465 с.
66. Корнієнко Н. Цінності як визначальні характеристики людського буття. *Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації* : щоріч. наук. пр. / відпов. за випуск Гончарук Т.В. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 416-418.
67. Коростій В.І. Принципи корекції та профілактики соціальностресових розладів у категорій населення, постраждалих внаслідок АТО. *Український вісник психоневрології*. 2017. Т.25, № 1 (90). С. 127–128.
68. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія : курс лекцій. Київ : Каравела, 2005. 399 с.

69. Кучина Н.І. Філософські погляди Птитирима Сорокіна крізь призму історіографії. *Актуальні питання культурології*. 2012. Вип.12. С.41–46.
70. Кучинська І. О. Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2015. 112 с.
71. Лабезна Л.П. Соціально-психологічні чинники адаптивних копінгстратегій поведінки молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць СНУ імені В.Даля. 2015. № 3 (38), Т. 3. С.364–371.
72. Литвиненко І. С., Прасол Д. В. Проективні малюнкові методики : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Арнекс, 2015. 160 с.
73. Лісеєнко О. В. Аксіологічні засади дослідження національної ментальності. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2019. №4. С.76–82.
74. Лобанова А. С. Особливості соціальної адаптації в періоди суспільних криз (теоретичний аспект). *Особистість: проблеми та перспективи* : збірник наукових праць за матеріалами конференції «Соціально-психологічні аспекти формування особистості». Кривий Ріг : КФ ЗНУ, 2009. С. 3–10.
75. Любченко І. І. Розвиток психології життєвого простору особистості. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14–15 вересня 2023 р. Одеса : МГУ, 2023. С. 199–203.
76. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах : монографія / В. Г. Табачковський та ін. Київ : Наукова думка, 2004. 244 с.
77. Мазяр О. В. Диференціальна психологія : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2017. 284 с.

78. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури : навч. посіб. Київ : Наук. думка, 1998. 216 с.
79. Малімон Л. Я., Пашкіна А. М. Гармонізація індивідуальних та групових організаційних цінностей в місцевих органах виконавчої влади : навч.-метод.посіб. Луцьк : СПД, 2014. 136 с.
80. Меленчук Н. І., Качмар М. С. Самоставлення та ціннісні орієнтації: особливості співвідношення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. С. 20–24.
81. Мельник В. В. Соціальні виміри екзистенціалів людського буття : монографія. Слов'янськ, 2012. 366 с.
82. Моргунов О. А. Соціальні наслідки війни: проблеми фізичного та психологічного відновлення. *Особистість, суспільство, війна* : тези доп. учасників міжнародного психологічного форуму (м.Харків, 7 квіт.2023 р.) / МВС України. Харків : ХНУВС, 2023. С. 159–160.
83. Нещерет О. І. Сенс життя у психосемантичному вимірі : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. семінару *Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності*, 18 травня 2018 р., м. Чернівці/ ред. кол. : Т. М. Титаренко (гол. ред.) та ін. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018.С.59-63.
84. Новікова Л. М. Соціоструктурна диференціація ціннісних орієнтацій студентів університету. *Вісник КНУ імені Т.Г. Шевченка. Соціологія*. 2014. Вип. 1. С.29-35.
85. Овчаренко О. Ю. Творча саморегуляція в умовах стресу. *Психологічні проблеми творчості* : матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 23 липня 2022 р.). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. С. 217.
86. Онищенко О. О. Пошук сенсу життя і ціннісні орієнтації: екзистенційний підхід до дослідження особистості. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 12(40). С.1666-1678.

87. Онищенко О. О. Ціннісні орієнтації як регулятор життєстійкості молоді в умовах екзистенційної кризи. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 11(45). С.1492-1506.
88. Орищин Л. С. Вплив стресу сьогодення на планування майбутнього та ціннісні орієнтації сучасної молоді. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2014. Вип. 1. С.260–268.
89. Орленко І. М. Детермінанти соціальної дезадаптації особистості в сучасному українському суспільстві : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філософії : спец. 033 філософія. Одеса, 2020. 278 с.
90. Основи соціальної психології : підручник / П. П. Горностай та ін.. Київ : Талком, 2018. 580 с.
91. Особистість у кризових ситуаціях : огляд сучасних психодіагностичних методик : навч. посіб. / Н. О. Євдокимова., В. Л. Зливков., С. О. Лукомська., О. В. Федан. Миколаїв : Іліон, 2016. 342 с.
92. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми 28 лютого – 1 березня 2019 р.). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 476 с.
93. Павелків Р. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 468 с.
94. Панченко О. А., Кабанцева А. В. Особистість у турбулентному часі. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14–15 вересня 2023 р. Одеса : МГУ, 2023. С. 251–254.
95. Перелигіна Л., Швалб А., Балабанова Л. Трансформація життєвих цінностей та орієнтирів у молоді України під впливом війни. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2025. № 1(9). С. 132–143.

96. Петінова О. Б. Апокаліпсис ХХІ століття та перспективи розвитку філософії освіти. *Інновації в освіті : сутність, проблеми, перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Одеса, 27–28 жовтня 2022 р. Одеса, 2022. С. 15–16.

97. Піменова О. О. Свобода у ціннісному полі сучасного студента: проблеми та особливості актуалізації : монографія. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2013. 217 с.

98. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2005. 280 с.

99. Посацький О. В. Особливості образу майбутнього в юнацькому віці. *Збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2004. Т.6. Вип. 3. С. 264–272.

100. Поспелова І. Д., Павлова І. Г. Ціннісно-мотиваційний компонент свідомості політично активної студентської молоді в Україні. *Pedagogy and Psychology in the age of globalization. Science and Education a New Dimension*. 2016. Issue 102. С. 69–73.

101. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості: монографія / М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська та ін. За загальною редакцією М. Й. Боришевського. К.: Педагогічна думка, 2011. 200 с

102. Психологія життєвої кризи : монографія / за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Агропромвидав України, 1998. 223 с.

103. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості : монографія / Л. З. Сердюк та ін. Київ : Педагогічна думка, 2015. 197 с.

104. Пуертас С. Д. К. Соціокультурний підхід до вивчення цінностей. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2014. Вип. 15. С. 108–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2014_15_14.

105. Райда К. Ю. Екзистенціальна філософія. Традиції і перспективи. Київ : ПАРАПАН, 2009. 328 с.

106. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : монографія. Одеса, 2011. 364 с.
107. Родіна Н. В. Розвиток копінгу на протязі життєвого шляху особистості. *Вісник Одеського національного університету*. 2014. Т. 19, № 31. С. 279–289.
108. Романюк Л. В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2004. 198 с.
109. Ручка А. О. Цінності та ціннісна зміна у сучасному суспільстві. *Культурологічна думка*. Київ, 2013. № 6. С. 172–179.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2013_6_24.
110. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
111. Сафонік Л. М. Екзистенційна фрустрація як криза ціннісних орієнтирів людини та втрата сенсу життя у філософії ХХ сторіччя. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки*. 2013. Вип. 16. С. 51–58.
112. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Теоретичний аналіз ціннісних орієнтацій молоді України в період соціально-політичної трансформації. *Глухівські наукові читання. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук* : збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. А.С. Полякова. Глухів, 2023. С. 133–135.
113. Симоненко С. М. Аналіз категорій «образ світу» та «картина світу» у контексті дослідження візуально-мисленнєвих стратегій. *Наука і освіта*. 2007. № 3. С. 47–52.
114. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Екзистенціалізм особистості в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри* : збірник наукових праць IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 грудня 2023 р.). Київ : ПВТП «LAT&K», 2023. С. 203–208.

115. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Екзистенційна криза і пам'ять: адаптація ціннісно-смислових орієнтацій молоді під впливом травматичних досвідів війни. *Пам'ять і особистість* : матеріали наук.-практ. конф., 29 травня. 2025 р. Харк. нац. ун-т. Харків: 2025. С. 142-146.

116. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Соціально-психологічний підхід дослідження молоді юнацького віку в екстремальних умовах. *Актуальні проблеми практичної психології* : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 17 травня 2024 р.). Одеса, 2024. С. 132–134.

117. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Творча саморегуляція емоційних станів молоді в екстремальних умовах. *Психологічні проблеми творчості* : матеріали XXIV Міжнародної наукової психологічної конференції, 24 червня 2024 року / за ред. В.О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. С.197-204.
<https://surl.gd/cfuoyr>

118. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Теоретичний синтез аксіосфери молоді юнацького віку та екзистенційної кризи під час воєнного стану. *Південноукраїнські наукові студії* : програма та матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Одеса, 04-05 грудня, 2023 р.) / відпов. за випуск Петінова О.Б. Одеса, 2024. С.125-130.

119. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді під впливом екзистенційної кризи війни в Україні. *Наука і освіта*. 2025. №3. С. 39-46.

120. Симоненко С. М., Онищенко О. О. Ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах екзистенційної кризи під час воєнного стану. *Конструктивна рефлексія конфронтації і кооперації: психологічні ризики і ресурси війни* : матеріали міжнародної міжгалузевої конференції (м. Київ, 25 квітня 2023 р.) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. І. Найдьонова, Л. В. Доценко.

Київ, IRIS, 2023. С. 232–237. URL: https://iris-psy.org.ua/publ/CR23/CR23_full.pdf

121. Синявський В. В., Сергєєнкова О. П., Побірченко Н. А. Психологічний словник. Київ : Науковий світ, 2007. 27 с.

122. Сіпакова О. А. Ціннісні орієнтації студентської молоді. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 3 (24). С. 110–116.

123. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2014. 399 с.

124. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2019. 400 с.

125. Сміт П., Диреров Е., Юле У. Діти та війна. Навчання технік зцілення : навч. посіб. : Інститут психічного здоров'я УКУ, 2014. 84 с.

126. Сокур'янська Л. Г. Студентство на шляху до іншого суспільства: ціннісний дискурс переходу : монографія. Харків : ХНУ, 2006 . 576 с.

127. Соломка Е. Т. Індивідуальні особливості особистості в подоланні стресових ситуацій. *Освіта і наука*. 2018. Вип. 2. № 25. С. 180–188.

128. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.

129. Ставицька С. О. Визначення життєвих цінностей у юнацькому віці. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 12. Психологічні науки : збірник наукових праць. 2009. № 26 (50). Част. I. С. 366–374.

130. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. №1. С. 62–76.

131. Столярченко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2012. 280 с.

132. Тарабукін Ю. О Соціологія молоді: курс лекцій. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 230 с.
133. Тарапон О. Ціннісні орієнтири в Україні в умовах формування тоталітарного менталітету 1920–1930-х рр. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2016. Nr 2. Ss. 230.
134. Татенко В. О. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину. *Соціальна психологія*. 2003. № 1. С. 60–72.
135. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
136. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. Київ : Главник, 2007. 144 с.
137. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед шкільної молоді : навч.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2006. 204 с.
138. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. *Психологія: теорія і практика* : збірник наукових праць МДУ. Мукачево, 2018. № 1 (1). С.112-119.
139. Тичина І. М. До проблеми визначення та класифікації цінностей громадської діяльності. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 13–14 травн. 2004 р. С. 342–344.
140. Токарева Н. М. Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору : монографія. Кривий Ріг, 2015. 446 с.
141. Токарева Н. М. Адаптивні сценарії самоздійснення особистості в умовах несталого сьогодення. *Психологія: реальність і перспективи*. 2023. № 20. С. 183–194.
142. Токарева Н. М. Лабіринти дорослішання: психічний розвиток особистості підлітково-юнацького віку : монографія. Кривий Ріг : НВП Інтерсервіс, 2021. 215 с.

143. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : НУБіП, 2017. 548 с.
144. Толстов І. В. Кордоцентризм в українській філософії: Г. С. Сковорода та П. Д. Юркевич : конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2013. 22 с.
145. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю. Якименко та ін. Київ : Заповіт, 2021. 392 с.
146. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колективна монографія / за ред. Є. Головахи, та ін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
147. Улманис Ю. А. Коли війна стає особистою. Рига, 2023. 63 с.
148. Усова Ю. Цінності як визначальна характеристика людського буття. *Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації* : щоріч. наук. пр. / відп. за вип. Т. В. Гончарук. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 638-640.
149. Федоренко М. В. Щодо проблеми формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів початкової школи. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_1_10.
150. Філософія і право : збірник тез доповідей XIII Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів (м. Харків 24 трав. 2017 р.). Харків : НЮУ, 2017. 278 с.
151. Франкл В. Е. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. пер. з нім. О. Замойська. Харків : КСД, 2019. 160 с.
152. Фролова Н. В. Трансформація системи ціннісних орієнтацій на зламних етапах розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. псих. наук. Київ, 1998. 18 с.
153. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 508 с.
154. Фурман А. А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 312 с.

155. Харитинський, А. А. Теоретичне дослідження поняття благополуччя у іноземних та вітчизняних підходах. *Вісник Національного університету оборони України*, 64(6), 2022 136–143. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-64-6-136-143>
156. Цибра М. Ф. Самоствердження особистості як категорія соціальної філософії. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2020. № 3. С. 88–99.
157. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : колективна монографія / О. М. Балакірева та ін. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. 340 с.
158. Час вибору: виклики інформаційної епохи : колективна монографія / О. А. Івакіна та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 472 с.
159. Чорна А. М. Проблема співвідношення раціонального та ірраціонального у філософських концепціях розвитку історії. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2008. № 3(24). С. 93–97.
160. Чуйко Г. В., Чаплук Я. В. Щастя, задоволення життям, психологічне благополуччя: співвідношення понять. *Ракурси психологічного благополуччя особистості* : збірник тез доповідей Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Ніжин, 9 червня 2017 р.). Ніжин, 2017. С. 160–164.
161. Чухрій І. В. Особливості розвитку адаптивних копінг-стратегій майбутніх фахівців з психології юнацького віку. *Габітус*. 2023. Вип. 45. С. 85–88.
162. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2009. № 4(36). С. 65–73.
163. Шамне А. В. Теорія і практика психосоціального розвитку у підлітково-юнацькому віці : монографія. Київ : ТОВ ВВП Інтерсервіс, 2015. 488 с.

164. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
165. Швалб Ю. М. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій. Психологічна теорія і практика : монографія. Суми : СумДПУ, 2017. С. 19–39.
166. Шевченко Н. Ф., Сошина Ю. М. Ціннісно-сміслові настановлення підлітків : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 226 с.
167. Шевченко С. Л. Автентичність людського буття у філософії екзистенціалізму. Київ, 2012. 207 с.
168. Шеленкова Н. Л. Дослідження копінг-стратегій у процесі адаптації студентів першого року навчання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». 2019. № 1. С. 72–77.
169. Шульга М. О. Збій соціальної матриці : монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. 284 с.
170. Щерба С. П., Заглада О. А. Філософія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 548 с.
171. Щербакова Н. В. Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді: соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2017. 196 с.
172. Що треба знати про ПТСР. URL: <https://www.unicef.org> (дата звернення: 08.09.2022).
173. Юрій Н. М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства : порівняльний аналіз міжнародного і українського досвіду : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Одеса, 2002. 16 с.
174. Юхименко Н. Ф. Гуманістичні параметри самореалізації особистості: потреби, інтереси, цінності : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2003. 18 с.

175. Ярош Н. С. Аналіз досліджень внутрішніх предикторів стрес-долаючої поведінки/ *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія Психологія. Харків, 2015. № 58. С. 60–64.
176. Ярошенко А. О. Ціннісний дискурс освіти : монографія. Київ : НПУ, 2004. 156 с.
177. Яцина О. Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 7 (25). С. 554–567.
178. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Action. Toward a General Theory of Action / Ed. by T.Parsons, E.Shils. Cambridge, 1951. P. 46–71.
179. Lahad M., Leykin D. The Integrative Model of Resiliency The «BASIC Ph» Model, or What Do We Know about Survival? *The «BASIC Ph» Model of Coping and Resiliency Theory, Research and Cross-Cultural*. London, UK and Philadelphia, USA : Jessica Kingsley, 2013. P. 11–32.
180. Scholte J. A. After Liberal Global Democracy: New Methodology for New Praxis. *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*. 2020. Vol.13. P. 67–92.
181. Schwartz S.H. Universals in the structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*. Orlando. FL : Academic, 1992. Vol. 25. P. 1–65.
182. Selye H. The Stress of Life. New York : McGraw-Hill, 1956. 216 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Первинна таблиця методики № 1 «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості»

Соціальні цінності особистості							
<u>Проф-ц</u>	<u>Фін-ц</u>	<u>Род-ц</u>	<u>Соц-ц</u>	<u>Сусп-ц</u>	<u>Дух-ц</u>	<u>Фіз-ц</u>	<u>Інтел-ц</u>
200	170	170	170	60	140	140	200
200	110	200	200	200	20	150	200
200	180	140	160	130	110	30	130
190	170	190	170	110	150	150	190
160	150	200	160	180	170	190	200
180	180	190	150	160	140	140	160
200	190	190	190	110	140	160	200
200	180	200	200	90	170	200	180
190	180	180	190	160	100	150	130
200	200	160	150	130	170	200	170
170	110	160	140	140	80	150	150
200	200	100	200	140	40	70	120
160	120	100	130	110	80	130	140
180	170	160	190	120	160	70	170
190	170	190	170	100	100	150	150
200	170	180	180	90	150	160	190
200	180	200	200	120	70	100	170
190	190	120	120	90	90	140	180
190	140	150	170	130	110	110	180
130	90	190	150	160	200	130	160
190	150	90	130	50	20	90	160
150	170	170	120	130	170	140	130
180	150	160	100	120	90	100	150
160	150	200	110	50	70	160	190
170	120	200	130	170	140	120	110
120	130	140	130	200	110	160	190
130	100	140	130	50	50	70	150
160	160	170	170	150	150	160	170
190	170	150	180	130	160	60	170
160	150	170	150	50	140	150	150
200	200	190	160	150	110	150	170
200	200	160	140	190	150	140	200
160	190	110	160	80	170	150	90
190	150	200	200	160	200	200	200
180	140	140	140	150	130	160	200
160	120	190	140	70	60	130	150

190	150	130	140	90	60	110	180
170	190	200	140	100	170	110	140
200	120	140	170	90	50	10	130
160	110	190	130	70	90	130	170
160	110	200	120	60	30	110	170
200	130	200	190	160	170	200	200
140	140	160	190	170	20	170	140
110	50	90	110	20	50	80	180
190	140	200	160	140	150	70	160
180	150	190	170	160	110	130	140
200	200	100	200	140	40	70	120
160	170	150	180	120	130	160	170
170	180	170	200	120	20	70	160
150	170	170	160	100	30	140	170
150	170	200	110	120	130	90	100
200	170	180	180	90	150	160	190
170	200	200	170	170	150	170	200
190	200	170	190	130	130	120	100
200	150	120	80	190	100	110	60
170	150	200	150	120	110	120	140
200	120	190	180	180	170	170	190
120	100	80	140	60	100	150	130
180	190	200	140	140	120	110	140
190	190	130	150	140	60	70	140
190	150	130	150	140	70	70	170
200	200	100	200	140	40	70	120
180	200	130	120	150	60	70	100
180	170	190	160	160	100	180	180
150	130	150	160	100	110	90	140
160	150	170	170	110	140	110	190
180	170	160	190	120	160	70	170
190	170	190	170	160	100	150	150
200	150	150	60	40	50	110	190
150	120	200	200	180	80	180	140
190	170	150	180	130	160	60	170
160	150	170	150	50	130	150	150
130	100	140	130	50	50	70	150
200	200	190	160	150	110	150	170
200	170	160	160	140	150	170	180
180	140	140	140	150	130	150	200
190	140	200	160	140	150	70	160
170	170	200	150	150	130	140	150
180	150	190	170	140	110	130	140
180	190	200	140	140	120	110	140
200	200	120	140	140	100	150	200
190	160	160	130	170	140	200	120

190	200	170	190	130	130	120	100
200	150	120	80	190	100	110	60
160	190	200	140	100	170	100	140
180	170	160	140	70	70	130	160
120	110	110	120	140	40	100	110
200	190	190	120	160	140	150	190
190	170	190	190	150	130	170	190
180	180	190	150	160	140	140	160
180	180	170	140	140	130	110	160
170	150	160	140	60	110	120	120
160	170	110	50	30	60	80	100
200	200	90	150	130	20	60	140
180	180	170	140	130	130	100	160
200	150	100	190	60	20	60	100
110	160	140	140	100	110	70	140
200	160	180	180	150	70	160	180
100	170	200	180	170	170	180	200
200	200	190	140	80	160	160	200
190	160	150	140	50	40	120	180
180	130	180	140	110	110	80	170
110	120	130	130	120	140	120	160
200	170	180	170	140	150	130	170
200	170	200	150	150	140	180	190
190	180	190	130	150	60	40	120
180	170	200	200	170	140	170	200
190	180	200	170	140	120	100	170
200	160	190	150	180	150	160	180
160	150	110	150	100	60	120	140
200	150	200	200	160	200	200	200
170	150	130	20	50	40	180	150
170	110	120	140	80	140	120	160
150	80	110	140	90	20	60	130
180	160	140	170	100	140	110	180
160	130	80	120	50	90	150	150
190	180	200	160	160	170	140	170
200	150	190	190	170	130	110	170
160	150	190	160	140	100	120	130
150	130	180	140	120	140	80	100
200	170	200	160	100	100	160	200
150	180	160	120	60	40	50	90
200	160	80	90	160	200	170	200
160	170	120	60	60	120	120	200
190	190	130	150	140	60	70	140
130	200	140	170	120	20	90	170
200	170	190	170	90	70	130	140
80	110	110	110	30	40	70	130

140	200	160	140	150	60	100	110
150	180	100	110	110	110	150	200
120	110	110	120	140	40	100	110
180	130	110	190	140	180	160	140
200	180	200	200	120	70	100	170
190	190	120	120	90	90	140	180
150	150	170	140	120	190	90	110
200	200	100	200	140	40	70	120
100	60	150	80	80	20	20	40
80	110	110	110	30	40	70	130
140	200	160	140	150	60	100	110
160	150	200	160	180	170	190	200
180	180	190	150	160	140	140	160
200	190	190	190	110	140	160	200
200	180	200	200	90	170	200	180
190	200	170	190	130	130	120	100
200	150	100	190	60	20	60	100
190	180	200	160	160	70	180	180
170	200	150	70	60	80	60	150
170	180	170	200	120	20	70	160
150	170	170	160	100	30	140	170
170	180	170	200	120	20	70	160
200	200	200	200	200	20	200	200
170	180	170	200	120	20	70	160
180	130	120	110	40	50	50	90
130	180	170	130	120	90	110	140
180	150	200	160	180	90	120	190
60	80	90	90	80	140	60	70
190	180	200	170	140	120	100	170
200	160	190	150	180	150	160	180
200	200	120	120	110	30	90	170
120	100	80	140	60	100	150	130
170	200	200	170	170	150	170	200
180	150	180	110	100	80	100	180
28100	25890	26060	24570	19560	16800	19680	25210
344,7	317,6	319,7	301,4	240	206,1	241,4	309,3

Первинна таблиця методики № 2 «Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006)».

<i>№ Досл.</i>	Наявність сенсу	Пошук сенсу
1.	15	7
2.	11	15
3.	28	13
4.	19	16
5.	17	17
6.	17	13
7.	16	8
8.	9	13
9.	19	13
10.	11	5
11.	12	12
12.	16	18
13.	17	21
14.	20	11
15.	20	14
16.	15	9
17.	14	12
18.	14	13
19.	15	12
20.	9	11
21.	14	14
22.	16	13
23.	12	12
24.	12	14
25.	13	17
26.	16	19
27.	15	10
28.	10	10
29.	13	12
30.	15	8
31.	14	16
32.	16	9
33.	14	5
34.	15	14
35.	11	5
36.	12	17
37.	14	18

38	15	10
39	11	9
40	21	17
41	12	19
42	10	10
43	13	16
44	28	13
45	11	7
46	12	12
47	6	7
48	17	12
49	10	5
50	11	15
51	10	5
52	11	15
53	11	11
54	17	19
55	14	7
56	18	6
57	16	12
58	15	6
59	16	9
60	15	11
61	14	13
62	12	12
63	17	11
64	12	8
65	19	9
66	19	16
67	14	12
68	19	8
69	14	10
70	16	12
71	15	23
72	20	12
73	12	24
74	12	16
75	15	9
76	13	9
77	20	14
78	12	5
79	11	5
80	17	22
81	15	12
82	16	8
83	11	7

84	14	16
85	15	12
86	11	15
87	13	10
88	16	8
89	13	10
90	19	13
91	11	5
92	17	17
93	9	13
94	17	13
95	17	17
96	17	17
97	19	16
98	14	21
99	18	20
100	20	7
101	17	11
102	16	21
103	13	8
104	18	9
105	23	5
106	15	15
107	13	8
108	17	15
109	13	8
110	19	9
111	12	8
112	21	9
113	19	10
114	20	16
115	18	8
116	13	17
117	12	8
118	15	12
119	19	10
120	19	11
121	19	23
122	14	20
123	13	6
124	10	10
125	13	12
126	11	15
127	11	11
128	17	19

129	14	7
130	18	6
131	16	12
132	15	6
133	16	9
134	15	11
135	14	13
136	12	12
137	17	11
138	12	8
139	19	9
140	19	16
141	14	12
142	19	8
143	14	10
144	16	12
145	15	23
146	20	12
147	12	24
148	12	16
149	15	9
150	13	9
151	20	14
152	12	5
153	11	5
154	17	22
155	15	12
156	16	8
157	11	7
158	14	16
159	15	12
160	11	15
161	13	10
162	16	8

Первинна таблиця методики № 3 «Шкала задоволеності життям».

Таблиця 1.3.

	ПЗЖ	ЗЖ	ЧЗ	НСдЖ	БНЖнЗ	НЖ	АНСЖ
1.			23				
2.		29					
3.						12	
4.		27					
5.						14	
6.						13	
7.					18		
8.	34						
9.						10	
10.						13	
11.		26					
12.	32						
13.			24				
14.					18		
15.					19		
16.			21				
17.						12	
18.					17		
19.	34						
20.					15		
21.				20			
22.					16		
23.					17		
24.			23				
25.			22				
26.			22				
27.			24				
28.	32						
29.					18		
30.			24				
31.					16		
32.		26					
33.			21				
34.		26					
35.			22				
36.			25				
37.			21				
38.						11	
39.		30					
40.		29					
41.					16		

42			24				
43		26					
44					18		
45	35						
46					15		
47					19		
48		26					
49		29					
50			22				
51					17		
52	34						
53					15		
54			22				
55	35						
56		26					
57					16		
58							
59		26					
60		28					
61					18		
62			21				
63		30					
64					18		
65	35						
66	32						
67		30					
68						11	
69			21				
70			25				
71					17		
72						12	
74				20			
74					17		
75			22				
76						12	
77					18		
78						14	
79					19		
80			21				
81			23				
82			21				
83			22				
83			25				
84			23				
85					19		
86			21				

87			25				
88			25				
89				20			
90			22				
91		27					
92		27					
93					19		
94					19		
95					18		
96					19		
97					17		
98			23				
99				20			
100		28					
101		26					
102		26					
103			23				
104			24				
104		26					
106			23				
107			22				
108						13	
109			22				
110						14	
111					17		
112				20			
113						13	
114			21				
115			21				
116				20			
117		27					
118			23				
119					16		
120			23				
121			25				
122			23				
123			22				
124		26					
125			23				
126			23				
127		29					
128						12	
129		27					
130						14	
131						13	
132					18		

133	34						
134						10	
135						13	
136		26					
137	32						
138			24				
139					18		
140					19		
141			21				
142						12	
143					17		
144	34						

**Первинна таблиця методики 4 «Ціннісні орієнтації М.Рокіча»
(Термінальні цінності)**

Таблиця 1.4

№	Цінність	Середнє значення
1.	Здоров'я	5,0
2.	Матеріально-забезпечене життя	5,0
3.	Щасливе сімейне життя	6,5
4.	Продуктивне життя	6,5
5.	Кохання	6,5
6.	Розвиток	6,7
7.	Життєва мудрість	7,0
8.	Впевненість в собі	7,0
9.	Гарні та вірні друзі	7,0
10.	Активне діяльне життя	7,3
11.	Цікава робота	7,5
12.	Свобода	7,7
13.	Пізнання	7,8
14.	Розваги	8,3
15.	Творчість	8,6
16.	Суспільне визнання	9,0

17.	Краса природи	9,2
18.	Щастя інших	9,5

**Первинна таблиця методики 4 «Ціннісні орієнтації М.Рокіча»
(Інструментальні цінності)**

Таблиця 1.4.1

№	Цінність	Середнє значення
1.	Життєрадісність	5,2
2.	Самоконтроль	5,3
3.	Виконавська дисципліна	5,3
4.	Сміливість у відстоюванні своєї думки	5,5
5.	Чесність	5,6
6.	Незалежність	5,7
7.	Освіченість	5,7
8.	Охайність	5,7
9.	Раціоналізм	5,9
10.	Відповідальність	6,0
11.	Розвинена воля	6,0
12.	Здатність до співпереживання	6,2
13.	Широта поглядів	6,2
14.	Ефективність у справах	6,2
15.	Вихованість	6,3
16.	Терпимість	6,4
17.	Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших	6,4

	людей	
18	Високі запити	6,8

Первинна таблиця методики № 5 «Символ»

Таблиця 1.5.

«Символ країни»

№	<u>Символ країни</u>	<u>Загальне і важливе</u>	<u>Менш значне</u>	<u>Позитивне</u>	<u>Негативне</u>
1	Символ нації	Героїчна історія	Старі події	Національна єдність	Період розділення
2	Небо/Роса	Юкрейн	Влада (вона змінна)	Земля	Спільна історія з РФ
3	Мир	Народ	На мир впливає все	Радість, любов, чесність, віра	Війна
4	Калина	Природа	Закон	Народ	Мовні-бар'єри
5	Герб	Народ	Все важливо	Сміливість повага сміливість допомога радість чесність	Війна
6	Все,що пов'язане з Україною	Мир	Все важливо	Сила духу	Війна
7	Україна	Народ	Закон України	Герб	Ворог
8	Кордон	Народ	Закон	Армія	Ворог
9	Герб України	Гімн України, калина, вишиванка, мова	Інші національнос-ті, які знаходяться (проживають) в країні	Незламність народу	Країна-сусід
10	Прапор	Народ	Закони	Моє серце б'ється в ритмі ЗСУ	Вороги, несправжні люди
11	Вишиванка	Народ	Закон	Армія	Вороги
12	Прапор	Влада	?	Наш народ	Влада
13	Прапор	Народ	Закон	Герб	Війна
14	Герб	Народ	Все важливо	Сила	Війна
15	Рос. мова (ворожа мова)	Мова, народ президент, ЗСУ, донати	-	Любов до України, разом до	Війна, знищені будівлі, де живуть люди,

		на ЗСУ		перемоги, донати на ЗСУ	ракети, шахеди, вбиті українці
16	Серце	Допомога	Наркотики	Підтримка, історія, любов до України	Ворог
17	Кордон, герб	Прапор	Мак,калина	Дружній народ	Ворог
18	Герб	Народ	Все важливе	Сила, свобода, віра	Війна
19	Прапор	Безпека, захист	Вуличні розваги	Бажання та можливість самореалізац ії	Зброя, війна, вбивства
20	Боротьба	Просування думки	?	Об'єднання	Корупція
21	Прапор	Єдність	Гроші	Мир	Війна
22	Тризубец ь, прапор	Президент та верховна рада	Недоторкане	Народ	Розграбування
23	Прапор, калина	Єдність	Всі символи важливі	Все, що пов'язане з Україною	×
24	Соняшник	Люди	Суперечка	Друзі і компанія	Обмеження
25	Кордон	Народ	Закон	Армія	Армія, боротьба
26	Калина	Краєвиди	Закон	Народ в незалежній Україні	Країна-терорист
27	Герб і прапор	Історія	Брехня	Мир	Війна
28	Прапор	Народ	Мова	Єдність	Війна
29	Мир	Єдність	Гроші	Воля	Війна
30	Рідна кров	Сила духу	Соняшник	Тепло місяця	Неповага сусідів
31	Воля	Мир	Для України важливо все	Діти	Війна
32	Дерево життя	Пшениця	Солонець	Вода	Зброя
33	Кордон	Народ	Закон	Армія	Ворог
34	Воля	Сім'я	Відпочинок	Соняшник	Ракета
35	Дерево-	Люди-	Крамниці	Пелюстки-це	Зброя

	це Україна, птахи-це українці	родина		діти	
36	Герб	Я	Інші країни	Дім	Корупція
37	Герб	Сім'я	Інші країни	Народ	Війна
38	Герб	Хліб	Мова	Музика	Расея
39	Батьківщина	Свобода	Спроба зламати наш дух	Народ	Росія
40	Єдність нації	Мир	Мова	Волонтерство	Війна
41	Повстання з хмар	Щит життя	Хмари складнощів життя	Сонце успіху	Грози невдач
42	Прапор	Мир	Розмовляти тільки українською	Музика	Українізація, коли це не треба
43	Герб, калина, пшениця, мак	Сім'я, життя, родина, майбутнє	Інші держави	Свобода	Війна, корупція
44	Єдність, патріотизм та доброзичливість	Добробут Землі	Обирання фільму на вечір	Культура та народність	Корупція та війна
45	Флаг, герб, вишиванка	Родина, життя	Власна вигода, конфлікти, гроші	Очистити простір, корм, волонтерські заходи, допомога інвалідам, фінансування мусору, диплом, освіта та розвиток, справедливість, єдність	Злочинці, брехня громадянам, та вилучення вигоди з них, взятки та корупція
46	Калина	Свобода, любов, сім'я	Матеріальне- багатство	Розвиток, мир	Війна
47	Калина та	Родина є	Війна є менш	Гарна та	Війна

	ластівка	важливішою за країну	важливішою за країну	різноманітна природа	
48	Прапор країни, поле пшениці	Людське життя, родина	Матеріальні цінності, гроші	Мир та гармонія, природа	Війна
49	Тризуб, колос, мова	Здорові люди	Освіта, економіка, фахівці, бізнес	Культура, національне вбрання, речі, побут, кіно	Розкрадання всього, махінації
50	Діти	Люди	Регіональний герб	Національна єдність	Корупція
51	Герб та прапор	Родина	—	Розмови та підтримка, допомога військовим	Війна
52	Прапор	Мир і сплочення	Вредні звички	Краєвид	Корупція
53	Голуб миру	Людське життя (військові)	Гроші	Єдність	Росія, байдужі люди
54	Соняшни к	Сім'я	Гроші	Гармонія та світ	Війна
55	Сонце, де нь	Я	Війна, холод	Мир, спокій	Війна
56	Колосок пшениці	Єдність	Влада	Любов до Батьківщини	Сварки, сперечання
57	Щит	Родина	Матеріальні блага	Єдність	Корупція, несправедливіст ь, хабарі
60	Калина, прапор, герб, булава, видатні люди науковці/ спортсме ни	Родина, здоров'я, гармонія, діти	Внутрішні конфлікти, матеріальні блага, розваги	Рівень освіти, спеціалісти, можливості, свобода слова, моральні цінності людей, природа туризм	Корупція, кумовство, бюрократія, велика різниця між «слоями населення» багаті-бідні, маленька допомога від країни, деякі злочини, суд
61	Голуб	Рішучість	Мода, тренди	Єдність	Війна
62	Гордість	Незламна	Втрачені	Слава нації	Трудні періоди

	нації	сила	землі		
63	Тризуб на гербі	Історична значимість	Забуті символи	Символ перемоги	Втрати в боротьбі
64	Національний прапор	Культурна спадщина	Розваги	Відродження культури	Втрачені культурні скарби нації
65	Єдність	Тризуб на гербі	Важливо все	Стійкість народу	
66	Єдність	Герб	Закони	Мир	Втрати в битвах, смерть
67	Єдність	Герб, прапор	Все важливо	Сила	Втрати
68	Єдність	Герб	Важливо все	Міць	Втрати
69	Єдність	Герб	Важливо все	Мир	Втрати
70	Єдність	Герб	Важливо все	Народ	Війна, втрати
71	Єдність	Герб	Важливо все	Люди	Війна
72	Єдність	Герб	Важливо все	Сонце	Війна, ворог
73	Єдність	Герб	Важливо все	Культура	Війна
74	Єдність	Герб	Важливо все	Наша мова	Смерть нації
75	Єдність	Герб	Важливо все	Вода	Втрати
76	Єдність	Герб	Важливо все	Гарна погода	Втрати
77	Калина	Прапор	Гроші	Сонце	росія
78	Вишиванка	Прапор	?	Наша мова	Ворог
79	Герб, тризуб	Голуб миру	Гроші	Кар'єра	Війна
80	Моє життя	Любов	Все важливо в країні	Радість	Злість
81	Тризуб-символ свободи	Сила і єдність	Цінність у руках	Любов до традицій	Ворожість до нашого символу
82	Воля	Боротьба	Іноземці	Визнання	Війна
83	Єдність, патріотизм, доброзич	Добробут землі	Обрання фільму на вечір	Культура та народність	Корупція та війна

	ливість				
84	Колос	Насущні цінності	ЛГБТ	Гроші	Війна
85	Разом ми сила	Батьківщина мати	Матеріальне щось	Дружба	Війна руйнування
86	Україна	НАТО	Нічого	Майдан	Русня
87	Діти України	Мир на землі	Розваги	Спорт і знання	Війна
88	Герб	Прапор	Калина	Пес Патрон	Ворог
89	Пшениця	Народ	Мова	Підтримка один одного	Конфлікт народу
90	Прапор	Тризуб на гербі	Каміння	Стійкість	Зруйновані мрії
91	Прапор	Тризуб на гербі	Погода	Стійкість	Розбиті долі
92	Прапор	Тризуб на гербі	Розваги	Стійкість	Розбиті мрії
93	Прапор	Тризуб на гербі	?	Стійкість	Розбиті мрії
94	Прапор	Тризуб на гербі	Для мене важливо все	Стійкість	Розбиті мрії
95	Прапор	Тризуб	Гроші	Добро	Зло
96	Прапор	Тризуб	Порушення законів	Громадянськ а свідомість	Жорстокість до мирних жителів
97	Прапор	Тризуб	Проблеми в соціальній сфері	Зростання економічної стабільності	Втручання олігархів
98	Прапор	Тризуб	Втрати на полі бою	Прогрес в соціальних реформах	Спекуляції з національними ресурсами
99	Прапор	Тризуб	Забруднення навколишнього середовища	Міжнародна підтримка	Загроза національній безпеці
100	Прапор	Тризуб	Політичні	Відкриті	Країна агресор,

			маніпуляції	можливості для бізнесу	ворог
101	Прапор	Тризуб	Глобальні соціальні проблеми	Справедливи й поділ ресурсів	Країна агресор
102	Прапор	Тризуб	Невизначеніс ть у міжнародних відносинах	Кроки до миру і порозуміння	Країна агресор
103	Прапор	Тризуб	Втрата традицій	Система медичних послуг	Країна агресор
104	Прапор	Тризуб	Матеріальні блага	Підтримка талановитої молоді	Країна агресор
105	Воля	Важливим є народ України без якого її не буде	НЕМА НІЧОГО НЕВАЖЛИВ ОГО В КРАЇНІ В ЯКІЙ Я ЖИВУ	Жити за законом розвиватись	Байдужість до себе
106	Мир	Любов	Відстоюванн я власних інтресів	Турбота	Війна ворожнеча
107	Прапор	Демократія	Гроші	Волонтерств о	Війна
108	Прапор	Герб	Гімн	Борщ національна страва	Рос мова
109	Державн ий прапор	Людяність	Політика	Країни, що підтримують нас	Країна агресор
110	Рідна земля	Світова підтримка	Порушення законів	Громадянськ а свідомість	Жорстокість до мирних жителів
111	Відродже ння	Відродження	Проблеми в соціальній	Зростання економічної	Втручання

	народу	культури	сфері	стабільності	олігархів
112	Сила в серці	Зміни в суспільстві	Втрати на полі бою	Прогрес в соціальних реформах	Спекуляції з національними ресурсами
113	Могутність нації	Рівні права	Забруднення навколишнього середовища	Міжнародна підтримка	Загроза національній безпеці
114	Прапор на вершинах	Право на свободу	Політичні маніпуляції	Відкриті можливості для бізнесу	Ігнорування прав людини
115	Вогонь боротьби	Підтримка молоді	Глобальні соціальні проблеми	Справедливий поділ ресурсів	Порушення демократичних процесів
116	Віра у майбутнє	Визнання на міжнародній арені	Невизначеність у міжнародних відносинах	Кроки до миру і порозуміння	Тотальна цензура
117	Надія нації	Спільні зусилля	Втрата традицій	Система медичних послуг	Відсутність політичних реформ
118	Історичний шлях	Сила співпраці	Невизначеність в економіці	Підтримка талановитої молоді	Бідність і безробіття
119	Братерство народів	Розвиток науки	Громадянський конфлікт	Вдосконалення соціальної інфраструктури	Корупція в бізнесі
120	Пісня свободи	Єдине ціле	Проблеми в охороні здоров'я	Розвиток стартапів	Втрата довіри до держави
121	Кров і піт	Порозуміння	Порушення	Підвищення	Погана юридична

	нації	між людьми	прав людей	рівня освіти	система
122	Вічна боротьба	Справедливість для всіх	Втрата державної незалежності	Міжнародні культурні зв'язки	Збіднення культурної спадщини
123	Незламна воля	Об'єднання в різноманітті	Зменшення культурного багатства	Розширення прав і свобод	Погане управління державними фондами
124	Мудрість предків	Важливість освіти	Несправедливість в освіті	Відкриті можливості для інвестицій	Соціальна нерівність
125	Підтримка народу	Підтримка інклюзивності	Локальні війни	Створення робочих місць	Споживацьке ставлення до природи
126	Відвага нації	Розвиток інфраструктури	Криза в роботі урядів	Розвиток екологічних ініціатив	Гальмування прогресу
127	Національна гідність	Природні ресурси для майбутнього	Погіршення якості життя	Співпраця з міжнародними організаціями	Маніпулювання народом
128	Народне єднання	Охорона здоров'я нації	Дискримінація	Державна підтримка науки	Ігнорування закону
129	Слава нації	Пам'ять про героїв	Несприятлива погода	Спільна мета	Корупція в уряді
130	Незламний дух	Шлях до незалежності	Втрачені можливості	Трудові досягнення	Занепад економіки
131	Золотий герб	Свобода і гідність	Порожні обіцянки	Зростання нації	Відсутність реальних змін

132	Прапор на вітрі	Герої нації	Нестабільність	Єдність усіх народів	Мовчазне прийняття несправедливості
133	Земля свободи	Єдність всіх народів	Втрата довіри	Відновлення економіки	Зневажливе ставлення до людей
134	Вогонь незалежності	Сильна армія	Відсутність єдності	Рівність прав для всіх	Нескінченні маніпуляції
135	Крила свободи	Прапор	Важливо все	Родина	Втрати ресурсів
136	Крила свободи	Прапор	Важливо все	Кар'єрний зріст	Втрати ресурсів
137	Крила свободи	Прапор	Важливо все	Прагнення	Втрати ресурсів
138	Крила свободи	Прапор	Важливо все	Надії на майбутнє	Втрати ресурсів
139	Калина	Прапор	Важливо все	Мир,злагода	Втрати ресурсів
140	Герб, тризуб	Прапор	Важливо все	Голуби миру	Втрати ресурсів
141	Пшениця	Прапор	Важливо все	Єдність	Втрати ресурсів
142	Мак	Прапор	Важливо все	Сила духу, українського народу	Втрати ресурсів
143	Кордон	Прапор	Важливо все	МИ РАЗОМ	Втрати ресурсів
144	Кордон,герб	Прапор	Важливо все	Незламність нації	Втрати ресурсів
145	Сонях	Прапор	Важливо все	Народ України	Втрати ресурсів
145	Серце свободи	Прапор,герб	Матеріальні статки	Сила волі	Руїни
147	Серце	Прапор	Матеріальне	Мир	Смерть

148	Серце	Прапор	Матеріальні статки	Голуб миру	Пролита кров
149	Серце свободи	Прапор	Матеріальні статки	Узгодженість	Вороги
150	Прапор	Тополя	Погода	Перемога	Війна
151	Герб	Прапор	Каміння	Перемога	Війна, зброя
152	Прапор	Сила і міць	Гроші та розваги	Армія ЗСУ	Зброя, війна
153	Фортеця	Прапор України	Матеріальні цінності	Книга-джерело знань про історію держави	Руїни
154	Прапор	Герб	Пам'ятки архітектури	Гілка оливи	Руїни
155	Символ країни-прапор	Калина	Погодні умови	Перемога	Смерть
156	Прапор	Світова підтримка	Порушення законів	Відновлення історичних пам'яток	Втрати у військових конфліктах
157	Прапор	Відродження культури	Проблеми в соціальній сфері	Зростання внутрішнього туризму	Несправедливість у судовій системі
158	Прапор	Зміни в суспільстві	Втрати на полі бою	Зміцнення обороноздатності	Бідність дітей
159	Прапор	Рівні права	Забруднення навколишнього середовища	Технологічні інновації	Відсутність належної освіти
160	Колос надії	Герб	Матеріальні Блага	Українська мова	Зламани надії
161	Колос надії	Тризуб	Матеріальні Блага	Надії на майбутнє	Зламани надії
162	Колос	Прапор	Матеріальні	Думки про перемогу	Зламани надії

	надії		Блага		
163	Колос надії	Символ країни-прапор	Матеріальні Блага	Перемога	Зламани надії

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
«Символу країни»**

Таблиця 1.5.1.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Прапор	25.15%	41
2	Герб	15.95%	26
3	Калина	9.82%	16
4	Єдність	7.98%	13
5	Тризуб	3.07%	5
6	Кордон	3.07%	5
7	Соняшник	1.84%	3
8	Воля	3.07%	5
9	Мир	2.45%	4
10	Колос	2.45%	4
11	Пшениця	2.45%	4
12	Дерево життя	0.61%	1
13	Птахи	0.61%	1
14	Повстання з хмар	0.61%	1
15	Доброзичливість	1.23%	2
16	Діти	1.23%	2
17	Голуб	1.23%	2
18	Щит	0.61%	1
19	Могутність нації	0.61%	1
20	Вогонь боротьби	0.61%	1
21	Віра у майбутнє	0.61%	1
22	Надія нації	0.61%	1

23	Історичний шлях	0.61%	1
24	Братерство народів	0.61%	1
25	Пісня свободи	0.61%	1
26	Кров і піт нації	0.61%	1
27	Незламна воля	0.61%	1
28	Мудрість предків	0.61%	1
29	Підтримка народу	0.61%	1
30	Відвага нації	0.61%	1
31	Національна гідність	0.61%	1
32	Народне єднання	0.61%	1
33	Слава нації	0.61%	1
34	Незламний дух	0.61%	1
35	Золотий герб	0.61%	1
36	Прапор на вершинах	0.61%	1
37	Прапор на вітрі	0.61%	1
38	Земля свободи	0.61%	1
39	Вогонь незалежності	0.61%	1
40	Крила свободи	2.45%	4
41	Фортеця	0.61%	1
42	Символ країни-прапор	0.61%	1
43	Рідна земля	0.61%	1
44	Відродження народу	0.61%	1
45	Сила в серці	0.61%	1
46	Золотий герб	0.61%	1
47	Колос надії	2.45%	4

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
загальне і важливе до «Символу країни»**

Таблиця 1.5.2.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Прапор	15,95%	26
2	Герб	9,20%	15
3	Народ	9,20%	15
4	Тризуб	6,75%	11
5	Єдність	3,68%	6
6	Мир	3,68%	6
7	Родина	3,07%	5
8	Калина	1,23%	2
9	Сім'я	1,84%	3
10	Люди	2,45%	4
11	Свобода	1,23%	2
12	Любов	1,23%	2
13	Голуб миру	0,61%	1
14	Сила і єдність	0,61%	1
15	Боротьба	0,61%	1
16	Добробут Землі	1,23%	2
17	Насущні цінності	0,61%	1
18	Батьківщина мати	0,61%	1

19	НАТО	0,61%	1
20	Демократія	0,61%	1
21	Людяність	0,61%	1
22	Світова підтримка	1,23%	2
23	Відродження культури	1,23%	2
24	Зміни в суспільстві	1,23%	2
25	Рівні права	1,23%	2
26	Право на свободу	0,61%	1
27	Підтримка молоді	0,61%	1
28	Визнання на міжнародній арені	0,61%	1
29	Спільні зусилля	0,61%	1
30	Сила співпраці	0,61%	1
31	Розвиток науки	0,61%	1
32	Єдине ціле	0,61%	1
33	Порозуміння між людьми	0,61%	1
34	Справедливість для всіх	0,61%	1
35	Об'єднання в різноманітті	0,61%	1
36	Важливість освіти	0,61%	1
37	Підтримка інклюзивності	0,61%	1
38	Розвиток інфраструктури	0,61%	1
39	Природні ресурси для	0,61%	1

	майбутнього		
40	Охорона здоров'я нації	0,61%	1
41	Пам'ять про героїв	0,61%	1
42	Шлях до незалежності	0,61%	1
43	Герої нації	0,61%	1
44	Єдність всіх народів	0,61%	1
45	Сильна армія	0,61%	1
46	Тополя	0,61%	1
47	Сила і міць	0,61%	1
48	Прапор України	0,61%	1
49	Символ країни-прапор	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник менш
значне до «Символу країни»**

Таблиця 1.5.3.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Гроші	10,43%	17
2	Закон	6,75%	11
3	Все важливо	11,65%	19
4	Мова	2,45%	4
5	Матеріальні блага	5,52%	9
6	Розваги	3,07%	5
7	Гімн	0,61%	1
8	Влада	1,23%	2
9	Інші країни	1,23%	2

10	Символи	0,61%	1
11	Наркотики	0,61%	1
12	Соняшник	0,61%	1
13	Хмари складнощів життя	0,61%	1
14	Освіта	0,61%	1
15	Економіка	0,61%	1
16	Регіональний герб	0,61%	1
17	Мода, тренди	0,61%	1
18	Втрати на полі бою	1,23%	2
19	Порушення законів	1,23%	2
20	Проблеми в соціальній сфері	1,23%	2
21	Забруднення навколишнього середовища	1,23%	2
22	Політичні маніпуляції	1,23%	2
23	Глобальні соціальні проблеми	0,61%	1
24	Невизначеність у міжнародних відносинах	0,61%	1
25	Втрата традицій	0,61%	1
26	Невизначеність в економіці	0,61%	1
27	Громадянський конфлікт	0,61%	1
28	Проблеми в охороні здоров'я	0,61%	1
29	Порушення прав людей	0,61%	1
30	Втрата державної незалежності	0,61%	1
31	Зменшення культурного багатства	0,61%	1
32	Несправедливість в освіті	0,61%	1
33	Локальні війни	0,61%	1
34	Криза в роботі урядів	0,61%	1
35	Погіршення якості життя	0,61%	1
36	Дискримінація	0,61%	1
37	Несприятлива погода	0,61%	1

38	Втрачені можливості	0,61%	1
39	Порожні обіцянки	0,61%	1
40	Нестабільність	0,61%	1
41	Втрата довіри	0,61%	1
42	Відсутність єдності	0,61%	1
43	Пам'ятки архітектури	0,61%	1
44	Погодні умови	0,61%	1
45	Матеріальні статки	2,45%	4
46	Каміння	1,23%	2
47	ЛГБТ	0,61%	1
48	Іноземці	0,61%	1
49	Цінність у руках	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
позитивне до «Символу країни»**

Таблиця 1.5.4.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Народ	9,20%	15
2	Армія	4,91%	8
3	Мир	6,75%	11
4	Єдність	4,91%	8
5	Сила	2,45%	4
6	Герб	1,23%	2
7	Любов до України	0,61%	1
8	Традиції	0,61%	1
9	Стійкість	3,07%	5
10	Культура	1,84%	3
11	Мова	1,23%	2

12	Волонтерство	1,23%	2
13	Сонце	1,23%	2
14	Соняшник	0,61%	1
15	Діти	0,61%	1
16	Вода	1,23%	2
17	Дружба	0,61%	1
18	Музика	1,23%	2
19	Справедливість	0,61%	1
20	Підтримка	1,23%	2
21	Визнання	0,61%	1
22	Гроші	0,61%	1
23	Майдан	0,61%	1
24	Пес Патрон	0,61%	1
25	Кар'єра	0,61%	1
26	Спорт і знання	0,61%	1
27	Громадянська свідомість	1,23%	2
28	Зростання економічної стабільності	1,23%	2
29	Міжнародна підтримка	1,23%	2
30	Відкриті можливості для бізнесу	1,23%	2
31	Справедливий поділ ресурсів	0,61%	1
32	Кроки до миру і порозуміння	0,61%	1
33	Система медичних послуг	0,61%	1
34	Підтримка талановитої молоді	0,61%	1
35	Жити за законом	0,61%	1
36	Турбота	0,61%	1
37	Борщ	0,61%	1

38	Країни, що підтримують нас	0,61%	1
39	Вдосконалення соціальної інфраструктури	0,61%	1
40	Розвиток стартапів	0,61%	1
41	Підвищення рівня освіти	0,61%	1
42	Міжнародні культурні зв'язки	0,61%	1
43	Розширення прав і свобод	0,61%	1
44	Відкриті можливості для інвестицій	0,61%	1
45	Створення робочих місць	0,61%	1
46	Розвиток екологічних ініціатив	0,61%	1
47	Співпраця з міжнародними організаціями	0,61%	1
48	Державна підтримка науки	0,61%	1
49	Спільна мета	0,61%	1
50	Трудові досягнення	0,61%	1
51	Зростання нації	0,61%	1
52	Відновлення економіки	0,61%	1
53	Рівність прав для всіх	0,61%	1
54	Родина	0,61%	1
55	Кар'єрний зріст	0,61%	1
56	Прагнення	0,61%	1
57	Надії на майбутнє	1,23%	2

60	Голуби миру	0,61%	1
61	Незламність нації	0,61%	1
62	Сила волі	0,61%	1
63	Перемога	3,68%	6
64	Гілка оливи	0,61%	1
65	Відновлення історичних пам'яток	0,61%	1
66	Зростання внутрішнього туризму	0,61%	1
67	Зміцнення обороноздатності	0,61%	1
68	Технологічні інновації	0,61%	1
69	Українська мова	0,61%	1
70	Думки про перемогу	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
негативне до «Символу країни»**

Таблиця 1.5.5.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Війна	23,32%	38
2	Ворог	8,59%	14
3	Корупція	6,75%	11
4	Зброя	3,68%	6
5	Росія	1,84%	3
6	Втрати	7,36%	12
7	Розбиті мрії	3,07%	5
8	Смерть	2,45%	4

9	Руїни	1,84%	3
10	Несправедливість	1,23%	2
11	Жорстокість до мирних жителів	1,23%	2
12	Злість	0,61%	1
13	Ворожість до нашого символу	0,61%	1
14	Конфлікт народу	0,61%	1
15	Зло	0,61%	1
16	Загроза національній безпеці	1,23%	2
17	Країна агресор	3,07%	5
18	Ігнорування прав людини	0,61%	1
19	Порушення демократичних процесів	0,61%	1
20	Тотальна цензура	0,61%	1
21	Відсутність політичних реформ	0,61%	1
22	Бідність і безробіття	0,61%	1
23	Корупція в бізнесі	0,61%	1
24	Втрата довіри до держави	0,61%	1
25	Погана юридична система	0,61%	1
26	Збіднення культурної спадщини	0,61%	1
27	Погане управління державними фондами	0,61%	1
28	Соціальна нерівність	0,61%	1

29	Споживацьке ставлення до природи	0,61%	1
30	Гальмування прогресу	0,61%	1
31	Маніпулювання народом	0,61%	1
32	Ігнорування закону	0,61%	1
33	Корупція в уряді	0,61%	1
34	Занепад економіки	0,61%	1
35	Відсутність реальних змін	0,61%	1
36	Мовчазне прийняття несправедливості	0,61%	1
37	Зневажливе ставлення до людей	0,61%	1
38	Нескінченні маніпуляції	0,61%	1
39	Втрати ресурсів	6,13%	
40	Пролита кров	0,61%	1
41	Втрати у військових конфліктах	0,61%	1
42	Несправедливість у судовій системі	0,61%	1
43	Бідність дітей	0,61%	1
44	Відсутність належної освіти	0,61%	1
45	Зламани надії	2,45%	4

Первинна таблиця методики № 5 «Символ»

Таблиця 1.5.6

«Символ життя»

№	<u>Символ життя</u>	<u>Загальне і важливе</u>	<u>Менш значне</u>	<u>Позитивне</u>	<u>Негативне</u>
1	Пульс життя	Джерело натхнення	Тіні минулого	Промінь надії	Буря перешкод
2	Квітка	Людина	Гроші	Щастя (абстрактне адже для кожного воно своє)	Смерть в людині
3	Світло в кінці тунелю	Мрії та прагнення	Щоденна рутина	Натхнення	Втрата віри
4	Вічність	Сімейні цінності	Лише моменти	Дружба	Самотність
5	Сила духу	Розвиток	Безцільність	Успіх	Страх
6	Гармонія	Мета життя	Звички	Сміх	Розчарування
7	Перемога	Пошук сенсу	Знецінені дрібниці	Щастя	Розриви в стосунках
8	Дорога	Розуміння	Втрачені можливості	Любов	Біль
9	Мудрість	Кроки вперед	Сумні моменти	Спокій	Ризик
10	Спокій	Саморозвиток	Невизначеність	Стабільність	Перешкоди
11	Єдність	Визнання	Похмурі дні	Надія	Труднощі
12	Мрія	Вірність	Занедбані прагнення	Вдячність	Зневіра
13	Відродження	Осягнення цілей	Невиправдані витрати	Відданість	Залишене очікування

14	Зростання	Позитивний вплив	Малі невдачі	Підтримка	Тягар минулого
15	Спільнота	Дружнє оточення	Користолюбство	Сила взаєморозуміння	Спокуса
16	Тиша	Примирення	Проблеми в команді	Довіра	Заперечення
17	Світло	Відкритість	Неясні перспективи	Творчість	Звинувачення
18	Віра	Порозуміння	Невизначена мета	Самореалізація	Напруження
19	Справедливість	Об'єктивність	Проблеми в спілкуванні	Дружба	Втрата зв'язків
20	Рух	Визнання	Порушення обіцянок	Приязнь	Відчуття втрати
21	Світло в серці	Відкриті можливості	Низька мотивація	Віра в себе	Тривога
22	Відчуття сили	Відданість	Важкі моменти	Щирість	Болі від втрат
23	Небо	Міцність	Погане самопочуття	Сім'я	Втома
24	Вогонь	Справжність	Безініціативність	Таланти	Сором
25	Літературність	Культурний розвиток	Стреси	Мотивування	Занепад
26	Визначення	Зростання спільноти	Повторення помилок	Спільна мета	Втратити напрямок
27	Пісня життя	Відкритість до нового	Втомленість	Спільна робота	Чийсь вплив
28	Вітер	Відчуття	Лінь	Віра в	Уразливість

		свободи		спільне	
29	Сила	Спільна перемога	Недовіра	Підтримка друзів	Спільна апатія
30	Кроки вперед	Зміни в суспільстві	Перешкоди в розвитку	Творчість у спілкуванні	Невизначеність
31	Легкість	Чистота помислів	Потрібно більше часу	Мрії в реальності	Ігнорування проблем
32	Спільність	Лідерство	Безрадісні дні	Успіх в малій справі	Забудькуватість
33	Вибір	Пошук гармонії	Невиправдані жертви	Душевна рівновага	Далекі мрії
34	Перемога духу	Чесність	Безрозсудні кроки	Вихід з кризи	Втрати переконань
35	Відчуття світу	Пошук себе	Слабка підтримка	Легкий шлях	Закритість серця
36	Відданість	Спільні прагнення	Проблеми з часом	Лінія успіху	Запізнення
37	Надія	Розуміння в сім'ї	Слабка воля	Осяяння	Невиконання обіцянок
38	Безмежність	Єдність думок	Погане планування	Чисті серця	Нереалістичність
39	Кроки життєвого шляху	Позитивні зв'язки	Негативне мислення	Вірність обіцянкам	Втрата ресурсів
40	Новий початок	Розвиток і зміни	Моральні питання	Єдність та спільність	Підроблені обіцянки
41	Тепло	Багатство досвіду	Сумні моменти	Нові горизонти	Страх перед невідомим
42	Сила віри	Рух вперед	Пережиті втрати	Допомога в біді	Втрата впевненості

43	Щастя	Очищення	Невизначена ціль	Триумф	Несприятливі обставини
44	Краса	Самопізнан ня	Малі негаразди	Мрія і дія	Порушення зобов'язань
45	Відкриття	Розвиток науки	Безпідставні сподівання	Момент щастя	Страх перед відсутністю
46	Літній вітер	Пошук оптимуму	Слабка мотивація	Невеликі досягнення	Перешкоди на шляху
47	Чистота	Духовне зростання	Сумні історії	Відновлення	Втрата гармонії
48	Час	Світло в темряві	Страхи без підстав	Глибокі стосунки	Втрата бажання діяти
49	Підтримка	Усвідомлен ня цілей	Невдале планування	Чисте серце	Уникання змін
50	Відпочинок	Мрії й реальність	Втрата значення	Перемога в майбутньому	Сумні звістки
51	Світло в кінці тунелю	Мрії та прагнення	Щоденна рутина	Натхнення	Втрата віри
52	Вічність	Сімейні цінності	Лише моменти	Дружба	Самотність
53	Сила духу	Розвиток	Безцільність	Успіх	Страх
54	Гармонія	Мета життя	Звички	Сміх	Розчарування
55	Перемога	Пошук сенсу	Знецінені дрібниці	Щастя	Розриви в стосунках
56	Дорога	Розуміння	Втрачені можливості	Любов	Біль
57	Мудрість	Кроки вперед	Сумні моменти	Спокій	Ризик

60	Спокій	Саморозвиток	Невизначеність	Стабільність	Перешкоди
61	Єдність	Визнання	Похмурі дні	Надія	Труднощі
62	Мрія	Вірність	Занедбані прагнення	Вдячність	Зневіра
63	Відродження	Осягнення цілей	Невиправдані витрати	Відданість	Залишене очікування
64	Зростання	Позитивний вплив	Малі невдачі	Підтримка	Тягар минулого
65	Спільнота	Дружнє оточення	Користолобство	Сила взаєморозуміння	Спокуса
66	Тиша	Примирення	Проблеми в команді	Довіра	Заперечення
67	Світло	Відкритість	Неясні перспективи	Творчість	Звинувачення
68	Віра	Порозуміння	Невизначена мета	Самореалізація	Напруження
69	Справедливість	Об'єктивність	Проблеми в спілкуванні	Дружба	Втрата зв'язків
70	Рух	Визнання	Порушення обіцянок	Приязнь	Відчуття втрати
71	Світло в серці	Відкриті можливості	Низька мотивація	Віра в себе	Тривога
72	Відчуття сили	Відданість	Важкі моменти	Щирість	Болі від втрат
73	Небо	Міцність	Погане самопочуття	Сім'я	Втома
74	Вогонь	Справжність	Безініціативність	Таланти	Сором

75	Літературність	Культурний розвиток	Стреси	Мотивування	Занепад
76	Визначення	Зростання спільноти	Повторення помилок	Спільна мета	Втратити напрямок
77	Пісня життя	Відкритість до нового	Втомленість	Спільна робота	Чийсь вплив
78	Вітер	Відчуття свободи	Лінь	Віра в спільне	Уразливість
79	Сила	Спільна перемога	Недовіра	Підтримка друзів	Спільна апатія
80	Кроки вперед	Зміни в суспільстві	Перешкоди в розвитку	Творчість у спілкуванні	Невизначеність
81	Сім'я	Сонце	Погода	Вода	Війна
82	Дерево	Сонце	Погода	Вода	Війна
83	Сім'я, благополуччя, друзі, здоров'я	Родина	Каміння	Вода	Війна
84	Сонце	Родинний зв'язок	Каміння	Вода	Війна
85	Сім'я, любов, гроші, віра, кохання	Гроші	Каміння	Вода	Війна
86	Символ життя-дерево (кожен листочок-важлива людина)	Гроші	Каміння	Вода	Війна

87	Навчання	Сім'я	Каміння	Вода	Війна
88	Дерево	Сім'я	Відсутність друзів	Вода	Вогонь
89	Дерево	Бажання	Відсутність друзів	Тепло і позитив	Вогонь
90	Дерево	Небо, хмари, повітря	Сокира	Тепло і позитив	Вогонь
91	Дерево	Підтримка	Суперечки, які створені з нічого	Любов, доброта, друзі, сім'я, довіра	Вогонь
92	Сім'я	Любов	Травичка	Щастя	Вогонь
93	Сім'я	Земля	Ігри	Щасливі моменти проведені та створені разом з сім'єю	Вогонь
94	Квіти	Кохання	Лілія (цнота), волошка (простота)	Добрива	Зрада коханої людини
95	Дім	Добрива	Витрачений час на віртуальний світ	Відпочинок	Паразити
96	Любов, сім'я, дружба, кохання	Повітря	Речі, які непотрібні-куріння	Здоров'я і довголіття	Стрес
97	Квітка	Троянда(сила кохання), безсмертник (здоров'я), півонія	Їжа	Кохання, дружба, співпраця	Немає

		(довголіття) , калина(крас а,жіноча врода)			
98	Вогонь (кохання,те плі відносини)	Любов, сім'я,дружб а,кохання	Підготовк а до змін	Дрова (перешкоди,я кі нахиляють нас на правильний шлях)	Сварки
99	Символ життя- дерево	Льод (холодний розум)	Пошук нових можливосте й	Гроші,матері альні статки	Сміття
100	Життя розквітає	Символ родини та вірності	Випадков і розмови	Праця,приро да,самотність	Вода(хибні дії, що збивають нас з вірної дороги)
101	Незалежніс ть,свобода дій, море емоційний стан	Робити щось за покликом серця, гармонія, налагодити гармонію на душі	Погані звички	Друзі	Сльози через несправедливіс ть життя
102	Мозаїка думок	Сприятливі умови	Технічні труднощі	Гроші	Комплекси, нав'язливі думки
103	Надія	Мир	Нерозв'яза ні питання	Сім'я	Думка сторонніх людей
104	Я(сім'я,здор	Енергія	Рішення	Підтримка	Депресія

	ов'я, свобода, спокій, віра,любов половинка		без мети		
105	Пелюстка	Безкінечніс ть та увага	Переробка інформації	Заміжжя, подарунки	Насилля,жорст окість
106	Кохання та підтримка	Мета життя	Повторення помилки	Єдність	Розчарування,з рада
107	Земля	Вода	Несподівані витрати	Турбота	Смерть
108	Тюльпан	Ліза	Час на себе	Гарна погода,друзі	Знищення
109	Сонечко	Спокій	Невеликі втрати	Музика	Сильне занурення у власні думки
110	Сонце	Пшениця	Проблеми з організаціє ю	Навколишній світ	Гаджети та алко
111	Сонце	Вода- джерело життя	Затримки в термінах	Дружба,захи ст	Зброя
112	Мрія	Вірність	Стреси	Спокій	Війна, полон
113	Згода	Прагнення до зростання	Невдачі	Визнання	Невизначеність
114	Шлях	Пошук сенсу	Втома	Талант	Погіршення здоров'я
115	Зірка	Мудрість	Рутинність	Задоволення	Обмеження
116	Підтримка	Розвиток	Розчаруванн	Доброзичлив	Втрата

		здібностей	я	ість	відчуття мети
117	Сіль	Спільна мета	Запізнення	Спільний успіх	Ігнорування проблем
118	Світло в серці	Відкритість до змін	Безцільність	Творчість	Бездіяльність
119	Зміни	Підтримка близьких	Невиправдан і страхи	Позитивний настрій	Втрата зв'язку
120	Спокій	Осяяння	Сумні спогади	Спільне майбутнє	Втрата надії
121	Рух	Гармонія	Страхи минулого	Примирення	Напруження в родині
122	Вибір	Чистота серця	Похмурі дні	Емоційний підйом	Погані звички
123	Дорога	Справедлив ість	Мала мотивація	Натхнення	Несприятливі ситуації
124	Тиша	Віра в себе	Проблеми на роботі	Любов до життя	Страх перед змінami
125	Кроки вперед	Дружба	Погані звички	Надія на майбутнє	Розриви в спілкуванні
126	Перемога	Спільний успіх	Труднощі в роботі	Підтримка в кризі	Негативні емоції
127	Розвиток	Осяйний шлях	Проблеми з часом	Надійний друг	Втрата друзів
128	Відкритість	Чесність	Погане самопочуття	Віра у краще	Втома і апатія
129	Мрії	Вдячність	Моменти зневіри	Перемоги	Тривога та стрес
130	Тепло	Душевна гармонія	Недовіра	Вдячність за підтримку	Втрати можливостей

131	Спільність	Підтримка родини	Обмеження	Світле майбутнє	Ігнорування потреб
132	Тренування	Мотивація	Неуспіхи	Творчі досягнення	Невірний вибір
133	Чистота	Повага до себе	Залишені обіцянки	Підтримка в родині	Розчарування
134	Сила духу	Доброта	Розчарування в собі	Відкритість до людей	Боязкість
135	Щастя	Чистота помислів	Погані стосунки	Енергія	Розбиті мрії
136	Віра	Розвиток в стосунках	Втрачені можливості	Вірні зв'язки	Погані звістки
137	Стійкість	Розмірковування	Страхи в серці	Любов до життя	Несприятливі зміни
138	Паросток, тваринки	Свобода	Навчання, хобі	Час	Хвороби, смерть, коса
139	Метелик	Родина	Дерева, квіти, річки	Теплі слова рідних людей	Погана погода-дощ
140	Пшеничне поле	Час	Конфлікти	Різноманітне	Швидкоплинність
141	Сім'я, яка дає життя	Сім'я	Матеріальне	Позитивні емоції	Все, що шкодить здоров'ю людини
142	Родина	Прогулянка	Кіно	Сонце	Вибухи
143	Доброта	Завжди здаватися впевненою	Негативні люди	Моя мама	Критика
144	Люди	Людські життя	Території	Дитинство маленьких дітей	Битва на фронті
145	Зірки щастя	Любов	Освіта	Природа екологія	Вогонь, війна
145	Любов, сім'я	Досягнення успіху в кар'єрі	Виходити заміж	Що ми можемо спробувати	Смерть

				все, що завгодно	
147	Сім'я, кохання, мир, рідний дім	Нічого	Гроші	Мир, злагода, кохання	Війна
148	Розвиток, самовдоско налення, самореаліза ція	Нічого	Сварки	Можливості, сім'я, друзі	Тяжкі хвороби не сумісні з життям
149	Кохання, здоров'я, розвиток	Нічого	Праця, помста, образи	Підтримка, спорт, спілкування, хобі	Булінг, нелюбима праця, невпевненість в собі
150	Мати	Вибір жінки	Політичні і релігійні суперечки	Жити в своє задоволення, щастя, займатися улюбленою справою	Шкідливі звички
151	Свобода та легкість і любов	Всесвіт	Гроші та будь-що матеріальне	Любов, люди та тварини	Нема такого
152	Любов, здоров'я, кар'єра	Родина, мир, здоров'я	Стрес, тривожність	Натхнення та мрії, щасливі моменти	Конфлікти, стрес, тривога
153	Дерево- символ життя	Теплі відносини з людьми	Хобі, діяльність	Гроші	Хвороби
154	Світ	Воля	Робота	Спілкування	Війна
155	Саморозвит ок, вивчення мов, подорожі, спорт, вчитись чомусь новому, мати поруч когось, досягати	Родина	Нічого	Спілкування та підтримка, подорожі	Не любити себе

	чогось, здійснення мрій				
156	Музика	Мати	Думки інших	Сім'я	Війна
157	Символи життя є його сенс, а сенсу життя нема	Життя близьких	Мої хобі	Гарне оточення	Деструктивні думки
158	Телефон	Здоров'я	Смерть	Сонце	Час
159	Дерево	Сім'я	Час	Свято	Погані дні
160	Дерева	Схід сонця	Людні вулиці	Дощ	Інтернет, сміття, токсичні люди
161	Сукупність надій та речей, які впливають на людину	Дуже сильне кохання	Матеріальні речі, гроші, одяг, автомобілі	Подорожі, друзі, кохання, наполегливіс ть, проживати емоції	Розчарування, втрати, перешкоди
162	Родина, здоров'я, «Я» особистість, саморозвит ок	Родина	Матеріальні цінності, суспільство, внутрішні конфлікти, робота, друзі розваги, екологія	Батьки, брат/сестра, кохана людина, домашні улюбленці, дім друзі	Втрата, смерть, війна, втрата дому
163	Сім'я	Підтримка	Гроші	Любов	Непорозуміння

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник
«Символ життя»**

Таблиця 1.5.7.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Дерево	5,52%	9
2	Сім'я	5,52%	9
3	Сила духу	2,45%	4
4	Світло	3,07%	5
5	Перемога	2,45%	4
6	Гармонія	1,23%	2
7	Вічність	1,23%	2
8	Єдність	1,23%	2
9	Мрія	1,84%	3
10	Зростання	1,23%	2
11	Спільнота	1,23%	2
12	Тиша	1,23%	2
13	Віра	3,07%	5
14	Спокій	2,45%	4
15	Рух	1,84%	3
16	Відродження	1,23%	2
17	Світло в кінці тунелю	1,23%	2
18	Мудрість	1,23%	2
19	Пісня життя	0,61%	1
20	Визначення	0,61%	1
21	Вітер	1,23%	2

22	Літературність	1,23%	2
23	Кроки вперед	1,84%	3
24	Легкість	0,61%	1
25	Вибір	1,23%	2
26	Перемога духу	0,61%	1
27	Відчуття світу	0,61%	1
28	Відданість	0,61%	1
29	Безмежність	0,61%	1
30	Кроки життєвого шляху	0,61%	1
31	Новий початок	0,61%	1
32	Тепло	1,23%	2
33	Сила віри	0,61%	1
34	Щастя	1,23%	2
35	Краса	0,61%	1
36	Відкриття	0,61%	1
37	Літній вітер	0,61%	1
38	Чистота	1,23%	2
39	Сонце	2,45%	4
40	Квіти	1,23%	2
41	Земля	0,61%	1
42	Тюльпан	0,61%	1
43	Згода	0,61%	1
44	Шлях	1,23%	2
45	Зірка	0,61%	1
46	Сіль	0,61%	1

47	Зміни	0,61%	1
48	Розвиток	1,84%	3
49	Відкритість	0,61%	1
50	Тренування	0,61%	1
51	Стійкість	0,61%	1
52	Паросток	0,61%	1
53	Тваринки	0,61%	1
54	Метелик	0,61%	1
55	Пшеничне поле	0,61%	1
56	Родина	0,61%	1
57	Доброта	0,61%	1
60	Люди	0,61%	1
61	Зірки щастя	0,61%	1
62	Любов	3,68%	6
63	Кохання	2,45%	4
64	Розвиток, самовдосконалення, самореалізація	0,61%	1
65	Кар'єра	0,61%	1
66	Світ	0,61%	1
67	Саморозвиток	0,61%	1
68	Вивчення мов	0,61%	1
69	Подорожі	0,61%	1
70	Спорт	0,61%	1
71	Досягнення мрій	0,61%	1
72	Музика	0,61%	1
73	Телефон	0,61%	1

74	Сукупність надій та речей	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник загальне і
важливе до «Символу життя»**

Таблиця 1.5.8.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Родина	6,13%	10
2	Сім'я	4,90%	8
3	Сонце	1,23%	2
4	Гроші	1,23%	2
5	Любов	3,07%	5
6	Кохання	1,84%	3
7	Підтримка	1,84%	3
8	Мрії та прагнення	1,23%	2
9	Розвиток	2,45%	4
10	Мета життя	1,23%	2
11	Пошук сенсу	1,23%	2
12	Розуміння	1,23%	2
13	Кроки вперед	0,61%	1
14	Саморозвиток	1,23%	2
15	Визнання	1,23%	2
16	Вірність	1,23%	2
17	Осягнення цілей	0,61%	1
18	Позитивний вплив	0,61%	1

19	Дружнє оточення	0,61%	1
20	Примирення	0,61%	1
21	Відкритість	1,23%	2
22	Порозуміння	0,61%	1
23	Об'єктивність	0,61%	1
24	Відкриті можливості	0,61%	1
25	Відданість	0,61%	1
26	Міцність	0,61%	1
27	Справжність	0,61%	1
28	Культурний розвиток	0,61%	1
29	Зростання спільноти	0,61%	1
30	Відкритість до нового	0,61%	1
31	Відчуття свободи	0,61%	1
32	Спільна перемога	0,61%	1
33	Зміни в суспільстві	0,61%	1
34	Чистота помислів	0,61%	1
35	Лідерство	0,61%	1
36	Пошук гармонії	0,61%	1
37	Чесність	1,23%	2
38	Пошук себе	0,61%	1
39	Спільні прагнення	0,61%	1
40	Розуміння в сім'ї	0,61%	1
41	Єдність думок	0,61%	1
42	Позитивні зв'язки	0,61%	1

43	Розвиток і зміни	0,61%	1
44	Багатство досвіду	0,61%	1
45	Рух вперед	0,61%	1
46	Очищення	0,61%	1
47	Самопізнання	0,61%	1
48	Розвиток науки	0,61%	1
49	Пошук оптимуму	0,61%	1
50	Духовне зростання	0,61%	1
51	Світло в темряві	0,61%	1
52	Усвідомлення цілей	0,61%	1
53	Мрії й реальність	0,61%	1
54	Сімейні цінності	1,23%	2
55	Небо, хмари, повітря	0,61%	1
56	Добрива	0,61%	1
57	Троянда (сила кохання)	0,61%	1
60	Безсмертник (здоров'я)	0,61%	1
61	Півонія (довголіття)	0,61%	1
62	Калина (краса, жіноча врода)	0,61%	1
63	Льод (холодний розум)	0,61%	1
64	Символ родини та вірності	0,61%	1
65	Сприятливі умови	0,61%	1
66	Мир	0,61%	1
67	Енергія	0,61%	1
68	Безкінечність та увага	0,61%	1
69	Вода	0,61%	1

70	Спокій	0,61%	1
71	Пшениця	0,61%	1
72	Вода-джерело життя	0,61%	1
73	Прагнення до зростання	0,61%	1
74	Мудрість	0,61%	1
75	Розвиток здібностей	0,61%	1
76	Спільна мета	0,61%	1
77	Відкритість до змін	0,61%	1
78	Підтримка близьких	0,61%	1
79	Осяяння	0,61%	1
80	Гармонія	0,61%	1
81	Чистота серця	0,61%	1
82	Справедливість	0,61%	1
83	Віра в себе	0,61%	1
84	Дружба	0,61%	1
85	Спільний успіх	0,61%	1
86	Осяйний шлях	0,61%	1
87	Вдячність	0,61%	1
88	Душевна гармонія	0,61%	1
89	Підтримка родини	0,61%	1
90	Мотивація	0,61%	1
91	Повага до себе	0,61%	1
92	Доброта	0,61%	1
93	Чистота помислів	0,61%	1
94	Розвиток в стосунках	0,61%	1
95	Розмірковування	0,61%	1

96	Свобода	0,61%	1
97	Час	0,61%	1
98	Прогулянка	0,61%	1
99	Завжди здаватися впевненою	0,61%	1
100	Людські життя	0,61%	1
101	Досягнення успіху в кар'єрі	0,61%	1
102	Нічого	1,84%	3
103	Вибір жінки	0,61%	1
104	Всесвіт	0,61%	1
105	Теплі відносини з людьми	0,61%	1
106	Воля	0,61%	1
107	Мати	0,61%	1
108	Життя близьких	0,61%	1
109	Здоров'я	1,23%	2
110	Схід сонця	0,61%	1
111	Дуже сильне кохання	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник менш
значне до «Символу життя»**

Таблиця 1.5.9.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Гроші	5,52%	9
2	Каміння	3,07%	5
3	Погода	1,23%	2
4	Відсутність друзів	1,23%	2

5	Сокира	0,61%	1
6	Суперечки, які створені з нічого	0,61%	1
7	Травичка	0,61%	1
8	Ігри	0,61%	1
9	Лілія (цнота)	0,61%	1
10	Волошка (простота)	0,61%	1
11	Витрачений час на віртуальний світ	0,61%	1
12	Речі, які непотрібні-куріння	0,61%	1
13	Їжа	0,61%	1
14	Підготовка до змін	0,61%	1
15	Пошук нових можливостей	0,61%	1
16	Випадкові розмови	0,61%	1
17	Погані звички	1,23%	2
18	Технічні труднощі	0,61%	1
19	Нерозв'язані питання	0,61%	1
20	Рішення без мети	0,61%	1
21	Переробка інформації	0,61%	1
22	Повторення помилок	1,23%	2
23	Несподівані витрати	0,61%	1
24	Час на себе	0,61%	1
25	Невеликі втрати	0,61%	1
26	Проблеми з організацією	0,61%	1
27	Затримки в термінах	0,61%	1
28	Стреси	1,23%	2

29	Невдачі	0,61%	1
30	Втома	0,61%	1
31	Рутинність	0,61%	1
32	Розчарування	0,61%	1
33	Запізнення	0,61%	1
34	Безцільність	1,23%	2
35	Невиправдані страхи	0,61%	1
36	Сумні спогади	0,61%	1
37	Страхи минулого	0,61%	1
38	Мала мотивація	0,61%	1
39	Проблеми на роботі	0,61%	1
40	Труднощі в роботі	0,61%	1
41	Проблеми з часом	1,23%	2
42	Погане самопочуття	1,23%	2
43	Моменти зневіри	0,61%	1
44	Недовіра	1,23%	2
45	Обмеження	0,61%	1
46	Неуспіхи	0,61%	1
47	Залишені обіцянки	0,61%	1
48	Розчарування в собі	0,61%	1
49	Погані стосунки	0,61%	1
50	Втрачені можливості	1,23%	2
51	Страхи в серці	0,61%	1
52	Навчання, хобі	0,61%	1
53	Дерева, квіти, річки	0,61%	1

54	Конфлікти	0,61%	1
55	Матеріальне	0,61%	1
56	Кіно	0,61%	1
57	Негативні люди	0,61%	1
60	Території	0,61%	1
61	Освіта	0,61%	1
62	Виходити заміж	0,61%	1
63	Сварки	0,61%	1
64	Праця, помста, образи	0,61%	1
65	Політичні і релігійні суперечки	0,61%	1
66	Гроші та будь-що матеріальне	0,61%	1
67	Стрес, тривожність	0,61%	1
68	Хобі, діяльність	0,61%	1
69	Робота	0,61%	1
70	Нічого	0,61%	1
71	Думки інших	0,61%	1
72	Мої хобі	0,61%	1
73	Смерть	0,61%	1
74	Час	1,23%	2
75	Людні вулиці	0,61%	1
76	Матеріальні речі, гроші, одяг, автомобілі	0,61%	1
77	Матеріальні цінності, суспільство, внутрішні конфлікти, робота, друзі розваги, екологія	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник позитивне
до «Символу життя»**

Таблиця 1.5.10.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Щастя	4,29%	7
2	Натхнення	2,45%	4
3	Дружба	3,68%	6
4	Успіх	1,84%	3
5	Сміх	1,23%	2
6	Любов	4,29%	7
7	Спокій	1,84%	3
8	Стабільність	1,23%	2
9	Надія	1,84%	3
10	Вдячність	1,23%	2
11	Відданість	1,23%	2
12	Підтримка	3,68%	6
13	Сила взаєморозуміння	0,61%	1
14	Довіра	1,84%	3
15	Творчість	2,45%	4
16	Самореалізація	1,23%	2
17	Приязнь	1,23%	2
18	Віра в себе	1,23%	2
19	Щирість	1,23%	2

20	Сім'я	3,68%	6
21	Таланти	1,23%	2
22	Мотивування	0,61%	1
23	Спільна мета	1,23%	2
24	Спільна робота	1,23%	2
25	Віра в спільне	0,61%	1
26	Підтримка друзів	1,23%	2
27	Творчість у спілкуванні	0,61%	1
28	Мрії в реальності	0,61%	1
29	Успіх в малій справі	0,61%	1
30	Душевна рівновага	0,61%	1
31	Вихід з кризи	0,61%	1
32	Легкий шлях	0,61%	1
33	Лінія успіху	0,61%	1
34	Осяяння	0,61%	1
35	Чисті серця	0,61%	1
36	Вірність обіцянкам	0,61%	1
37	Єдність та спільність	0,61%	1
38	Нові горизонти	0,61%	1
39	Допомога в біді	0,61%	1
40	Триумф	0,61%	1
41	Мрія і дія	0,61%	1
42	Момент щастя	0,61%	1

43	Невеликі досягнення	0,61%	1
44	Відновлення	0,61%	1
45	Глибокі стосунки	0,61%	1
46	Чисте серце	0,61%	1
47	Перемога в майбутньому	0,61%	1
48	Вода	4,90%	8
49	Тепло і позитив	1,23%	2
50	Любов, доброта, друзі, сім'я, довіра	0,61%	1
51	Щасливі моменти проведені та створені разом з сім'єю	0,61%	1
52	Добрива	0,61%	1
53	Відпочинок	0,61%	1
54	Здоров'я і довголіття	0,61%	1
55	Кохання, дружба, співпраця	0,61%	1
56	Дрова (перешкоди, які нахиляють нас на правильний шлях)	0,61%	1
57	Гроші, матеріальні статки	1,23%	2
60	Праця, природа, самотність — 1	0,61%	1
61	Друзі — 2	1,23%	2
62	Заміжжя, подарунки	0,61%	1
63	Єдність	0,61%	1
64	Турбота	0,61%	1
65	Гарна погода, друзі	0,61%	1
66	Музика	0,61%	1

67	Навколишній світ	0,61%	1
68	Дружба, захист	0,61%	1
69	Визнання	0,61%	1
70	Талант	0,61%	1
71	Задоволення	0,61%	1
72	Доброзичливість	0,61%	1
73	Спільний успіх	0,61%	1
74	Позитивний настрій	0,61%	1
75	Спільне майбутнє	0,61%	1
76	Примирення	0,61%	1
77	Емоційний підйом	0,61%	1
78	Любов до життя	1,23%	2
79	Надія на майбутнє	0,61%	1
80	Підтримка в кризі	0,61%	1
81	Надійний друг	0,61%	1
82	Віра у краще	0,61%	1
83	Перемоги	0,61%	1
84	Вдячність за підтримку	0,61%	1
85	Світле майбутнє	0,61%	1
86	Творчі досягнення	0,61%	1
87	Підтримка в родині	0,61%	1
88	Відкритість до людей	0,61%	1
89	Енергія	0,61%	1
90	Вірні зв'язки	0,61%	1
91	Час	1,23%	2

92	Теплі слова рідних людей	0,61%	1
93	Різноманітне	0,61%	1
94	Позитивні емоції	0,61%	1
95	Сонце	1,23%	2
96	Моя мама	0,61%	1
97	Дитинство маленьких дітей	0,61%	1
98	Природа екологія	0,61%	1
99	Що ми можемо спробувати все, що завгодно	0,61%	1
100	Мир, злагода, кохання	0,61%	1
101	Можливості, сім'я, друзі	0,61%	1
102	Підтримка, спорт, спілкування, хобі	0,61%	1
103	Жити в своє задоволення, щастя, займатися улюбленою справою	0,61%	1
104	Любов, люди та тварини	0,61%	1
105	Натхнення та мрії, щасливі моменти	0,61%	1
106	Гроші	1,84%	3
107	Спілкування	0,61%	1
108	Спілкування та підтримка, подорожі	0,61%	1
109	Гарне оточення	0,61%	1
110	Свято	0,61%	1
111	Дощ	0,61%	1
112	Подорожі, друзі, кохання, наполегливість, проживати емоції	0,61%	1
113	Батьки, брат/сестра, кохана людина, домашні улюбленці, дім друзі	0,61%	1

**Узагальненні результати за методикою «Символ» - показник негативне
до «Символу життя»**

Таблиця 1.5.11.

№	Назва малюнка	Загальна кількість (%)	Кількість досліджуваних
1	Буря перешкод	0,61%	1
2	Смерть в людині	0,61%	1
3	Втрата віри	1,23%	2
4	Самотність	1,23%	2
5	Страх	1,84%	3
6	Розчарування	1,84%	3
7	Розриви в стосунках	1,23%	2
8	Біль	1,23%	2
9	Ризик	0,61%	1
10	Перешкоди	1,84%	3
11	Труднощі	1,23%	2
12	Зневіра	1,23%	2
13	Залишене очікування	0,61%	1
14	Тягар минулого	0,61%	1
15	Спокуса	0,61%	1
16	Заперечення	0,61%	1
17	Звинувачення	0,61%	1

18	Напруження	0,61%	1
19	Втрата зв'язків	1,23%	2
20	Відчуття втрати	0,61%	1
21	Тривога	1,23%	2
22	Болі від втрат	0,61%	1
23	Втома	1,23%	2
24	Сором	0,61%	1
25	Занепад	0,61%	1
26	Втратити напрямок	0,61%	1
27	Чийсь вплив	0,61%	1
28	Уразливість	0,61%	1
29	Спільна апатія	0,61%	1
30	Невизначеність	1,84%	3
31	Ігнорування проблем	1,23%	2
32	Забудькуватість	0,61%	1
33	Далекі мрії	0,61%	1
34	Втрати переконань	0,61%	1
35	Закритість серця	0,61%	1
36	Запізнення	0,61%	1
37	Невиконання обіцянок	0,61%	1
38	Нереалістичність	0,61%	1
39	Втрата ресурсів	0,61%	1
40	Підроблені обіцянки	0,61%	1

41	Страх перед невідомим	0,61%	1
42	Втрата впевненості	0,61%	1
43	Несприятливі обставини	0,61%	1
44	Порушення зобов'язань	0,61%	1
45	Страх перед відсутністю	0,61%	1
46	Перешкоди на шляху	0,61%	1
47	Втрата	0,61%	1
48	Втрата бажання діяти	0,61%	1
49	Уникання змін	0,61%	1
50	Сумні звістки	0,61%	1
51	Війна	4,90%	8
52	Вогонь	3,68%	6
53	Зрада коханої людини	0,61%	1
54	Паразити	0,61%	1
55	Стрес	1,23%	2
56	Немає	0,61%	1
57	Сварки	0,61%	1
60	Сміття	0,61%	1
61	Вода (хибні дії, що збивають нас з вірної дороги)	0,61%	1
62	Сльози через несправедливість життя	0,61%	1
63	Комплекси, нав'язливі думки	0,61%	1
64	Думка сторонніх людей	0,61%	1

65	Депресія	0,61%	1
66	Насилля, жорстокість	0,61%	1
67	Розчарування, зрада	0,61%	1
68	Смерть	2,45%	4
69	Знищення	0,61%	1
70	Сильне занурення у власні думки	0,61%	1
71	Гаджети та алко	0,61%	1
72	Зброя	0,61%	1
73	Війна, полон	0,61%	1
74	Погіршення здоров'я	0,61%	1
75	Обмеження	0,61%	1
76	Втрата відчуття мети	0,61%	1
77	Ігнорування проблем	0,61%	1
78	Бездіяльність	0,61%	1
79	Втрата зв'язку	0,61%	1
80	Втрата надії	0,61%	1
81	Напруження в родині	0,61%	1
82	Погані звички	0,61%	1
83	Несприятливі ситуації	0,61%	1
84	Страх перед змінами	0,61%	1
85	Розриви в спілкуванні	0,61%	1
86	Негативні емоції	0,61%	1
87	Втрата друзів	0,61%	1
88	Втома і апатія	0,61%	1
89	Тривога та стрес	0,61%	1

90	Втрати можливостей	0,61%	1
91	Ігнорування потреб	0,61%	1
92	Невірний вибір	0,61%	1
93	Розчарування	0,61%	1
94	Боязкість	0,61%	1
95	Розбиті мрії	0,61%	1
96	Погані звістки	0,61%	1
97	Несприятливі зміни	0,61%	1
98	Хвороби, смерть, коса	0,61%	1
99	Погана погода-дощ –	0,61%	1
100	Швидкоплинність	0,61%	1
101	Все, що шкодить здоров'ю людини	0,61%	1
103	Вибухи	0,61%	1
104	Критика	0,61%	1
105	Битва на фронті	0,61%	1
106	Вогонь, війна	0,61%	1
107	Тяжкі хвороби не сумісні з життям	0,61%	1
108	Булінг, нелюбима праця, невпевненість в собі	0,61%	1
109	Шкідливі	0,61%	1
110	Нема такого	0,61%	1
111	Конфлікти, стрес, тривога	0,61%	1
112	Хвороби	0,61%	1
113	Не любити себе	0,61%	1
114	Деструктивні думки	0,61%	1
115	Час	0,61%	1

116	Погані дні	0,61%	1
117	Інтернет, сміття, токсичні люди	0,61%	1
118	Розчарування, втрати, перешкоди	0,61%	1
119	Втрата, смерть, війна, втрата дому	0,61%	1
120	Непорозуміння	0,61%	1

Первинна таблиця методики № 6 «Екзистенційний компас молоді».

Таблиця 1.6.

НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	ШБ
31	31	29	28	11
29	27	23	29	20
25	28	24	26	17
29	27	22	28	13
29	35	24	35	13
22	26	21	27	19
34	21	21	26	17
34	30	25	32	19
32	25	25	31	13
38	35	24	31	21
30	26	24	28	16
39	33	28	39	17
40	32	23	36	18
35	39	23	40	18
33	21	15	32	13

35	39	27	33	17
37	34	23	32	22
33	38	24	32	12
35	22	22	36	21
27	25	14	30	22
33	14	20	21	14
40	27	25	38	18
42	23	26	35	15
37	25	25	33	15
41	31	25	37	18
33	18	19	20	12
37	27	31	28	18
41	38	22	37	13
29	35	27	37	13
26	33	23	36	11
34	30	25	41	18
37	35	27	30	15
27	28	21	37	14
21	15	28	23	10
31	27	23	36	15
28	32	21	30	20
23	28	24	41	20
27	29	24	29	15
28	24	25	30	15
33	25	23	29	14

24	24	18	34	18
24	15	15	32	18
27	31	24	30	13
24	27	23	28	14
23	31	26	33	12
20	24	22	31	12
27	25	21	32	20
32	36	30	36	19
13	20	10	13	14
29	25	23	31	19
34	26	22	37	20
31	29	25	28	16
28	29	26	33	20
32	28	24	33	19
27	25	25	26	19
31	27	27	32	21
28	23	23	30	17
32	30	24	25	18
28	29	21	24	16
33	22	25	29	20
31	23	22	30	21
33	28	26	37	8
27	14	18	23	18
27	27	23	34	16
31	35	25	27	29

20	20	15	26	14
26	22	20	30	15
30	25	22	29	17
21	17	14	20	14
32	28	25	30	18
34	30	27	29	24
22	19	22	25	15
35	21	20	28	14
32	33	29	29	22
31	31	31	36	22
21	20	17	22	19
20	26	21	26	15
27	26	21	30	15
25	27	25	29	19
20	18	13	18	16
24	24	24	25	16
36	32	25	30	25
27	13	20	30	14
25	33	23	33	22
30	24	22	31	12
24	30	25	29	14
32	32	27	34	19
35	30	28	38	18
31	26	24	36	17
30	26	28	39	17

25	26	22	32	12
28	30	32	26	20
26	29	25	31	19
26	29	25	31	19
31	22	18	32	19
33	18	25	36	14
29	30	24	36	19
29	27	22	31	14
28	25	22	28	18
28	19	19	30	18
29	24	24	25	18
27	23	23	34	18
27	21	23	29	16
26	26	24	30	17
25	17	18	24	14
27	25	20	30	15
31	24	27	29	15
26	29	25	37	20
30	27	26	29	10
26	20	21	28	17
18	38	36	38	17
23	30	17	18	16
23	17	17	17	20
27	31	24	30	13
22	21	18	34	18

34	21	21	26	17
21	30	29	28	12
22	29	34	26	16
15	21	20	21	10
22	24	34	35	10
28	35	21	20	16
34	29	22	39	13
40	31	24	21	13
16	22	26	27	19
23	24	29	18	17
29	33	31	24	19
35	32	22	38	13
24	21	32	24	21
17	22	31	32	16
30	25	22	20	17
36	30	35	30	18
26	33	30	28	18
26	31	31	31	13
30	27	24	33	17
15	35	20	26	26
28	24	27	27	12
31	20	29	32	21
40	20	32	30	13
16	22	28	27	14

18	26	34	33	18
39	22	33	23	15
23	16	25	31	15
24	34	26	35	18
33	20	19	22	12
29	31	23	32	18
32	25	35	33	13
20	21	21	21	13
21	25	30	30	11
32	20	33	25	18
29	28	28	20	15
30	23	34	20	14
21	22	27	24	11
30	34	21	29	16
20	30	25	25	17
34	35	32	22	13
29	29	30	21	13
28	21	26	22	11
38	22	24	31	17
18	24	25	24	12
18	27	29	30	13
30	23	18	28	13
34	26	22	27	16
25	27	23	29	17

4644	4304	3955	4804	2638
28,4	26,3	24,2	29,4	16,1

Додаток Б

Таблиця Б1

Результати перевірки розподілу досліджуваних показників у студентів групи 1

Методики	Показники	Описові статистики			Критерії узгодженості			
					Колмогорова-Смирнова з виправленням Лілієфорса		Шапиро-Уїлк	
		Хср	Ме	Ст.відх	D	P	W	P
Методика «Соціальні цінності»	Професійні	176,75	180,00	24,61	0,191	<0,01	0,854	0,000
	Фінансові	163,91	170,00	30,51	0,187	<0,05	0,901	0,000
	Родинні	162,16	170,00	33,07	0,151	<0,10	0,896	0,000
	Соціальні	153,91	160,00	34,03	0,098	>0,20	0,946	0,003
	Суспільні	122,83	130,00	41,03	0,134	<0,15	0,959	0,017
	Духовні	97,83	100,00	47,80	0,100	>0,20	0,940	0,001
	Фізичні	120,00	120,00	42,71	0,135	<0,15	0,961	0,023
	Інтелектуальні	155,94	170,00	38,21	0,184	<0,05	0,905	0,000
Опитувальник сенсу життя	Наявність сенсу життя	14,54	15,00	2,66	0,093	>0,20	0,973	0,119
	Пошук сенсу життя	12,22	12,00	4,50	0,128	<0,20	0,961	0,025
Шкала задоволеності життям	Задоволеність життям	22,06	22,00	6,11	0,092	>0,20	0,971	0,096
Методика «Екзистенційний компас молоді»	НЦ	32,79	32,00	4,07	0,118	>0,20	0,972	0,101
	КяПС	28,83	28,50	4,70	0,084	>0,20	0,986	0,619
	ПЖМ	25,29	25,00	3,21	0,199	<0,01	0,890	0,000
	ПнМ	32,59	32,00	4,36	0,120	>0,20	0,971	0,096
	ШБ	18,10	17,00	10,43	0,300	<0,01	0,979	0,000
	Загальний показник	29,88	29,50	2,12	0,103	>0,20	0,965	0,040

Таблиця Б2

**Описові статистики показників термінальних цінностей у студентів
групи 1**

Термінальні цінності	Хср	Me	min	max	Ст.відх
Здоров'я	4,87	4,00	1,00	17,00	4,38
Матеріальне життя	5,63	4,00	1,00	18,00	3,55
Щасливе сімейне життя	5,64	4,00	1,00	18,00	4,15
Продуктивне життя	7,94	7,00	2,00	18,00	3,45
Кохання	4,97	3,50	1,00	18,00	4,23
Розвиток	7,50	7,00	1,00	18,00	4,12
Життєва мудрість	8,47	8,50	1,00	15,00	3,07
Впевненість в собі	8,32	9,00	1,000	17,00	3,27
Вірні друзі	7,14	7,50	1,00	15,00	3,56
Активне життя	9,55	11,00	1,00	15,00	3,56
Цікава робота	10,20	11,00	1,00	15,00	3,34
Свобода	11,41	13,00	2,00	16,00	3,38
Пізнання	11,87	13,00	1,00	16,00	3,79
Розваги	13,68	15,00	1,00	17,00	3,43
Творчість	14,59	16,00	1,00	18,00	3,36
Визнання	14,29	16,00	1,00	18,00	4,54
Краса природи	13,28	17,00	1,00	18,00	6,24
Щастя інших	11,56	16,00	1,00	18,00	6,80

**Описові статистики показників інструментальних цінностей у студентів
групи 1**

Інструментальні цінності	Хср	Me	min	max	Ст.відх
Життєрадісність	2,16	1,00	1,00	18,00	2,28
Самоконтроль	4,89	5,00	1,00	6,00	1,25
Виконавська дисципліна	5,13	5,00	1,00	7,00	1,37
Сміливість у відстоюванні своєї думки	4,18	4,00	1,00	18,00	1,95
Чесність	2,90	3,00	1,00	7,00	1,36
Незалежність	3,16	2,00	1,00	8,00	2,19
Освіченість	7,75	7,50	1,00	18,00	1,76
Охайність	8,40	8,00	1,00	18,00	2,57
Раціоналізм	9,74	10,00	8,00	11,00	0,49
Відповідальність	9,75	10,00	7,00	18,00	1,61
Розвинена воля	11,51	11,00	7,00	18,00	2,12
Здатність до співпереживання	12,21	12,00	11,00	14,00	0,72
Широта поглядів	13,27	13,00	11,00	18,00	0,94
Ефективність у справах	14,20	14,00	13,00	16,00	0,73
Вихованість	15,21	15,00	14,00	17,00	0,72
Терпимість	16,21	16,00	15,00	18,00	0,72
Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей	15,70	17,00	2,00	18,00	4,16
Високі запити	14,58	18,00	2,00	18,00	5,34

Таблиця Б4

Коефіцієнти кореляції між показниками екзистенційної кризи та соціальних цінностей, сенсу життя, задоволеності життя у досліджуваних групи 1

Показники соціальних цінностей та сенсу життя		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
Показники соціальних цінностей	Професійні	-0,171	0,033	0,097	0,129	0,006
	Фінансові	-0,001	0,145	-0,031	0,075	0,046
	Родинні	0,010	-0,070	-0,082	-0,211	-0,178
	Соціальні	-0,227	0,156	-0,103	0,121	-0,013
	Суспільні	0,010	-0,074	0,038	-0,007	-0,057
	Духовні	0,040	0,154	-0,039	0,052	0,099
	Фізичні	0,037	0,164	-0,065	0,014	0,101
	Інтелектуальні	0,005	0,120	-0,055	0,0003	0,071
Показник и сенсу життя	Наявність сенсу життя	-0,030	-0,027	0,210	0,050	0,059
	Пошук сенсу життя	-0,055	-0,070	-0,055	0,203	-0,001
Показник задоволеності життям	Задоволеність життям	0,017	0,029	-0,069	-0,129	-0,105

ДОДАТОК В

Таблиця В1

Результати перевірки розподілу досліджуваних показників у студентів групи 2

Методик и	Показники	Описові статистики			Критерії узгодженості			
					Колмогорова-Смирнова з виправленням Лілієфорса		Шапиро-Уїлк	
		Хср	Ме	Ст.відх	D	P	W	P
Методика «Соціальні цінності»	Професійні	168,40	180,00	29,71	0,181	<0,10	0,853	0,000
	Фінансові	158,00	165,00	32,88	0,142	>0,20	0,927	0,004
	Родинні	155,40	170,00	38,39	0,168	<0,15	0,896	0,000
	Соціальні	144,40	145,00	34,23	0,168	<0,15	0,946	0,023
	Суспільні	114,20	120,00	44,08	0,120	>0,20	0,956	0,065
	Духовні	101,80	110,00	50,77	0,130	>0,20	0,951	0,040
	Фізичні	111,80	120,00	38,79	0,123	>0,20	0,977	0,468
	Інтелектуальні	149,60	150,00	29,96	0,105	>0,20	0,960	0,090
Опитувальник сенсу життя	Наявність сенсу життя	15,08	14,50	3,99	0,127	>0,20	0,890	0,000
	Пошук сенсу життя	11,70	12,00	4,19	0,100	>0,20	0,962	0,109
Шкала задоволеності життям	Задоволеність життям	21,68	22,00	5,75	0,079	>0,20	0,972	0,286
Методи «Ек»	НЦ	23,98	25,00	4,14	0,121	>0,20	0,958	0,080

	КяПС	27,52	27,00	4,03	0,091	>0,20	0,976	0,421
	ПЖМ	26,62	25,00	4,25	0,168	<0,15	0,942	0,017
	ПнМ	27,82	28,00	4,15	0,079	>0,20	0,982	0,642
	ШБ	15,78	16,00	3,24	0,104	>0,20	0,959	0,885
	Загальний показник	26,49	26,50	2,03	0,072	>0,20	0,977	0,437

Таблиця В2

**Описові статистики показників термінальних цінностей у студентів
групи 2**

Термінальні цінності	Хср	Ме	min	max	Ст.відх
Здоров'я	2,68	1,00	1,00	12,00	2,77
Матеріальне життя	4,96	5,00	3,00	14,00	1,87
Щасливе сімейне життя	4,08	3,50	1,00	12,00	2,28
Продуктивне життя	7,68	7,00	1,00	13,00	1,96
Кохання	3,96	4,00	1,00	10,00	2,06
Розвиток	6,38	6,00	1,00	14,00	2,98
Життєва мудрість	8,18	9,00	2,00	12,00	1,91
Впевненість в собі	8,98	10,00	3,00	12,00	1,87
Вірні друзі	7,16	7,00	1,00	13,00	3,15
Активне життя	10,98	12,00	1,00	15,00	3,02
Цікава робота	11,28	11,00	2,00	14,00	2,43
Свобода	12,72	13,00	3,00	15,00	1,90
Пізнання	13,46	14,00	2,00	16,00	2,46
Розваги	15,22	15,00	13,00	17,00	0,81
Творчість	16,06	16,00	12,00	18,00	1,11
Визнання	15,46	17,00	1,00	18,00	4,15
Краса природи	14,36	18,00	1,00	18,00	6,26
Щастя інших	7,50	5,50	1,00	18,00	5,90

**Описові статистики показників інструментальних цінностей у студентів
групи 2**

Інструментальні цінності	Хср	Me	min	max	Ст.відх
Життєрадісність	1,42	1,00	1,00	6,00	1,14
Самоконтроль	5,20	5,00	3,00	6,00	0,78
Виконавська дисципліна	5,92	6,00	2,00	7,00	1,22
Сміливість у відстоюванні своєї думки	4,12	4,00	1,00	7,00	0,84
Чесність	2,50	2,00	2,00	6,00	0,81
Незалежність	2,72	3,00	1,00	8,00	1,24
Освіченість	8,56	8,00	7,00	18,00	2,12
Охайність	8,18	8,00	1,00	10,00	1,18
Раціоналізм	9,78	10,00	5,00	10,00	0,76
Відповідальність	10,28	11,00	7,00	12,00	1,38
Розвинена воля	11,56	12,00	7,00	18,00	1,73
Здатність до співпереживання	12,56	13,00	11,00	14,00	0,67
Широта поглядів	13,50	14,00	11,00	15,00	0,81
Ефективність у справах	14,52	15,00	13,00	16,00	0,73
Вихованість	15,52	16,00	14,00	17,00	0,73
Терпимість	16,52	17,00	15,00	18,00	0,73
Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей	16,30	18,00	5,00	18,00	3,54
Високі запити	11,40	7,50	4,00	18,00	6,02

Таблиця В4

Коефіцієнти кореляції між показниками екзистенційної кризи та соціальних цінностей, сенсу життя, задоволеності життя у досліджуваних групи 2

Показники соціальних цінностей та сенсу життя		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
Показники соціальних цінностей	Професійні	-0,09	-0,05	-0,09	-0,09	-0,13
	Фінансові	-0,05	-0,06	0,14	-0,07	0,03
	Родинні	0,18	-0,12	-0,10	-0,05	0,03
	Соціальні	0,39**	-0,03	0,09	-0,004	0,28*
	Суспільні	0,01	-0,07	-0,002	-0,05	0,03
	Духовні	0,02	0,15	-0,32*	0,13	0,02
	Фізичні	-0,15	0,08	-0,16	-0,03	-0,10
	Інтелектуальні	-0,12	-0,13	-0,05	-0,22	-0,24
Показник и сенсу життя	Наявність сенсу життя	0,11	-0,02	-0,05	-0,23	-0,07
	Пошук сенсу життя	0,01	0,18	-0,08	-0,14	0,01
Показник задоволеності життям	Задоволеність життям	0,25	-0,06	0,12	0,01	0,14

ДОДАТОК Г

Таблиця ГІ

**Результати перевірки розподілу досліджуваних показників у студентів
групи 3**

Методики	Показники	Описові статистики			Критерії узгодженості			
					Колмогорова-Смирнова з виправленням Лілієфорса		Шапиро-Уїлк	
		Хср	Ме	Ст.відх	D	P	W	P
Методика «Соціальні цінності»	Професійні	173,68	190,00	32,91	0,216	<0,10	0,793	0,000
	Фінансові	154,21	160,00	31,33	0,209	<0,10	0,916	0,007
	Родинні	165,52	180,00	37,46	0,216	<0,10	0,827	0,000
	Соціальні	156,84	160,00	33,86	0,151	>0,20	0,850	0,000
	Суспільні	125,26	135,00	40,45	0,142	>0,20	0,942	0,052
	Духовні	117,63	130,00	51,11	0,148	>0,20	0,932	0,023
	Фізичні	137,10	150,00	44,35	0,140	>0,20	0,934	0,027
	Інтелектуальні	162,89	170,00	29,67	0,147	>0,20	0,926	0,015
Опитувальник сенсу життя	Наявність сенсу життя	15,68	16,00	3,48	0,095	>0,20	0,973	0,479
	Пошук сенсу життя	12,15	11,00	5,09	0,170	>0,20	0,922	0,012
Шкала задоволеності життям	Задоволеність життям	20,71	20,00	5,37	0,105	>0,20	0,979	0,714
Методика «Екзистенційний компас молоді»	НЦ	26,07	27,00	5,28	0,095	>0,20	0,967	0,326
	КяПС	20,23	21,00	3,63	0,131	>0,20	0,967	0,320
	ПЖМ	19,23	19,50	3,68	0,105	>0,20	0,986	0,908
	ПнМ	25,50	26,00	5,21	0,131	>0,20	0,963	0,237
	ШБ	15,55	15,50	2,76	0,120	>0,20	0,973	0,498
	Загальний показник	22,76	23,75	2,81	0,162	>0,20	0,902	0,003

**Описові статистики показників термінальних цінностей у студентів
групи 3**

Термінальні цінності	Хср	Ме	min	max	Ст.відх
Здоров'я	4,13	2,50	1,00	17,00	3,78
Матеріальне життя	5,26	5,00	2,00	18,00	3,18
Щасливе сімейне життя	4,76	4,00	1,00	16,00000	2,80
Продуктивне життя	7,94	8,00	2,00	13,00	2,15
Кохання	3,76	3,00	1,00	15,00	3,19
Розвиток	6,89	6,50	1,00	17,00	3,17
Життєва мудрість	8,02	8,00	1,00	17,00	3,19
Впевненість в собі	9,02	9,00	1,00	13,00	2,61
Вірні друзі	7,02	7,00	1,00	14,00	3,38
Активне життя	10,60	11,50	2,00	16,00	3,01
Цікава робота	10,94	11,50	2,00	15,00	3,06
Свобода	12,81	13,00	3,00	18,00	2,40
Пізнання	12,92	14,00	2,00	15,00	3,20
Розваги	14,71	15,00	7,00	17,00	2,06
Творчість	15,23	16,00	1,00	17,00	3,39
Визнання	14,65	17,00	1,00	18,00	4,70
Краса природи	11,94	16,00	1,00	18,00	6,70
Щастя інших	10,31	10,50	1,00	18,00	6,97

Таблиця ГЗ

**Описові статистики показників інструментальних цінностей у студентів
групи 3**

Інструментальні цінності	Хср	Ме	мін	макс	Ст.відх
Життєрадісність	1,52	1,00	1,00	5,00	0,97
Самоконтроль	5,15	5,00	2,00	6,00	0,97
Виконавська дисципліна	5,68	6,00	3,00	7,00	1,11
Сміливість у відстоюванні своєї думки	4,52	4,00	1,00	18,00	2,41
Чесність	2,68	3,00	1,00	6,00	1,01
Незалежність	2,44	2,00	1,00	7,00	1,44
Освіченість	7,71	8,00	6,00	9,00	0,83
Охайність	8,94	8,00	4,00	18,00	2,83
Раціоналізм	9,76	10,00	9,00	10,00	0,43
Відповідальність	10,07	10,00	7,00	18,00	1,86
Розвинена воля	11,84	12,00	8,00	18,00	2,39
Здатність до співпереживання	12,23	12,00	11,00	13,00	0,81
Широта поглядів	13,18	13,00	11,00	14,00	0,89
Ефективність у справах	13,94	14,00	4,00	15,00	1,85
Вихованість	15,18	15,00	14,00	16,00	0,86
Терпимість	16,18	16,00	15,00	17,00	0,86
Непримиримість до своїх недоліків і до недоліків інших людей	16,18	17,00	6,00	18,00	2,91
Високі запити	13,26	17,00	4,00	18,00	5,76

Таблиця Г4

Коефіцієнти кореляції між показниками екзистенційної кризи та соціальних цінностей, сенсу життя, задоволеності життя у досліджуваних групи 3

Показники соціальних цінностей та сенсу життя		Показники екзистенційної кризи				
		НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
Показники соціальних цінностей	Професійні	-0,13	-0,06	-0,01	-0,004	-0,15
	Фінансові	0,01	0,08	0,33*	-0,002	0,23
	Родинні	-0,07	0,09	0,01	0,06	-0,01
	Соціальні	0,03	-0,20	-0,09	-0,21	-0,18
	Суспільні	-0,23	-0,16	-0,001	-0,12	-0,28*
	Духовні	-0,03	-0,19	-0,23	0,03	-0,29*
	Фізичні	-0,01	-0,19	-0,25	-0,14	-0,32*
	Інтелектуальні	0,03	0,08	0,09	-0,03	0,007
Показник и сенсу життя	Наявність сенсу життя	0,03	-0,08	-0,03	-0,11	-0,07
	Пошук сенсу життя	-0,01	0,15	0,0001	0,13	0,16
Показник задоволеності життям	Задоволеність життям	-0,03	-0,27	-0,09	-0,18	-0,23

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
"ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО"

65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 26. Тел.: (048) 752-98-10, факс: (048) 732-40-98
E-mail: pdpu@pdpu.edu.ua

від 19.01.2026 № 152/25

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ОНИЩЕНКО ОЛЕНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

«Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-сміслових орієнтацій
молоді в умовах війни»

поданого на здобуття наукового ступеню доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія

Даною довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження О.О. Онищенко дійсно впроваджувалися у процесі підготовки майбутніх психологів у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського».

Дисертанткою визначено особливості процесу трансформації ціннісно-сміслові сфери молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні.

Предметом впровадження виступили виокремленні рівні проживання екзистенційної кризи: високий (конструктивний), середній (перехідний), низький (деструктивний) як відповідь молоді на травматичні обставини війни в Україні; ознайомлення та напрацювання навичок використання розробленої в межах дисертаційного дослідження психодіагностичної методики: «Методика опитувальник екзистенційний компас молоді». Запропонована авторська методика «Екзистенційний компас молоді» дозволяє оцінити рівень інтеграції базових життєвих цінностей, планів на майбутнє та психологічної стійкості. Результати дослідження можуть бути впроваджені у практику психологічного супроводу студентської молоді, спрямовану на формування ресурсів адаптації та підтримки психічного здоров'я у кризових умовах.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження збагатили зміст навчальних дисциплін: «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Кризова та екстремальна психологія». Проведені заходи з впровадження позитивно вплинули на підвищення рівня знань, вмінь та навичок здобувачів вищої освіти, посприяли підвищенню фахової компетентності майбутніх психологів, адже дотримання

принципу недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективне залучення та включення до соціальної взаємодії всіх осіб є її важливою складовою.

Результати впровадження було обговорено і затверджено на засіданні кафедри теорії і методики практичної психології (протокол № 5 від 26 листопада 2025 року).

Завідувач кафедри

Проректор з наукової роботи

Світлана СИТНІК

Ганна МУЗИЧЕНКО

000279

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І МЕЧНИКОВА
 65082, Україна, м. Одеса, вул. Ім'янка Всеволода, 2
 e-mail: rector@onu.edu.ua tel.: (048) 723-52-54

19.04.2026 № 08-04-131

Вак. №

Віт

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ОНИЩЕНКО ОЛЕНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ
 «Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-сміслових
 орієнтацій молоді в умовах війни»
 поданого на здобуття наукового ступеню доктора філософії
 зі спеціальності 053 Психологія

Даною довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Оніщенко Олени Олександрівни були впроваджені у навчальний процес здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 053 «Психологія» у Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова.

Впровадження передбачатиме інтеграцію основних положень дисертаційного дослідження у навчальні дисципліни «Загальна психологія», «Педагогічна психологія», «Психологічні ресурси особистості», «Психологія розвитку», «Кризова та екстремальна психологія». Передбачено розгляд понять аксіосфери, цінностей, ціннісних та ціннісно-сміслових орієнтацій, а також процесів їх трансформації в умовах екзистенційної кризи.

Особливу увагу приділено практичній складовій: студенти апробували авторську психодіагностичну методiku О.О. Оніщенко «Екзистенційний компас молоді» для оцінки рівня проживання екзистенційної кризи, інтеграції базових життєвих цінностей та планів на майбутнє. Методика дозволяє аналізувати здатність молоді до самосприйняття, переосмислення життєвих пріоритетів та формування ресурсів адаптації у кризових умовах, зокрема в умовах війни.

За результатами застосування методики, студенти підвищили рівень професійної компетентності майбутніх психологів, розвинули практичні навички оцінки та супроводу психоемоційного стану.

Впровадження проводилось у 2024–2025 навчальних роках.

Результати впровадження було обговорено і затверджено на засіданні кафедри загальної психології і психологічного консультування факультету психології і соціальної роботи, протокол № 5 від 26.11.25 року.

Завідувачка кафедри загальної психології
 психологічного консультування
 доктор психологічних наук, професор

Зоя КІРЕЄВА

Проректор з наукової роботи,
 доктор біологічних наук,
 професор член-кореспондент НАН України

Володимир ІВАНИЦЯ

**Міністерство освіти і науки України
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

10008, м. Житомир, бульвар Старий, 7
тел: (0412) 47-13-56
e-mail: mail@polissiauniver.edu.ua
polissiauniver.edu.ua
код СДРПОУ 00493681

**Ministry of Education and Science of Ukraine
POLISSIA NATIONAL
UNIVERSITY**

7, Staryi Blvd, 10008, Zhytomyr, Ukraine
phone: +38(0412) 47-13-56
e-mail: mail@polissiauniver.edu.ua
polissiauniver.edu.ua
LSREOL 00493681

Від 09.01.26 № 43/01-17-26
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ОНИЩЕНКО ОЛЕНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

«Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-смыслових орієнтацій
молоді в умовах війни» поданого на здобуття наукового ступеню доктора філософії
зі спеціальності 053 Психологія

Довідка видана здобувачці третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Оніщенко Олені Олександрівні. Засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження дійсно впроваджувалися у процес підготовки майбутніх психологів бакалаврського та магістерського рівнів. Предметом впровадження стали результати комплексного дослідження екзистенційної кризи та трансформації ціннісно-смыслові сфери молоді під час війни в Україні.

У процесі впровадження застосовувалася авторська методика О.О.Оніщенко «Екзистенційний компас молоді», що дозволяє оцінювати інтеграцію життєвих цінностей, планування майбутнього та прийняття себе у кризових умовах. Методика виділяє три рівні проживання екзистенційної кризи: високий (конструктивний), середній (перехідний) та низький (деструктивний), що дозволяє оцінити рівень адаптаційної спроможності молоді та формування її внутрішніх ресурсів.

Запропонований підхід може бути використаний в роботі практичних психологів при дослідженні профілю проживання молоддю екзистенційної кризи та його корекції. А також, використання при цьому таких психологічних маркерів ризику, як: екзистенційна дезадаптація, внутрішнє вигорання, втрата сенсу, духовна порожнеча.

Результати дисертаційного дослідження були інтегровані у такі навчальні дисципліни, як: «Загальна психологія», «Психологія розвитку», «Основи соціально-психологічної реабілітації», «Психологічна фасилітація з основами коучингу», «Відновлювальні психотехнології у роботі психолога». Впровадження передбачало також ознайомлення студентів із поняттями аксіосфери, цінностей, ціннісних та ціннісно-смыслових орієнтацій, та процесами їх трансформації під час екзистенційної кризи.

Впровадження проводилося у 2024/2025 навчальному році та сприяло підвищенню фахових компетенцій, формуванню навичок психологічного супроводу студентів, психічного здоров'я, оцінки життєстійкості та ресурсів адаптації молоді у кризових умовах.

Результати впровадження було обговорено і затверджено на засіданні кафедри психології (протокол № 8 від 25 грудня 2025 року).

Завідувачка кафедри

Ректор університету

Алла ЛИТВИНЧУК

Олег СКИДАН

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

пл. Народна, 4, м. Ужгород, 88000, тел.: (0312) 63-02-67; факс 61-30-93,
 e-mail: depon@carpathia.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 44216778

Від 09.01.2026 № 01-17/98

На № _____ Від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ОНИЩЕНКО ОЛЕНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ
 «Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-смыслових орієнтацій
 молоді в умовах війни»
 поданого на здобуття наукового ступеню доктора філософії
 зі спеціальності 053 Психологія

Довідка видана здобувачці третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Онищенко Олені Олександрівні та засвідчує факт впровадження результатів її дисертаційного дослідження. Результати наукової роботи на тему «Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-смыслових орієнтацій молоді в умовах війни» поданої на здобуття наукового ступеню доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія» були впровадженні в освітній процес закладів загальної середньої освіти для роботи практичних психологів.

Предметом впровадження виступили результати дослідження, яке показує, як екзистенційна криза, спричинена війною в Україні, виступає каталізатором переосмислення цінностей та життєвих пріоритетів молоді. Впровадження включало використання авторської психодіагностичної методики О.О. Онищенко «Екзистенційний компас молоді», що дозволяє оцінювати рівень інтеграції життєвих цінностей, ставлення до власного «Я», планування майбутнього та прийняття життєвої мінливості. Виділено три рівні проживання екзистенційної кризи: конструктивний, перехідний та деструктивний, що дає змогу визначати адаптаційний потенціал учнівської молоді та необхідність їхньої психологічної підтримки. Крім того, батарея психодіагностичного інструментарію застосовувалась здобувачами освіти першого рівня (бакалавр) та другого рівня (магістр) під час написання науково-дослідницьких робіт.

У межах впровадження здобувачі зможуть набути умінь аналізувати ціннісно-смыслові орієнтації, оцінювати рівень адаптації молоді та формувати прогностичні припущення щодо потенціалу екзистенційного зростання.

Впровадження здійснювалося у 2024/2025 навчальному році та сприяло підвищенню професійної компетентності практичних психологів закладів освіти та майбутніх психологів, формуванню навичок практичного застосування психодіагностичних методик у практиці роботи.

Директор департаменту,
 доктор педагогічних наук, професор,
 кандидат психологічних наук,
 почесний академік НАПН України

(Handwritten signature)

Мар'яна МАРУСИНЕЦЬ

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 135703

Літературний твір наукового характеру «Методика екзистенційний компас молоді»

(вид, назва твору)

Автор (співавтори) Онищенко Олена Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), псевдонім (за наявності))

Авторські майнові права належать повністю Онищенко Олена Олександрівна, вул. Садова, 32-А, с. Красносілка, м. Одеса, 67560

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи / найменування юридичної особи, адреса)

Дата реєстрації 5 травня 2025 р.

Директор Державної організації
«Український національний
офіс інтелектуальної власності
та інновацій»

Олена ОРЛЮК